

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Karabük University Journal of Institute of Social Sciences

ISSN: 2147-7841

Cilt: 8

Sayı: 1

2018

Vol.8

No.1

<http://joiss.karabuk.edu.tr>

DERGİ HAKKINDA

Yayın hayatına 2010 yılında başlayan Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Karabük University Journal of Institute of Social Sciences), 2013 yılının Ocak ayından itibaren yayını online olarak sürdüren hakemli bir dergidir. Dergi, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaları yayımlama ve bilim insanlarının hizmetine sunmayı amaçlamaktadır. Dergide İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim Bilimleri, İlahiyat, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat, Sosyoloji gibi sosyal bilimler alanındaki bilimsel nitelikte özgün çalışmalar yayımlanmaktadır. Dergi ilkbahar ve sonbahar olmak üzere yılda 2 kez yayınlanır. Türkçe ve İngilizce dillerinde yayın yapan dergiye gönderilen makaleler yayın kurulu tarafından biçim ve içerik yönünden incelendikten sonra hakemlere gönderilir.

ABOUT THE JOURNAL

Karabük University Journal of Institute of Social Sciences which has been publishing since 2010 is an academic, refereed and online journal. The main aim of the journal is to publish the research studies on social science and to provide knowledge for researchers. In the journal scientific articles about economics and administrative sciences, educational sciences, theology, painting art, music, history, history of art, geography, linguistics, literature, sociology are published. The journal is published two times a year including Spring and Autumn. The articles to be submitted should be in Turkish or English. All manuscripts submitted to the Journal of Institute of Social Sciences is sent to the referees after the initial review of the editorial board with respect to formatting and content.

EDITOR

Doç. Dr. Nuray TÜRKER nturker@karabuk.edu.tr

EDİTÖR YARDIMCILARI / ASSOCIATE EDITORS

Dr. Cenk Murat KOÇOĞLU cmkocoglu@karabuk.edu.tr

Dr. Önder DENİZ (Uşak Üniversitesi) onder.deniz@hotmail.com.tr

YAYIN KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Eka Devidze (European University/Georgia)

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Faruk Alaeddinoğlu (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Güven MURAT (Ordu Üniversitesi)

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ (İstanbul Gelişim Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Orhan Akova	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk Alaeddinoğlu	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Say	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Taşkın Deniz	Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir Gövdere	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Hişmanoğlu	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ayhan Kahraman	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Mustafa Öntuğ	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Nuray Türker	Karabük Üniversitesi
Dr. Nurettin Ayaz	Karabük Üniversitesi
Dr. Sümeyra Buran	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Can Biçer	Karabük Üniversitesi
Dr. Önder Deniz	Sinop Üniversitesi
Dr. Yasin Dönmez	Karabük Üniversitesi
Dr. Ayşe Gültekin	Uşak Üniversitesi
Dr. Ömer F. Habergötiren	Karabük Üniversitesi
Dr. Hüseyin V. İmamoğlu	Sinop Üniversitesi
Dr. Mustafa İnce	Karabük Üniversitesi
Dr. Hüseyin Karamelikli	Karabük Üniversitesi
Dr. Cenk Murat Koçoğlu	Karabük Üniversitesi
Dr. Ali Korkmaz	Erciyes Üniversitesi

Dr. Ayşe Kurtlu
Dr. Mustafa Özgür Seçim
Dr. Murat Sezgin
Dr. Kadir Şahin
Dr. Yusuf Ziyaettin Turan
Dr. Fatih Türkmen
Dr. Hacı Mehmet Yıldırım

Karabük Üniversitesi
Adnan Menders Üniversitesi
Uşak Üniversitesi
Karabük Üniversitesi
Uşak Üniversitesi
Karabük Üniversitesi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yayına Hazırlayan
Mehmet Uçar

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**
**Karabük University Journal of Institute of Social
Sciences**

ISSN: 2147-7841

Cilt: 8

Sayı: 1

2018

Vol.8

No.1

<http://joiss.karabuk.edu.tr>

İçindekiler / Contents

Sigarayı Bırakmada, Kitle İletişim Araçlarında Yer Alan Kamu Spotlarının Etkisi

The Impact of Public Spots on Giving up Smoking

Mustafa İNCE, Mevlüt Can KOÇAK 1-11

Kastamonu-Çatalzeytin ve Çevresinin İklim Konforu Şartlarının Ekoturizm Aktiviteleri Yönünden İncelenmesi

Investigation of the Climate Comfort Conditions of Kastamonu-Çatalzeytin and its Surroundings in terms of Ecotourism Activities

Sevgi ÖZTÜRK, Merve KALAYCI 12-21

Kanada'da Çokkültürcülüğün Ortaya Çıkış Nedenleri

The Reasons for the Occurrence of Multiculturalism in Canada

Selda Geyik YILDIRIM 22-42

BİST'te Hisse Senetleri İşlem Gören Otomotiv Sektöründeki Firmaların TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerlemesi ve Analizi By Type of Retail Loans

Performance Evaluation and Analysis through the TOPSIS Method of Firms in the Automotive Sector Trading in BIST

Cevdet A. KAYALI, İsmail AKTAŞ 43-59

Kazakistan'ın Ulus İnşa Süreci ve Ekonomi Politigi

Kazakhstan's Nation-Building Process and Economic Policy

Aytaç ÇAĞLAR 60-84

Aksaray'da Çekilen Somuncu Baba Filminde Aile

The Family in the Film "Somuncu Baba" Taken in Aksaray

Eşe ÇAĞLAR 85-100

Kentsel Ekoturizm ve Isparta Kent Merkezinde Uygulanabilirliği

Urban Ecotourism and Applicability in Isparta City

Beste İŞÇİ, Nurcan PINARCI, Atila GÜL 101-115

Tarihçilik Açısından Büyük Taarruz Sahasının Ekoturizm İle İlişkilendirilmesi

Associating the Region of the Great Offensive with Ecotourism from the
Perspective of History

Songül KEÇİLİ 116-128

**Kadınların Özel Hallerinde Kur'ân Okuması ve Kur'ân'a Dokunması
ile İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi**

The Analysis and Assessment of Hadith Narrations about Reciting and Touching
the Quran During Women's Special Circumstances

Şule Soyal ŞENOL 129-155

**Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İç Mekân Tasarımı
Programını Tercih Etme Nedenleri**

The Reasons of Students' for Preferring the Interior Design Program in
Uşak University Banaz Vocational School

Abdurrahman KARAMAN, Mehmet N. YILDIRIM, İ. Ertan ERTÜRK 156-172

**ELT (İngiliz Dili Eğitimi)/EFL (Yabancı Dil Olarak İngilizce) Sınıflarında Kısa
Hikâyenin Bir Öğrenme/Öğretim Aracı Olarak Kullanılması: "The Necklace"
By Guy De Maupassant**

The Use of Short Story as a Learning/Teaching Tool in ELT/EFL Classes:
"The Necklace" By Guy De Maupassant

Yusuf Ziyaettin TURAN, Raşit ÇOLAK 173-189

**Açık ve Kapalı Sınıf Morfemleri Açısından Türkçe ve Hintçe (Urduca) Dilleri
Arasındaki Benzer Kelimeler**

Similar Words between Turkish & Hindi (Urdu) Languages in terms of the Open
and Closed Class Morphemes

Sümeyye ÇÖLDEMLİ 190-199

Konaklama Tesislerine Yönelik Eko Lider Uygulaması

Eco Leader Applications for Accommodation Facilities

Serkan BERTAN, Serap ALKAYA 200-206

Yerli Ziyaretçilerin Ilgaz Dağı Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme

Niyetleri Üzerine Bir Araştırma

A Research on Revisit Intention of Local Tourists to Ilgaz Mountain Destination

Aydoğan AYDOĞDU, Yusuf Ziya KOÇ, Dilara Eylül KOÇ 207-226

Sigarayı Bırakmada, Kitle İletişim Araçlarında Yer Alan Kamu Spotlarının Etkisi

Mustafa İnce^{a*}, Mevlut Can Koçak^b

^{a, b}Karabük Üniversitesi, Safranbolu Meslek Yüksekokulu, Karabük.

Öz

Sigara bağımlılığı hem ülkemizde hem de tüm dünyada önemli bir sorun olarak görülmektedir. Sigara, ciddi ve hatta ölümcül sağlık sorunlarına yol açmasına karşın tüketilmeye devam edilmektedir. Kadın, erkek birçok insan sigaraya bağlı olarak ortaya çıkan hastalıklarla mücadele etmektedir. Sigaranın toplum fertleri üzerindeki olumsuz etkilerinin tespitine yönelik çalışmalar da giderek artmaktadır. Bununla birlikte, sigara alışkanlığının terk edilmesi için birçok farklı platformda bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları devam etmektedir. Bedensel, ruhsal ve ekonomik açıdan kullananları olumsuz etkileyen sigaranın sebep olduğu zararlar konusunda, toplumu bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılması çok önemlidir. Ülkemizde halk sağlığı için ciddi tehdit oluşturan sigaranın tüketimini azaltmak amacıyla, gerek sivil toplum kuruluşları marifetiyle, gerekse devlet kurumları eliyle çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalardan biri de kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayınlanan kamu spotlarıdır. Bu bağlamda, sigaranın insan sağlığı üzerinde ne gibi etkileri olduğu ve ne tür sonuçlar doğurduğu konusunda toplumun fertlerini bilinçlendirmeyi amaçlayan bu zorunlu yayınların, insanların sigara kullanma davranışları üzerinde tesirli olup olmadığının tespiti, bu yayınların devamı açısından önemlidir. Bu çalışma, genelde sigarayı bıraktırmaya yönelik kampanyaların, özelde ise sigara kullanımıyla ilgili kamu spotlarının, bireylerin sigara kullanma davranışları üzerinde etkili olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmaya göre, katılımcıların yüzde 90'ı sigarayı bıraktırma kampanyalarının insanlar üzerinde etkili olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca çalışmaya katılanların yüzde 30'u kamu spotlarının sigara içme davranışları üzerinde olumlu etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sigarayı bırakma, kamu spotu, medyada kamu spotu

The Impact of Public Spots on Giving up Smoking

Abstract

Smoking addiction is seen as a major problem both in our country and all over the world. Despite cigarette causes serious health problems, it continues to be consumed. There are also increasing efforts to determine the negative effects of cigarette on the members of the society. Along with that information and awareness campaigns have been continuing on many different platforms for abandoning smoking habits. It is very important to make efforts and raise awareness to inform the public about the damages of the cigarette which negatively affect the users who use it physically, spiritually and economically. In order to reduce the consumption of cigarette, which is a serious threat to public health in our country, various activities are carried out by means of civil society organizations and government institutions. One of these works is public spots broadcast via mass media. In this context, it is important to determine whether these compulsory publications, which aim to raise awareness of the members of the community about the effects and consequences of cigarettes on human health are influential on people's smoking behavior or not. In general the aim of this study is to determine whether public spots related to cigarette quit campaigns and in particular using cigarette on influence the smoking behavior of individuals or not. According to the survey, 90 percent of participants think that smoking cessation campaigns

can have an impact on people. Additionally, 30 per cent of the respondents indicated that public spots had a positive effect on smoking behavior.

Keywords: Smoking cessation, Public spots, Public spot on the media

1. GİRİŞ

Sigara kullanma alışkanlığı sıradan ve basit bir alışkanlık değil, karmaşık bir fizyolojik bağımlılıktır. Sigara içindeki bileşenlerden bağımlılık gelişimine en fazla katkısı olan nikotindir (Rennard, 2000: 117; Aktaran: Şahbaz ve Kılıç: 2005: 98). Aksine kullananları fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik vb. birçok açıdan olumsuz etkileyen çok yönlü ve ağır bir bağımlılıktır (İnce ve Koçak, 2017: 335). Üstelik sigara, sadece kullanıcıyı değil, kişinin ailesini, çevresini ve hatta yaşadığı toplumu olumsuz etkilemektedir. Sigaraya başlamada küçük bir bahane yeterli iken, bağımlı olduktan sonra bırakmak için profesyonel destek de dâhil birçok çaba ve girişim sonuçsuz kalabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün bir hastalık olarak tanımladığı sigaranın uzun süre kullanılması durumunda onlarca farklı hastalığa sebep olduğu bilinmektedir.

“OECD'nin 2015 yılında yayınladığı rapora göre, Türkiye yüzde 23,8 sigara kullanım oranıyla dünyada 11. sırada yer alıyor. Rapora göre, Türkiye'de erkeklerin yüzde 37,3'ü ve kadınların yüzde 10,7'si sigara kullanıyor. Türkiye'de, her gün sigara içen kişi sayısı 10,6 milyonu erkek, 3,9 milyonu kadın olmak üzere toplam 15 milyona yakın. Ülkemizde her yıl 120 bin, her gün 300 kişi sigaraya bağlı nedenlerle ölüyor. Akciğer kanseri ölümlerinin yüzde 95'i, KOAH'a bağlı ölümlerin yüzde 90'ı sigara nedeni. Dahası kalp damar hastalıkları da yine sigaraya bağlı ölümlerin ilk sırasında geliyor. Sigara içen bir kadının akciğer kanseri olma riskinin, içmeyen bir kadına göre 1,5-3 kat daha fazla olduğu kabul ediliyor.” (“İşte Türkiye'nin sigara bağımlılığı karnesi...”, 2016) Sigara tüketiminin Türkiye'deki ekonomik boyutu da oldukça yüksek. Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) son beş yıllık sigara tüketimi rakamlarına göre, Türkiye'de son 5 yıl içerisinde sigara için her ay ortalama 3 milyar 996 milyon lira, günlük ise 131 milyon 371 bin liralık harcama yapılıyor.

Sigara bağımlılığının geldiği nokta sadece ülkemizde değil dünya kamuoyunda da büyük endişeye sebep olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan, *Tütün Kontrolünde Sağlık Profesyonellerinin Rolü* isimli kitapçıkta, dünyada 1,3 milyar kişinin sigara içtiğinin tahmin edildiği belirtilmektedir. Aynı yayında tütün tüketimine bağlı olarak her yıl ortalama 4,9 milyon insanın öldüğü, mevcut durumun (örüntünün) devam etmesi halinde 2020 yılında çoğunluğunu geliştirmekte olan ülkelerin oluşturacağı bu sayının 10 milyona yükseleceğinin tahmin edildiği belirtilmektedir. Yazının devamında başta hükümetler olmak üzere tütün karşıtı girişimlerin artırılmasının elzem olduğu belirtilmektedir.

İnsanlar arasında sigara kullanım oranları yüksek olmakla birlikte, bu oran giderek artmakta ve sigaraya başlama yaşı da düşmektedir. Buna paralel olarak sigara kaynaklı hastalığa yakalananların ve ölenlerin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Oysa sigara bağımlılığı ve buna bağlı olarak gelişen hastalıklar ve ölümler önlenemez konular arasında görülmektedir. Sigara, yol açtığı zararlardan dolayı çağımızın acilen

çözüme kavuşturulması gereken önemli bir sorundur. Hükümetler ve yasa koyucularla birlikte, sivil toplum kuruluşları, araştırmacılar, dernekler ve elbette bireysel çabalarla sigara kullanımını azaltılmaya çalışılmalıdır.

Sigara içen bir kişinin sağlığını koruması için yapması gereken en önemli şey sigaranın bırakılmasıdır. Sigarayı bıraktığında sigara ile ilişkili hastalıkların ortaya çıkma riski azalacak, hastalık varlığında ise hastalığın ilerleme hızı yavaşlayacaktır (Godtfredsen NS, Prescott E., 2011;5:187-94; Aktaran: Argüde vd., 2013: 82). Ülkemizde toplumsal bilinçlenme, kapalı ortamlarda sigara kullanım yasağı, ortaya çıkan hastalıklar ve ekonomik nedenlerden ötürü sigara kullanan kişilerin sigarayı bırakmak için sigara bırakma polikliniklerine başvuru sayısı günden güne artmaktadır (Argüde, ve Diğerleri 2013: 82). Başta kitle iletişim araçları olmak üzere sigaranın zararları konusunda topyekûn bir bilinçlendirme çalışması sigara kullanımının daha da azalmasına yardımcı olacaktır.

Birçok farklı fonksiyonu bulunan medyanın toplumsal yaşam, ekonomi, sanat, kültür gibi konuların yanında sağlık konusunda da bilgilendirici mesajlar ürettiği ve kamuoyu üzerinde tesirli olduğu bilinmektedir. Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de pek çok insan medyayı kullanmakta, yaşamla ilgili haberleri, bilgileri öğrenmektedir. Medya, hastalıklar ve nedenleri konusunda inanları uyarma gücüne, hastalık ve tedavileri ile ilgili doğru yolları gösterebilme ve insanları yönlendirebilme yeteneğine sahiptir.

Devletin ilgili kurumları da medyanın bu özelliklerinde yararlanmak istemiştir. Bu maksatla, Sağlık Bakanlığı doğru bilgilendirme, farkındalık yaratma, tutum ve davranış geliştirme gibi temel amaçları içeren çeşitli konularda kamu spotları hazırlamıştır. Hem eğitici hem de öğretici bir nitelikte olan kamu spotları çeşitli kitle iletişim araçlarında yayınlanarak, hem toplumun çıkarlarını gözetilmiş hem de toplum, sağlıkla birebir bağlantılı konularda işbirliğine davet edilmiştir Göçmen ve Ayvaz, 2017: 127).

Bu çalışmanın amacı da toplumun bilgilенmesinde büyük önem arz eden kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayınlanan kamu spotlarının insanların sigara kullanma davranışları üzerinde etkisinin boyutlarını tespit etmektir.

2. YÖNTEM

Kamu kurumunda çalışan kişiler üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma, genel tarama modeline uygun olacak şekilde hazırlanmıştır; bunun yanında araştırmada, bağımlı ve bağımsız değişken arasında karşılaştırmalı ilişkisel tarama gerçekleştirilmiştir.

2.1. Araştırmanın Uygulanması ve Örneklem Seçimi

Kamu kurumunda çalışan kişiler üzerinde sigarayla ilgili kamu spotlarının etkisini belirlemek için bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni, çalışmanın yapıldığı zamanı kapsayan demede, Konya'da Meram ve Selçuklu ilçelerinde çalışan kamu kuruluşunda çalışan kişilerden oluşmaktadır. Araştırmada örneklem belirlenmesinde rastlantısal örnek tekniği göz önüne alınmış olup

araştırmaya toplam 350 kişi katılmıştır. Kamu kuruluşunda çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmaya konu olan veriler, katılımcılardan, yüz yüzde görüşmeye dayalı anket tekniğiyle elde edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Araştırmaya katılan kamu görevlileri üzerinde sigarayla ilgili kamu spotlarının etkisini belirlemek amacıyla 22 sorudan meydana gelen bir anket hazırlanmıştır. Bu anket formunda 5'li Likert tipinde (1= Kesinlikle önemsiz, 5= Kesinlikle önemli) hazırlanan 5 soruluk bir ölçekte katılımcıların sigaranın zararları konusunda medya türlerine verilen önem düzeyi sorgulanmıştır. Araştırmada yine medyada yer alan kamu spotlarının hatırlanmasıyla ilgi olarak 5'li Likert tipinde (1= Hiç hatırlamıyorum, 5= Çok iyi hatırlıyorum) hazırlanan 7 sorudan oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Medyada sigaranın zararları konusunda medyanın yeterince bilgilendirici olup olmadığını öğrenmek için de 1 ile 10 arasında 'tablo işaretleme' yönteminde dayanan bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekte en düşük 1, en yüksek seviye ise 10 olarak belirlenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek için hazırlanan sorulardan oluşmuştur.

2.3. Veri Analizi ve Kullanılan Testler

Bu araştırmanın verileri 23 Mart–22 Nisan 2016 tarihleri arasında Konya'da Meram ve Selçuklu ilçesindeki kamu kurumunda çalışan kamu görevlileri ile yüz yüze görüşme yoluyla elde edilmiştir. Çalışma sonucunda ulaşılan veriler SPSS 16 istatistik programı sayesinde elektronik ortama aktarılmıştır. Araştırmada verilerin analizinde sırasıyla; ankete katılanların demografik özellikleri ile sigaraya başlama ve sigara kullanma sürelerine ilişkin bazı bilgileri ortaya koymak amacıyla frekans analizi yapılmıştır. Çalışmada ayrıca kamu kuruluşunda çalışanların cinsiyetine göre sigaranın zararları ile ilgili konularda bilgi alamda medya türlerine verdikleri önem arasında farklılık gösterip göstermediğini Bağımsız Örneklem T-Testi Testi (Independent Sample T-Test) ile hesaplanmıştır. Medyada yer alan kamu spotlarının hatırlanmasının yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla Korelasyon Analizine başvurulmuştur.

3. BULGULAR ve YORUM

Bu başlık altında öncelikle araştırmaya katılan katılımcıların çeşitli özellikleri değerlendirilmekte, daha sonra ise sosyo-demografik özellikleri ile sigaraya başlama ve sigara kullanma sürelerine ilişkin bazı bilgileri ortaya koymak amacıyla sigara alışkanlıklarına ve kamu spotlarının etkilerine ilişkin bazı bulgular ortaya konulmaktadır.

3.1. Katılımcıların Bazı Özellikleri

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri ve sigara kullanımına ilişkin bazı bulgular şu şekilde sıralanmaktadır;

Kamu kuruluşunda çalışan katılımcıların yaş dağılımının betimleyici istatistikleri incelendiğinde anket sorularını cevaplayanların yaş ortalaması 37,7 olup

dağılımın standart sapması ise 6.78 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılanların en düşük 22 yaşında en yüksek 57 yaşında olduğu bulgulanmıştır. Araştırmaya katılanların medeni durumlarına bakıldığında ise; yüzde 90,6 evli iken yüzde 9,4 bekârdır.

Araştırmaya katılan kamu görevlilerinin yüzde 1,7'si ilkökul mezunu, yüzde 2,3'ü ortaokul mezunu, yüzde 19,4'ü lise mezunu, yüzde 72,9'u üniversite mezunu olurken, yüzde 3,7'si ise lisansüstü mezunudur.

Çalışmaya katılan kamu kuruluşunda çalışan görevlilere ne kadar zamandır sigara kullandıkları sorulmuştur. Araştırmaya katılanların yüzde 2,9'u 1 yıldan az, yüzde 4,0'ı 1 ile 5 yıl arası, yüzde 11,4'ü 6 ile 10 yıl arası, yüzde 24,9'u 11 ile 15 yıl arası, yüzde 56,9'u 16 yıl ve daha fazla süredir sigara kullandıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar arasında sigaraya başlama yaşı en düşük 12 iken en yüksek sigaraya başlama yaşı ise 44'dür. Araştırmaya katılanların sigaraya başlama yaş ortalaması 16,98 olup, standart sapması ise 2,85'dir.

3.2. Katılımcıların Sigaranın Zararları Konusunda Bilgi Almada Medya Türlerine Verilen Önem Düzeyi

Araştırmanın bu kısmında katılımcıların sigaranın zararları konusunda bilgi alamda medya türlerine verdikleri önem düzeyi mercek altına alınmıştır.

Araştırmaya katılan kamu görevlileri sigaranın zararları konusunda bilgi alamda en fazla önemsedikleri medya türü 4,54 aritmetik ortalama ile internet olurken bunu sırasıyla 4.02 aritmetik ortalamasıyla televizyon ile 3.88 aritmetik ortalamasıyla sosyal medya izlemektedir. Diğer bir taraftan en az önemsenen medya türü ise; 2.55 aritmetik ortalaması ile radyo olurken bunu 3.02 aritmetik ortalaması ile gazeteler izlemektedir(bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Sigaranın Zararları Konusunda Bilgi Almada Medya Türlerine Verilen Önem Düzeyinin Dağılımı

Sigaranın zararlarıyla ilgili konularda bilgi almada medya türlerine verilen önem düzeyi	N	En Az	En Çok	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
İnternet	350	1	5	4,54	0,78
Televizyon	350	1	5	4,02	1,14
Sosyal Medya	350	1	5	3,88	0,79
Gazete	350	1	5	3,02	1,19
Radyo	350	1	5	2,55	1.17

Çalışmada ayrıca katılımcıların cinsiyeti ile sigaranın zararları konusunda bilgi almada medya türlerine verdikleri önem düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bağımsız örneklem T-testi (*Independent Samples T- testi*) uygulanmıştır. Araştırma sonuna göre katılımcıların cinsiyetine göre sigaranın zararları konusunda bilgi almada medya türlerine verilen önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Bir diğer deyişle araştırmaya

katılan kadınlar ve erkekler siyasal bilgilenmede medya türlerine verdikleri önem düzeyleri birbirine yakın olduğu sonucuna varılmıştır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Cinsiyete Göre Katılımcıların Sigaranın Zararları Konusunda Bilgi Almada Medya Türlerine Verilen Önem Düzeyindeki Farklılık

Değişkenler	Cinsiyet		t	df	Sig.
	Erkek	Kadın			
İnternet	4.53	4.56	-.271	348	.786
Televizyon	4.05	3.95	.645	348	.520
Sosyal Medya	3.84	3.99	-1.519	348	.097
Gazete	2.95	3.23	-1.911	348	.054
Radyo	2.53	2.61	-.601	348	.574

Sigaranın zararları konusunda bilgi edinmede medya türlerine verilen önem düzeyinin yönü ve düzeyini tanımlamak açısından korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde; internet ile sosyal medya arasında ($r=.541$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılanların sigaranın zararları konusunda bilgi edinmede medya türlerinden internete verdikleri önem düzeyi arttıkça sosyal medyaya olan güven düzeyinde de artış yaşanmaktadır. Gazete ile radyo arasında ($r=.628$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Televizyon ile sosyal medya arasında ($r=.454$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Televizyon ile internet arasında ($r=.603$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Gazete ile sosyal medya arasında ($r=.345$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki vardır. Radyo ile sosyal medya ($r=.296$; $p<.001$) arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki vardır. Radyo yayınları ile internet arasında ($r=.192$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki vardır. İnternet ile gazete arasında ($r=.204$; $p<.001$) pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki vardır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3. Sigaranın Zararları Konusunda Bilgi Edinmede Medya Türlerine Verilen Önem Düzeyi Sıklıklarının Korelasyon Analizi Bulguları

Değişkenler	İnternet	Sosyal Medya	Televizyon	Gazete	Radyo
İnternet	1	.541**	.603**	.204**	.192**
Sosyal Medya	.541**	1	.454**	.345**	.296**
Televizyon	.603**	.454**	1	.048	.371**
Gazete	.204**	.345**	.048	1	.628**
Radyo	.192**	.296**	.371**	.628**	1

3.3. Katılımcıların Sigara Bıraktırma Kampanyaları ile İlgili Görüşleri

Çalışmanın bu kısmında kamu kurumunda çalışan katılımcıların sigara bıraktırma kampanyaları hakkında görüşleri mercek altına alınmıştır.

Tablo 4’de de görüldüğü gibi katılımcıların yüzde 48,3 sigara bıraktırma kampanyalarının ‘sigara bıraktırma konusunda kesinlikle olumlu’ olduğunu düşünürken, bunu yüzde 42,3 ‘ faydalı olabilir’ şıkkı izlemektedir. Buna karşılık bu kampanyaların ‘hiçbir faydası yok’ diyenlerin oranı yüzde 8,6 iken ‘herhangi bir fikrim yok’ diyenlerin oranı ise yüzde 0,9’dur.

Tablo 4. Sigara Bıraktırma Kampanyaları Verilen Önem Düzeylerinin Yüzdelerle Dağılımı

Sigarayla Bıraktırma kampanyaları hakkında ne düşünüyorsunuz?	Frekans (F)	Yüzde (%)
Sigara Bıraktırma Konusunda Kesinlikle Olumlu	169	48,3
Faydalı Olabilir	148	42,3
Hiçbir Faydası Yok	30	8,6
Herhangi Bir Fikrim Yok	3	0,9
Toplam	350	100,0

3.4. Medyada Yer Alan Sigara İle İlgili Kamu Spotlarının Bilgilendirici ve Açıklayıcı Düzeyi

Katılımcıların medyada yer alan sigarayla ilgili kamu spotlarını yeterince bilgilendirici ve açıklayıcı görüp görmediğini ölçmek amacıyla 1 il 10 arasında puan vermelerine yönelik bir skala (1= kesinlikle bilgilendirici ve açıklayıcı değil, 10= kesinlikle bilgilendirici ve açıklayıcı) oluşturulmuştur. 350 kişinin verdiği yanıtlar incelendiğinde, araştırmaya katılan kamu çalışanları orta düzeyde ($\bar{x}= 5.61$) medyada yer alan kamu spotlarını bilgilendirici ve açıklayıcı bulmaktadır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Medya Yer Alan Sigara ile İlgili Kamu Spotları Yeterince Bilgilendiricimi ve Açıklayıcı Sorusunun Merkezi Eğilim İstatistikleri

	N	En Az	En Çok	Ortalama	SD
Medyada yer alan sigarayla ilgili kamu spotları yeterince bilgilendirici ve açıklayıcı mı?	350	1	10	5.61	2.61

Katılımcıların cinsiyeti ile medyada yer alan sigara ile ilgili kamu spotlarının yeterince bilgilendirici ve açıklayıcı sorusu arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bağımsız örneklem T- testi uygulanmış, analiz sonuçları anlamlı bir farklılık ortaya koymuştur ($t= -3.536$; $p<.001$). Kadınlar 6.44 aritmetik ortalama değeriyle erkeklere ($\bar{x}= 5.32$) oranla, medyada yer alan sigara ile ilgili kamu spotlarını yeterince bilgilendirici ve açıklayıcı bulmaktadır (bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Cinsiyete Göre Medyada Yer Alan Sigara ile İlgili Kamu Spotlarının Bilgilendirici ve Açıklayıcı Düzeyindeki Farklılık

Cinsiyet	Ortalama	Std. Sapma	T	df	Sig.
Erkek	5.32	2.58	-3.536	348	.000
Kadın	6.44	2.51			

3.5. Medya'da Yer Alan Kamu Spotlarını Hatırlama Düzeyi

Araştırmaya katılan kamu kuruluşunda çalışanların medyada yer alan kamu spotlarını hatırlama düzeylerini ortaya koymak amacıyla 5'li Likert tipinde (1= Hiç hatırlamıyorum, 5 Çok iyi Hatırlıyorum) hazırlanan 7 maddeden oluşan bir ölçekten faydalanılmıştır.

Kamu kuruluşunda çalışanların Medya’da yer alan kamu spotları arasında en fazla hatırladıkları 3,99 aritmetik ortalaması ile ‘kalp sağlığı’ ile ilgili kamu spotları olurken bunu sırasıyla 3,94 aritmetik ortalaması ile ‘kadına şiddet’ ve 3,67 aritmetik ortalaması ile ‘çocuk evlilikler’ izlemektedir (bkz. Tablo 7).

Tablo 7. Medya’da Yer Alan Kamu Spotlarının Hatırlamasına İlişkin Betimleyici İstatistikleri

Değişkenler	En Az	En Çok	Ortalama	SD
Kalp Sağlığı	1	5	3.99	1.29
Kadına Şiddet	1	5	3.94	1.16
Çocuk Evlilikleri	1	5	3.67	1.29
Obezite	1	5	3.53	1.35
Sigara kullanımı	1	5	3.43	1.37
SGK- Akıllı ilaç kullanımı	1	5	2.75	1.43
Aşı	1	5	2.51	1.27

Çalışmada ayrıca katılımcıların cinsiyeti ile medyada yer alan kamu spotlarını hatırlamasına ilişkin anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bağımsız örneklem T-testi (Independent Samples T testi) uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti ile medyada yer alan kamu spotlarından biri olan çocuk evliliklerin hatırlanması arasında ($t=-3.647$; $p<.001$) anlamlı farklılaşma görülmektedir. Betimleyici istatistik sonuçları; kadınlar ($\bar{x}= 4.10$) erkeklere ($\bar{x}= 3.53$) oranla medyada çocuk evlilikleri ile ilgili olan kamu spotlarını daha çok hatırlamaktadır(bkz. Tablo 8).

Tablo 8. Cinsiyete Göre Katılımcıların Medyada Yer Alan Kamu Spotlarını Hatırlamasına İlişkin Önem Düzeyindeki Farklılık

Değişkenler	Aritmetik Ortalamalar		t	df	Sig.
	Erkek	Kadın			
Aşı	2.48	2.59	-.678	348	.480
Kadına Şiddet	3.96	3.88	.580	348	.582
Sigara	3.42	3.43	-.049	348	.961
SGK-Akıllı ilaç kullanımı	2.79	2.61	1.000	348	.338
Çocuk Evlilikleri	3.53	4.10	-3.647	348	.000
Obezite	3.55	3.44	.661	348	.509
Kalp Sağlığı	4.01	3.93	.500	348	.618

3.6. Katılımcılar Üzerinde Medyada Yer Alan Kamu Spotlarının Sigara Kullanım Davranışları Üzerinde Etkileri

Araştırmanın bu kısmında kamu kuruluşunda çalışan katılımcılar üzerinde medyada yer alan kamu spotlarının sigara davranışları üzerinde etkisinin olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan sigara kullanan kamu görevlilerinin yüzde 46.’sı medyada yer alan kamu spotlarının sigara kullanım davranışı üzerinde kesinlikle etkisiz olduğunu belirtirken, yine etkisiz diyenlerin oranı ise; yüzde 21,1’dir. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılanların yüzde 67,1 gibi önemli

bir kısmı medyada yer alan kamu spotlarının sigara kullanım davranışı üzerinde etkili olmadığını belirtmiştir (bkz. Tablo 9).

Tablo 9. Medyada Yer Alan Kamu Spotlarının Sigara Kullanım Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Yüzdeler Dağılımı

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Kesinlikle Etkisiz Oldu	161	46.0
Etkisiz Oldu	74	21.1
Kararsızım	9	2.6
Etkili Oldu	26	7.4
Çok Etkili Oldu	80	22.9
Toplam	350	100,0

Araştırmaya katılanlar yüzde 67,4 gibi önemli bir kısmı, medyada yer alan kamu spotlarının korku ve kaygıya neden olmadığını belirtirken, 'evet korku ve kaygıya neden oluyor' diyenlerin oranı yüzde 32,6'dır (bkz. Tablo 10).

Tablo 10. Medyada Yer Alan Kamu Spotları Korku ve Kaygıya Neden Oluyor Mu Sorusunun Yüzdeler Dağılımı

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Evet, korku ve kaygıya neden oluyor	114	32.6
Hayır, korku ve kaygıya neden olmuyor	236	67.4
Toplam	350	100.0

SONUÇ

Ülkemizde son yıllarda toplumun, huzuru, refahı ve sağlığı için Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından ciddi çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle sağlık alanında devrim olarak nitelendirilebilecek adımlar atılmış, yasal düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Devletin ilgili kurumları, hastalıklar ve hastalıkların önlenmesi konusunda ne kadar önemli çalışmalar yaparsa yaparsın, iyi netice almak için bu tek başına yeterli olmayacaktır. Toplumun doğrudan ya da dolaylı olarak bu iyileştirme sürecine dahil olması gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle sağlık ve sağlığın korunması konusunda toplumun bilinçlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Toplumun bilgilendirilmesinin etkili yöntemlerinden birinin kitle iletişim araçları olduğu bilinmektedir. Ülkemizde sigarayı bırakma konusunda başta kitle iletişim araçları olmak üzere birçok farklı platformda devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları, farklı şekillerde halkı bilgilendirme çalışmaları yürütmektedir. Farklı konularda hazırlanan kamu spotları televizyon, radyo ve diğer kitle iletişim araçları vasıtasıyla topluma ulaştırılmaktadır. 'Sigarayı bırak, hayatı bırakma' sloganıyla sigarayı bıraktırma konulu kamu spotu, zorunlu yayın olarak kitle iletişim araçlarında yer almaktadır. Bu bağlamda ülkemizde, genelde sigarayı bıraktırmaya yönelik kampanyaların, özelden ise sigara kullanımıyla ilgili kamu spotlarının, bireylerin sigara kullanma davranışları üzerinde etkili olup olmadığını bilmesi, bu çalışmaların devamında strateji belirlemede önem taşımaktadır.

Bu maksatla, bu çalışmada kamu kuruluşunda çalışanlar üzerinde kamu spotlarının etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte sigara bıraktırma kampanyalarının bireylerin sigara içme alışkanlığı üzerinde nasıl etkisi olduğunun da belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan kamu görevlilerinin, sigaraların zararları konusunda bilgi almada en fazla yararlandıkları medya türü; internet olurken, bunu sırasıyla televizyon ve sosyal medya izlemektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında ise anlamlı bir farklılık görülmemektedir yani hem kadınların ve hem de erkeklerin sigaranın zararları konusunda bilgi edinmede tercih ettikleri medya türleri birbirine yakınlık göstermektedir.

Çalışmada ortaya çıkan başka bir sonuçta; katılımcılar medyada yer alan sigarayla ilgili kamu spotlarını orta düzeyde bilgilendirici ve açıklayıcı bulmaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında kadınlar medyada yer alan bu kamu spotlarını erkeklere oranla daha açıklayıcı bulmaktadırlar. Araştırma sorularına cevap veren katılımcıların önemli bir kısmı yaklaşık yüzde 90,6'sı sigarayı bıraktırma kampanyalarını olumlu görmektedir. Özellikle katılımcıların yarıya yakını kamu spotlarının sigarayı bıraktırma konusunda kesinlikle etkili olduğunu düşünmektedir. Medyada yer alan kamu spotlarının sigara kullanım davranışı üzerinde etkisiyle ilgili olarak, katılımcıların yüzde 30'u, kamu spotlarının sigara kullanma davranışları üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada ortaya çıkan ilginç bir sonuç ise, medyada yer alan kamu spotlarının kişiler üzerinde yüzde 67,4 oranında kaygı ve korkuya neden olmadığını belirtmesidir.

Araştırmaya katılan kişilere medyada yer alan kamu spotlarının davranışlar üzerinde etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın bu kısmında kamu kuruluşunda çalışan katılımcılar üzerinde medyada yer alan kamu spotlarının sigara davranışları üzerinde etkilisinin olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan sigara kullanan kamu görevlilerinin yüzde 46.'sı medyada yer alan kamu spotlarının sigara kullanım davranışı üzerinde kesinlikle etkisiz olduğunu belirtirken, yine etkisiz diyenlerin oranı ise; yüzde 21,1'dir. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılanların yüzde 67,1 gibi önemli bir kısmı medyada yer alan kamu spotlarının sigara kullanım davranışı üzerinde etkili olmadığını belirtmiştir.

Bu bilgiler ışığında, 'davranışlarında (olumlu) değişiklik olduğunu bildirenlerin oranının yüzde 30 olduğu' düşünüldüğünde, özellikle sigaranın zararları konusunda kamu spotlarının kitle iletişim araçları vasıtasıyla topluma iletilmesine devam edilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kitle iletişim araçlarında yer alan mesajların tekrarlandıkça etkisinin arttığı ve daha fazla insana ulaşacağı kabul edilmektedir. Ayrıca mesajların izleyenler üzerinde daha etkili olmasını sağlamak amacıyla, kamu spotlarının daha ilgi çekici hale getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Öte yandan internetin günümüzün egemen kitle iletişim aracına dönüştüğü gerçeğiyle hareket edilerek, kamu spotlarının ya da toplumsal bilgilendirme çalışmalarının internete taşınarak, internet ve sosyal medya aracılığıyla bireylere ulaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Argüde, E., ve Diğerleri. (2013). Sigara Bırakma Başarısını Etkileyen Faktörler, Türk Toraks Dergi 2013; 14: 81-7
- Gençoğlu, P., Bağlıtaş, H. H., ve Kuşkaya, S. (2017). Sosyal Pazarlama Aracı Olarak Kamu Spotlarının Birey Davranışları Üzerindeki Etkileri: Parametrik Olmayan İstatistiksel Bir Analiz, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 48, Şubat 2017
- Godtfredsen, NS., Prescott E. (2011). Benefits of smoking cessation with focus on cardiovascular and respiratory comorbidities. Clin Respir J. 2011;5:187-94
- Göçmen T. L., ve Ayvaz, S. (2017). Kamu Spotlarının Göstergibilimsel Yöntemle Çözümlemesi: Sağlık Bakanlığı Örneği, Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi, Sağlık İletişimi Sempozyumu Özel Sayısı, Cilt: 25, Sayı: 2
- İlter, B., ve Bayraktaroğlu, G. (2007). "Kar Amacı Gütmeyen Sosyal İçerikli Pazarlama Uygulamaları: Sosyal Pazarlama", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 28
- İnce, M. ve Koçak, M. C. (2017). Kamu Kurumlarında Çalışan Personelin Sigara Kullanma Alışkanlıkları, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/13, p. 335-356.
- İşte Türkiye'nin sigara bağımlılığı karnesi.... (2016, Mayıs 30). Tarihinde 30 Kasım 2017, adresinden erişildi <https://www.gidahatti.com/iste-turkiyenin-sigara-bagimlilik-karnesi-55462/> Türkiye'de günlük içilen sigara sayısı açıklandı. (2017, Haziran 7). Tarihinde 30 Kasım 2017, adresinden erişildi <http://haber.sol.org.tr/toplum/turkiyede-gunluk-icilen-sigara-sayisi-aciklandi-199069>
- Rennard, S.I, Daughton, D.M. (2000). Smoking cessation. Chest, 2000; 117: 360-364.
- Şahbaz, S. ve Kılıç, O. (2005). Sigara Bırakmada Kullanılan Tedavi Yöntemleri, STED, 2005, Cilt 14, Sayı: 5
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). Küresel Yetişkin Tütün Kullanım Oranları, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.01.2018

Kastamonu-Çatalzeytin ve Çevresinin İklim Konforu Şartlarının Ekoturizm Aktiviteleri Yönünden İncelenmesi

Sevgi Öztürk^a, Merve Kalaycı^{b*}

^{a,b}Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Kastamonu

Öz

Doğal çevrede yapılan ekoturizm aktiviteleri için iklim faktörü önemli yer tutmaktadır. Bir ekoturizm alanının diğer alanlarla rekabet edebilmesi iklim konforu ile direkt bağlantılıdır. Türkiye birçok farklı iklim bölgesini barındırmaktadır. Literatürde Türkiye için iklimsel sıcaklık konforu 16,7 °C ile 24,7 °C arası olarak belirlenmiştir. TR8 Batı Karadeniz Bölgesi, coğrafi konumu, doğal kaynaklarının varlığı ve çeşitli iklim özellikleri ile ekoturizm için çok sayıda alternatifi bulunan bir bölgedir. Çalışma Çatalzeytin ilçesi ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. Kastamonu merkez ilçesine 105 km uzaklıkta bulunan çalışma alanı farklı topoğrafik özellikleri ile trekking, foto-safari, kampçılık, yenilebilir yabani meyve toplama, bitki gözlemciliği, at binme gibi çeşitli ekoturizm aktivitelerine imkan sağlamaktadır. Çalışmada ekoturizm aktivitelerinin iklimsel konfor bağlantısı ile iklimsel konfora ilişkin bilimsel çalışmalar incelenmiş ve Kastamonu Meteoroloji Müdürlüğü'nden alınan iklim verileri değerlendirilmiştir. Ayrıca turistik lokasyonlara ilişkin sıcaklık, rüzgar, nem ve yağış verilerinin bir arada incelendiği Turizm İklim İndeksi (TCI) kullanılmıştır. İndekse göre %60 - %69 arasında değer alan destinasyonlar turizm için uygun iklime sahip, "iyi" olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışma alanı, Temmuz ve Eylül ayları için %74 turizm iklim indeksi oranıyla "çok iyi" çıkarken; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Kasım ayları %60-%70 arası oranlarla "iyi" olarak çıkmaktadır. Çatalzeytin ve çevresinin iklim konforu açısından kıyı turizmine alternatif olarak ekoturizm aktiviteleri için iyi derecede kullanılabilir olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İklim konforu, Ekoturizm aktiviteleri, Kastamonu-Çatalzeytin.

Investigation of the Climate Comfort Conditions of Kastamonu-Çatalzeytin and its Surroundings in terms of Ecotourism Activities

Abstract

Climatic factors are crucial for ecotourism activities in natural environment. The ability of an ecotourism area to compete with other regions is directly linked to climate comfort. Turkey has many different climate zones. In the literature, climatic temperature comfort for Turkey is stated as between 16.7 °C and 24.7 °C. TR8 West side of Black Sea is a region with many alternatives for ecotourism, because of the geographic location, presence of natural resources and various climatic features. The study was carried out in Çatalzeytin district and its surrounding. The study area, which is 105 km away from the central district of Kastamonu, enables various ecotourism activities such as trekking, photo safari, camping, edible wild fruit collection, plant observing and horse riding. In this study, relation between ecotourism activities and climatic comfort also scientific studies on climatic comfort were examined and the climate data obtained from the Kastamonu Meteorology Directorate were evaluated. Moreover, Tourism Climate Index (TCI) which was examined the temperature, wind, humidity and rainfall data related to touristic locations together is utilized. According to the tourism climate index 60% to 69% destinations are suitable for tourism and considered "good". In this context, when the study area in according to the tourism climate index was "very good" with a of 74% in July and September; in January,

February, March, May, June, August and November with the rate is between 60% and 70% values is described "good". It has been determined that Çatalzeytin and its surroundings are well usable for ecotourism activities as an alternative to coastal tourism in terms of climate comfort.

Keywords: Climate comfort, Ecotourism activities, Kastamonu-Çatalzeytin.

GİRİŞ

Nüfus artışı, sanayileşme, modernleşme ve teknolojinin gelişimi ile artan üretim- tüketim sebebiyle hammadde ihtiyacı da günden güne artış göstermektedir. Artan hammadde ihtiyacını karşılamak için yapılan faaliyetler, hava-su-toprak kirliliğine sebep olmakta ve doğal kaynakların kontrolsüz tüketimini tetiklemektedir. Doğaya yapılan bu müdahaleler ekolojik dengeyi altüst ederken; hem üretici hem tüketici rolünü üstlenen insan, doğayı kaybetme endişesiyle çözüm arayışına girmektedir. Bu karmaşık düzen içerisinde gelir kaynağı olarak sayılabilecek en önemli faktörlerden biri turizmdir. Fakat turizm; insanoğlunun doğaya müdahalesinin en çok olduğu alanlardan biridir (Türker ve Öztürk, 2013). Doğada yapılan her türlü insan faaliyeti az da olsa doğaya müdahale sebebiyle negatif yönlü etki yapmaktadır (Kadak ve diğ., 2016). Hem tesisleştirme esnasında doğal oluşumlara verilen zararlara hem de kullanım esnasında doğaya yapılan baskılara karşın sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla insanlar turizm çeşitlerinden biri olan ekoturizme yönlendirilmelidir. İnsanları ekoturizme yönlendirmek, çevre bilincinin de artmasına yardımcı olacaktır. Kullanıcıdaki çevre bilincinin artmasıyla turizm faaliyetleri sürdürülürken çevre de daha az baskı görmüş olacaktır. Uçar ve ark. (2010)'un da değindiği gibi; Uluslararası Ekoturizm Topluluğu'na göre ekoturizm (Ertürk ve Bal, 2015);

- Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini mümkün kılan,
- Yerel sakinlerin ekonomik kalkınmasına destek olan,
- Halkın sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyan,
- Çevreye duyarlı bir turizm biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Ekoturizm fikri, insanların doğayla iç içe yaşama merakının yeniden artmasından meydana gelmiştir (Kılıç, 2006). İnsanlar, iklimsel faktörlerin yaşamsal faaliyetleri sürdürme konusunda daha uygun olduğu lokasyonlarda kendilerini daha dinç ve konforlu hissederler. Bu iklimsel faktörlerin bireyler için uygun aralıklarda olması **biyoklimatik konfor** olarak isimlendirilir. Biyoklimatik konfor uygun değer aralığında olmadığı insanları o alanlarda rahatsızlık hisseder ve bir an önce alanı terk etme eğilimi gösterirler. Dolayısıyla ekoturizm amaçlı olarak kullanılan alanlarda biyoklimatik konfor oldukça önemlidir (Matzarakis, 2006). Ekoturizmin olması gereken en önemli özelliklerinden biri de faaliyetlerin yılın tamamına yayılması, her ayın bir turizm ayı olarak değerlendirilebilmesi için gerekli altlığın hazırlanmasıdır. Ekoturizm faaliyetleri bir başka açıdan da rekreasyonel aktivite olarak değerlendirilebilmektedir. Aktaş (2008)'in de değindiği gibi rekreasyon; bireylerin yaşamsal kalitelerini yükseltmek için boş ya da serbest vakitlerini değerlendirmek için, hiçbir öğeye zarar vermeden, kendi hür kararlarıyla yaptıkları aktivitelerin tamamıdır. Özkan' a (1981) göre rekreasyon ise; sağlıklı yaşam sürdürmek ve efor sarf edilen vakitlerin verimli geçirilmesi için, insanların dilediği faaliyetlere ulaşabilmesi

hareketidir (Kalaycı ve Uzun, 2015). Euro Sibirian iklim kuşağında yer alan Kastamonu kıyı bandı ilçelerinden Çatalzeytin' in biyoklimatik konforunun ekoturizm aktivitelerine uygunluğunun ortaya konulması bu çalışmanın ana amacıdır.

1. LİTERATÜR

Çevre bilincinin ve küreselleşmenin artmasıyla birlikte turistlerin tercih ettikleri turizm faaliyetleri de doğayla dost olmaya yönelik tercihler arasında yer almaya başlamıştır. Gün geçtikçe birçok turist macera yaşamak, keşfetmek, kişisel gelişimlerine katkıda bulunmak gibi amaçlarla; doğa fotoğrafçılığı, kampçılık, at binme gibi ekoturizm faaliyetlerini tercih etmektedirler (İsayeva ve Kasalak, 2016). Lam (1995)'a göre; dış mekânda yapılacak aktiviteler için alan tasarlanırken mutlaka o bölgenin iklim özelliklerine dikkat edilmeli ve bu özellikler doğrultusunda alan-etkinlik ikilisi oluşturulmalıdır (Güngör ve Cengiz, 2006). İnsanların aktivite gerçekleştirebilmelerini etkileyen en önemli iklimsel konfor faktörleri; sıcaklık, bağıl nem, güneşlenme ve rüzgârdır (Topay ve Yılmaz, 2004; Güngör ve Cengiz, 2006; Çetin, 2016). Bu 4 faktörün bir arada kullanıldığı hesaplama yöntemlerinden biri TCI (Turizm İklim Konforu İndeksi)' dir. Bu indeks Mieczkowski tarafından 1985 yılında formüle edilmiş ve hesaplama tabloları oluşturulmuştur (Türker ve diğ., 2016). Lam (1995)' ın belirttiği üzere iklimik konfor bu veriler aracılığıyla hesaplanır ve hesaplama için hedef alanın meteoroloji istasyonlarından elde edilen uzun dönemli veriler kullanılmalıdır (Güngör ve Cengiz, 2006). Turizm ve iklim arasındaki ilişkiyi inceleyen bu sahada çalışılan en önemli konulardan biri de biyoklimatik konfor şartlarının değerlendirilmesidir (Özşahin ve diğ., 2015). Bireylerin bir yeri turizm bölgesi olarak ve/veya rekreasyonel aktiviteler için seçmesi, bölgenin iklimsel verilerine bağlıdır (de Feritas, C.R, 2003). Bütün turizm çeşitlerinde olduğu gibi ekoturizm aktiviteleri için de bir alanın ekoturizm aktivitelerine uygunluğu değerlendirilirken, iklimsel şartlar da oldukça önemlidir. Güngör ve Polat (2012)' a göre; Türkiye' de iklim konforunun sağlanabilmesi için belirlenen ortalama sıcaklık değerleri 16,7 °C - 24,7 °C arasında olarak belirlenmiştir (Türker ve diğ., 2016). Ayrıca Güçlü (2008)'in değindiği gibi Gaffney'e ve Hobbs'a göre 17,0 °C - 24,9 °C 'lik sıcaklıkların en uygun sıcaklık değerleri olduğu, rahatlık bölgesinin belirlenmesinde rüzgâr hızının 6 m/sn'den az ve bağıl nem değerlerinin % 30 - % 70 arası olmasının da sıcaklık değerleri ile birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Güngör ve Polat, 2011). Çınar (1999) ve Toy ve diğ. (2005)' in de değindiği gibi; Olgay (1973)' e göre biyoiklimsel konfor değeri açık alanda 21-27,5 derece olarak kullanılmaktadır (Çetin vd., 2010). Olgay (1973) ve Altunkasa (1990)'a göre biyoklimatik konfor; bireyin kendini en zinde ve enerjik hissettiği iklim koşullarında bulunması durumudur (Topay ve Yılmaz, 2004). Kozak (2010)'ın değindiği gibi bir bölgenin turizm için tercih edilmesi bölgenin doğal, kültürel, sosyal, ekonomik ve psikolojik etmenlerine bağlıdır. Doğal etmenlerin en önemlilerinden biri de iklimsel faktörlerdir. Bu bağlamda iklimik faktörler ile insan arasında ne kadar konforlu bir uyum varsa, o bölge ekoturizm ve rekreasyonel aktiviteler için o denli tercih edilecektir. *Hamilton (2004) ve Bigano vd. (2005)'e göre turistlerin seyahat motivasyonunu arttıran bu özelliklerin çokluğu aynı zamanda daha uzun mesafeli seyahatlerin de göze alınmasını sağlayabilecektir. Doğal çekicilikler içerisinde yer alan en önemli*

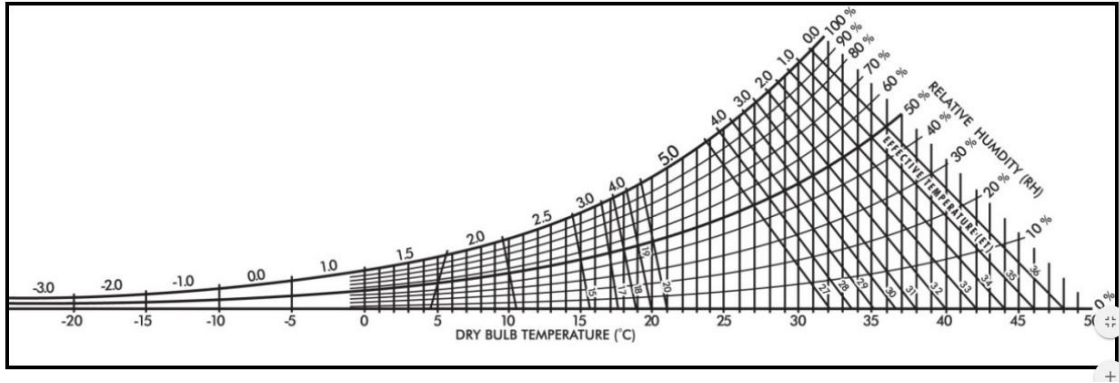
unsurlardan biri ise bölgenin sahip olduğu iklim özellikleridir. Kimi araştırmalar, iklimin kendi başına, seyahat destinasyonu seçmekte çok önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Türker ve diğ., 2016). Bugüne dek yapılan çalışmalarda daha çok kıyusal turizmle alakalı olarak iklim konforu araştırmalarının yapıldığı gözlemlenmiştir. Oysaki kıyı turizmi ile rekreasyon aktiviteleri ya da turizm faaliyetleri için olması beklenen değerlerin bire bir aynı olması beklenemez. Günümüzde kıyı turizmi dışında pek çoğu rekreasyonel faaliyet ve ekoturizm için de biyoklimatik konfor koşullarının önemi ortadadır.

2. YÖNTEM

Çalışmada; konu ile ilgili yayınlar incelenerek (kitap, tez, rapor, makale, kongre, sempozyum, seminer, web sitesi, yasa, yönetmelik vb.), yapılan literatür ve kaynak araştırması çerçevesinde turizm olanaklarının ortaya konulması, tanımlanması, farklı iklim kuşaklarında yer alan örnek alanların karşılaştırılması yapılmıştır. Örneklem alanın doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik verileri elde edilmiştir. Ekoturizm aktivitelerinin iklimsel konfor bağlantısı ile iklimsel konfora ilişkin bilimsel çalışmalar incelenmiş ve Kastamonu Meteoroloji Müdürlüğü'nden alınan iklim verileri değerlendirilmiştir. Ayrıca turistik lokasyonlara ilişkin sıcaklık, rüzgar, nem, yağış verilerinin bir arada incelendiği Turizm İklim İndeksi (TCI) kullanılmıştır (Şekil 1 ve Çizelge 1).

$$TCI = 2[4(CID) + CIA + 2(R) + 2(S) + W]$$

Şekil 1. TCI hesaplama Formülü (Mieczkowski, 1985).

Çizelge 1. TCI İçin Termal Konfor Derecelendirme Sistemi (Mieczkowski, 1985).

Türker ve ark. (2015)'a göre; Mieczkowski, Z. (1985)' in TCI yöntemi aşağıdaki verilerle hesaplanır:

- CID: Gündüz Konfor İndisi (°C cinsinden maksimum günlük hava sıcaklığı ve % cinsinden minimum bağıl nem değerlerine göre belirlenmektedir),
- CIA: Günlük Konfor İndisi (°C cinsinden ortalama günlük hava sıcaklığı ve % cinsinden ortalama günlük bağıl nem değerleri kullanılmaktadır).

CID, CIA tespitinde de Çizelge 1 temel alınmaktadır.

R: mm cinsinden aylık ortalama yağış miktarı (Çizelge 2)

S: saat olarak günlük ortalama güneşlenme süresi (Çizelge 3)

W: m/sn veya km/saat cinsinden ortalama rüzgar hızı (Çizelge 4)

Puan	Aylık Ortalama Yağış Miktarı	Puan	Güneşlenme Süresi (saat/dakika)	Puan	Rüzgâr hızı (km/saat)
5,0	0,0 – 14,9 mm	5,0	10 saat ve üzeri	5,0	< 2,88
4,5	15,0 – 29,9 mm	4,5	9 – 9,59	4,5	2,88 – 5,75
4,0	30,0 – 44,9 mm	4,0	8 – 8,59	4,0	5,76 – 9,03
3,5	45,0 – 59,9 mm	3,5	7 – 7,59	3,5	9,04 – 12,23
3,0	60,0 – 74,9 mm	3,0	6 – 6,59	3,0	12,24 – 19,79
2,5	75,0 – 89,9 mm	2,5	5 – 5,59	2,5	19,80 – 24,29
2,0	90,0 – 104,9 mm	2,0	4 – 4,59	2,0	24,30 – 28,79
1,5	105,0 – 119,9 mm	1,5	3 – 3,59	1,0	28,80 – 38,52
1,0	120,0 – 134,9 mm	1,0	2 – 2,59	0,0	>38,52
0,5	135,0 – 149,9 mm	0,5	1 – 1,59		
0,0	150,0 mm ve üzeri	0,0	1 saatten az		

Çizelge 2. TCI İçin R Değeri İndeksi

Çizelge 3. TCI İçin S Değeri İndeksi

Çizelge 4. TCI İçin W Değeri İndeksi

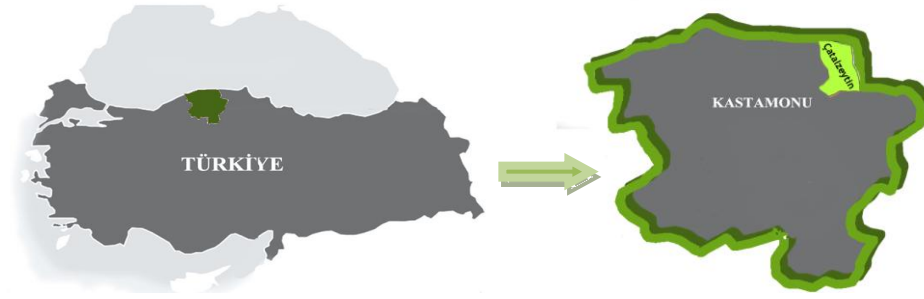
İndekse göre %60 %69 arasında değer alan destinasyonlar turizm için uygun iklime sahip, “iyi” olarak değerlendirilmektedir (Çizelge 5).

TCI Değeri (%)	Kod	Turizm için iklim kategorisi
90- 100	9	İdeal
80- 89	8	Mükemmel
70- 79	7	Çok iyi
60- 69	6	İyi
50- 59	5	Uygun (Kabul Edilebilir)
40- 49	4	Sınırdaki
30- 39	3	Elverişli Değil
20- 29	2	Elverişsiz
10- 19	1	Ziyadesiyle Elverişsiz
-9- 9	0	İmkansız
-20- -10	-1	İmkansız

Çizelge 5. Mieczkowski'nin TCI (Tourism Climatic Index) İndisinin Şeması

3. BULGULAR

Bu çalışmada, Kastamonu ili kıyı bandında yer alan Çatalzeytin ilçesinin (Şekil 2) biyoklimatik hesaplamaları yapılarak, standartlarla karşılaştırılması ve böylece benzer yapıdaki kıyı alanlarında planlanacak diğer ekoturizm faaliyetlerine altlık oluşturulması amaçlanmıştır.

Şekil 2. Çalışma Alanının Konumu

Çalışmada örneklem alanın biyokonfor özelliklerini ortaya koyabilmek üzere iklimsel veriler kullanılmıştır. Alanın biyoklimatik konfor yapısını belirlemek için, iklimsel veriler Kastamonu ili Meteoroloji Müdürlüğü'nden alınmıştır. Veriler Mieczkowski'nin TCI (Tourism Climatic Index) indisine göre hesaplanmış, çizelge 5'e göre en son değerlendirme yapılmıştır.

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
max. Sıc.	23.4	25.8	28.8	35.7	33.0	35.6	32.3	33.5	29.9	28.7	28.4	27.9
max.nispi nem	22	19	24	15	29	27	23	28	23	31	19	18
CID	5	5	5	2	3	2	3	1	4	4	5	5

Çizelge 6. Çatalzeytin İlçesinin Aylara Göre Max. Sıcaklık, Max. Nispi Nem Değerleri ve CID

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
ort.sıc.	7.3	7.5	8.8	12.1	16.5	21.7	24.3	24.7	20.8	16.4	12.4	9.2
ortalama nispi nem	73.6	77.2	77	76.7	79.8	74.6	72.3	70.2	72.7	77.2	75.1	74.3
CIA	2	2	2	2.5	3	5	5	5	5	3	2.5	2

Çizelge 7. Çatalzeytin İlçesinin Aylara Göre Ort. Sıc., Ort. Nispi Nem Değerleri ve CIA

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
aylık ort. Yağış (mm)	111.4	88.65	79.575	49.95	42.45	47.525	50.4375	28.75	68.81	150.77	100.9	156.3
R	1.5	2.5	2.5	3.5	4	3.5	3.5	4.5	3	0	2	0

Çizelge 8. Çatalzeytin İlçesinin Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (Mm) Ve R

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Aylık ort. Güneşlenme (sa-da)	2.12	2.50	3.46	5.05	7.05	9.10	9.46	8.34	6.19	4.26	3.14	2.08
S	1	1	1.5	2.5	3.5	4.5	4.5	4	3	2	1.5	1

Çizelge 9. Çatalzeytin İlçesinin Aylara Göre Ort. Güneşlenme Miktarı (Sa-Da) ve S

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Aylık ort. Rüz.(km/sa)	7.56	7.56	7.56	6.84	6.12	6.84	7.56	8.28	8.28	7.56	7.92	7.92
W	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Çizelge 10. Çatalzeytin İlçesinin Aylara Göre Ort. Rüzgar Hızı (Km/Sa) ve W

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
TC	31	33	34	26.5	34	33	37	30	37	27	33.5	28
	62	66	68	53	68	66	74	60	74	54	67	56
	iyi	iyi	iyi	kabul edilir	iyi	iyi	çok iyi	iyi	çok iyi	kabul edilir	iyi	kabul edilir

Çizelge 11. Çatalzeytin İlçesinin TCI Değerleri Ve Çizelge 5'e Göre İsimlendirilmesi

Çalışmada örneklem alan seçilen Çatalzeytin ilçesi kıyı bandında yer alması nedeniyle kıyı kesimler genelde kıyı turizmi için değerlendirmelere tabi tutulmakta, ekoturizme imkân sağlayacak olan doğal kaynakları ve müdahale edilmemiş doğa güzellikleri göz ardı edilmektedir. Ayrıca alana ait biyokonfor değerlendirmeleri baz alınarak, seçilen örneklem alan için ekoturizm faaliyetlerine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Bu anlamda ön plana çıkan ekoturizm faaliyetlerinin, çevresel uyumu ve çevreyi anlamaya yönelik, ekolojik ve sosyal açıdan sorumlu, doğal ve kültürel kaynakları koruyan, yerel topluluklara da ekonomik katkı sağlayan faaliyetler olarak ortaya konulması hedeflenmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Ekoturizm sektöründe alanın fiziki faktörleri, vejetasyon durumu, iklim gibi doğal veriler ve kültürel değerleri oldukça önemlidir. Ekoturizm aktivitelerinin verimli şekilde gerçekleştirilebilmesi için ortamın biyoklimatik faktörleri biyokonfor sınırlarına uygun olmalıdır.

Dünya ekonomisinin önemli bir kısmını oluşturan turizm tiplerinden biri de ekoturizmdir. Bu anlamda gerek uluslararası gerekse iç turizmin gelişmesi için önemli bir fırsat oluşturan ekoturizm faaliyetleri aynı zamanda yeni iş sahaları yaratmada da önemli bir araçtır. İklimsel etmenlerden biri olan biyoklimatik faktörlerle ekoturizm faaliyetleri için yer seçimi üzerine etkilerini araştıran çalışmalar günden güne artış göstermektedir. Ülkemizde belli başlı ekoturizm lokasyonları ön plana çıkmıştır. Çatalzeytin ilçesi yakın çevresinde bulundurduğu doğal ve kültürel kaynak değerleriyle turizm açısından ön plana çıkmaya aday ilçelerden biridir. İlçenin mevcut özelliklerini turizmi desteklemesine rağmen yeterince gelişmemiş olmasının temel sebeplerinden biri de deniz turizmi için ziyaretçilerin aradığı biyokonfor değerlerinin Kastamonu kıyı bandında bulunmamasıdır. Bu bağlamda, kıyı turizmi açısından gelişme gösteremeyen yerlerde ekoturizm gibi farklı turizm çeşitlerinin geliştirilmesi ile rekreasyonel aktivitelerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Çatalzeytin TCI indeksine göre değerlendirildiğinde;

- Temmuz ve Eylül ayları % 74 turizm iklim indeksi oranıyla “çok iyi”
- Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Kasım ayları % 60 - % 70 arası oranlarla “iyi”
- Nisan, Ekim, Aralık ayları % 50 - % 59 arası oranla “kabul edilebilir” olarak çıkmıştır.

Çatalzeytin ve çevresinin iklim konforu açısından ekoturizm aktiviteleri için 9 ay boyunca tercih edilebilir olduğu belirlenmiştir.

Turizm faaliyetlerinin artmasının dünya ve ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacağı birçok bilim insanı tarafından kabul edilmektedir. Giderek artan ülke nüfusu ve kentleşme, turizminin geliştirilebileceği alanlarda doğal-kültürel kaynak değerlerinin koruma kullanma dengesini bozarak, kaynak değerlerine zarar vermektedir. Bu nedenle doğal ve kültürel kaynak değerlerinin yoğun olduğu alanlarda kitle ve deniz turizminin yanı sıra başka turizm çeşitleri faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kitle turizmi yoğun insan baskısı nedeniyle koruma kullanma dengesine zarar vermektedir. Bu durum göz önünde bulundurulursa, Kastamonu kıyı bandında bulunan ilçeler gibi alanlarda, kıyı kullanımını da teşvik eden fakat doğaya daha saygılı ve doğayla iç içe ekoturizm faaliyetlerinin geliştirilmesinde fayda vardır.

Türkiye’de turizmin özellikle son yıllarda ciddi bir çeşitlenme içine girdiği ve turizmin hem mekâna hem de zamana yayılması yaklaşımlarının kabul gördüğü bilinmektedir. Bu yaklaşım Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında kendini daha net olarak göstermiştir.

TEŞEKKÜR

Çalışma, KÜ-BAP01/2017-38 numaralı “Kıyı turizminin GIS tabanlı biyoklimatik konfor açısından değerlendirilmesi: Kastamonu- İzmir Örneği” isimli Bilimsel Araştırma Projesi tarafından desteklenmiştir. Vermiş oldukları katkılarından dolayı Kastamonu Üniversitesi’ne teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Çetin, M., Topay, M., Kaya, L., Yılmaz, B. (2010). Efficiency of bioclimatic comfort in landscape planning process: Case of Kütahya. *Turkish Journal of Forestry*, 1 (1), 83-95.
- Çetin, M. (2016). Determination of bioclimatic comfort areas in landscape planning: A case study of Cide Coastline. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 4(9), 800-804.
- de Freitas, C. R. (2003). Tourism climatology: evaluating environmental information for decision making and business planning in the recreation and tourism sector. *International Journal of Biometeorology*, 48(1), 45-54.
- Ertürk, A., Bal, T. (2015). Ekoturizm ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi, Isparta.
- Güçlü, Y. (2009). Batı Karadeniz Bölümü Kıyı Kuşağında Klimatik Konfor ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 53, 1-14.
- Güngör, S., Cengiz, T. (2006). Artvin ilinin iklim Konforuna Sahip Rekreasyon ve Turizm Alanları. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7(1), 69-80.
- Güngör, S., Polat, A. T. (2012). Bioklimatik konfor ve bioklimatik konfora sahip alanların coğrafi bilgi sistemleri yardımıyla tespitinde kullanılan yöntemler üzerine bir araştırma. *KSÜ Mühendislik Bilimleri Dergisi, Özel Sayı*, 8-13.
- İsayeva, S., & Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Kapsamında Yer Alan Örnek Ekoturizm Uygulamaları. *Çatalhöyük-International Journal of Tourism and Social Research*, 1(1),183-200.
- Kadak, A.E., Kalaycı, M., Küçükgülmez Yandım, A. (2016). Kış Kentlerinde Sportif Olta Balıkçılığının Doğa ile Kentin İç içe Yaşanılabilirliğine Katkısı ve Rekreatif Açından Değerlendirilmesi. *International Winter Cities Symposium Bildiri Kitabı*, Erzurum, 850-852.
- Kalaycı, M., Uzun, O. (2015). Maden Alanları Peyzaj Onarım Çalışmaları ve Bazı Rekreasyonel Aktiviteler. *III. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, 369-378, Eskişehir.
- Kozak, M. (2010). Holiday taking decisions-The role of spouses. *Tourism Management*, 31(4), 489-494.
- Matzarakis, A. (2006). Weather-and climate-related information for tourism. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 3 (2), 99-115.
- Topay, M., Yılmaz, B. 2004. Biyoklimatik Konfora Sahip Alanların Belirlenmesinde CBS'den Yararlanma Olanakları: Muğla İli Örneği. 3. *Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri 6-9 Ekim 2004 Bildiriler Kitabı*, Fatih Üniversitesi Coğrafya Bölümü Kulübü, ss. 425-434, İstanbul.
- Toy, S., ve Kántor, N. (2017). Evaluation of human thermal comfort ranges in urban climate of winter cities on the example of Erzurum city. *Environmental science and pollution research international*, 24 (2), 1811-1820.
- Türker, N., Öztürk, S., 2013, Perceptions of Residents Towards The Impacts of Tourism in the Küre Mountains National Park, Turkey, *International Journal of Business and Social Science*, 4 (2), 45-56

- Türker, A., Türker, G. Ö., ve Çelik, A. (2015). Dış Mekân Turizm Ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Muğla İli İklim Konforu Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 555-577.
- Uçar, M. Çeken, H. Ökten, Ş. 2010. Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma, Birinci Baskı, Detay Anatolia Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Yılmaz, B. (2006). Bartın İli ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerini Etkileyen İklim Parametrelerinin Analizi ve Değerlendirilmesi. *Orman Fakültesi Dergisi*, 33-41.

Kanada'da Çokkültürcülüğün Ortaya Çıkış Nedenleri

Selda Geyik Yıldırım*

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Sakarya.

Öz

Vatandaşlık ve siyasal haklar gibi modern dönemin ortak evrensel çıkarlarının bugün bazı bireyler/gruplar tarafından yeterli görülmeyip yerel/kimliksel/kültürel çıkarların daha yüksek sesle dillendirildiği bir sürecin içerisindeyiz. Bu sürece yönelik değerlendirmeler talep edenler ile talepleri dinleyenler arasında doğal olarak farklılıklara yol açmaktadır. Çokkültürlülük tanımsal ve içeriksel olarak nasıl sınırlandırılırsa sınırlandırılın nihayetinde o, toplumsal yaşam içindeki farklılıklara ilişkin benzer bir vurguyu taşır. Farklılıkların teorik kabulünden sonra ise bunun nasıl pratikleşeceği sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır. Bunların ortaya çıkışını sağlayan nedenlerse hem birbirinden ayrı hem de birbirlerini destekleyen nitelikte olmuştur. En genel anlamıyla kültürel farklılıkların tanınmasına yönelik uygulamaları ifade eden çokkültürcülük aynı zamanda çeşitli toplumsal dönüşümlerin ardından ortaya çıkan bir dizi politikaya işaret eder. Çokkültürcülüğün kendisine uygulama alanı bulmasının arkasında çoğunlukla öngörülemeyen, beklentilerin aksi yönünde ortaya çıkan çeşitli faktörler yer almaktadır. Bunların neler olduğuna ilişkin çeşitli yazarlar tarafından kimi zaman ortak kimi zaman da farklı faktörlere vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte, çokkültürlü toplumların çokkültürcü politikalarına ilişkin tartışmalar ve yanıtlar da henüz netlik kazanamamıştır. Bu durum kendisine uygulama alanı bulduğu Kanada için de geçerlidir. Kanada, çokkültürcülüğü pratikleştiren bir ülke olsa da tartışmalar burada da devam etmekte ve bu yeni çözümün yeni problematik alanlar doğurup doğuramayacağı tam olarak öngörülememektedir. Bu çalışma, çokkültürcülüğün nasıl ortaya çıktığı sorusuna Kanada özelinde yanıt bulmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Çokkültürcülük, Kanada, Quebec

The Reasons for the Occurrence of Multiculturalism in Canada

Abstract

We are in a period in which local/identity and cultural benefits are expressed more intensely, while some individuals/groups in the modern era undervalue common universal values such as citizenship and political rights. Precise evaluations of this process reveal differences between the people making requests and the people listening to these requests as usual. No matter how it is limited in terms of identification or content, multiculturalism carries an emphasis on the differences in social life, in the end. The search for the answer to the question how it will be put into practice rises after the theoretical acceptions. Although the causes that these problems emerge from support each other, they can be different, too. Multiculturalism, which refers to the practice towards the recognition of cultural differences in the most general sense, refers to a series of policies that emerge after various social transformations, at the same time. Unforeseen factors that show up contrary to expectations often lie behind multiculturalism finding itself a field of practice. Various authors have underlined different or common factors from time to time. In addition to this, discussions and answers about multiculturalist policies of multiculturalist societies have not yet brought clarity. This process is also the case in Canada, a place where it is practised. Although Canada is a country that makes multiculturalism practical, discussions continue here and it is impossible to predict whether or not a new solution will cause new problematic areas. This study

tries to find an answer to the question of how multiculturalism has occurred by specifically considering Canada.

Keywords: Multicultural Society, Multiculturalism, Canada, Quebec.

GİRİŞ

Kanada'nın çokkültürcülüğü, birey ve grup haklarında gelinen ileri bir aşama olarak mı ya da bir zorunluluğa/toplumsal bir ihtiyaca verilen gönüllü/gönülsüz bir yanıt olarak mı okunmalı? Biz ikincisinin daha doğru bir yaklaşım olduğunu varsayıyor ve Kanada'nın çokkültürcülük politikalarının ülkenin kendine özgü tarihsel ve toplumsal koşullarının bir ürünü olduğunun gözden kaçırılmaması gerektiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla, çokkültürcülüğün Kanada modeli ancak Kanada ile benzer tarihselliğe sahip ülkeler için bir ölçüde genelleştirilebilir ve uygulanabilir önerisi/iddiası taşımaktadır. Ayrıca modern dünyanın sıradışı tecrübeleri bugün bütün ülkeler için geçerli olabilecek tek model fikrini rafa kaldırmıştır artık. Asıl mesele çokkültürcülüğün sadece Kanada ve benzer ülkeler özelinde varlık bulabileceği değildir; hangi ülkede hangi uygulamalarla sorunsuz olarak varlık bulacağıdır.

Modern dönem koşullarında/kurumlarında reddetmemiz istenilen, bugün ise kabullenmemiz beklenen çokkültürlülüğe ilişkin literatürde sıkça dillendirilen savlar bir yönüyle modern dönemin genelleştirici söylemlerini çağrıştırmaktadır. Bir geçiş süreci ile karşı karşıya kaldığımız doğrudur ancak bu süreç eski mantığın yeni uygulamaları ile çözümlenemez. Bu nedenle, çokkültürlü toplumlar çokkültürcülük politikalarında bu politikaların pratikleştiği ülkelerin deneyimlerinden faydalanmakla birlikte doğrudan referans almadan kendi tarihsel yüzleşmeleri aracılığıyla farklı politikalar üretilebilmelidir. Aksi takdirde, mevcut sorunların aşılması yerine yeni sorunların ortaya çıkma ihtimali söz konusudur. Bu durum Türkiye de dahil olmak üzere çokkültürlü ulus-devletlerin tümü için geçerlidir.

Bugün artık ulus-devlet, içeride çokkültürlülüğün doğurduğu patlama ve dışarıda küreselleşmenin getirdiği sorunlar altında kendini adeta bir meydan okumayla karşı karşıya hissetmektedir (Habermas, 2015: 25). Bu nedenle, ulus-devletin yeniden yapılandığı ya da zayıfladığı fikri gündeme taşınmıştır. Ulus-devlet olgusu da dahil hiçbir olgu tek başına bugünkü süreci doğurmamıştır. Bu süreçlerin her biri çok çeşitli faktörleri içermekte ve nedenleri/neticeleri açısından her ülke özelinde farklılaşmaktadır. Kimileri destekleyici bir politika sergilerken kimileri direnme konusunda ısrarcı olabilmektedir. *"Fakat günümüzün çoğulcu toplumlarında artık bizler, kültürel açıdan homojen bir ulus-devlet modelinden gittikçe uzaklaşan güncel gerçeklerle iç içe yaşıyoruz. Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin sayısı gittikçe artmaktadır"* (Habermas, 2015: 26). Bundan dolayı toplum içindeki farklı kesimler tarafından dillendirilen taleplerin sayısı ve baskısı da artmaktadır. Devletlerin bunlara yanıtları ise her biri özelinde değişken bir nitelik göstermektedir. Yöntemsel farklılıklarına rağmen ülkelerin tümünde ortak olan temel nokta ise mevcut kültürel çeşitliliğin bir arada nasıl sürdürülebileceği ve sorunsuz işleyeceğine yönelik kaygılı arayışlardır. Türkiye ve benzeri ülkelerde de gerek halkta gerekse politika yapıcılarda bu tür kaygıların yoğun olarak yaşandığı söylenebilir. Bu

makale çokkültürcülüğün nasıl ortaya çıktığı sorusunu Kanada özelinde ele almaktadır. Bu nedenle Türkiye ve benzer ülkeler çalışma içerisinde detaylıca yer almamaktadır. Ayrıca çokkültürcülüğün Türkiye özelinde ele alınması ya da Kanada ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ayrı bir araştırma süreci/makalesi ile mümkün olabilir.

1. MODERNİTENİN SORUNSALLAŞTIRDIĞI ALANLARDAN BİRİ OLARAK “ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK”

Modern dönemlerde bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan radikal değişimlerle birlikte modern öncesi olarak adlandırılan geleneksel döneme ait nitelikler yerini modern oluşumlara ve bunların kurumsal yapılarına bırakmıştı. Geleneksel dönemde kültürel çeşitliliği barındıran toplumlar modern dönemin politik uygulamalarının kültürel homojenlik inşası ile bu niteliklerini kaybetmeseler bile kültürel çeşitlilik geçmiş dönemlerdeki görünümlerinden farklı bir boyuta taşınmıştı. Başka bir deyişle, var olanın (kültürel çeşitliliğin) yaşanmasından var olanın saklanması doğru bir dizi uygulamalar baş göstermişti. Günümüz dünyasında sıklıkla dillendirilen çokkültürlülük söylemleri postmodernleştiği iddia edilen dönem ile birlikte daha fazla görünür kılınsa da esasında çokkültürlü yapılar modern dönemlerde de toplum yaşamından hiç silinmemiştir. Taylor'ın ifadesiyle “şimdi yeni olan, tanınma talebinin artık açık seçik görülecek duruma gelmiş olmasıdır” (Taylor vd., 2014 : 84). Bugün karşımıza çıkan kültürel çeşitliliğe ilişkin sosyolojik gerçeklikler, esasında modernitenin kendi gerçeklik inşası ile kapı dışarı etmek istediği ancak başarılı olamadığı bir sürecin neticeleridir. Bugün ise *çokkültürlülük*, baş tacı edilmeye çalışılan ve yine modern dönemlere özgü evrenselleştirilmeye çalışılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha yoğun olarak tartışılmaya ve varlık alanını genişletmeye başlamıştır.

Dünyada çokkültürlülük kavramı ilk olarak 1957'de İsviçre'de kullanılsa da, 1960'ların sonunda ortak anlamını Kanada'da buldu. Kavram hızlı bir şekilde diğer İngilizce konuşan ülkelere yayıldı ve buralarda tartışılmaya başladı (Sengstock'tan aktaran Özensel, 2012 : 59). Uzun yıllar sosyolojik gerçeklikte karşılığı olan bir olgunun kavramsal olarak literatürde yer bulması 20. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Bu durum modern devletin ulus yaratma projesinin istenilmeyen neticelerinden birini ortaya çıkarmıştır. Ulusal topluluğun siyasal yurttaşları olarak sayılan bireylerin geleneksel kimliklerinin çeşitliliği ulus kimliği altında tektipleştirilmeye çalışılmıştı. Bugünse kimliğin çeşitliliği/çokluğu yeniden tarih sahnesinde yerini almaya ve desteklenmeye başladı. Ulus-devletin ideolojik yaratımı olan milliyetçilik ise şaşırtıcı bir şekilde, çağın atmosferine paralel olarak, çeşitlenerek yeniden güçlenmeye devam ediyor. Ulusun milliyetçiliği de kendini ulus içindeki yeni milliyetçiliklerle karşı karşıya buldu. Avrupa'nın ulus-devlet idealleri Avrupa dışındaki toplumlar tarafından referans alınarak dünyanın pek çok ülkesine yayılmıştı. Ulus-devletin ortaya çıkışına zemin hazırlayan toplumsal olaylar gibi ulus-devletin egemen düşüncelerine ve ilkelerine karşı çıkışlar da yeni oluşumları yaratma ve ortaya çıkan ihtiyaçlara karşılık verme zorunluluğunu doğurmuştur. Çokkültürcülüğün karar vericileri ve uygulayıcılarının karşı karşıya kaldığı ikilem de budur.

Ulusal ve etnik farklılıklardan doğan türden bir çokkültürlülüğe ağırlık verdiğini söyleyen Kymlicka göre de *“bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlüdür”* (Kymlicka, 2015: 53). Parekh'e göre ise çokkültürlülük tek başına farklılık ve kimlikle ilgili değil, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle alakalıdır. O zaman çokkültürlülük, *“kültürel çeşitlilik veya kültürle kaynaşmış farklılıklarla ilişkilidir”* (Parekh, 2002: 3). Habermas ise bu noktada kolektif kimliklerin tanınması mücadelelerine vurgu yapar (Habermas, 2015: 119). Bütün bu yaklaşımlar çokkültürlülüğün net ve tek bir tanım içermediğini, kapsamı açısından da kimilerinde daha sınırlı kimilerince daha geniş bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak tümünde ortak olan yönler dikkate alındığında en genel anlamıyla çokkültürlülük, kültürel çeşitliliğe/çoğulculuğa işaret etmektedir. Ancak yaklaşımların içeriği ve kapsamı birbirlerinden farklılaşmaktadır.

Parekh, modern toplumlarda kültürel çeşitliliğin üç biçimden bahseder. İlkinde üyelerin çoğunun geniş ölçüde ortak bir kültürü paylaşmasına rağmen, bazıları ya yaşamın belirli alanları hakkında farklı inanç ve uygulamaları kabul eder ya da kendilerine özgü, göreceli olarak farklı yaşam biçimleri geliştirir. Eşcinseller bu kategoridedir. İkincisinde, toplumun bazı üyeleri baskın kültürün bazı merkezi ilke veya değerlerine fazlasıyla eleştirel yaklaşır ve bunları uygun biçimlerde yeniden oluşturmaya çalışırlar. Bunları *“görüngesel çeşitlilik”* olarak tanımlar ve bu kategoride feministler, dindarları ve çevrecileri örnek olarak verir. *“Üçüncü olarak, çağdaş toplumların çoğunda sahip oldukları kendi inanç ve uygulama sistemlerine göre yaşayan birçok bilinçli, az çok iyi örgütlenmiş topluluk bulunur. Yeni göçmenler, Yahudiler, Çingeneler ve Amishler gibi oturmuş topluluklar, çeşitli dini cemaatler ve halklar, Basklar, Katalanlar, İskoçlar, Galliler, Quebec halkı gibi belirli bölgelerde yoğunlaşan kültürel gruplar sayılabilir. Bunları da “toplumsal çeşitlilik” olarak tanımlar”* (Parekh, 2002: 4-5). Günümüz dünyasında bu üç kategoride yer alan her bir grup aynı zamanda *“tanınma talebi açık seçik görülecek duruma gelmiş olan”* gruplardır. Bir tarafta cinsel tercihlerine, cinsiyetlerine, çevreci duyarlılıklarına diğer tarafta dinsel inanışlarına, etnik-kültürel yapılarına yönelik saygı/kabul talepleri ve modern dünyanın modası geçmiş paradigmalarına karşı çıkışlar söz konusudur. Bu üç biçim arasında görüngesel ve toplumsal çeşitlilik ilkinden daha farklı nitelikleri bünyesinde taşımaktadır.

Görüngesel çeşitlilik, baskın kültürün ya toptan reddettiği ya da teoride kabul edip pratikte göz ardı ettiği bir hayat görüşünü temsil eder. Alt kültürel çeşitlilikten daha radikal ve kapsamlı olup, o kadar kolay kabul edilemez. Toplumsal çeşitlilik ise çok farklıdır. İyice yerleşmiş toplulukların çokluğundan kaynaklanıp bunun etrafında desteklenir; bu toplulukların her birinin korumak ve sürdürmek istediği kendine ait uzun bir tarihi ve yaşama biçimi vardır. Burada söz konusu olan çeşitlilik güçlü ve inatçıdır; iyi örgütlenmiş sosyal taşıyıcıları vardır; kabul edilmesi derinliğine ve isteklerine göre daha kolay ya da daha zor olabilir. Çokkültürlü toplum ve çokkültürlülük terimleri genellikle bu üç çeşitlilik tipini ve diğerlerini, yalnızca son

ikisini ya da sadece üçüncüsünü barındıran topluluklardan bahsederken kullanılır (Parekh, 2002: 5). Parekh, çokkültürlülüğü üçüncü kullanımdaki anlamıyla kullanır. Yani az çok iyi örgütlenmiş topluluklar olarak kategorileştirdiği toplumsal çeşitlilik anlamında ele alır.

Çokkültürlülük tanımsal ve içeriksel olarak nasıl sınırlandırılırsa sınırlandırılırsın nihayetinde o, toplumsal yaşam içindeki farklılıklara ilişkin benzer bir vurguyu taşır. Farklılıkların teorik kabulünden sonra ise bunun nasıl pratikleşeceği sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır. Bunların ortaya çıkışını sağlayan nedenlerse hem birbirinden ayrı hem de birbirlerini destekleyen nitelikte olmuştur. Farklılıkların kabul görmesinin doğal bir uzantısı olarak da farklı etnik ve kültürel unsurların beraberce bir arada yaşadıkları bir toplum tasarımı olarak şekillenen çokkültürlülük politikaları bugün daha sık gündeme gelmektedir. Çokkültürlülük ve kültürel çoğulculuğun, sahicilik söylemleri ve kültürel ve etnik azınlıkların haklarına yapılan vurgunun bugün için bu derece revaçta olmasının kimi nedenleri bulunmaktadır (Şan, 2005: 70). Kültürel alanlarda farklılıkların tanınması ve varlıklarını sürdürmelerine müsamaha ile bakılması siyaset ve toplum hayatında geçerlilik kazanmadan önce konu öncelikle toplum bilimlerinin gündemine taşınmıştır. Bu bağlamda insan bilimlerindeki pozitivist ve ilerlemeci paradigmanın geçerliliğini yitirmesi ile paralel bir gelişim süreci izlendiği söylenebilir. Postmodernizm olgusu da çokkültürlü toplum idealinin uygun zeminini oluşturmada son derece elverişli imkânlar sunmaktadır. Bir diğer faktör de modern ulus devlet idealine ulaşma yolunda devletlerin bünyelerinde barındırdıkları etnik, dini ve kültürel azınlıkları yok sayan hatta yer yer bu unsurları sistemli bir biçimde yok eden bir anlayışı taşımaları gelmektedir (Şan, 2005: 70-78). Bütün bu nedenler özü itibarıyla modern dönemin inşalarına olan karşı çıkışların neticeleridir. Pozitivist ve ilerlemeci anlayış, büyük savaşların yol açtığı yıkımları, sömürgeleştirmeden doğan toplumsal kayıpları, homojenleştirici politikaların etik dışı uygulamalarını ve ırkçılığın yarattığı insanlık dışı manzaraları öngörememişti. İlerlemenin rotası olarak ilan edilen Batılı demokrasilerin rasyonelliği ise bunların hiçbirini engelleyememişti. Bugün de engellediği söylenemez. Bugün için değişen bir şey varsa o da kavramsallaştırmaların değişen adlarıdır, içerikler hiç değişmemiştir. Modernin postmoderne geçişinde bile moderne ait pek çok olgu varlığını hala sürdürmektedir.

Moderne ait temel felsefelere karşı çıkış olarak resmedilen postmodernlik tüm karşıt argümanlarına rağmen yine de modernliğin izlerini taşımaktadır. Kimilerine göre yeni bir dünyanın habercisi, kimilerince de muğlak bir dönemin düşünce biçimine işaret eden postmodernizm, farklılık söylemlerinin inşa edilmesinde şüphesiz payı olan temel olgulardan birisidir. 1960'lı yıllarla birlikte anılmaya başlanan postmodernizm, esasında modernizme ilişkin olguların tartışmaya açılıp, reddine varan ve yenilenmeye ihtiyaç duyulan bir duruma işaret eder. Modern dönemin tektipliği postmodern olarak adlandırılan dönemin çeşitlilik söylemleri ile karşı karşıya getirilmiştir. Benzer şekilde ulus-devletler de farklılık söylemleri ile yeniden yapılanma çağrısını ya da ortadan kalkacakları iddiasını daha sık duymaya başlamışlardı. Her birinin etkisi ile bugün artık geçmiş dönemlerden daha geniş, çeşitli ve farklı bir

söylemsel-pratiksel alan doğmuştur. Bu durum kendisini kültürel alanda da hissettirmeye başlamış ve giderek yoğunlaşmıştır.

2. ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK: GÖNÜLLÜ BİR İNŞA SÜRECİ Mİ, ZORUNLU BİR KABULLENİŞ Mİ?

“İnsancılık, insan hakları ve eşit yurttaşlık gibi birbiriyle bağlantılı düşüncelerin tam yeniden hayat bulduğu sırada, gruplar arasındaki farklılıklardan kaynaklanan talepleri bünyesinde toplayan Afrika merkezilik, etniklik, kadınlık ve eşcinsel hakları gibi fikirler yeni bir ilerici siyaset anlayışının eksenine haline geldi. Bu bir kimlik siyasetiydi: olduğu gibi olmak veya mirasına sadık kalmak ve aynı kabilden başka insanlarla sahip olunan bir ortaklığın kamu nezdinde tanınması için mücadele vermektir. Bu siyaseti tarif etmek için özellikle ABD’de “çokkültürcülük” terimi kullanılmaya başlanmıştı” (Modood, 2014: 14). Asimilasyon siyasetinin öncü isimlerinden biri olan ABD’nin çokkültürcülük siyasetinde de öncü rolü üstlenenlerden biri olması hem şaşırtıcı hem de anlamlıdır. Asimilasyonu, yaşam koşullarını yükselttiği, maddi ve manevi avantajlar sağladığı ve onların toplumsal hareketliliği için gerekli koşulları oluşturduğu ölçüde kabul ediyorlardı. Birleşik Devletler’de görülen durum da buydu; “etnisiteye dayanan entelektüel sanayi”ye rağmen çeşitli Beyaz grupların melting-pot (eritme potası) süreci yaşadıklarına, Siyahların ulusal bir siyaset biçimini talep etmek için gerekli altyapılarının bulunmadığına ve asimilasyona maruz kalışlarına tanık olmuştuk (Schnapper, 2005: 117). Bu siyaset anlayışı uygulama alanı bulduğu dönemlerde araştırmacılar tarafından da desteklenmiş, asimilasyonun kolektif yaşama katılmayı kolaylaştıran bir yöntem olduğu savunulmuştu. Chicago Okulu da bu yöntemi savunular arasında yer alıyordu. Asimilasyon konusu o dönemin popüler konuları arasında yer alıyordu.

Birlikte yaşama sorununa, modern demokrasilerin ve sosyolojinin getirdiği cevap önce asimilasyon oldu (Schnapper, 2005: 194). Ancak, bu görüş daha sonra ciddi eleştirilere uğradı. Eleştiriye uğramasının temel nedenlerinden biri de beklentilerin aksi istikamette yol almasıydı. Kısacası, asimilasyon siyaseti ve uygulayıcıları öngörülerinde yanılmıştı, bireyler ve gruplar arzu edilen ortaklıklar içinde eritilememiş aksine mevcut uygulamalar sonucu daha güçlü duygu ve bağların uyanmasına, daha dirençli karşı çıkışlara yol açmıştı. Bu durum yeni siyaset arayışlarını beraberinde getirdi. *“Bu siyasetin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gündeme geliyor olması Batı toplumları için bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Batı’da kültürel çoğulculuğun bir siyaset olarak benimsenmiş olmasının ardında hiç kuşkusuz tüm tarihleri boyunca yaşanan etnik temizlik ve ırkçılık tutumlarının artık sürdürülemez bir boyuta ulaşmasının büyük etkisi bulunmaktadır”* (Şan’dan (2006) aktaran Şan ve Haşlak, 2012: 31). Bütün bunlar ise literatürdeki kavramların ve yaklaşımların farklılaşmasını da beraberinde getirmişti. Böylelikle, sosyoloji söyleminde “asimilasyon”un yerini “etnisite” aldı. Bu terim, üstü kapalı olarak hem Amerikan toplumundaki çoğulculuğu, hem Batı’nın asimilasyon siyasetiyle simgeleşen siyasal düzene karşı isyanı hem de eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların yükünü hatırlatıyordu. (Schnapper, 2005: 271). Kültürel çeşitliliğin asimilasyon politikaları ile çözümlenememesi çokkültürcülük tartışma ve uygulamalarına zemin hazırlayan faktörlerden biri olmuştur.

Çokkültürcülük terimi, özellikle Britanya’da ve Avrupa’nın diğer kısımlarında, daha dar bir anlamda kullanılmaktadır. Dünyanın bu bölgesinde bir siyasal hareket neticesinde değil, halk hareketliliği neticesinde, başka bir deyişle, göç olgusu yüzünden çokkültürlü hale geldiğimiz söylenir (Modood, 2014: 14). Tarihsel şartlar gereği göçmen toplumu tanımlamasına uyan Kanada, ABD ve Avustralya toplumsal uyumu sağlamak için 1960’lara kadar Anglo Uyum Modeli olarak bilinen bir politikanın uygulayıcısı olmuşlardır. Göçmenlerin geçmişlerini bırakmaları ve mevcut kültürel normları kabul etmeleri bu politikanın temelini oluşturmaktadır. (Şan ve Haşlak, 2012: 36). Kanada hükümetinin, 1970’ler sonrası göçmenleri asimile etmek yerine çoketnikli yapıyı ilerletme politikası için kullandığı bir terim olan “çokkültürcülük” (Kymlicka, 2015), kavramı Kanada’da esas olarak göçmenlerin önyargı ya da ayrımcılık korkusu duymaksızın etnik kimliklerini ifade etme hakkı demektir; Avrupa’da, genelde ulusal cemaatler arasında güçlerin paylaşımı demektir; ABD’de, sıklıkla marjinalleşmiş sosyal grupları karşılamak için kullanılır (Kymlicka, 2015 : 51-52). Kanada’yı takiben Avustralya ve Birleşik Devletlerde kavram daha sonra devreye girmiştir. İsveç, resmi olarak 1975 yılında kavramı benimsemiştir. Hollanda’da resmi politikalarda, çokkültürlü toplum kavramı dahil çokkültürcü bakış açısının bazı yönleri 1980’den itibaren oldukça detaylı bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Diğer Avrupa ülkelerinde de, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana göçmenlerle yüz yüze gelen ve bu göçmenlerin giderek geçici olmadıklarının açıklığa kavuşmasıyla çokkültürcülük kavramı yetmişli yıllarda kullanıma girmiştir (Canatan, 2006: 5). Çokkültürcülüğün ilgilendiği konu öncelikle ve tek başına kültür değildir, Avrupa kökenli olmayan etnik ve diğer kimliklerin siyasal alanda nasıl devreye sokulabileceği ve özellikle de, bu kimliklerin olumsuz ve damgalanmış konumlarının, bir parçası haline geldikleri toplumların olumlu bir özelliği haline nasıl getirilebileceğidir. Dolayısıyla, çokkültürcülük kamusal kimliklere meydan okunmasını, onların sökülmesini ve yeniden inşa edilmesini gerektirmektedir (Modood, 2014: 68). Çokkültürcülük, kültür vurgusu ve yeni kimlik siyaseti yoluyla liberalizmin soyut yurttaşını ete kemiğe büründürmek istemektedir (İrem, 2004: 25).

Çokkültürcülüğü bir bütünleşme biçimi ve eşit yurttaşlığın normatif içermelerini en iyi şekilde karşılayan bir fırsat olarak gören Modood çokkültürcülük terimini, Batılı ülkelere Batı’nın dışından gelen göçmenlerin oluşturduğu azınlıkların siyasal intibakı anlamında kullanır (Modood, 2014: 18). Bu tanım çokkültürcülüğü göç yoluyla gelen bireylerin göç ettikleri ülkelerdeki kimliksel/kültürel/siyasal konumları ekseninde ele alır. ... “zira çokkültürcülük, kültürel farklılığın bilfiil desteklenmesini, kültürel farklılıkları tasvip etmemekten ve düşman gibi görmekten insanları etkili biçimde caydırmayı ve kamu alanının toplumun kıyasına itilmiş toplulukları kucaklayacak şekilde yeniden inşa edilmesini de kapsar” (Modood, 2014: 94). Bu kapsam dışında hareket edilmeye çalışıldığında ise ne yazık ki istenilmeyen/öngörülmeven bazı olumsuzluklar toplumsal yaşam içerisinde karşımıza çıkabilir. “Din, ırk ya da etnik kökenli farklılıklar veya tarihsel-kültürel eşzamansızlıklardaki uçurum ne kadar derinleşirse, o oranda büyük çapta; ne kadar köktendinci öz-kanıtlama eğilimleri güdülürse o denli sancılı olacaktır - çünkü, tanınma için savaştan azınlık, aciz

kalmışlıktan dolayı geri dönmelere sapsmış olabilir, ya da, ancak kitlesel eylemlerle, insanlarda yeni ve esaslı bir kimlik oluşturma bilinci uyandırılabilir (Habermas, 2015: 120). Bugün söz konusu olan durum da budur aslında. Tanımlanmak yerine tanınmak isteyen, belirli bir kültürel form ile bütünleştirilmek yerine halihazırdaki kendi kültürel yaşantısını sürdürmek isteyen, bunu talep edenler ve bütün bu talepleri dinleyenler kimi zamanda taleplere gönüllü/gönülsüz yanıt vermeye çalışanlar söz konusudur. Bu durumu destekleyenler kadar eleştirel yaklaşan kesimler de mevcuttur. Kimileri çokkültürcülüğü tartışmasız olarak benimseyip desteklerken, kimileri ise onun bir “yan ürün” olduğunu ya da yeni sorunlar alanının yaratıcısı olabileceğini iddia etmektedirler.

Grup kimliklerinin normatif ve siyasal açıdan öneme sahip olduklarını kabul eden bir sivil etkileşim biçimi olarak da tanımlanan çokkültürcülük (Modood, 2014:95) politik alandaki uygulamalarında da tartışmalı olmuştur. Çokkültürlü siyasete yönelik eleştiriler iki cepheden geldi: Evrensel ilkeler adına ulusal bütünleşme geleneğine bel bağlayan bazı sosyologlar ve başrolü kültüre vermeyi reddeden Marxçı sosyologlar. John Rex, 1986’da düzenlenen bir konferans sırasında çokkültürcülüğün, bireylerin eşitliği ilkesine ters düşebileceğini hatırlattı. Britanya toplumunda hem azınlık kültürlerinin hayata geçmesinde tam özgürlüğün hem de fırsat eşitliğinin aynı zamanda güvence altına alınmasının zor olabileceğini belirtti. Philip Nanton ise, etnik ve ırksal grupların varlığının kamu siyasetleriyle kurumsallaştırılıp benimsenmesinin, özel aidiyetleri ve kimlikleri yerleştirmek, dondurmak ve pekiştirmek gibi zararlı etkilerinin olabileceğini vurguladı. Jan Rath, “azınlıklaştırma” siyasetini eleştirerek bunun, çoğunlukla nesnel olarak azınlık nüfuslarını denetlemeye ve manipüle etmeye vardığını belirtti. En sistemli ve en derin çözümlemeyi sunan, Harry Goulbourne oldu. Hem, ulusla ilgili etnik yaklaşımında Beyaz olmayanları dışlayan muhafazakârları eleştiriyordu, hem de Swann report yazarları gibi çoketniciliğin ve çokkültürcülüğün, doğaları gereği iyi olduklarını, öne sürerek devlet tarafından korunmaları gerektiğini düşünen naif çokkültürcüleri suçluyordu; Goulbourne, Fransızca’da ulusal bütünleşme projesi olarak nitelendirilebilecek bir formül oluşturmaya çalışıyordu (Schnapper, 2005: 410). Bütün bu eleştiriler çokkültürcü siyasetin uygulama alanlarında ortaya çıkabilecek sorunsal alanları ve alternatif çözümleri içeriyordu.

3. ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞÜN KAYNAKLARI ÜZERİNE ÖNE SÜRÜLEN GÖRÜŞLER

En genel anlamıyla kültürel farklılıkların tanınmasına yönelik uygulamaları ifade eden çokkültürcülük aynı zamanda çeşitli toplumsal dönüşümlerin ardından ortaya çıkan bir dizi politikaya işaret eder. Çokkültürcülüğün kendisine uygulama alanı bulmasının arkasında çoğunlukla öngörülemeyen, beklentilerin aksi yönünde ortaya çıkan çeşitli faktörler yer almaktadır. Bunların neler olduğuna ilişkin çeşitli yazarlar tarafından kimi zaman ortak kimi zaman da farklı faktörlere vurgu yapılmıştır. Göç olgusu bu faktörlerin en başında ve sıklıkla dillendirilenlerden bir tanesidir.

Avrupa'da göç ve göçmenlikten kaynaklanan yeni çeşitlilik ya da çokkültürlü toplum olgusu İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış yeni bir realitedir (Canatan, 2006: 20). Resmi bir hükümet politikası olarak "çokkültürcülük", beyaz ve Hıristiyan olmayan ülkelerden akan göçün artması bağlamında, 1960'lar sonu ve 1970'lerde gündeme gelmiştir (Kymlicka, 2015: 297). Göç sorunsalı ve yabancı kökenli nüfusların mevcudiyetinin üniter ulus-devlet karşısında tehdit oluşturması, birlikte yaşama tarzı üstünde düşünmenin kapılarını araladı (Schnapper, 2005: 468). Çokkültürcülüğün kaynaklarından biri olan göç ve göçmenlik, özellikle yoğun göç hareketlerine evsahipliği yapmış olan toplumların bu siyasete neden ihtiyaç duyduklarını açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Resmi istatistiklere göre Avrupa'da en az 21 milyon göçmen yaşamaktadır. Göçmen nüfusun dörtte üçü Almanya (7.343. 591), Fransa (3.596.600), İngiltere (2.281.000), İsviçre (1.406.630) ve İtalya (1.116.394) olmak üzere beş Avrupa ülkesinde yoğunlaşmış durumdadır (Wanner'dan (2002) aktaran Canatan, 2006:5). Yoğun göç deneyimi yaşamış toplumlar farklı kültürlerden milyonlarca göçmeni bünyesinde barındırmaktadır. Bu çeşitliliğin varlığı ulus-devletin egemen paradigma ve uygulamalarını tartışmalı hale getiren temel olgulardan biri olmuştur.

Çokkültürlülükle birlikte modern devletin tekleştirici politikalarının, klasik liberal anlayışların bugün için işlevselliğini yitirdiği ve yeni bir devlet anlayışının tesisinin elzem olduğu vurgulanmaktadır. Böylece çokkültürcülüğün siyaset, ekonomik ve kültürel boyutların tümünü kapsayacak şekilde yeni inşanın mekanizması olması gerektiği öne sürülmektedir. Dolayısıyla çokkültürcülük, siyasal eşitlik veya iktisadi fırsatlar gibi meseleleri bir kenara bırakıp yalnızca kültürel haklarla ilgilenen bir siyaset değildir; batılı toplumlarda göçlerden sonra ortaya çıkan grupların varlığını tanıyan hem onların hem başkalarının, grupları farklılaştıran tüm bu boyutların kendi toplumsal kuruluşları açısından merkezi konumda bulunduğu hem resmen hem gayri resmi olarak, hem olumlu hem de olumsuz şekillerde, farkında olduklarını kabul eden bir siyasettir (Modood, 2014: 64). Bu inşa sürecinin sağlıklı işleyişi için de çokkültürcü siyasete ihtiyaç duyulduğu ve bunun çok boyutlu ve kapsayıcı bir şekilde uygulanması gerektiği öne sürülmektedir.

Toplumsal değişimin itici faktörlerinden biri olarak göç farklı grupların bir araya gelmesinin kapılarını aralamıştır. Bu grupların yansıttığı kültürel çeşitlilik, çoğunlukla bireysel olarak başlayan ve aile birleşimleriyle devam eden uluslararası göçten doğmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bir seri göçün ürünü olan bu "yeni" azınlıklar, farklı Avrupa ülkelerinde değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Bunlar için Almanya, Belçika ve İsviçre gibi ülkelerde "yabancılar", Fransa'da "göçmen işçiler", Hollanda ve İsveç'te "göçmenler", İngiltere'de ise "ırksal azınlıklar" kavramı tercih edilmektedir (Entzinger'dan (1984); aktaran Canatan, 2006: 2). Bununla birlikte göç hareketliliğinin ortaya çıkışının da çeşitli kaynakları bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın ekonomik ihtiyaçlarına yanıt bulmak amacıyla teşvik edilen ve yoğunlaşan uluslararası göç, bu ihtiyaca yanıt verirken diğer taraftan yeni bir ihtiyacın ortaya çıkışına da zemin hazırlamıştır. Avrupa'nın ekonomik gereksinimlerine yanıt veren göçmenler, ilerleyen

dönemlerde kendi kültürel gereksinimlerine yanıt beklemeye başlamışlardır. Ancak, bu talep her ülkede aynı karşılığı bulamamıştır. Çünkü kendi varlığını üstünleştirme ve bunu kabul ettirme ideali ile yola çıkan ülkelerde bu idealin değiştirilmesi onlar için kolay bir seçim değildi. Ayrıca kültürel talepler zorlama türünde eğilimlerin dışavurumlarından biri olarak gündemi yoğun bir şekilde meşgul etmeye başlamıştı.

Taylor'a göre çokkültürcülük, bazı kültürlerin öbürlerine zorla dayatılmasıyla ve bu dayatmaya itici güç oluşturan üstünlük varsayımıyla çok yakından bağlantılıdır. Batıdaki liberal toplumların bu açıdan çok suçlu oldukları düşünülmektedir; bu suçlama, kısmen onların sömürgeci geçmişlerinden, kısmen de nüfusları içinde kökenini başka kültürlerden alan bazı kesimleri marjinalleştirmelerinden gelmektedir (Taylor vd., 2014: 83). Dolayısıyla çokkültürcülüğün ortaya çıkış nedenlerinden biri de Batılı kültürün üstünlük anlayışını yaygınlaştırma çabaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya tarihinin erken modern dönemlerinden itibaren başlayan bu üstünlük ideali, Batılıların Batılı olmayan toplumlara "üstün" varsaydığı "emsalsiz" kültürleriyle tanıştırma ve kabullendirme sürecine işaret eder.

Taylor çokkültürcülük siyasetinin ortaya çıkış nedenlerinden birini de politikadaki milliyetçi akımların talepleri olarak görür. Bu talepler çağdaş politikayı şekillendiren unsurlardan biridir (Taylor, 2014: 47). Ulus-devlet ve milliyetçilik ideolojisine yönelik eleştirel yaklaşımlara rağmen günümüz dünyasında milliyetçiliğin azalmak yerine hızla arttığına tanık olmaktadır. Aynı zaman da bu milliyetçi duyguların kendi ulus-devletini yaratmak isteyen grupların (Quebecililer gibi) itici gücü olduğu da sıklıkla gündeme gelmektedir. Modern bir olgu olan milliyetçiliğin yeniden- postmodern ve sonrası dönemde- yaygınlaşmasını nasıl okumak gerekir? Etnisitelere dair ortaya çıkan talepler ulus-devlet temelinde yapılandırılan ülkeler için çokkültürcülük politikaları ile kolayca yanıtlanabilecek kadar basit olmamaktadır.

Etnisitenin beklenmedik ölçüde canlanması, özellikle 70'li yıllardan sonra literatürde yoğun bir şekilde ele alınmasına neden olmuştur. Yorumlar farklıdır: Modern dünyaya ya da ondan doğan kuralsızlığa bağlı iktisadi ya da bürokratik homojenleştirme karşısında gösterilen bir direnç biçimi; ya da kapitalist dünya-iktisadının tarihsel bir ürünü; ya da toplumsal sınıflar arasındaki çatışmalar zayıfladığında, kaynakların dağılımıyla ilgili çatışmalarda grupları seferber etmenin bir yolu. Ancak yorumlar ne olursa olsun, araştırmacılar etnisiteyi modern toplumun ayırt edici bir özelliği olarak ele alıyorlar artık. Bazıları, her zaman var olan, ancak ideolojik nedenlerle gizlenen bir görüngünün söz konusu olduğunu düşünüyorlar: Göçmen grupların Amerikan toplumunda asimilasyonunu, bir olgu ve bir değer olarak ulus efsanesinin ayrılmaz bir parçası olarak görüyorlar. Bazıları da tam tersine etnisitenin, modernliğin yeni biçimlerine bağlı yeni bir görüngü olduğunu öne sürüyorlar (Schnapper, 2005: 289). Oysa etnisite modern bir olgu değildir. Etnik kimliklerin tarihin pek çok döneminde görüldüğü daha yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün odaklanması gereken temel konu ise etnisitenin grupları seferber etme gücünün kötü amaçlı kullanımlarının önüne nasıl geçileceğidir? Bu güç, bazen bir topluluğun mücadele aracı haline getirilip kimlik sömürüsüne yol açarken aynı zamanda başka bir topluluğa ilişkin nefret söylemlerinin çoğalmasına da

neden olabilmektedir. Schnapper'ın ifade ettiği gibi “İnsanların güçlü ve zengin olmaktan çok ve ondan önce, kabul edilmeye gereksinimleri vardır. İlkesi gereği tikellikleri aşabilecek yurttaşlık zayıfladıkça, etnik-dinsel tutkuların gelişme olasılığı artar” (Schnapper, 2005: 543). Bu durum insanların/grupların yeni bir yurttaşlık tasarımına ihtiyaç duyduklarına ilişkin bir işaret olarak okunabilir mi? Kültürel çeşitliliğin bir arada yaşanılabilirliği ve sürdürülebilirliğinin mevcut yurttaşlık fikri ile el ele gidebilme ihtimali günümüz devletlerinin meşgul olduğu konu başlıklarından biri haline gelmiştir.

Kymlicka'ya göre kültürel çeşitliliğin/çoğulculuğun kaynaklarından biri belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun yan yana yaşadığı çokuluslu devletlerdir. Burada “ulus”, belirli bir toprak parçası ya da yurttan yaşayan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan, az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış, tarihsel bir cemaat anlamına gelir. Kültürel çeşitliliğin/çoğulculuğun bir diğer kaynağı ise göçtür. Bu olgu kişi başına en yüksek göç alma oranına sahip Avustralya, Kanada ve ABD'de her zaman hayati bir önem taşımıştır. Nitekim dünyadaki yasal göçlerin neredeyse yarısından fazlası bu üç ülkeye akmaktadır (Kymlicka, 2015: 41-45). Pek çok yorumcunun vurguladığı gibi çokkültürlülük tartışmalarının ve çokkültürcülüğün uygulama alanlarının ilk olarak bu ülkelerde görülmesi şaşırtıcı bir durum değildir. Öyleyse, bu toplumlarda yaşanan dönüşümün kaynakları nelerdir? 1960'lar öncesi, bu ülkelere gelen göçmenlerden kendi özgün geçmişlerini terk etmeleri ve tamamen mevcut kültürel normları özümsemeleri beklenirdi. Bu anlayış, göç olgusunda “Anglo-uyum” modeli olarak bilinir. Nitekim asimile edilemez olarak görülen grupların bazı grupların bu ülkelere girişi engellemiştir (örneğin, Çinlilerin Kanada ve ABD'ye göç etmelerine getirilen kısıtlamalar, Avustralya göç politikasındaki “yalnızca beyazlar” ilkesi). Asimilasyon siyasi istikrarın temeli olarak görülmüş ve öteki kültürlerin etnik merkeziyetçi inkarı yoluyla daha da rasyonelleştirilmiştir (Kymlicka, 2015: 45). Bu süreç tersi bir istikamete girdiğinde, yani asimilasyon işlevselliğini yitirdiğinde, karşı çıkışların niteliksel ve niceliksel artışında, yine rasyonel bir tutumla çokkültürcülük tercih edilir. İstikrarsızlığın hiçbir devlete olumlu bir netice yaratmadığı bilinen bir gerçekliktir. Dünya tarihi bunu tecrübe etmiş sayısız örneklerle doludur. Bu okumaları en iyi şekilde yapmış devletler istikrarsızlık yaratabilecek her türlü engeli ortadan kaldırmayı hesaplarlar. Etnilerarası ilişkiler sosyolojisinin ilk önce Birleşik Devletler'in sömürgecilik sonrası toplumunda gelişmesini (Schnapper, 2005) bu bağlamda okumak ve tesadüfi olmadığını görmek gerekir.

Yüzyılın başından itibaren ulusal bütünleşmenin çoğulcu mu yoksa üniter mi olduğu ve olması gerektiği üstünde tartışılmıştı. Bazılarına göre Birleşik Devletler'e özgü asimilasyon, Anayasa'ya ortak bağlılık sayesinde bir araya gelmiş kültürlerin ve grupların çoğulculuğuyla ve siyasal yaşama katılımıyla tanımlanıyordu. Bazılarına göre de, herkesin WASP'lara özgü kültür modelini benimsemeleri ve Anglo-conformity denilen ilkeyle uyum sağlamaları gerekiyordu. Büyük çoğunluk melting potun değerini göklere çıkardığı ve bütün Amerikalıların asimilasyonunu öngördüğü (en azından, Avrupa'dan göç etmiş bir soydan gelenler) halde, Horace Kallen (1882-1974) asimilasyonculuk karşıtı tutumu açıkça benimseyen ilk araştırmacı oldu (Schnapper, 2005: 292). Kallen'e göre çoğulculuk üç temel nedenden ötürü gereklidir. Bunlardan

ilki hiç kimsenin kendi atalarını seçme şansı olamayacak olmasıdır. Amerika'ya gelen tüm etnik gruplar Amerikan kültürüne katkı sağlayacak değerlere sahiptirler ve ayrıca Amerikan anayasası da tüm insanların eşit yaratılmış olduğuna vurgu yapmaktadır (Driedger'dan (1989) aktaran Şan ve Haşlak, 2012: 46). Bu yaklaşım, asimilasyon siyaseti ve sosyolojisinin egemen olduğu on yıllar boyunca marjinal kaldı. 50'li yıllarda kültürel çoğulculuk ideolojisi moda olunca Kallen yeniden keşfedildi (Schnapper, 2005: 292). Bu tarihlerden sonra literatürde yer alan kavramlar ve tartışmalar farklı bir eksende yol almaya başladı. Önceki dönemlerde rasyonel olduğu savunulan pek çok olguya ilişkin çözüm önerileri de yerini toplumsal dünyanın yeni olgularının/sorunlarının tanımlamalarına ve çözüm arayışlarına bıraktı.

4. KANADA

Kanada, eski adı ile Kanada Dominyonu, Kuzey Amerika kıtasında en kuzeydeki ülkedir. Kanada 5 bölgeye yayılmış olup 10 eyalet ve 3 bölgeden oluşur; Atlas okyanusu bölgesi, Merkez Kanada, Kanada Bozkırları, Batı ve Kuzey sahilleri. Her bölgenin kültür ve nüfusu farklıdır. Atlas okyanusu, Nova Scotia, New Brunswick, Prince Edward Island, Newfoundland ve Labrador eyaletlerinden oluşmaktadır. Merkez Kanada, Ontario ve Quebec eyaletlerinden oluşmaktadır. Bu bölge Kanada'nın en kalabalık bölgesidir. Kanada Bozkırları, Manitoba, Saskatchewan, ve Alberta eyaletlerinden oluşmaktadır. Kuzey tarafı ise Kanada'nın 3 bölgesini oluşturmaktadır; Yukon, the Northwest Toprakları ve Nunavut. Bu 3 ana toprak Kanada'nın üçte bir toprak kitlesini oluşturmaktadır. Ottawa, Kanada'nın başkenti olmak üzere 1 milyona yakın nüfusu oluşturmaktadır ve Ontario eyaletinde bulunmaktadır (kanadagocmenlik.com, 2015). Ülkenin toplam nüfusu ise 34.838.000'dir.

Ülkeye 1000 yıl kadar önce Grönland adasından ilk olarak Vikingler gelmiştir. Beyazların, özellikle Fransızların gelişi 1497'den itibaren başlamıştır. 1534'te Fransızlar ülkeye tamamen hâkim olmuşlardır. 1604'te Nova Scotia ve 1608'de Quebec'te Fransız kolonileri kurulmuştur. Fransızlar, Büyük Göller Bölgesi'nden batıdaki pretilere ve Meksika Körfezi'ne kadar ilerlemişlerdir. Bu sırada ülkeye İngilizler de gelerek yerleşmeye başlamışlardır. İngilizler ve Fransızlar arasında çatışmalar başlar. 1756-1763 yılları arasında yedi yıl süren savaş, İngilizlerin galibiyetiyle sonuçlanmış ve 1763'teki Paris Antlaşması ile İngilizlere Kanada'da kontrol hakkı verilmiştir. Bu sırada Kanada'nın nüfusunun büyük çoğunluğunu Fransızlar oluşturuyordu. Kısa bir süre sonra Britanya, İrlanda ve Amerikan'ın diğer kolonilerinden gelenler Kanada'ya yerleşmeye başlamışlardır. 1849'da Kanada'da İngilizler kendilerine özgü bölgeler kurarak zamanla etkinliklerini arttırmışlardır (Atalay, 2001: 372). Etnik yapı açısından %21'i İngiliz, %15,8'i Fransız, %15,1'i İskoç, %13,9'u İrlandalı, %10,2'si Alman, %4,6'sı İtalyan, %4,3'ü Çinli, %4,0 Kızılderili, %3,9'u Ukraynalı ve %3,3'ü Hollandalılardan oluşmaktadır (mfa.gov.tr, 2015). Aktürk, "etnisite rejimleri" olarak adlandırdığı tipolojisinde devletleri tek etnili, çok etnili ve anti-etnik rejimler olarak üç kategoride toplar. Kanada, çok etnili rejime sahip olan örnekler arasında yer alır. Bir devlet, çeşitli etnik kökenden gelenleri vatandaş olarak kabul ediyor ve yasal, kurumsal ve kamusal olarak etnik çeşitlilik ifade buluyorsa orada çok etnili bir rejimin var olduğunu söyler

(Aktürk, 2015: 7). Bu konuda Kanada'nın hem çokuluslu hem de çoketnikli bir yapıya sahip olduğu sıkça belirtilmektedir.

Kanada, 1931'de İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı bağımsız bir ülke olmuştur. 1982'de Anayasası ile Birleşik Krallık ile siyasi bağlarını koparmasına karşın İngiliz Milletler Topluluğu içinde bir üye olarak kalmıştır (Atalay, 2001: 373). G-8 üyesi ve dünyanın en büyük 11. ekonomisi olan Kanada, İngiltere tahtının sembolik başkanlığını kabul eden Anayasal Monarşi ve Demokratik Parlamenter Federal Sistem ile yönetilmektedir. Genel Vali, İngiltere tahtına bağlılığı gösteren, sembolik bir makam olup, Kanada Başbakanı'nın tavsiyesi üzerine İngiltere Kraliçesi tarafından atanmaktadır. Kanada Parlamentosu, Avam Kamarası ve Senato olmak üzere iki kamaradan oluşmaktadır. 308 üyeli Avam Kamarası 5 yıl için seçilir. Senato ise 105 üyeli olup, senatörler bölge esasına göre Başbakanın tavsiyesiyle Genel Vali tarafından atanırlar ve 75 yaşında emekli olana kadar görevde kalırlar (mfa.gov.tr, 2015).

5. KANADA ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞÜNÜN KAYNAKLARI

Kanada günümüz dünyasının çokkültürcülük politikalarına ilişkin örnek olarak gösterilen ülkelerin başında gelmesine rağmen, bu politikaların Kanada'nın mevcut sorunlarını kesin olarak çözüme kavuşturmadığı pek çok yorumcu tarafından belirtilmektedir. Bunun en belirgin göstergesi Quebec'te yaşanan durumdur. *Kanada, Quebec hareketini bastırabilmek için birçok yola başvurmuş ve Quebec kimliğini düzenlemek için en az altı modeli denemiştir. Bunlar (1) ikidillilik ve ikikültürlülük, (2) asimilasyon, (3) entegrasyon, (4) kültürlerarasıcılık, (interculturalisme) (5) hukuki bireysellik (individualisme juridique), (6) çokkültürcülüktür* (Bouchard'dan (1995) aktaran Kalaycı, 2006: 13). Bu formüllerin her biri aslında toplumsal yaşamın düzenlenmesine ilişkin ilkeleri de bünyesinde barındırmaktadır.

"İkidillilik çerçevesinde çokkültürcülük" politikası ve Aboriginallerin özyönetim haklarını tanınması, resmi olarak hem çoketnikliği hem de çokulusluğu tanıyan ve onaylayan birkaç ülkeden biri (Kymlicka, 2015: 59) olan Kanada dünyanın en gelişmiş demokrasilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çokkültürcülüğü resmi bir politika olarak benimsemesine ve Fransızca konuşan Quebec eyaletine birçok ayrıcalık ve özerklik tanıyan asimetrik bir federalizm uygulamasına rağmen Quebec halkını bünyesinde barındırmakta ve özellikle referandumlarla baş gösteren milliyetçilik krizini bastırmakta zorluk çekmektedir (Kalaycı, 2006:9). Bu Kanada'ya özgü bir durum da değildir. Flanders'daki demokratikleşme ve ekonomik gelişmenin Flaman milliyetçiliği ile el ele yürüdüğü Belçika'da da; Katalonya'daki demokratikleşme ve ekonomik gelişmenin Katalan milliyetçiliği eşliğinde yol aldığı İspanya'da da aynı olguyu görüyoruz. Batılı hükümetler ancak bu olguyu kabul ettikten sonra azınlık milliyetçiliği ile barışçı ve demokratik biçimlerde nasıl baş edeceğini öğrenebilmiştir (Kymlicka, 2015: 24). Bu durum çokkültürcülüğün ortaya çıkışının gönüllü bir inşa süreci olmaktan çok zorunlu bir kabulleniş ve yanıt verme çabalarının bir ürünü olduğuna işaret etmektedir.

Kanada'nın tarihsel gelişimi değişik ulusal grupların (İngilizler, Fransızlar ve Aboriginaller) federasyon kurmalarıyla ilgilidir. Qubecliler ve Aborigin cemaatlerin

Kanada siyasi yapısına dahil edilmeleri ilk başta gönülsüzce olmuştur. Kızılderililerin toprakları önce Fransız yerleşimciler, daha sonra İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Kanada tarihinin birçok dönüm noktasının ekseninde İngilizler, Fransızlar ve Aboriginaller arasındaki federasyon koşullarını yeniden müzakere etme çabaları yatmaktadır (Kymlicka, 2015: 43). Quebeciler için Quebec, Kanada'nın diğer bölgeleri gibi bir bölge değil, Kanada federasyonunun kurucularından biridir ve 1774 Quebec Yasası, 1791 Anayasa Kanunu ve 1867 İngiliz Kuzey Amerika Yasası ile garanti altına alındığı gibi, Kanada'nın İngilizce konuşan diğer bölgeleriyle eşit haklara sahiptir (Parekh, 2002: 237). Çokkültürcülük politikalarını Quebecilerin kendileri için yeterli görmemelerinin arkasında yatan nedenlerde esasında bunlardır.

Geçmiş 1971 yılına kadar uzanan bir siyasa olan Kanada Çokkültürlülük Yasası (1988), Kanada Hükümetinin, Çokkültürlülüğün Kanada yorumunun kültür ve ırk çeşitliliğe sahip yapısını yansıttığı yollu anlayışı benimseyip teşvik edeceğini ve Kanada toplumunun her üyesine kendi kültürel mirasını koruma, artırma ve paylaşma özgürlüğü tanıdığını bildirmektedir (Modood, 2014: 32). Bu yasanın, birbirini sınırlandırıp şekillendiren ve aralarında Kanada Haklar ve Özgürlükler Beyannamesi ile Kanada İnsan Hakları Yasası'nın da bulunduğu bir yasal mevzuatın parçası olduğunun altını çizmek gerekir. Bunlardan ilki temel özgürlükleri ve aralarında eşitlik hakkının da bulunduğu demokratik hakları güvence altına almaktadır. İkincisi ise Kanada yasalarını, her bireyin dilediği ve sürdürebileceği bir hayatı yaşayabilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için diğer bireylerle eşit fırsatlara sahip olması gerektiği ilkesinin yürürlüğe girebileceği şekilde genişletmektedir (Modood, 2014: 33). Ancak bu ilkeler Kanada'da yaşayan bütün kültürel gruplar tarafından kabul görememiştir. Örneğin, Quebeciler daha fazla hak talebini hak ettiklerini düşünerek bunları yeterli görmemiştir.

Kanada'da çokkültürcülüğün kaynaklarından biri de geçmiş dönemlerde işlevsel olduğu düşünülen asimilasyon politikalarının yarattığı beklenilmeyen/istenilmeyen neticeleridir. Kanada ve ABD'deki hükümetler, yeri geldiğinde, ulusal azınlıklarındaki ayrı kimlik duygusunu yok etmek için, Kızılderili çocukları için yatılı okullar ve kabile adetlerinin engellenmesinden okullarda Fransızca ya da İspanyolcanın konuşulmasının yasaklanmasına kadar, ellerindeki her türlü aracı kullanmıştır. (Kymlicka, 2015: 307). Bu ülkelerin göç ve yerleşim tarihlerinde, 1960'lara ve 1970'lere dek göçmenlerden ve kesinlikle çocuklarından asimile olmaları (anglo-konformizm) beklenmiş (Modood, 2014: 15-16), ancak yüzyıllardır süren yasal ayırım, sosyal önyargı ya da açıktan umursamazlığa rağmen, bu ulusal azınlıklar bir ulusal kimliğe sahip oldukları duygusunu kaybetmemiştir (Kymlicka, 2015: 307). Modern toplumun ütopyik olma özelliği de işin içine girince, etnik-dinsel kimlikleri ve talepleri yeniden yaratmış ya da icat etmişlerdir; bunlar, tarihsel ortaklaşmaların az çok efsanevi, içerik bakımından az çok zengin yeni biçimleridir ve duruma göre daha dinsel ya da daha etnik yollarla ifade edilirler. Özellikle, Avrupa sömürgeciliğine karşı patlak veren isyanlardan doğmuş ülkelerde bu duruma daha sık rastlanır. Avrupa'da görüldüğü gibi, yüzyıllar süren ilhaklar sonucunda oluşmuş ülkelerde bile, yakın

tarihte tikelci taleplerle kendini gösteren hareketler kanıtlamıştır ki, ulus-altı kimlikler her an uyanmaya ya da doğmaya hazırdır (Schnapper, 2005: 541).

Sömürgeciliğin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan hassasiyetler; 1950'lerle 60'ların sonu, 70'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde Sivil Haklar ve Siyah Gücü hareketlerinin yanı sıra, savaş karşıtı öğrenci hareketlerini, feminist, gey ve lezbiyen hareketleriyle kahverengi derililerin ve kır saçlıların fitilini ateşledi. Bu dönemde, erkek WASP kültürel homojenliğinin paramparça edildiğine ve kısa ömürlü liberal mutabakatın çöküşüne şahit olduk. Afrikalı Amerikalıların, Latin Amerikalıların, Asyalı Amerikalıların, Amerika Yerlilerinin ve Amerikalı kadınların eleştirel söylem kültürüne dahil edilmeleri, sıkı entelektüel tartışmalara ve kaçınılmaz olarak da ideolojik kutuplaşmalara neden oldu. Bu tartışmalar temel olarak, erkek WASP kültürel homojenliğini ve beraberinde gelen Arnoldçu kanon anlayışının dışlamalarını, suskunluklarını ve körlüğünü hedef almıştır (West, 2014: 193).

Avrupa'nın kültürel homojenlik iddiaları ve bu doğrultuda izlenen politikalar çokkültürlülük ve çokkültürcülük söylem/uygulamalarının artması ile birlikte daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa evrenselciliğine eleştirel bakan Wallerstein, kapitalist dünya ekonomisinin yarattığı merkez-yarı çevre-çevre ülkeler içinde merkez konumunda bulunan ülkelerin iktidarlarını meşrulaştırmak için çabalamakta olduğunu savunur. Merkez ülkeler mevcut konumlarını kültürel öğelerin hâkimiyeti ile de sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Wallerstein'e göre Pan-Avrupa dünyası liderlerinin -sadece onlar olmasa da özellikle Birleşik Devletler ve Büyük Britanya-büyük medyanın ve kurucu entellektüellerin retoriği, politikalarının temel meşrulaştırma aracı olarak evrenselciliğe yapılan referanslarla doludur. Özellikle de "ötekilerle" ilgili politikaları üzerine konuştuklarında bu durum çok daha açıktır. Sözkonusu ötekiler, Avrupa dışındaki ülkeler, yoksul halklar ve "az gelişmiş" uluslardan oluşmaktadır. Bu şekilde evrenselciliğe başvurmanın üç temel değişik türü vardır. Birincisi, Pan-Avrupa dünyası liderlerinin kabul ettiği politikalar, "insan haklarının" korunması ve "demokrasi" olarak adlandırılan şeyin geliştirilmesi içindir. İkincisi, uygarlıklar çatışması jargonu içinde dile getirilir. Buna göre, "Batı" uygarlığı evrensel değerlere ve doğrulara dayanan tek uygarlık olduğu için "öteki" uygarlıklardan daima üstün olarak varsayılır. Ve üçüncüsü, devletlerin neo-liberal ekonominin yasalarını kabul etmek ve uygulamak dışında "hiç bir alternatiflerinin olmadığı" gibi piyasanın güya bilimsel doğruları iddiasına dayanmaktadır (Wallerstein, 2007: 11-12).

Klasik göçmen ülkeleri arasında yer alan Kanada'da çokkültürcülüğün kaynaklarından biri de değişen göçmen profilleridir. Tarihteki bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Avrupa kökenliydi; fakat uygulanan göç siyasalarının beyaz olmayanları da içine alacak şekilde gevşetilmesiyle birlikte, hem yeni göçmenlerin kültürel bakımdan seleflerinden daha farklı oldukları hem de asimilasyonun kabul edilemez bir siyasa olduğu yollu görüş ağırlık kazanmıştır (Modood, 2014: 15-16). Ekonomik göç hareketi, göç alan ülkelerde farklı kültürleriyle göze çarpan yeni göçmen toplulukları yaratmıştır. Sadece Avrupa'da değil, ABD'de de benzer sorunlar yaşanmıştır (Lazear'dan (1996) aktaran İrem, 2004: 23). Bütün bu süreçler asimilasyon konusundaki

iyimser ortaklığı yeni bir evreye girmeye zorlamıştır. Kymlicka'ya göre Anglo-uyum modeline bu ortak bağlılık, Amerikan "pota"sı ile Kanadalı "etnik mozaik" arasında kurulan popüler; ama yanılıcı karşıtlıkla bulanıklaşmıştır. "Etnik mozaik" göçmen kültürlerinin bütünlüğüne saygı gösterildiği çağrışımı yapmakla birlikte, pratikte bunun anlamı sadece Kanada'ya göç edenlerin asimile olmak üzere iki başat kültürden birini seçme hakkı olduğuydu. Kanada iki uluslu olmasına rağmen, "İngilizlerle Fransızların birbirlerine gösterdikleri zoraki hoşgörü, asimilasyona direnen ya da asimile edilemez olduklarına inanılan yabancılara gösterilmemiştir (Kymlicka, 2015: 45-46).

Ulusal kimliklerin kapsamının genişletilip yeniden inşa edilmesi süreci, ABD, Kanada ve Avustralya gibi ulusal kimliğin Batı Avrupa ülkelerindeki yerleşik toplumlara nazaran sürekli hareket halinde olduğu yerleşimci toplumlarda çok daha kolay bir biçimde görülebilir (Modood, 2014: 246). Yeni Dünya'daki ulusal azınlıkları göz ardı etme tarihinin, Avrupalıların yerleşimi öncesinde o topraklarda yaşayan yerli halkların aşağılıkları hakkındaki Avrupalı inanışla kopmaz bağları vardır. Yakın zamanlara kadar, bu halklar, uluslar olarak nitelendirilmeleri için gerekli politik gelişmeden yoksun olan, özyönetim kapasitesi taşımayan ve beyaz "üstleri"nin ataerkil korumasına ihtiyaç duyan "himayeler" ya da "tabi ırklar" olarak görülmüştür. Geleneksel uluslararası hukuk yerli nüfusları uluslararası hukukun bir konusu saymıyordu ve onlarla imzalanan anlaşmalar uluslararası hukuka göre düzenlenmiş anlaşmalar olarak değil, ülkelerin iç hukuklarını ilgilendiren tek taraflı yasalar olarak görülüyordu (Kymlicka, 2015: 57-58). Kanada'da çokkültürcülüğün kaynaklarından bir diğeri de bu tür gruplardan yükselen taleplerdir.

Taylor, bugün karşı karşıya kalınan "ileri bir talepten" söz eder. Bu talep, farklı kültürlerin eşit olduğunu, sadece varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp onların değerli olduğunu kabul etmemizdir (Taylor, 2014: 83). Bir bakıma bu talep, formüle edilmemiş biçimiyle bir süredir yürürlüktedir. Milliyetçilik politikası, yüzyılı aşkın bir zamandır, itici gücünü kısmen insanların, yaşadıkları çevrelerdeki başka insanlar tarafından aşağılandıkları ya da saygı gördükleri duygusuna kapılmalarından almaktadır. Çokuluslu toplumlar, büyük ölçüde, bir grubun başka bir grup tarafından eşit değerde (algılanıp) tanınmaması nedeniyle parçalanabiliyor (Taylor, 2014: 84). Batı ülkelerinin milliyetçi taleplere demokratik yollardan çözüm arayışı onları yetki devretmeye itmiş, böylece birden fazla ulus barındıran İngiltere, İspanya, Belçika gibi bazı Batılı ülkeler üniter devletten çokuluslu federal devlete geçmeye başlamıştır. Kanada, bu Batı ülkeleri arasında en çok yetki devretmiş ülkelerden Quebec ise dünyanın en geniş özerklik haklarıyla donatılmış bölgelerinden biridir. Ancak Kanada gibi demokratik ülkelerin ayrılıkçı taleplerle karşı karşıya olmasından anlaşılacağı üzere, ayrılıkçılık bir demokrasi ya da adalet sorunu olmaktan çok, bir milliyetçilik sorunudur (Kalaycı, 2006: 11). Milliyetçilik, Kanada'da çokkültürcülüğün ortaya çıkışına neden olan bir diğerk faktördür. Milliyetçiliğin, çoğu zaman ulus ve devletin uyumunu öngörmesi ve ulusun sınırlarıyla devletin sınırlarını uyumlu ve benzer hale getirmeyi amaçlaması, her milliyetçiliğin nihai hedefinin, mensubu olunan ulusun kendi devletini kurması olduğu düşüncesini pekiştirir (Kalaycı, 2008: 91).

Taylor'ın düşüncesine göre şu anda Kanada'da yaşanan durum budur. Milliyetçi düşüncelerden etkilendiklerini inkar edenler de aktörlerin kendileri oluyor. Onları güdüleyen şeylerin de eşitsizlik, sömürü ve adaletsizlik gibi başka etkenler olduğunu ileri sürüyorlar. Örneğin, Quebec'te bağımsızlık yanlılarının pek azı, kendilerine savaşı kazandıran şeyin, aslında büyük ölçüde İngiliz Kanadasının onları tanımaması olduğunu kabul edebiliyor (Taylor, 2014: 84). Quebec milliyetçiliğinin miladı olarak 1960-66 yılları arasında hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı Sessiz Devrim döneminin gösterilmesi boşuna değildir, zira diğer nedenler göz ardı edilse bile salt Kanadalı Fransız kimliği yerine Quebeclilikten ilk defa bu dönemde bahsedilmiş olması dahi başlangıç kabul edilmesi için yeterlidir (Kalaycı, 2006: 22). Quebec milliyetçiliğinin azalacağı/ortadan kalkacağı beklentisi ile uygulanan çokkültürcü politikaların bu tür duyguları azaltıcı etkiler yaratmadığı pek çok yazar tarafından vurgulanmıştır.

Kymlicka'ya göre birçok Batılı liberal azınlık milliyetçiliğinin ortadan kalkacağını ummuşlardır. Etnik-kültürel çatışmaların derin sorunların bir yan ürünü olduğunu, bu sorunların çözülmesi ile çatışmanın da çözüme kavuşacağını savunmuşlardır. Bazı liberaller gerçek sorunun demokrasi ve hukuk düzenindeki eksiklikler olduğunu; bazı liberaller modernleşme ve ekonomik refahın ödediği bir bedel olduğunu; bazı liberaller ise azınlık milliyetçiliğinin "öteki" hakkındaki cehaletten kaynaklanan irrasyonel kişisel önyargıların sürdürülmesi anlamına geldiğini; bazı liberaller de azınlık milliyetçiliğine yabancı ajan provokatörlerin neden olduğunu savunmuşlardır (Kymlicka, 2015: 22-23). Bu tespitlerin yanlış olduğunu düşünen Kymlicka'ya göre beklenen hedeflere (demokratikleşme, refah ve hoşgörü) ulaşıldığında bile azınlık milliyetçiliği Batıda azalmamış artmıştır. Böylece, farklı etnik gruplar arasındaki gerginliği azaltması ümit edilen bu politika, tersine Kanada Federasyonu'nun iki kurucu ögesi arasındaki anlaşmazlığı ve çatışmayı daha da ateşlemişti (Kalaycı, 2006: 20).

Kanada'daki Fransızlarla İngilizler arasındaki ilişkilerden yola çıkarak örneklendirme yapan Kymlicka, kırk yıl önce Quebecilerin yoksul ve politik bakımdan sakin olduğunu, otokratik siyasi seçkinler tarafından yönetildiğini ve İngiliz Kanadalıların ayrımcılığına maruz kaldıklarından söz eder. Bugün ise onların İngiliz Kanadalılarla aynı hayat standartlarına sahip olduğunu, Quebec'te canlı bir demokrasinin yaşandığını, federal hükümet ve bürokrasideki temsil oranlarının nüfuslarına göre daha yüksek olduğunu, kamu araştırmalarının sonuçlarına göre İngilizlerle Fransızların birbirlerine karşı önyargılarının neredeyse yok olduğunu gösterdiğini belirtir. Ancak, bu verilerden yola çıkılarak Quebec milliyetçiliğine ve ayrılmacılığa destek artmıştır (Kymlicka, 2015: 24). Başta Kanada Başbakanı ve ikidillilik ve çokkültürcülük politikalarının mimarı Trudeau olmak üzere birçok kişi, liberalleşme ve modernleşmenin milliyetçi duyguları yumuşatacağı görüşüyle Sessiz Devrim'in Kanada-Quebec gerilimini azaltacağını varsaymıştır. Çünkü kültürler liberalleştikçe, insanlar geleneksel adetleri ya da iyi hayat kavrayışları bakımından ulusal gruptan emsalleri ile daha az şey paylaşacak ve ortak bir uygarlığı paylaşma bakımından giderek daha fazla öteki ulusların üyelerine benzeyecektir. Bu durumda

kişiler ulusal kimliklerine sıkıca sarılmayı bırakacaklardır (Dion (1991), Kymlicka (1995) aktaran Kalaycı, 2006: 24). Ancak bu siyaset biçimi Quebec'in yetkilerini genişletecek uygulamaları da beraberinde getirmiş ve asimetrik federalizme neden olmuştur.

Çeyrek yüzyıldan uzun süredir Quebec'teki Fransızca konuşan çoğunluk, kendi tarihine, diline, yasal sistemine, değerlerine, dünyadaki yerlerine ilişkin kendi görüşlerine, farklı insan olduklarına dair toplu bir bilince sahip ayrı bir kültürel topluluk olduklarını ileri sürmektedir (Parekh, 2002: 236). Quebec'iler kendine özgü ihtiyaçları ve istekleri olan ayrı bir toplum statüsü kazanmanın mücadelesini verdiği sırada, Kanada Federal Hükümeti de Kanadalı ulusal kimliğini inşa etmeye girişmiş ve bu amaçla da çokkültürcülük siyasetini benimsemiştir (Kalaycı, 2006: 19). Örneğin, Kanada'da güçlerin federal bölüşümü koşullarında, Quebec eyaleti (%80'i Frankofon), eğitimin, dilin, kültürün kontrolü kadar göçmen politikasına önemli müdahaleler de içinde olmak üzere, Fransız kültürünün ayakta kalması için elzem olan meseleler üzerinde geniş yetkiler kullanmaktadır. Diğer dokuz eyalette bu güçlere sahiptir, ancak mevcut güçler bölünmesinin ardında; aslında bütün federal sistemin ardında yatan başlıca itki Quebec sorununu çözme ihtiyacıdır. Konfederasyon zamanında, İngiliz Kanadalı liderlerin çoğu Britanya gibi üniter bir devletten yanaydı ve federal bir sisteme asıl olarak Fransız Kanadalılarla uzlaşmak için razı oldular (Kymlicka, 2015:67-68). Dönemin Başbakanı Trudeau'nun başlattığı çokkültürcülüğü, Kanadalı kimliği yaratmaya yönelik birlik stratejisi olarak tanımlamak mümkündür. Quebec'ilerin kendilerini farklı bir topluluk olarak görmekten vazgeçirebilmek için uygulamaya konulan çokkültürcülük siyasetinin asıl amacı, Quebec hareketini bastırabilmek ve bu ayrılıkçı eyaleti Kanada ile uzlaştırabilmektir (Kalaycı, 2006: 19). Dolayısıyla, çokkültürcülük politikası kültürel çeşitliliğin tanınmasına yönelik bir dizi uygulamayı içerse de bir bakımdan Kanada'nın bütünlüğünün sağlanmasına yönelik bir girişim/önlem olarak da okunabilir.

Kanada Federasyonu'nun gerilimlerini aşabilmek için ulusal birlik projesini benimseyen ve çokkültürcülük ve iki dillilik politikalarını uygulamaya sokan başbakan Pierre Trudeau'nun birlik oluşturma stratejisi ters tepmiş ve bölünme yaratmıştır (McRoberts'dan (1997) aktaran Kalaycı, 2006: 19-20). Bazı milliyetçi sözcüleri Quebec'li kimliklerini Kanadalı kimliklerinden o kadar üstün tutmaktadır ve Kanada'yla alay etmekten ya da onu zayıf, şekilsiz ve büyük ölçüde araçsal bir federasyon haline getirmekten o kadar zevk almaktadır ki, ülkenin geri kalanı bazen haklı olarak, devletin Quebec'in taleplerini yerine getirmek için yeniden düzenlenip düzenlenmemesi gerektiği konusunda tereddüt etmektedir (Parekh, 2002: 244). Bu tablo çokkültürcü politikaların işlevsel olduğu gerçeğini tartışılır hale getirmektedir.

Micheal Wierviorka, ileri kapitalist ülkelerde toplumsal eşitsizliğin kaynağını ekonomik olmaktan ziyade kültürel ve sosyal alanda arayan toplulukçu tezleri etkileyen çokkültürcülükle ilgili ilk idari hukuki kararların Kanada, Avustralya ve İsveç'te doğduğunu; ve Kanada'da 1971 yılında kabul edilerek, 1982 yılında Anayasa'ya giren çokkültürcülüğün, Quebec ve Fransızca sorununa bir çözüm önerisi olarak ortaya çıktığını; Avustralya'da 1970'lerde gündeme gelen çokkültürcülüğün

göçmenlerin ve yerli halkların sosyal hakları ve eğitim sorunlarını çözmeye yönelik önlemleri içerdiğini ve İsveç'te 1975 yılında kabul edilen çokkültürcü programın, Avustralya'ya benzer şekilde ancak bu sefer Finli ve Yugoslav kökenli göçmenlerin yaşam standartlarını iyileştirmek, etnik kimlikleri ile İsveç kimliği arasında seçim yapma özgürlüklerini garanti altına almak ve göçmenlerle ana kitle arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek amacını taşıdığını ifade etmektedir (İrem, 2006: 43).

Özetle, göç, ulusal azınlıklar, milliyetçilik ve asimilasyon politikaları Kanada'nın çokkültürcülüğünün kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusu, Kanada'nın ve benzer ülkelerin (ABD ve Avustralya gibi) çokkültürcülük politikalarında önemli bir yer tutar. Ulusal azınlıklar ve sonraki dönemlerde değişen göçmen profilleri de bu tür politikaların hızlanmasına neden olmuştur. Çokkültürcülük öncesi tercih edilen asimilasyon politikalarının işlevselliğini yitirmesi yeni politika arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Ulusal azınlıkların ve göçmen grupların artan talepleri, milliyetçi hareketler Kanada hükümetini bunlara yanıt vermeye zorlamıştır. Çokkültürcülük politikalarının ilerleyen dönemlerde nasıl sonuçlar doğuracağı konusunda net bir görüş olmasa da yeni ırkçılık konusunda yapılan vurguların gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Çokkültürcülüğün farklılık siyaseti dolayısıyla tasvir etmeye çalıştığı somut insan arayışı, liberalizme özgü soyut yurttaşın düşüncesinden uzaklaştığı ölçüde yeni ırkçı hareketlere yaklaşmaktadır (İrem, 2004: 26). Bununla birlikte, ırkçılık ve ırksal ayrımcılık yok olmamıştır ve günümüzde kültürlerin eşitsizliğini ileri sürerek meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çağdaş yeni-ırkçı söylemde, uzlaşmaz ya da eşitsiz olarak ilan edilen şey artık ırklar değil; adetler, inançlar ve uygarlıklardır. Sözü edilen şey, kültürler çatışmasıdır ve reddedilen şey, siyah ya da sarı insan değil; mutfaklar, kokular, ibadetler, sesler kısacası ötekilerin alışkanlıklarıdır (Bourse, 2009: 24-25). Yeni-ırkçılığın inşası kültürlerin tanınması ve hayatta kalması adına yapılan bütün söylemsel-pratiksel alanlarda tekillikleri başkalaştırma, kendisini üzerinden betimleme ve değer biçme anlayışlarının postmodern türde denilebilecek oluşumlarıyla birlikte gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu durum kültürleri anlamlı kılma uğraşında ortak kültürleri anlamsızlaştırma eğilimlerini de beraberinde getirecek ve yeni sorunsal alanların varlığını yaratacaktır.

Öncelikle, tarih bize bütün olarak insanlığın, halkların, grupların hareketlerinden oluştuğunu ve araştırmanın az çok kavramaya imkan tanıdığı en uzak dönemlerden beri bireylerin hiç durmadan yer değiştirdiğini, melezeleştirdiğini ve çarpıştığını öğretir (Bourse, 2009: 37). Bu gerçekliği kapı dışarı ederek salt kendi kültürel pratiklerimizi mi merkeze alacağız? Bu türde inşa edilecek bir kimlik hanesi içinde yaşanılabilecek bir dünya tahayyülü tarihsel gerçekliğe sırtımızı dönmek manasına gelir. Oysa, tarih bize kimliklerin üstünlüğü üzerine kurulan dünyaların sahteciliğini, bu tür idealler uğruna gerçekleştirilen dramaları bütün çıplaklığıyla göstermişti. Şimdi bizler bütün kültürlerden birer parça taşıyan bu "puzzle"ın bize ait olan parçalarını bütünü oluşturmak adına yerlerine koyma çabası içine mi gireceğiz yoksa sadece bize ait olduğunu düşünerek bütünden ayıracak mıyız?

Kültür kavramının bir tarihi vardır, bunu açıklamak gerekir. Bu tarih yansız değildir, ideolojik ve politik etkileri vardır, bunları da açıklamak gerekir. Kavramın çağdaş kullanımı muğlaktır: Ezilen azınlıkların savunulmasında kullanılabileceği gibi, ırk fikrinden uzak olmayan ve bütün milliyetçilikleri, yabancı düşmanlıklarını ve etnik-merkezcilikleri de kapsayan bir farklılıkçılığı sürdürmeye de hizmet edebilir. Bu anlamda kültür kızdıran bir kavramdır! (Bourse,2009: 38).

SONUÇ

Batılı demokrasiler için “sakıncalı” olan, ihtiyatla hareket edilen öteki(lere)/kimliklere ilişkin, farklı kültürel gruplara yönelik algılamaların bugün ciddi bir değişim geçirdiğini düşünmek için henüz çok erken. Yeni bir inşa sürecinden söz edebilmek de bunun insani kaygılardan mı yoksa yine rasyonel tercihlerden mi kaynaklandığını net olarak ifade etmek güçleşmektedir. Modern aklın bazı konularda başarısızlığa uğradığı artık kendi uygulayıcıları tarafından da kabul edilmektedir. Bugünkü tablo, yeni bir rasyonel aklın inşalarına yönelik uygulamalar bütünü olarak da okunabilir. Kanada’nın çokkültürcü politikalarının itici güçleri toplumsal yapıda ortaya çıkan öngörülemeyen değişimlerdir. Bu değişimlerin beraberinde getirdiği toplumsal taleplere ilişkin verilen gönüllü/gönülsüz yanıtlar söz konusudur. Başka bir deyişle, bilinçlice uyandırılmış kimlikler, asimilasyonun alternatifsizliğini kanıtlayan yeni göçmen profilleri, yükselen milliyetçi duygular ve bunların “açık seçik hale gelmiş talepleri” bu türden bir yönetim anlayışını ve bunlara yanıt vermeyi zorunlu kılmıştır.

Modern zamanların ulus inşası bazı ülkelerde yerini çokkültürcüğün kültürel çeşitlilik taleplerine/inşalarına bırakırken bu yeniden yapılanma talebinin/sürecinin ilerleyen dönemlerde ne tür sorunlar yaratacağı konusu muğlak kalmaktadır. Birçoğumuz haklı olarak bütün kültürlerin eşit ölçüde toplumsal yaşamda var olmalarını sağlayacak uygulamaların desteklenmesini talep ediyoruz ancak kültürel ortaklık, kültürel etkileşim gibi fikirleri de en az farklılık ve çeşitlilik kadar vurgulamamız gerekmiyor mu? Farklılıklarımızı ötekileştirme heveslerimiz uğruna yüceltmeden ve ötekinin kültürel alanını daraltmadan geniş ortaklıklarımız üzerinden kurulmuş olan bir coğrafyada yaşama imkanımız olamaz mı? Bizim bu konudaki temel savımız ne çokkültürcülüğü kesinkes/tartışmasız destekleyen ne de reddeden türdendir. Biz şimdilik sadece Michel Bourse’in “Melezliğe Övgü” de çok haklı olarak dillendirdiklerini daha fazla dikkate almamız gerektiğini söylemekle yetineceğiz.

Kültürler ve kimlikler “karşılıklı alışverişe” dayalıdır, “ortaklık temelinde” üretilmiştir, “kültürler arası diyaloglarca”, “paylaşımçı anlayışlarla” sürdürülebilmştir. Hem farklılaşan hem de benzerlik taşıyan özelliklerimizle bir arada yaşayabilmemizin koşullarından biri de kimliğimizin üstünlüğü yerine kimliklerimizin çeşitliliği kabulünden geçmektedir. Yeniden hatırlamamız gereken “bir bütünü bin parçasından biri olduğumuz” gerçeği tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Ş. (2015). *Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Atalay, İ. (2001). *Dünya Coğrafyası*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

- Bourse, M. (2009). *Melezliğe Övgü*, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. (2007). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 06.st.16.
- Habermas, J. (2015). "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, *Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- İrem, N. (2004). Yanlış Giden Ne? Postmodernizm, Çokkültürcülük ve Avrupa'da Yeni Irkçılık, *Sivil Toplum*, 2 (5), 19-34, İstanbul.
- İrem, N. (2006). Liberal İnsan Hakları Siyaseti'nin Toplulukçu Eleştirisi ve Grup İstisnacılığı, *Sivil Toplum*, 4 (13-14), ss.39-58, İstanbul.
- Kalaycı, H. (2006). Batılı Demokrasilerde Ayrılcı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği, *Doğu Batı Yayınları*, Yıl:10, Sayı:39, 9-30, Ankara.
- Kalaycı, H. (2008). Etnisite ve Ulus Karşılaştırması, *Doğu Batı Yayınları*, Yıl:11, Sayı: 44, 91-113, Ankara.
- Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2.Basım, İstanbul.
- Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük, Bir Yurttaşlık Tasarımı*, Çev.: İsmail Yılmaz, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev.: Ayşegül Sönmezay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme, Milet ve Nihal İnanç, *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* yıl 3 sayı 1-2 Aralık 2005 – Haziran 2006.
- Şan, M. K. ve Haşlak İ. (2012). "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1.
- Taylor, C. vd.(2014). *Tanınma Politikası*, Çev.: Yurdanur Salman, s.46-93, Hazırlayan: Amy Gutmann, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- West, C. (2014). *Yeni Kültürel Farklılık Politikası*, s.183-205, Doğu Batı Yayınları, Kimlik Politikaları, Tanınma Özdeşlik ve Farklılık, Ed. Fırat Mollaer, Ankara.
- Wallerstein, I. (2007). *Avrupa Evrenselciliği, İktidarın Retoriği*, Aram Yayıncılık, İstanbul.

İnternet Kaynakları

<http://kanadagocmenlik.com/kanada-hakkinda/> 29.11.2015

<http://www.mfa.gov.tr/kanada-kunyesi.tr.mfa> 29.11.2015

<http://www.mfa.gov.tr/kanada-siyasi-gorunumu.tr.mfa> 29.11.2015

BİST'te Hisse Senetleri İşlem Gören Otomotiv Sektöründeki Firmaların TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerlemesi ve Analizi¹

Cevdet A. Kayalı^a, İsmail Aktaş^{b*}

^aİzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir.

^bÇanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Öz

Bu çalışmada, Borsa İstanbul (BİST)'de hisse senetleri işlem gören otomotiv sektöründe faaliyet gösteren 7 şirketin 2010-2015 yılları arasındaki finansal tabloları ve faaliyet raporları kullanılarak finansal oranlar belirlenmiştir. Bu finansal oranlar çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi kullanılarak incelenmiştir. TOPSIS yöntemi yardımıyla belirlenen finansal oranlar tek bir puana çevrilmiştir. Bu aşamanın devamında TOPSIS yöntemiyle elde edilen veriler en yüksek puandan başlayarak sıralanmıştır. Çalışmanın sonucunda bazı şirketlerin finansal performans sıralamasını istikrarlı bir şekilde koruduğu, kalan diğer şirketlerin ise sıralamadaki yerinin değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Şirketlerin sıralamasındaki değişkenliklerin nedenleri finansal performansla olan ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ve hisse senetleri BİST'te işlem gören 7 otomotiv şirketinin 2010-2015 yılları arasındaki finansal performansını çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi ile incelemek ve sonuçlarını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Otomotiv Sektörü, Finansal Performans, TOPSIS Yöntemi.

Performance Evaluation and Analysis through the TOPSIS Method of Firms in the Automotive Sector Trading in BIST

Abstract

In this study, the financial ratios of the 7 companies operating in the automotive sector whose stocks are traded in Stock Exchange Istanbul (BİST) were determined by using financial statements and activity reports between 2010-2015. These financial ratios were examined through the TOPSIS method, which is one of multi-criteria decision making methods. The financial ratios determined by the TOPSIS method have been converted into a single score. In the following of this phase, the data obtained by the TOPSIS method are ordered starting from the highest score. As a result of the study, it is seen that some companies keep their financial performance ranking steadily, while the rest of the companies show varying place in the order. The relationship between sequential variability of firms and their financial performance is examined. The aim of this study is to examine the financial performance of 7 automotive companies operating in Turkey's automotive sector and traded in BİST through the TOPSIS method which is one of the multi criteria decision making methods and to evaluate the results

Keywords: Automotive Sector, Financial Performance, TOPSIS Method.

GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada otomotiv sektörü önemli bir role sahiptir. Otomotiv sektörü, ülkelerin ekonomik anlamda büyümesine ve gelişmesine katkı sağlarken diğer sektörlerle de yakın ilişki içindedir. Birçok sektörün ürettiklerinden faydalanır; demir-çelik, cam, plastik, tekstil, elektrik ve elektronik sektörleri bunların başında gelir ayrıca bu sektörlerin gelişmesine yardımcı olur (Karbuş vd., 2008: 3-4).

¹Bu çalışma Aktaş (2016)'ın "BİST'te Hisse Senetleri İşlem Gören Otomotiv Sektöründeki Firmaların TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerlemesi ve Analizi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*Yazışma adresi. Email: aktas.ismail@yahoo.com

Bunların yanında otomotiv sektörü, yedek parça gibi diğer yan sanayi kuruluşlarına, üretilen araçların tüketiciye ulaşmasında katkıda bulunan ve satış sonrası hizmet veren sektörlerle de istihdam yaratmaktadır.

Küreselleşen dünyada şirketlerin yaşamlarını sürdürebilmesi, kar edebilmesi, devamlılığı sağlayabilmesi ve rakipleriyle yarışır düzeyde olabilmesinde finansal performansın önemi büyüktür. Finansal performans, şirketlerin finansal verilerinden yararlanarak ölçülebilir sonuçlar ortaya çıkaran, şirketlerin olumlu ve olumsuz yanlarını gösteren ölçme aracıdır. Şirketler, finansal tablolar aracılığıyla belirlenen rasyolar (oranlar) yardımıyla finansal performansını ölçmeye çalışmaktadır. Finansal performans, şirketler için belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıldığını ve aksayan tarafların neler olduğunu gösteren bir geri bildirim aracıdır.

Mali tablolarda yer alan iki kalem arasındaki ilişkinin basit matematiksel ifadesine rasyo (oran) denilmektedir. Mali tablolarda yer alan kalemler arasında basit matematik ilişkileri göstermek, başka bir deyişle rasyolar (oranlar) hesaplamak tek başına bir amaç değildir. Önemli olan hesaplanan rasyoların (oranların) yorumlanması ve değerlendirilmesidir (Akgüç, 1995: 345). Bu çalışmanın analizinde kullanılmak üzere seçilen oranlar, şirketlerin faaliyetlerine sürdürmelerinde, sahip oldukları varlıkların nasıl kullandıklarını ve karlılıklarını test eden rayoslardan (oranlardan) oluşmaktadır.

Likidite analizlerinde, işletme sermayesinin yeterlilik seviyesi düzeyi ve işletmenin kısa vadeli borç ödeme gücü araştırılır. Bu amaçla işletmenin dönen varlık ve kısa vadeli yükümlülükleri arasındaki anlamlı ilişkiler kuran oranlardan faydalanılır (Karapınar ve Zaif, 2013: 207). Likidite oranları cari oran, asit test oranı, stok bağımlılık oranı, nakit oranı ve hazır değerler oranlarından oluşmaktadır. Çalışmada likidite oranlarından cari oran kullanılmıştır.

Mali yapı analizlerinde, işletmenin öz kaynağının yeterli olup olmadığı, kaynak yapısı içinde borç ve öz kaynağın dengesi ve öz kaynak olarak yaratılan fonların ne tür dönen varlık ya da duran varlıklara kullanıldığının ölçülmesinde kullanılan oranlardır (Akdoğan ve Tenker, 1997: 537). Finansal yapı ile ilgili oranların belli başlıları olarak, kaldıraç oranı, öz kaynak oranı ve öz kaynağın borçları oranı sayılabilir (Haftacı, 2009: 90). Çalışmada mali yapı oranlarından toplam borç/toplam varlık oranı, öz sermaye/toplam varlık oranı ve kısa vadeli yabancı kaynak/toplam borç oranı kullanılmıştır.

İşletmenin çalışma durumu analizinde, işletme faaliyetlerinde kullanılan varlıkların etkili bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını ölçmekte olan oranlara faaliyet oranları denilmektedir. Bu grupta yer alan oranlar ise stok devir hızı, alacak devir hızı, dönen varlıklar devir hızı, duran varlıklar devir hızı, aktif devir hızı, öz sermaye devir hızı ve maddi duran varlık devir hızıdır (Akdoğan ve Tenker, 1997: 543). Çalışmada stok devir hızı kullanılmıştır.

Karlılık oranları ise işletmelerin emrine verilmiş bulunan öz sermaye ve yabancı kaynakların, verimlendirme derecesinin ölçümünde kullanılmaktadır. İşletmelerin elde

ettiği karın ölçülü ve yeterli olup olmadığının saptanmasında kullanılan oranlardır (Akdoğan ve Tenker, 1997: 593). Kar ile satışlar arasındaki ilişkiyi gösteren oranlar brüt satış karı/net satışlar oranı, faaliyet karı/net satışlar oranı, net kar/net satışlar oranı vb. kar ile sermaye arasındaki ilişkiyi gösteren net kar/öz kaynak oranı, net karın toplam varlıklara oranı, faaliyet karının net satışlara oranı vb. bunlara ilaveten de kar ile iş gücünün verimliliği arasındaki ilişkiyi ortaya koyan oranlar da çalışan kişi başına düşen net satışlar oranıdır (Akdoğan ve Tenker, 1997: 571). Çalışmada karlılıkla ilgili olarak net kar/öz sermaye oranı, net kar toplam varlık oranı, brüt satış karı/net satışlar oranı, faaliyet karı/net satışlar oranı ve çalışan kişi başına net satışlar kullanılmıştır.

Otomotiv sektöründeki faaliyet gösteren şirketler, diğer şirketler gibi finansal performanslarını değerlendirmesi hem yerel hem de küresel anlamda daha rekabetçi ve günün koşullarına uyum sağlayabilme bağlamında önemi büyüktür. Günümüzde şirketleri değerlendirirken sadece finansal tablolardan elde edilen oranların kullanılması yeterli değildir. Finansal oranlar şirketlerin mevcut ekonomik durumunu gösterirken, hedefledikleri diğer amaçları yorumlamakta eksik kalabilir. Türkiye’de otomotiv sektöründeki şirketlerin, üretilen ürünlerin kalitesi, pazar fırsatları ve sahip olunan insan gücünü iyi değerlendirerek belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için finansal performansı göz ardı etmemelidir. Bunu ortadan kaldırabilmek için çok çeşitli karar verme süreçleri geliştirilmiştir.

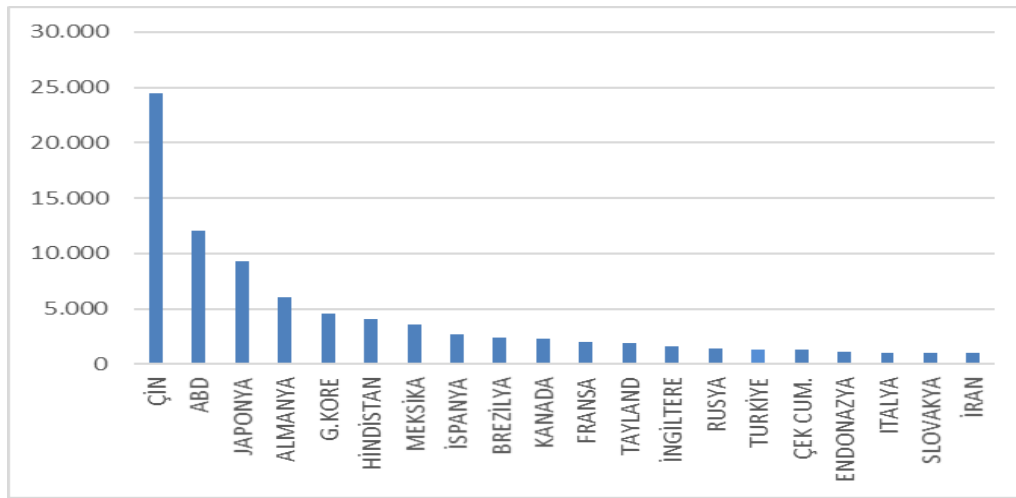
1. DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE OTOMOTİV SEKTÖRÜ

18 yy. ilk motorlu aracın icadı ile başlayan otomotiv sektörü, hızlı bir şekilde gelişmiştir. Günümüzde otomotiv sektöründe 20’ye yakın ülkede üretim yapan 50 adet motorlu taşıt üreticisi bulunmaktadır. Motorlu taşıt üretimi otomobil ve ticari araç olarak ikiye ayrılmaktadır. Dünya otomotiv sektöründe, otomobil ve kamyonetlerden oluşan hafif araç üretimi yüzde 90 gibi önemli bir paya sahiptir. Geri kalan yüzde 10 kısmı ise Minibüs, midibüs, otobüs, kamyon, çekici gibi diğer araç sınıflarını kapsamaktadır.

Büyük yatırımların yapıldığı dünya otomotiv sektörüne, Ar-Ge ve üretim anlamında yılda 90 milyar dolar düzeyinde yatırım harcaması yapılmaktadır. 2 trilyon dolar düzeyinde cirosu bulunan otomotiv sektöründen elde edilen vergi geliri ise 450 milyar doların üzerindedir. Bu verilere göre, otomotiv sektörü dünyanın sayılı ülke ekonomilerine karşılık gelmektedir. Dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan otomotiv sektörü 8 milyondan fazla doğrudan istihdam yaratmaktadır. Bu rakam dünya imalat sektörü istihdamının da yüzde 5’inden fazladır. Bunun yanında dolaylı olarak dünya otomotiv sektörü kendisi ile birlikte 50 milyondan daha fazla kişinin istihdamına da katkı sağlamaktadır (Sanayi Genel Müdürlüğü, 2014: 8).

Türkiye’de 1960’lı yıllarda temelleri atılan otomotiv sanayisi ilk yıllarda kendi yerli otomobil üretim çabalarının yanında yabancı araçların ithalatı ve üretimine de geçirmiştir. Bu dönemde ayrıca yedek parça ihtiyacını karşılama amacıyla da otomobil yan sanayisinin geliştiğini görmekteyiz. 1980 sonrası yapılan teknoloji yatırımları ile gelişen otomotiv sektörü yurt dışına araç ihraç etmeye başlamıştır. 1990’lı yıllarla birlikte Avrupa ile yapılan gümrük birliği anlaşması sonucunda

Türkiye'ye yabancı yatırımcının ilgisi artmıştır. Kurulan modern üretim tesislerin yanında üretimin kalitesi de yükselmiştir. 2000'li yıllarla birlikte Türkiye otomotiv sektörü küresel anlamda tam entegrasyonun tamamlandığı ve teknolojik yatırımların yapıldığı bir dönem olmuştur. 2000 ile 2014 yılları arasında küresel motor üreticilerinin yapmış oldukları bu yatırımlar, Türkiye'deki üreticilerin imalat yeteneklerini önemli ölçüde geliştirerek ve Türkiye'nin küresel motorlu araç üretiminde katkıda bulunarak uluslararası role sahip olmasına yardımcı olmuştur. Türkiye otomotiv sektörü uluslararası güvenlik ve kalite standartlarını karşılayan üretimin yanında üretim kalitesi anlayışında küresel olarak rekabet edilebilir konuma gelmiştir. Grafik 1'de Dünya ve Türkiye'deki 2015 yılı motorlu araç üretim miktarları verilmiştir.

Grafik 1. 2015 Yılı Ülkeler Bazında Motorlu Araç Üretimi (X1.000)

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği

Grafik 1'e göre 2015 yılında motorlu araç üretimi sıralamasında 24 milyon adet düzeyinde üretim ile ilk sırada Çin Halk Cumhuriyeti yer almıştır. Dünya üretimin yüzde 27'sini gerçekleştiren Çin Halk Cumhuriyeti'nin motorlu araç üretimi yıllara göre artmaktadır. İkinci sırada yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nin motorlu üretimi ise 12 milyon adet düzeyine ulaşmıştır. Türkiye ise dünya motorlu araç üretiminde 1,3 milyon adet düzeyi ile 15. sırada yer almaktadır (Otomotiv Sanayii Derneği, Otomotiv Sanayii 2015 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu, 2016: 8-9).

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yurdakul ve İç (2003), Türkiye'de otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ve hisseleri BİST'te işlem gören 5 otomotiv şirketine ait finansal oranlardan hareketle 1998-2001 dönemi için; TOPSIS yöntemini uygulamış, firma performansının hisse senetleri fiyatlarına göre benzer bir tutarlılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Akkaya (2004) TOPSIS yöntemini kullanarak, finansal rasyolar yardımıyla bir havayolu firmasının performansını incelemiştir. Üretim, pazarlama ve faaliyet olmak üzere üç başlık oluşturarak bu başlıklar kapsamında da 63 rasyo belirlemiştir. Ayrıca gri ilişki analizi ve TOPSIS yöntemleri ile bu rasyolar her bir grubu temsil etmek üzere

13 rasyoya indirgenmiştir. İlgili rasyolar yardımıyla yöntem uygulanmış ve havayolu firmasının ulusal rekabette önemli bir konumda olduğu sonucuna varmıştır.

Mahmoodzadeh, Shahrabi, Pariazar ve Zaeri (2007), farklı projelerin değerlendirilmesinde AHP ve TOPSIS yöntemlerini birlikte kullanarak, alternatif projeler değerlendirilmesinde belirlenen finansal oranlar yardımıyla en iyi projeyi bulmaya çalışmışlardır.

Eleren ve Karagül (2008), Türkiye ekonomisinin 1986-2006 dönemindeki performans seviyesini TOPSIS yöntemiyle araştırmışlardır. Belirledikleri kriterler doğrultusunda Türkiye ekonomisinin ilgili yıllardaki başarı durumunun değişkenlik gösterdiğini, bu değişkenliğe en büyük etkinin ise dış açıktan kaynaklandığını öne sürmüşlerdir.

Chang, Lin, Lin ve Chiang (2010) yatırım fonlarının değerlendirilmesinde TOPSIS yöntemini kullanmışlardır. Tayvan'da 82 yatırım fonunun 32 aylık verisinden yararlanarak belirlenen kriterler doğrultusunda kullanılan TOPSIS yönteminin, yatırım fonlarının performans değerlendirilmesinde olumlu verilerin elde edildiği sonucuna varmışlardır.

Yükçü ve Atağan (2010) çalışmalarında belirledikleri çeşitli finansal performans ölçütlerine göre seçmiş oldukları otellerin performanslarını TOPSIS yöntemi aracılığıyla tek bir puana indirgenerek değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak farklı illerdeki otellerinin performansları karşılaştırılmalı olarak yorumlanabilmesi TOPSIS yönteminin farklı değerlendirme kriterlerini ortak çerçevede analiz edebilme olanağı sağladığı ve objektif bir değerlendirme imkanı sunduğunu tespit etmişlerdir.

Demireli (2010), ise ülke çapında yaygın olarak faaliyet gösteren kamu bankalarının performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz ederek sermayesi kamuya ait bankaların ulusal ve küresel finansal krizlerinden etkilendiğini, performans puanlarının yurtdışı verilere bağlı olarak oynaklık gösterdiğini ve sektörde kayda değer bir gelişmenin ortaya çıkmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Dumanoğlu ve Ergül (2010) çalışmalarında BİST'te faaliyet gösteren 11 teknoloji firmasının finansal tablolarından hareketle, 2006-2009 yılları arasında yer alan dört dönem için TOPSIS yöntemini kullanarak finansal performans değerlemesi karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Sonuç olarak, teknoloji firmalarının finansal performanslarına ilişkin bulguların temel analiz sonuçlarıyla paralel olması, TOPSIS yönteminin kullanılabilir bir yöntem olduğu kanısına varmışlardır.

Dumanoğlu (2010), BİST'te işlem gören 15 çimento firmasının finansal tabloları aracılığıyla finansal performanslarını TOPSIS yöntemi ile incelemiştir. İlk olarak finansal oranlar hesaplanmış ve sonrasında ise TOPSIS yöntemi ile genel şirket performansını gösteren tek bir puan elde edilmiştir. Çalışmasında 2004-2009 döneminde yer alan 6 dönem için performans değerlendirme yaparak elde ettiği bulguları karşılaştırılmış bazı şirketlerin finansal performans sıralamasını istikrarlı bir şekilde koruduğu, bazılarının ise sıralamasının değişkenlik gösterdiğini tespit etmiştir.

Akyüz, Bozdoğan ve Hantekin (2011) BİST'te işlem gören Seramik sektöründeki bir anonim şirketin, TOPSIS yöntemi yardımıyla 1999-2008 dönemini kapsayan verilerinden hareketle, 19 adet oran kullanılarak finansal performans değerlendirilmesi yapmışlardır. Bu yöntemi ile yıllar itibariyle elde edilen sonuçların doğru yorumlanabilmesi için sektör ortalamasının ve rakip firmaların finansal performans sonuçlarıyla karşılaştırılması gerektiğini düşünmüşlerdir.

Özgüven (2011), perakendecilik sektöründeki bazı hipermarketlerin (Migros, Carrefour ve Kipa) Ekonomist dergisinin 2009 yılı araştırmasına göre sıralamada ilk 10'da bulunan şubelerini TOPSIS yöntemiyle yapmış olduğu analizde, söz konusu firmaların performanslarını daha yukarıya taşıyabilmeleri için, mevcut mağaza sayısını fazlaştırmaları gerektiği, hakla ilişkiler faaliyetlerine verilen önemin artırılması gerektiği ve ürün çeşitlendirme stratejisi uygulamaları gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Ömürbek ve Kınay (2013) BİST ve Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören iki havayolu şirketinin 2012 yılındaki performans analizinde, finansal tablolarından yararlanarak belirledikleri finansal kriterleri TOPSIS yöntemi kullanılarak incelenmiş olup BİST'te işlem gören şirketin daha başarılı olduğunu tespit etmişlerdir.

Acar ve Güner (2014) ise bir konfeksiyon işletmesinde anahtar müşteriye ulaşabilmek için TOPSIS yöntemini kullanarak 5 adet kriter belirlemiştir. TOPSIS çalışmasında 4 alternatif müşteri düşünülmüş ve yapılan uygulamada firma için en uygun müşteri bulunmaya çalışılmıştır.

Akbulut ve Rençber (2015) çalışmalarında BİST'te işlem gören İmalat sektöründeki 32 işletmenin 2010-2012 yılları arasındaki finansal performansları ile pazar değeri/defter değeri oranları karşılaştırılmıştır. 10 adet değişken ve borsa performansı için pazar değeri/defteri oranı değerlendirme kriteri olarak belirlenerek TOPSIS yöntemi aracılığı ile performans değerlemesi yapılmıştır.

Kayıhan (2017) çalışmasında BİST'te faaliyet gösteren taş ve toprağa dayalı sanayi sektörü işletmelerin 2012-2015 dönemini mali performanslarını TOPSIS yöntemi ile incelemiştir. 28 adet işletmenin, belirlenen 8 adet kriter doğrultusunda herbir yıl için karşılaştırılmalı değerlendirilmiş ve sonuç olarak yapılan çalışma diğer sektörlerdeki işletmeler için uygulanabilir ve işletmelerin finansal performans açısından değerlendirilmesinde yol gösterebileceği kanısına varmıştır.

Gümüş, Ercan, Tokyüz ve Çakmak (2017), BİST'te işlem görmekte olan ve çimento sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin finansal tablolarından yola çıkarak, bu şirketlerin finansal performansını TOPSIS yöntemi ile incelemiştir. Yapılan uygulama ile elde edilen sonuçların, geleneksel oranlara ve nakit akım oranlarına göre şirketlerin finansal performanslarının farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

3. METODOLOJİ

3.1. Veri Toplama ve Metodoloji

Otomotiv sektörü Türkiye ekonomisi açısından özel bir önem arz etmektedir. Türkiye ekonomisinde otomotiv sektörü yıllar içinde sürekli büyüyerek önemli bir sektör kolu olmuştur. Küresel ölçekli otomotiv üreticilerinin ülkemize yapmış olduğu teknoloji yatırımları ile birlikte üretim kalitesi de artmıştır. Üretim, pazarlama, satış ve satış sonrası hizmetler ile tüketici taleplerini göz önünde tutan otomotiv sanayisi, gün geçtikçe ülke ekonomisinde önemli role sahip olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; Borsa İstanbul'da hisse senetleri işlem gören otomotiv sektöründeki 7 şirketin 2010-2015 yılları arasındaki finansal performanslarının TOPSIS yöntemiyle değerlendirilmesidir. Çalışma kapsamında ilgili dönemlerde Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren Anadolu Isuzu Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş., Doğu Otomotiv Servis ve Ticaret A.Ş., Ford Otomotiv Sanayi A.Ş., Karsan Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş., Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş., Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş ve Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş analiz kapsamına alınmıştır. İlgili şirketlerin adaları ve BİST kodları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. İşletmelerin Adı ve BİST İşlem Kodu

BİST İŞLEM KODU	İŞLETME ADI
ASUZU	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş
DOAS	DOĞUŞ OTOMOTİV SERVİS VE TİCARET A.Ş
FROTO	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş
KARSN	KARSAN OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş
OTKAR	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SANAYİ A.Ş
TOASO	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş
TTRAK	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş

Çalışmada, BİST'te hisse senetleri işlem gören otomotiv sektöründeki 7 şirketin 2010-2015 yıllarına ait bilanço ve gelir tablolarından elde edilen finansal veriler kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan şirketlere ait veriler; KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu), BİST (Borsa İstanbul)'in internet sitelerinden ve şirketlerin faaliyet raporlarından elde edilmiştir. TOPSIS yönteminde performans değerlemesi yapılabilmesi için mali tablolardan yararlanarak belirli kriterlerin (finansal oranlar) seçilmesi gerekmektedir.

Seçilen finansal oranlar; Cari Oran, Toplam Borç/Toplam Varlık Oranı, Öz Sermaye/Toplam Varlık Oranı, Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/Toplam Borç, Stok Devir Hızı, Net Kar/Öz Sermaye Oranı, Net Kar/Toplam Varlık Oranı, Brüt Satış Karı/Net Satışlar Oranı, Faaliyet Karı Oranı ve Çalışan Kişi Başına Net Satışlardır. Seçilen 10 adet finansal oranın TOPSIS yönteminde tek puana çevrilerek değerlendirme yapılabilmesi için bu oranlara belirli ağırlıklar verilmiştir. Bu çalışmada belirlenen finansal oranlar ve ağırlık değerleri tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Analizde Kullanılan Finansal Oranlar ve Kullanılan Semboller

Kullanılan Oranlar	Sembolü	Ağırlık Değeri (w_i)
Cari Oran	(CO)	0,10
Toplam Borç/Toplam Varlık Oranı	(TB/TV)	0,10
Öz Sermaye/Toplam Varlık Oranı	(ÖS/TV)	0,10
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/Toplam Borç Oranı	(KVYK/TB)	0,10
Stok Devir Hızı	(SDH)	0,10
Net Kar/Öz Sermaye Oranı	(NK/ÖS)	0,10
Net Kar/Toplam Varlık Oranı	(NK/TV)	0,10
Brüt Satış Karı/Net Satışlar Oranı	(BSK/NS)	0,10
Faaliyet Karı/Net Satışlar Oranı	(FK/NS)	0,10
Çalışan Kişi Başına Net Satışlar	(ÇKBNS)	0,10

3.2. TOPSIS Yöntemi

Çok kriterli karar verme süreçleri, karmaşık karar problemlerinin bilimsel ve analitik bir çerçevede ele alınarak karar vericiye çözüme ulaşmasında yardımcı olmaya çalışan prosedürler bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan son yıllarda kullanılan çok kriterli karar verme yöntemleriyle, birbirleriyle çelişebilen kriterlerin basit düzeyde karar almaya yardımcı olmalarıyla geniş kullanım alanına sahip olmuşlardır (Saldanlı ve Sırma, 2014: 186).

TOPSIS (Technique For Order Preference by Similarity to Ideal Solution) tekniği 1981 yılında Hwang ve Yoon K.'nın çalışmalarıyla geliştirilen yöntem çok kriterli karar verme yöntemlerinden en çok kullanılanlarındandır. Bu teknik şirketlerin finansal performanslarının değerlendirilmesinde anlamlı ve anlaşılır sonuçlar verir. TOPSIS yöntemi pozitif ideal ve negatif ideal çözüm sarmalında şirket için optimal çözümün; pozitif ideal çözüme en yakın, negatif ideal çözüme en uzak noktasında oluşacağı algısına dayanan bir varsayımdan hareketle geliştirilmiş bir yöntemdir. Günümüzde TOPSIS yöntemi, finansal oranlar kullanarak elde edilen sonuçlar doğrultusunda şirketlerin değerlendirilmesinde ve karşılaştırılmasında yardımcı olur. Aşağıda TOPSIS yönteminin aşamaları açıklanmıştır (Dumanoğlu ve Ergül, 2010:105-107; Korkmaz ve Uygurtürk, 2012: 103-105).

3.2.1. TOPSIS Yönteminin Aşamaları

1) Aşama: Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar matrisi karar verici tarafından oluşturulur. Karar verici tarafından oluşturulan karar matrisinde; satırlar üstünlüklerine göre sıralanmak istenen alternatifler, sütunlar ise karar verici tarafından belirlenen ve karar vermede kullanılmak istenen ölçütler (kriterler) yer almaktadır. Oluşturulan A matrisi karar verici için başlangıç matrisidir ve aşağıda gösterildiği gibidir:

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Karar verici tarafından oluşturulan A matrisindeki A_{ij} simgesi matristeki sıralanmak istenen her bir i alternatifinin j ölçütüne göre gerçek değerini göstermektedir ve satırlar seçenekleri sütunlar ise kriterleri ifade eder. A matrisinde m karar noktası (alternatif) sayısını, n değerlendirme kriteri sayısını vermektedir.

2) Aşama: Normalize Edilmiş Karar Matrisini (R) Oluşturulması

Karar vericinin oluşturmuş olduğu başlangıç matrisinin 2. aşamasında normalizasyon işlemi yapılır. Bu aşamada farklı teknikler bulunmaktadır. Vektör normalizasyonu en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Normalizasyon işlemi yapılırken oluşturulan karar matrisinin elemanlarından faydalanılarak aşağıdaki formül kullanılır. Alternatifin sütundaki mevcut değerinin, ilgili sütundaki tüm değerlerin kareleri toplamının kareköküne bölünmesiyle bulunur.

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (2)$$

R Matrisi aşağıdaki gibi elde edilir.

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix} \quad (3)$$

3) Aşama: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin (V) Oluşturulması

Normalize edilmiş karar matrisi oluşturulduktan sonra her bir değerlendirme kriterine ilişkin ağırlık değerleri (w_i) belirlenir. Belirlenen ağırlık değerleri (w_i) normalize edilmiş olan R matrisinin her bir sütunundaki elemanlar ilgili w_i değeri ile çarpılır ve Ağırlıklı Standart Karar Matrisi (V) matrisi oluşturulur. Oluşturulan V matrisi aşağıda yer almaktadır.

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix} \quad (4)$$

Sütunlardaki her bir değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlıklar $w_1, w_2, w_3, \dots, w_n$ şeklinde yer alır ve R matrisinin sütunlarındaki değerler ilgili değerlendirme kriteri ağırlık değerleri ile çarpılarak V matrisinin sütunları hesaplanmaktadır.

Yöntemin bu aşamasında dışarıdan müdahalenin olduğu tek yerdir. Çünkü karar verici tarafından ağırlık değerleri (w_i) belirlenir. Bu kısımda farklı yöntemler bulunmakla beraber ağırlık değerlerinin belirlenmesi araştırmacının inisiyatiline bağlıdır. Bu çalışmada ağırlık katsayılarını eşit olarak belirlenmiştir.

4) Aşama: İdeal A^+ ve Negatif İdeal A^- Çözümlerin Oluşturulması

TOPSIS yöntemi, her bir değerlendirme kriterinin monoton artan veya azalan bir eğilime sahip olduğunu varsaymaktadır. TOPSIS yönteminin bu aşamasında oluşturulan ağırlıklı standart karar matrisine ait değerlendirme kriterlerinin yani sütun değerlerinin en büyükleri ve en küçükleri seçilir. İdeal çözüm setinin bulunması aşağıda gösterilmiştir. Bu aşamada ağırlıklandırılmış matriste her bir kolonda yer alan maksimumu ve minimum değerler tespit edilmektedir.

$$A^+ = \left\{ (\max v_{ij} | j \in J), (\min v_{ij} | j \in J') \right\} \quad (5)$$

$$A^- = \left\{ (\min v_{ij} | j \in J), (\max v_{ij} | j \in J') \right\} \quad (6)$$

Her iki formülde de J maksimum J' ise minimum değeri göstermektedir.

$$A^+ = (v_1^+, v_2^+, v_3^+, \dots, v_n^+) \text{ (maksimum değerler)}$$

$$A^- = (v_1^-, v_2^-, v_3^-, \dots, v_n^-) \text{ (minimum değerler)}$$

5) Aşama: Alternatiflerin Arasındaki Mesafe Ölçülerinin Hesaplanması

Belirlenen maksimum ve minimum değerlerin ardından yöntemin 5. aşamasında maksimum ve minimum ideal noktalara olan uzaklık değerleri aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmaktadır (Mahmoodzadeh vd., 2007: 337).

Bu aşamada her bir alternatifin pozitif ideal çözümden (S_i^+) ve negatif ideal (S_i^-) çözümden mesafesi hesaplanır.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad i = 1,2,3,\dots,m \quad (7)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad i = 1,2,3,\dots,m \quad (8)$$

6) Aşama: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir alternatifin ideal çözüme göreli yakınlığının (C_i^*) hesaplanmasında ideal ve negatif ideal ayırım ölçülerinden yararlanılmaktadır. Burada kullanılan ölçüt, negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içindeki payıdır. İdeal çözüme göreli yakınlık değerinin hesaplanması aşağıdaki formülde gösterilmiştir.

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*} \quad i=1,2,3,4,\dots,m \quad (9)$$

Burada C_i^* değeri $0 < C_i^* < 1$ aralığında değer alır ve $C_i^* = 1$ ilgili karar noktasının ideal çözüme, $C_i^* = 0$ ilgili karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamında 2010-2015 yılları dahil olmak üzere 6 yıl incelenmiştir. Çalışmaya 2010 yılı örnek teşkil etmesi amacıyla değerlendirme kriterlerinin ağırlık değerleri eşit kabul edilerek yapılan TOPSIS uygulaması incelenmiştir. İlerleyen kısımlarda ilgili yıllar Tablo üzerinden özetlenmektedir.

3.3. Analitik Bulgular

1) Aşama: Karar Matrisini Oluşturma

TOPSIS yönteminin birinci aşması karar matrisinin oluşturulmasıdır. Karar matrisinin satırlarında üstünlükleri sıralanmak istenen karar noktaları, sütunlarda ise karar vermede kullanılacak değerlendirme faktörleri yer almaktadır. Çalışmada 7 karar noktası (şirketler) ve 10 değerlendirme faktörü (finansal oranlar) bulunmaktadır. İlk olarak TOPSIS yöntemi için (7x10) boyutlu karar matrisi oluşturulmuştur.

Tablo 3. 2010 Yılı Karar Matrisi

2010 Yılı	CO	TB/TV	ÖS/TV	KVKY/TB	SDH	NK/ÖS	NK/TV	BSK/NS	FK/NS	ÇKBNS
ASUZU	1,52	0,51	0,49	0,95	2,33	-0,02	-0,01	0,12	-0,004	693
DOAS	1,06	0,51	0,49	0,87	8,45	0,2	0,1	0,14	0,05	1.959
FROTO	1,97	0,47	0,53	0,71	17,65	0,28	0,15	0,12	0,08	909
KARSN	0,64	0,73	0,27	0,78	8,22	-0,37	-0,09	0,006	-0,05	550
OTKAR	1,18	0,73	0,27	0,79	3,7	0,12	0,03	0,17	0,05	394
TOASO	1,35	0,67	0,33	0,57	18,74	0,22	0,07	0,11	0,06	930
TTRAK	2,06	0,48	0,52	0,86	6,47	0,38	0,2	0,26	0,18	656

2) Aşama: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması

Tüm yıllara ait normalize edilmiş karar matrisleri, karar matrisinin sütunlarındaki her bir değerin (kriterler) ilgili sütundaki değerlerin kareleri toplamının kareköküne bölünüp tek paydaya indirgenmesi suretiyle bulunur. 2010 yılına ait oluşturulan matris aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. 2010 Yılı Normalize Edilmiş Karar Matrisi

2010 Yılı	CO	TB/TV	ÖS/TV	KVYK/TB	SDH	NK/ÖS	NK/TV	BSK/NS	FK/NS	ÇKBNS
ASUZU	0,39	0,323	0,432	0,45	0,079	-0,029	-0,034	0,303	-0,018	0,264
DOAS	0,272	0,323	0,432	0,412	0,288	0,294	0,34	0,353	0,224	0,746
FROTO	0,506	0,298	0,467	0,336	0,601	0,412	0,51	0,303	0,358	0,346
KARSN	0,164	0,463	0,238	0,369	0,28	-0,544	-0,306	0,015	-0,224	0,209
OTKAR	0,303	0,463	0,238	0,374	0,126	0,176	0,102	0,429	0,224	0,15
TOASO	0,346	0,425	0,291	0,27	0,638	0,323	0,238	0,278	0,269	0,354
TTRAK	0,529	0,304	0,459	0,407	0,22	0,559	0,68	0,656	0,806	0,25

3) Aşama: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturulması

Üçüncü aşamada değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık dereceleri (w_i) belirlenerek, bir önceki adımda hesaplanan normalize edilmiş değerler, (w_i) değerleri ile çarpılarak ağırlıklandırılmış normalize edilmiş değerler bulunmaktadır. Ağırlık hesaplaması TOPSIS yönteminde dışarıdan müdahalenin olduğu tek yerdir.

Tablo 5'te değerlendirme faktörü olan finansal oranların eşit öneme sahip olduğu varsayılarak, ağırlık kat sayıları CO (0,10), TB/TV (0,10), ÖS/TV (0,10), KVYK/TB (0,10), SDH (0,10), NK/ÖS (0,10), NK/TV (0,10), BSK/NS (0,10), FK/NS (0,10) ve ÇKBNS (0,10) olarak belirlenmiştir.

4) Aşama: Maksimum/Minimum Değerlerin Belirlenmesi

Dördüncü aşamada ise sonuçlara göre oluşturulan Ağırlıklı Standart Karar Matrisleri ayrıca ideal A^+ ve negatif ideal A^- çözüm kümeleri oluşturulmaktadır. A^+ seti için V matrisinin her bir sütunundaki en büyük değer, A^- seti için V matrisinin her bir sütunundaki en küçük değer seçilmiş olup tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. 2010 Yılı Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturulması ve Maksimum/Minimum Değerlerin Belirlenmesi

2010 Yılı	CO	TB/TV	ÖS/TV	KVYK/TB	SDH	NK/ÖS	NK/TV	BSK/NS	FK/NS	ÇKBNS
ASUZU	0,039	0,032	0,043	0,045	0,008	-0,003	-0,003	0,03	-0,002	0,026
DOAS	0,027	0,032	0,043	0,041	0,029	0,029	0,034	0,035	0,022	0,075
FROTO	0,051	0,03	0,047	0,034	0,06	0,041	0,051	0,03	0,036	0,035
KARSN	0,016	0,046	0,024	0,037	0,028	-0,054	-0,031	0,002	-0,022	0,021
OTKAR	0,03	0,046	0,024	0,037	0,013	0,018	0,01	0,043	0,022	0,015
TOASO	0,035	0,042	0,029	0,027	0,064	0,032	0,024	0,028	0,027	0,035
TTRAK	0,053	0,03	0,046	0,041	0,022	0,056	0,068	0,066	0,081	0,025
max	0,053	0,046	0,047	0,045	0,064	0,056	0,068	0,066	0,081	0,075
min	0,016	0,03	0,024	0,027	0,008	-0,054	-0,031	0,002	-0,022	0,015

5) Aşama: Pozitif İdeal Çözüm (S_i^*) ve Negatif İdeal (S_i^-) Çözüm

Her alternatifin pozitif ideal çözümden olan mesafesi (S_i^*) ve negatif ideal çözümden olan mesafesi (S_i^-) hesaplanmış olup aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo 6'da eşit öneme sahip ağırlık değerlerine ait S_i^* ve S_i^- verileri yer almaktadır.

Tablo 6. 2010 Yılı Pozitif İdeal Çözüm (S_i^*) ve Negatif İdeal (S_i^-) Çözüm

2010 Yılı	S_i^*	S_i^-
ASUZU	0,15	0,077
DOAS	0,091	0,138
FROTO	0,076	0,158
KARSN	0,207	0,028
OTKAR	0,126	0,106
TOASO	0,097	0,133
TTRAK	0,067	0,197

6) Aşama: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir karar noktasının ideal çözüme göreli yakınlığı denkleme göre hesaplanmıştır. Eşit ve öneme sahip olarak yapılan TOPSIS değerlendirmesi sonucunda hesaplanan C_i^* değerleri sırasıyla tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. 2010 Yılı İdeal Çözüme Göreli Yakınlık

2010 Yılı	C_i^*	Sıralama
ASUZU	0,341	6
DOAS	0,603	3
FROTO	0,675	2
KARSN	0,121	7
OTKAR	0,455	5
TOASO	0,579	4
TTRAK	0,747	1

Tablo 8. 2010-2015 Yılları Arasındaki Şirketlerin C_i^* Değerleri

	C_i^*	2010	C_i^*	2011	C_i^*	2012	C_i^*	2013	C_i^*	2014	C_i^*	2015
ASUZU	0,341	6	0,337	6	0,317	6	0,537	1	0,547	6	0,363	6
DOAS	0,603	3	0,495	4	0,619	2	0,473	3	0,698	1	0,615	2
FROTO	0,675	2	0,606	2	0,617	3	0,397	4	0,618	4	0,597	3
KARSN	0,121	7	0,157	7	0,087	7	0,233	7	0,142	7	0,127	7
OTKAR	0,455	5	0,446	5	0,538	5	0,352	6	0,587	5	0,493	5
TOASO	0,579	4	0,499	3	0,568	4	0,361	5	0,645	3	0,572	4
TTRAK	0,747	1	0,696	1	0,7	1	0,528	2	0,668	2	0,619	1

Çalışmada yapılan TOPSIS uygulaması sonucunda 2010-2015 yılları için elde edilen bulgular tablo 8'de özetlenmiştir. Tablo 8'i incelediğimizde Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş, satışların yüksek olması, yabancı kaynak kullanımını dengede tutması ve gerekli olan yatırımlarını yapmasından dolayı yıllar itibariyle genel anlamda 2013 ve 2014 yılları hariç ilk sırada yer almaktadır. Anadolu Isuzu Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş'nin 2013 yılında ilk sırayı almasında satışların yüksek olması, bir önceki yıla göre toplam borçlarının azalması, önemli oranda hisse senedi satarak sermaye artırımına gitmesi ve gayrimenkul satışı yapmasının etkisi bulunmaktadır. 2014 yılında ise Doğuş Otomotiv Servis ve Ticaret A.Ş'nin bir önceki yıla göre satışlarının artması ve uzun vadeli yabancı kaynak kullanımının azalmasının yanında Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş'nin yeni tesis kurmak için kullanmış oldukları banka kredileri ve tesis için gerekli olan makine-teçhizat alımının etkisi görülmektedir. Karsan Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş'nin son sırayı almasında yıllar içindeki yabancı kaynak kullanımının yüksek olması, Hyundai Motor Company ile yapılan anlaşma sonucunda gerekli olan yatırımlarını tahvil çıkararak ya da banka kredisi kullanarak yapması ve toplam borçlarının içinde kısa vadeli yabancı kaynak kullanım oranının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Satış rakamları yüksek olsa da finansal maliyetler şirket karını olumsuz etkilemiştir. Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş ve Anadolu Isuzu Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş yıllar itibariyle istikrarlı bir şekilde

ilerlemeleri daha çok riskten kaçınarak hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Ford Otomotiv Sanayi A.Ş, Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş ve Doğu Otomotiv Servis ve Ticaret A.Ş ise satışların, kullanılan yabancı kaynak oranının değişkenlik göstermesi ve yatırım yapma gerekliliği sıralamalarını yıllar itibariyle etkilemiştir.

SONUÇ

Şirketlerin piyasadada varlığını sürdürebilmesi, diğer şirketlerle rekabet edilebilmesine ve yaşanan değişimlere hızlı bir şekilde uyum sağlamasına bağlıdır. Bir şirketin finansal rasyolar yardımıyla finansal performansını ölçmesi ve değerlendirmesi şirketin piyasa değerinin belirlenmesi ve karşılaştırma yaparak gerekli tedbirlerin alınma imkanı sağlamasından dolayı oldukça önemlidir.

Çalışmada otomotiv sektörünün önemi doğrultusunda ülkemizde faaliyet gösteren ve BİST'te hisse senetleri işlem gören 7 adet büyük ölçekli otomotiv şirketinin finansal yapıları 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015 yılları için değerlendirilmiş, belirlenen finansal oranlar doğrultusunda TOPSIS yöntemi uygulanmış ve elde edilen performans sonuçlarına göre kendi aralarında bir sıralama gerçekleştirilmiştir. Uygulanan TOPSIS yöntemi, incelenen şirketlerin finansal oranlarının matematiksel olarak tek bir puana dönüştürülerek elde edilen sonuçların analizini daha somut hale gelmesine yardımcı olmuştur.

Performans değerlendirilmesinde 10 adet kriter (rasyo) seçilmiş ve seçilen bu kriterler TOPSIS yönteminin aşamalarından biri olan ağırlıklar ile ağırlıklandırılmıştır. Karar vericinin etkin olduğu bu bölümde, değerlendirme kriterlerine verdiği ağırlıklar değişkenlik gösterebilir. Yurdakul ve İç (2003), Dumanoglu (2010), Ömürbek ve Kınay (2013), Acar ve Güner (2014) değerlendirme kriterlerine vermiş oldukları ağırlık değerleri farklı iken Demireli (2010) ve bu çalışmada değerlendirme kriterlerine verilen ağırlık değerleri eşit kabul edilmiştir.

Yapılan çalışmada incelenen 7 şirketin 2010-2015 yılları arasında her yıl için finansal performansları çerçevesinde oluşan sıralamadaki yerine göre, belirlenen grup içerisinde genel başarı durumu değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucuna göre bazı şirketlerin grup içindeki sıralamasını istikrarlı bir şekilde koruduğu ve bu istikrarın başta yöneticiler ve şirkete yatırım yapanlar için aranan bir unsur olmuştur. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda ortakların şirkete olan kaynak yatırımlarını arttırdığı görülmektedir. Ayrıca şirketlerin bu başarıdan dolayı kaynaklarını yeni teknolojik yatırımlara yöneltmiştir. Bir grup şirketin ise sıralamadaki yeri değişkenlik göstermektedir. Bu şirketlerde satışların her yıl artmasına rağmen kullanılan yabancı kaynak oranının yüksek olması, diğer iç ve dış etkenlerden dolayı incelenen grup içindeki sıralamasını etkilemiştir.

Ayrıca yıllar içinde yaşanan ulusal ve uluslararası makro değişkenler, firmaların yeni anlaşmalar ya da yeni ürün geliştirme sonucunda üretim bandından değişikliğe gitmesi ve tüketicinin talepleri sonucunda satış miktarları gibi değişik faktörlerin de ideal çözümü olumlu ya da olumsuz etkileyeceği görülmüştür. Yine de

şirketlerin başarı sıralamaları ve değişkenlikler şirketlerin temel analizleri ve ulaşılan piyasa verileriyle daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

Otomotiv sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin üretimde amacı katma değer üretme ve kalite düzeyinin artırılmak için şirket ölçütünde ise karlılığı yükseltmek ve yaşamının sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu nedenle şirketler finansal performanslarını belirli zaman aralıklarında değerlendirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, E. ve Güner, M. (2014). *Bir Konfeksiyon İşletmesinde Anahtar Müşterinin TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Metodu Kullanılarak Belirlenmesi*. XVI. Uluslararası Tekstil Ve Hazır Giyim Sempozyumu, Nisan 2-5, İzmir.
- Akbulut, R. ve Rençber, Ö.F. (2015). BİST'te İmalat Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performansları Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 65, 118-136.
- Akdoğan, N. ve Tenker, N. (1997). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. 5. Baskı Lebib Yalkın Yayınları, Ankara.
- Akgüç, Ö. (1995). *Finansal Yönetim*. 8. Baskı, Muhasebe Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- Akkaya, G. (2004). Finansal Rasyolar Yardımıyla Havayolu İşletmelerinin Performansının Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1): 15-29.
- Akyüz, Y., Bozdoğan, T. ve Hantekin, E. (2011). TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(1): 73-92.
- Chang, C., Lin, J., Lin, J. ve Chiang, M. (2010). Domestic Open-End Equity Mutual Fund Performance Evaluation Using Extended TOPSIS Method With Different Distance Approaches. *Expert Systems with Applications*, 37(6): 4642-4649.
- Demireli, E. (2010). TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye'deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1): 101-112.
- Dumanoğlu, S. (2010). İMKB'de İşlem Gören Çimento Şirketlerinin Mali Performansının TOPSIS Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29(2): 223-339.
- Dumanoğlu, S. ve Ergül, N. (2010). İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 48: 101-111.
- Eleren, A. ve Karagül, M. (2008). 1986-2006 Türkiye Ekonomisinin Performans Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1): 1-14.
- Gümüş, U. T., Ercan, A. S., Tokyüz, E. ve Çakmak, D. (2017). Evaluation of the Ratio Analysis Results of the Cement Companies at BIST-100 by Topsis Method. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7 (2): 65-76.
- Hwang, C. ve Kwangsun, Y. (1981). *Multiple Attribute Decision Making Methods and Applications*. Springer Verlag, New York.
- Haftacı, V. (2009). *Maliyet Muhasebesi*. 1. Baskı, Umuttepe Yayınevi, Kocaeli.
- Karapınar, A. ve Zaif, F. (2013). *Finansal Analiz*. 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

- Karbuş, F., Silahçı, A., ve Çalışkan, E. (2008). Otomotiv Sektör Raporu. İstanbul Ticaret Odası Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-69.pdf>.
- Korkmaz, T. ve Uygurtürk, H. (2012). Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi ile Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2): 95-115.
- Kayıhan, B. (2017). Mali Performans Analizi: Bist Taş Ve Toprağa Dayalı Sanayi Sektörü İşletmelerinde Bir Uygulama. *The Journal of Academic Social Science*, 46: 453-469.
- Mahmoodzadeh S., J. Shahrabi, M. Pariazar ve M. S. Zaeri (2007). Project Selection by Using Fuzzy AHP and TOPSIS Technique. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 30: 333-338.
- Otomotiv Sanayii Derneği, (2016) Otomotiv Sanayii 2015 Yılı Değerlendirme Raporu. http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2015_Kuresel_Degerlendirme_Raporu-139.pdf.
- Ömürbek, V. ve Kınay, B. (2013). Havayolu Taşımacılığı Sektöründe TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3): 343-36.
- Özgüven, N. (2011). Kriz Döneminde Küresel Perakendeci Aktörlerin Performanslarının TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2): 151-162.
- Saldanlı, A. ve Sırma, İ. (2014). TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performans Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41): 185-202.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, (2014). Otomotiv Sektörü Raporu.
- Yurdakul, M. ve İç, Y. (2003). Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik TOPSIS Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(1): 1-18.
- Yükçü, S. ve Atağan, G. (2010). TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 45: 28-35.

Kazakistan'ın Ulus İnşa Süreci ve Ekonomi Politikası

Aytaç Çağlar*

Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

“Kazaklar, birçok defa topyekûn kırgına uğramak tehlikesiyle yüz yüze geldi. Fakat hayata bağlılık ve hürriyet aşkıyla, eğik başlarını doğrultup Allah'ın takdirine umut bağladılar.”

-Nursultan Nazarbayev-

Öz

Bugünkü Türki Cumhuriyetleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılma sinyalleri verdiği 1980'li yıllardan itibaren, ülkelerinde ekonomik reform politikaları izlemiştir. Bu süreçte yapılan ekonomik reformlar daha çok Sosyalist ekonomi modelinin işleyişinin iyileştirilmesine yönelik olmuştur. Bu reform politikası 25 Aralık 1991'e değin sürdürülmüştür. Bu tarihte, SSCB'nin dağılması ile ardı ardına bağımsızlıklarını ilan eden bu cumhuriyetler, bundan sonraki süreçte ise Sovyet ekonomi modelini terkedip liberal bir ekonomi anlayışını ülkelerinde uygulamaya koymuşlardır. Bu süreçte de Türki Cumhuriyetlerinin revizyonist öncüsü Kazakistan olmuştur. Kazakistan, 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra, ulus inşa sürecinde ekonomi politikasının önemini iyi kavrayan Cumhurbaşkanı Nazarbayev öncülüğünde, büyük bir kalkınma hamlesi içerisine girmiştir. Nazarbayev, piyasalar üzerindeki hükümet kontrolünü tedricen ortadan kaldırarak, serbest pazar ekonomisine geçişin sağlanmasına, devlet işletmelerinin özelleştirerek zengin yeraltı kaynaklarının ülke içinde işletilmesine, iç ve dış pazarın oluşturulmasına, yönelik bir politik ekonomi izlemiştir. Bu amaçlar, yatırımların teşviki kanununun çıkarılması, izlenen fiyat politikaları, vergi ve gümrük konuları üzerine yapılan düzenlemeler ile sahaya uygulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca 15 Kasım 1993'te milli para birimi Tenge tedavüle sokularak, Rus Rublesinin Kazak ekonomisi üzerindeki etkisi saf dışı bırakılmıştır. İzlenen revizyonist ekonomi politikaları sonucunda Kazakistan ekonomisinde büyük oranda ticari liberalizasyon sağlanmış, tekel kurumlar tasfiye edilmiş, ticaret ve bankacılık sektörleri gelişmiştir. 2017 itibarıyla Kazakistan, geleneksel ekonomi ortaklarının yanında, uluslararası ticarete söz sahibi olan yeni aktörlerle de sıcak temaslarda bulunarak, dünya ticaretinde aktif rol oynamaktadır. Bu çalışmada, yeni bir disiplin olan Uluslararası Politik Ekonominin temel kavramları üzerinden, Kazakistan siyasi tarihi kısaca tanıtılmış, ertesinde Kazak halkının farklı Rus rejimleri altında milli varlığını sürdürme mücadelesi ve bu mücadeleyi kazandıktan sonra, ulus inşa sürecinde izlediği ekonomi politikaları değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel tezi, Kazakistan'ın bağımsızlıktan sonraki ekonomi politikasının 2017'ye değin olan süreçte reel olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Uluslararası Politik Ekonomi, Ulus, Nursultan Nazarbayev.

Kazakhstan's Nation-Building Process and Economic Policy

Abstract

Turkic Republics have followed economic reform policies in their countries since 1980s when the Union of Soviet Socialists Republics showed indications of dissolution. During this process, economic reforms rather intended for improving the functioning of the Socialist economy

model. This reform policy was maintained until 25 December 1991. The republics, declaring their independence one after the other with the dissolution of USSR on this date, abandoned Soviet economy model and adopted a liberal economy understanding in their countries henceforth. During this process, Kazakhstan served as the revisionist leader of the Turkic Republics. Declaring her independence on 16 December 1991, Kazakhstan attempted a substantial move for developing under the guidance of President Nazarbayev who well comprehended the importance of economic policy in the nation-building process. By gradually abolishing the governmental control over the markets, Nazarbayev followed a policy that focused on the transition to the free market economy, the operation of rich underground resources in the country through privatization of government enterprises and the creation of domestic and foreign markets. These objectives were tried to be put into practice through the adoption of law on promotion of investments, price policies followed and regulations in the fields of tax and customs. Furthermore, the effect of Russian Ruble on Kazakh economy was eliminated by mobilizing national currency Tenge on 15 November 1993. As a result of the revisionist economy policies adopted, Kazakhstan economy was commercially liberalized to a great extent, monopolies were liquidated, and trade and banking sectors made progress. As of 2017, Kazakhstan has an active role in the world trade by establishing close contacts with new players involved in international trade as well as her traditional economy partners. This study shortly highlights Kazakhstan's political history through basic concepts of International Political Economy, a newly-emerging discipline, and then evaluates the economic policies adopted during the struggle of Kazakh people to sustain their national existence under different Russian regimes and the nation-building process after their victory. The basic argument of this study is that Kazakhstan's economic policy following her independence has been real up until 2017.

Keywords: Kazakhstan, International Political Economy, Nation, Nursultan Nazarbayev.

1.1. ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ

Ekonomi ve politika kavramları literatürde ilk kez “politik ekonomi” ismiyle Aristo tarafından, “devlet giderlerinin karşılanması için vergi konulması” olarak ele alınmıştır. Politik ekonomi Eski Yunancadaki “polis” ve “oikonomike” kelimelerinden türetilmiştir.¹

Uluslararası Politik Ekonomi, ekonomi ve politikanın birbirinden ayrı değerlendirilmesine tepki olarak doğan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de 1970 sonrası dünyada yaşanan gelişmeler karşısında, mevcut analizlerin tek boyutlu kalması, yeni analizlere duyulan ihtiyacı da artırmıştır.² Politika ile ekonomi arasındaki etkileşimi teorik ve metodolojik bir çerçevede açıklamak temeline dayanan bu disiplin, böyle bir ortamda uluslararası ilişkileri realist çerçevede açıklayan yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası Politik Ekonomi disiplini, ekonomi ve politikanın birbirine üstünlüğünden ziyade birbiriyle eşit derecede etkileşimde olduklarını savunur.³ Uluslararası Politik Ekonomi, henüz özgünlüğünü kanıtlayamamış bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok

¹ Davut Ateş, Gülizar Samur Gökmen, “Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2013, s. 48.

² Davut Ateş, Gülizar Samur Gökmen, a.g.e., s. 65.

³ Arzu Al, “Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2015, s. 144.

iktisat ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin alt dalı olarak ele alınan bu disipline dair kavramsal kullanımlar, son dönemlerde revaçta olsa dahi kavramın tanımı üzerinde kesin bir birliktelik yoktur.⁴ Disiplinin çalışma sahası ise oldukça geniştir; enerji, finans, teknoloji, hegemonya ve uluslararası sisteme etki eden her konu bu disiplinin konusudur.⁵

1.2. ULUS

Ulus kavramı üzerinde uzlaşmaya varılmış net bir tanımlama yoktur. Bunun sebebi bu kavramın çok boyutlu ve esnek mahiyetidir. Ulus kavramının kültürel, siyasi, ekonomik, psikolojik boyutlarının kendi alanının uzmanları tarafından, yine kendi alanı içerisinde açıklanması da kavram tanımlamasını zorlaştırmaktadır. Örneğin ABD’li politika bilimci Benedict Anderson, ulusu, “hayal edilmiş bir siyasal topluluk-kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaat” olarak tanımlayarak, politik bir açıklama getirirken, İngiltereli sosyolog Anthony Giddens ise ulusu, “bütüncül bir yönetime tabi, hem devlet aygıtının iç unsurları hem de diğer devletler tarafından denetim altında tutulan ve kesin sınırlarla belirlenmiş topraklar üzerinde yer alan bir birlik” olarak toplum bilimsel bir yaklaşımla tanımlamıştır. Bu sınırlılıklar dışında konjunktürel algılamalar da ulus tanımı üzerinde belirleyici rol oynamıştır. Bu bağlamda ulus kavramı ilk olarak toprak temelli tanımlamalara maruz kalmış, 20.yy ilk çeyreğinden itibaren ise dönemselleştirmeye paralel olarak tanımlamaları da çeşitlenmeye başlamıştır.⁶ Tüm bu bilgilerden hareketle ulus kavramını en genel manada şu şekilde tanımlamak mümkündür: Tarihsel süreçte, kültürel, ekonomik, ruhsal bağlarla bir araya gelmiş, pek çok konuda istikrarlı birliktelik gösteren kolektif bir toplumdur.

1.3. ULUS DEVLET

Ulus-Devlet kavramı, feodal sistemin zayıf merkezi otoritesine bir tepki olarak, merkezîyetçi bir temelde gelişme gösteren tarihsel bir olgudur. Ulus devletlerin varlığı bir ulusun varlığıyla mümkündür.⁷ Kavram olarak ulus devletten; aynı topraklar üzerinde yaşayan belirli bir ulusun, milli politikalar geliştirerek kendi kaderlerini tayin ettikleri devlet modeli anlaşılmalıdır.

1.4. ETNİSİTE*

Kökenleri eski Yunandaki “Etnos”, “Ethnos” (doğum yeri, kavimler, yaşanılan bölge)⁸ kelimesine dayanan etnisite kavramını ilk kez kullanan 1953 yılında ABD’li

⁴ Davut Ateş, Gülizar Samur Gökmen, a.g.e, s. 46.

⁵ Arzu Al, a.g.e., s. 154.

⁶ Nurken Aralbekov, Kazakistan Etnik Denge Siyasetinin Temeli Olarak Kazakistan Halk Asamblesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016, s. 14-15-16.

⁷ Bülent Şener, “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet Ve Egemenlik Olguları”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7, Sayı 18, 2014, s. 57.

*Etnisite kavramının etimolojisiyle alakalı geniş bir bilgi için Bkz. Şükrü Nişancı, Cemal Işık, “Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni”

⁸ Seçil Çam, <http://www.tuicakademi.org/etnisite-kavrami/> (E.T. 05.04.2017, 16:20).

sosyolog David Riesman olmuştur.⁹ Kavramın tanımı üzerinde genel bir kabul yoktur. Kavram çeşitli bilim dallarının öznel açıklamalarına konu olmakta ve çeşitli teorilerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Genel manada etnisite kavramının kullanımının ise sosyolojik manada ortak köken, akrabalık ilişkileri ve kültürel birliği kastedecek şekilde olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

1.5. AZINLIK

Azınlık kavramının neyi ifade ettiğine dair fikir birliğine varılmış değildir. İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu” raportörü Francesco Capotorti'nin 1978'de hazırladığı, “Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Çalışma”sında önerdiği azınlık tanımının kendisinden sonraki hukuki metinlerdeki tanımlamalara referans olduğu görülmektedir.¹¹ Caporti, bu raporda azınlığı, “Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca az olan, egemen konumda bulunmayan, o devletin vatandaşı olan, üyeleri nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik, üstü örtülü de olsa, bir dayanışma duygusu gösteren bir grup” olarak nitelendirmiştir.¹²

2.1. KAZAKLARIN KISA SİYASİ TARİHİ VE RUSLARIN KAZAKİSTAN'I İŞGALİ

Altınorda Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte devletleşme sürecine giren Ruslar, 1552'de Kazan ve 1556'da Astarhan hanlıklarını ele geçirmiştir. Kazaklar ise 1569'da Nogay Hanlığının başkentini kontrol altına almıştır. Sınır ülkeleri arasında istisnasız olarak olumlu yahut olumsuz bir diyalog kurulmasının kaçınılmazlığı realitesine bir de dönem konjüktürünün gerçekleri açısından bakıldığında yeni sınırların, Kazak-Rus anlaşmazlığının başlangıcını oluşturduğu görülmektedir.¹³

Kazaklar, devletleşme çabalarını 15. yüzyılın ortalarında Janibek Han ve Kerey Han'ın önderliğinde Jetisu bölgesinde tamamlamışlardır. Bu devlete zaman içerisinde Türk ve Moğol boyları, Nayman, Celayir ve Dulatların da katıldığı görülmektedir. Kazaklar her ne kadar devletleşme noktasında başarıya ulaşmışlarsa da göçebe yaşam tarzını sürdürmeleri ve neticesinde farklı boyların kendi içerisindeki özerk tutumu, Kazak ülkesinde, devletin devamlılığının bir gereği olan siyasi birlikten bahsedilmesini olanaksız kılmıştır. Kazak halkı sosyal yaşamında Urug-Boy-Cüz şeklinde örgütlenmiş olup Cüz'lerde kendi içerisinde Küçük Cüz, Orta Cüz ve Ulu Cüz olmak üzere toplam üçe ayrılırdı.¹⁴ Bizim dışarıdan bir göz olarak yaptığımız gibi Kazak yöneticileri de bu

⁹ Ruhtan Yalçiner, “Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 69, Sayı 1, 2014, s. 189-215.

¹⁰ Nurken Aralbekov, a.g.e., s. 7-8.

¹¹ Naz Çavuşoğlu, “Azınlık Nedir”, *TODAİE İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, Cilt 19-20, 1998, s. 93-94.

¹² Erol Kurubaş, *Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2004, s. 16.

¹³ Kürşad Karacagil, “Kazakistan'ın Bağımsızlığının Ayak Sesleri: Almatı Olayları (1986)”, *History Studies Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2014, s. 101.

¹⁴ M. Savaş Kafkasyalı(Editör), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara-Türkistan 2012, s. 390.

kollara ayrılmış yapının yönetimi konusundaki aksaklıkları görmüş ve merkezi otoritenin tesisi için çaba göstermişlerdir* fakat halkı geleneklerinden bir anda koparmanın mümkün olamaması nedeniyle bu yöndeki çabaları Kasım Han zamanına(1145-1523) değin başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kasım Han ile başlayan sistemleşme ve Kazak yükselişi, Hak Nazar Han (Kasım Hanın küçük oğlu,1538-1581)¹⁵ zamanında en üst seviyeye ulaşmıştır.¹⁶ Hak Nazar Han'dan sonra Hanlığın başına gelen Tevekkel Han(1583-1598) zamanın da Kazak genişlemesi başarılı sayılabilecek bir genişleme göstermişse de¹⁷ sonraki yıllarda, Kazak ülkesinde, her Kazak kolunun kendi hanlığını kurmak suretiyle birbirlerinden bağımsız yaşadığı sisteme geri dönüldüğü görülmektedir. Kazakların düşmanları tarafından arzulan ve teşvik edilen bu durum, Kazakların güçlerini azaltarak, Kazak ülkesini düşman istilalarına açık hale duruma getirmiştir.¹⁸ Bu istilacıların başını, Moğol asıllı Oyratlar, Kalmuklar, Jurganlar ve diğer taraftan da Ruslar ve Çinliler oluşturmaktadır.¹⁹

Çarlık Rusya'nın Kazakistan'a olan ilgisi, özellikle de 15-16. asrın ikinci yarısından itibaren artmaya başlamıştır. Rus Çarı IV. İvan, Kazan Hanlıklarından bazılarını ele geçirerek Kazak sınır bölgelerinde muhkem kaleler inşa ettirmiştir. Bu kalelerin çevresinde kısa sürede bir sosyo-ekonomik yapı tesis edilerek, Kazakların gelenekleri tahrif edilmiştir. Böyle bir ortamda Kazak Hanlarının, Rusya'ya karşı Çin'i bir dengeleme aktörü olarak kullandıkları görülmektedir. Fakat 1820'li yıllardan itibaren Çarlık Rusya, Kazak hanlıklarına son verme politikasını devreye koyunca, Kazak Hanlarının denge siyasetinin görece başarısı uzun süreli Kazak çıkarları için yetersiz hale gelmiş ve yeni bir dış politika gerekliliği hasıl olmuştur. Bu gereklilik, Çarlık Rusya'nın Kazak topraklarında hızlı bir sömürü düzenine girişerek asimile çalışmalarını destekleyici yasaları işletmeye koymasıyla daha da belirginleşmiştir. Kazak halkı arasında Çarlık rejimine karşı tepkiler artınca, Abılay Han'ın torunu Kenasarı, halkı örgütleyerek Çarlık Rusya'sına karşı isyan etmiş ve Hanlığını ilan etmiştir. Son Kazak Han'ı olan Kenasarı Han, Rus yayılmasını bir süreliğine geciktirmişse de bir çatışmada öldürülmüştür.²⁰ Bundan sonra Kazak ülkesine olan Rus yayılması ve istilacı kavimlerin saldırıları artarak devam etmiştir. Kazaklar dört bir yandan uğradığı istilacı hareketler karşısında küçük başarılar göstermişse de kısa sürede iyice zayıf duruma düşerek bir ölüm kalım cenderesi içinde kalmışlardır.²¹ Kazak bilim adamı Çokan Velihanov bu durumu şöyle ifade etmektedir:

¹⁵ Mehmet Saray, **Kazak Türkleri Tarihi: Kazakların Uyanışı**, Nesil Matbaa Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 18.

¹⁶ M. Savaş Kafkasyalı(Editör), a.g.e, s. 23.

¹⁷ Mehmet Saray, a.g.e, s. 19.

¹⁸ M. Savaş Kafkasyalı(Editör), a.g.e, s. 23.

¹⁹ Mehmet Saray, a.g.e, s. 19.

²⁰ Abdulvahap Kara, Okan Yeşilot, **Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011, s. 31-32-33.

* Kazaklar sırasıyla Kerey Han (1456-1473), Canibek Han (1473-1480) ve Devri Burunduk Han (1480-1511) liderliğinde bir merkezi otorite kurma teşebbüsünde bulunmuşlarsa da bunda başarılı olamamışlardır.

²¹ Mehmet Saray, a.g.e, s.20.

“XVIII. yüzyılın ilk dönemleri, Kazak halkı için çok korkunç bir zamandı. Her taraftan Cungar, Idil Kalmukları, Yayık Kozakları ve Baskurtlar, Kazak Hanlığının malını mülkünü istila ederek ailelerini esir olarak götürmüşlerdi.” şeklinde ifade etmiştir.²²

Oyratlar, Kalmuklar ve Cungarlar'ın Kazaklara saldırıları öyle bir hal almıştır ki Kazaklar, Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır.²³ Burada vurgulamak gerekir ki varlık-yokluk savaşında Kazaklar, düşmanları içerisinde kötünün iyisini seçmiştir. 1726 ve 1730 yıllarında Küçük Orda Han'ı Ebul Hayr Han, tüm Kazak boylarının hamiliğini üstlenerek, Rus Çarına elçiler göndermiş ve kendilerine gelen yağmacı hareketlere karşı Rusya'nın desteğini istemiştir. Rusya, bu teklifi emperyalist politikalarının bir kolaylaştırıcısı olarak, memnuniyetle karşılamış ve gerekli ilişkilerin tesis edilmesi için Tevkelev adlı elçisini Kazak yurduna göndermiştir. Kazak yurdunda ise Ebul Hayr Han'ı tasdif etmeyen diğer Kazak boyu sultan ve ileri gelenleri olmuştur. Ebul Hayr Han, bu durumu aşmak adına, bazı ileri gelenlere hediyeler sunarak yanına çekmiştir. Tabiki bu noktada Rus elçisi Tevkelev'in de tehditkâr tutumu etkili olmuştur. Netice olarak Rus elçisinin öne sürdüğü şartları, Kazak ileri gelenleri kabul etmek zorunda kalmışlardır.²⁴ Tevkelev, bu gelişmeleri derhal amiri Kirillov'a bildirmiş ve Kirillov da Petersburg'a şu raporu yazmıştır:

“...Kazak Hanı ile bazı ileri gelenler Rus hakimiyetine girmeyi kabul ediyorlar. Bövece Aral Gölü'ne kadar olan yol bize açılmış oluyor. Kazaklara güvenmek güç ise de, Ebu'l-Hayr Han kendi memleketinin yakınında bir Rus kalesi yapılmasına müsaade ediyor. Bu bizim için büyük kazançtır. Burayı üs yaparak planlarımızı gerçekleştirebiliriz. Hatta Tanrı'nın yardımı ile Bedahşan'ın zengin topraklarını İran'a ve Hindistan'a kadar adım adım işgal ederek oraların zengin altınlarına, lacivert ve yakut taşlarına sahip olabiliriz. Böylece Jungarların daha da kuvvetlenmesini önleyeceğimiz gibi hakimiyetimiz altındaki Başkurtlar, Volga Kalmukları ve daha başkalarının bize karşı birlikte ayaklanma teşebbüslerini de hiç bir askerî kuvvet kullanmadan engelleyebiliriz. Nasıl Kossakların idaremize alınması ile bilinmeyen Sibiry'a bizim olmuş ve dolayısıyla Çin'e hatta Japonya'ya kadar yayılmamız için yollar açılmış ise Kazakları ve Karakalpakları kontrolümüze aldıktan sonra Orta Asya'yı ele geçirmemiz güç olmayacaktır.”

Bu rapor üzerine Rus Çaricesi Anna İvanova, elçi Tevkelev ve Kirillov'un tavsiyelerini de olumlu karşılayarak Kazak topraklarına en hakim noktada bulunacak olan Orenburg kalesinin Or ile Ural nehirlerinin kesiştikleri yerde inşa edilmesini emretmiştir.²⁵ Böylece Kazaklar tedricen Rusya uydusuna alınmıştır. Kazaklar bunu bir koruyuculuk mahiyetinde algılamakta Rusya ise tam bir boyun eğdirme şeklinde algılamıştır. İşte bu ikilemler zamanla belirginleştikçe, Rusya baskıcı politikalarını artırmış ve Kazak ülkesindeki asimile politikalarını da etkili şekilde uygulamaya

²² Çokan Velihanov (1985), “Şığarmalar Jinağı”, II, Almatı, [Aktaran: Yerkinay Maukhara] (2011), “Siyasi ve Kültürel Açından Kazak Hanlığı (1456-1731)”, Konya: Yüksek Lisans Tezi: 63.

²³ Sabri Hizmetli, “Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü”, *İstem Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 17, 2011, s. 39.

²⁴ Mehmet Saray, a.g.e, s. 23-24.

²⁵ Mehmet Saray, a.g.e, s.24- 25.

koymuştur.²⁶ Bu süreç Kazakların Çarlık Rusya'sına doğal bir başkaldırısı şeklinde devam edecektir.

Prof. Dr. Mehmet Saray, Rusya'nın Asya'daki emperyalist hedeflerini, "Rusya'nın Türkistan'da Yayılması" adlı makalesinde şöyle sıralamıştır:

- Altınordu Hanlığı ile olan mücadelelerinde Ruslar, önceleri, kendi sınırlarında ve daima müdafaada kalan taraf durumunda idiler. Fakat Altınordu'nun yıkılmasından sonra kurulan hanlıkların (Kırım, Astarhan, Kazan vb.) zaafı yüzünden sınır boylarındaki mücadelelerde müdafaadan çıkarak saldırgan taraf durumuna gelen Ruslar, neticede, hanlıkların aleyhinde genişlemeye ve oralarındaki nüfusu zorla kendilerine bağlamaya başladılar.
- Devamlı harpler Rus hazinesine büyük malî külfetler getiriyordu. Ruslar, boşalan hazinelerini yeni işgal ettikleri yerlerin ahalisinden aldıkları vergilerle doldurma yolunu tutmuşlardır.
- Deli Petro zamanında Ural dağlarında bir maden endüstrisi kurulmuştu. Bu endüstrinin gelişmesi ve iyi bir malî kaynak olabilmesi için, Ruslar, Türkistan'a doğru yayılmak gerektiğine inanıyorlardı.
- Portekizli, Hollandalı ve İngilizlerin yaptıkları gibi Ruslar da İran, Orta Asya, Çin'in hammaddelerini ve Hindistan'ın baharatını satan tüccarlardan biri olmak hayali içinde idiler. Bu hayallerini gerçekleştirmek için de Güney Asya'ya yani Türkistan'a doğru yayılmaları gerekiyordu.²⁷

2.2. KAZAKİSTAN'IN COĞRAFYASI

Kazak Türklerinin yaşadığı yer manasına gelen Kazakistan kelimesi, 46-87 ile 40-56 kuzey enlemleri arasında, Orta Asya'nın geniş bozkırları ile eski Türk anayurdu Altay'lara kadar uzanan sahayı içine alan bir Türk Cumhuriyetidir.²⁸ Kazakistan coğrafi konumu itibarıyla Hazar Denizi, Sibiryaya ve Tanrı Dağları arasında yer almaktadır. Ülkenin Hazar Denizi'ne 1000 km kıyı uzunluğu bulunmaktadır. Kuzeyde Rusya, Doğuda Çin Halk Cumhuriyeti, Güneyde Türk Cumhuriyetleri ve Batı da ise Hazar Denizi bulunmaktadır ve Kazakistan geniş bir yüzölçümüne sahiptir.²⁹ Kazakistan'ın Doğu ve Güneydoğusundaki dağlık alan dışında kalan coğrafyasında, ovalar ve bozkırlar yer kaplamaktadır. Memleketin en alçak bölgesini Hazar Denizi sahillerindeki topraklar teşkil eder. Aral ve Hazar arasında yüksek, Üst-Yurt ve Mangışlak ovaları bulunur. Mangışlak'ın kuzeyinde yüksekliği 556 metreye ulaşan, Kara-Tav ve Ak-Tav silsilesi bulunur. Kazakistan ovasının orta kısmı, Turan ovasının bir kısmını teşkil eden kumluk sahadır. Turan ovasının Güneydoğu istikametinden Kara-Tav silsilesi, Sır-Derya ile Çu nehri havzalarını birbirinden ayırır. Doğu

²⁶ Kolektif, **Kazakistan Tarihi Makaleler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s.76.

²⁷ <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356235>, (E.T 09.04.2017, 18:41).

²⁸ Mehmet Saray, a.g.e., s. 7.

²⁹ <http://geographicam.blogspot.com.tr/2016/02/kazakistanin-ekonomik-cografyasi.html>, (E.T 08.04.2017, 13:44).

Kazakistan ovası daha yüksek olup Balkaş istikametinde alçalır ve güneydoğu istikametinde Tiyen-Şan (Tanrı Dağları veya Han Tengri)'a kadar uzanır.³⁰

Şekil 1. Kazakistan'ın Coğrafi Konumu

2.3. ÇARLIK DÖNEMİ KAZAK KİMLİĞİ

Kazakların diplomatik yardım çağrısını, Kazak ülkesine egemen olmak şeklinde kullanmak emelinde olan Çarlık Rusya, bu emelini kısa süre içerisinde tezahür ettirmiştir. Nitekim daha ilk andan itibaren Kazak halkına Rus tebaası gibi muamelede bulunmaya başlamıştır. Özgürlüğüne düşkün olan Kazaklar ise bu durumdan rahatsız olmuşlar ve kendileri açısından zorunlu olan bu birlikteliğe bir an evvel son verme gayreti gütmüşlerdir. Fakat gücü elinde tutan Rusya Kazakların aksine bu bağımlılığı sürdürmek için elinden geleni yapmıştır. Örneğin, Ebu'l-Hayr devrinde Küçük Cüz'e hâkim olan Ruslar, 2 Eylül 1756'da bir tebliğ yayınlayarak Kazakların en verimli otlaklarının bulunduğu bölgelerinden biri olan Ünal'ın sağ yakasına, Kazak Türklerinin ayak basmalarını yasaklamışlar ve yine belirli bir mesafe koyarak, Kazakların Rus askeri mevkilerine yaklaşmalarını da yasaklamıştır. Yine Ruslar, istemedikleri kişilerin Hanlığını reddedebilmek adına, 1800'den itibaren, seçilen her Kazak Hanı'nın, Rus hükümeti tarafından tasdikini şart koşmaya başlamışlardır. Bundan sonra Rusya kuklası kişiler Kazak Hanı olarak onaylanmış ve Kazakistan'da Hanlık kurumu sadece temsili bir merci olarak varlığını sürdürmüştür. Kazak ülkesini ayağa kaldırmaya çalışacak özverili bir Han ortaya çıktığında ise Rus entrikaları devreye sokuluyor ve bu kişiler bir şekilde ortadan kaldırılıyordu. Rusya tarafından 13 Ağustos 1799'da yayınlanan bir genelge ile Küçük Cüz'de ceza hukuku değiştirilmiştir. Bu genelge uyarınca suç işleyenleri artık Rus mahkemelerinin cezalandıracağı ilan

³⁰ Mehmet Saray, a.g.e., s. 7.

edilmiştir Orta Cüz bölgesinde ise 1819'da Veli Han'ın ölümünden sonra, verilen emir gereğince Orta Cüz'de "Han" seçilmesi yasaklanmıştır. 22 Haziran 1822'de Çarlık Rusya, 319 maddelik "Sibirya Kazaklarının statüsünü dair bir yasayı kabul etmiştir. Bu yasaya göre Orta Cüz'de Hanlık yönetimine son verilmiştir ve buranın yönetiminin başına, kendisine "Rus Binbaşısı" rütbesi verilecek yeni bir yönetici verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Kazak Türkleri, hürriyetlerini ekonomik ve idari yönden kaybetmişlerdir.³¹

Çarlık Rusya, 22 Haziran 1854'te bir ferman yayınlarak bütün Kazak topraklarını kendi hakimiyetine aldığını ve Kazakların tamamıyla Rus kanunlarına tabi edildiğini ilan etmiştir. Bu kanunun yayınlanmasından kısa süre sonrada Çar I. Nikola, Rus göçmenleri, Kazakların yurduna yerleştirerek bölgenin demografik yapısını Kazaklar aleyhine-suni olarak bozmuştur.³² Bu müdahale farklı asimilasyon unsurlarıyla da birleşince 1865'e gelindiğinde Kazakistan'ın en önemli şehir merkezleri olan Akmesic, Tokmak, Piskek, Jumğol, Kurtka, Türkistan, Simkent ve Taşkent Rusların eline geçmiştir. Ruslar, bu şehirlerde bulunan Kazak toplumuna ait askeri kaleleri, dini mekânları, Kazak kültürünü yansıtan çeşitli yapıları tahrip etmişler, Kazakların mallarına el koymuşlar ve kendilerine direniş gösterenleri de öldürmüşlerdir.³³ Bu Kızıl esaret karşısında milli refleksi giderek güçlenen Kazaklar, 1916'da Çarlık Rusya'ya karşı isyan etmişlerdir. Kazakların bu isyanına bir de 1917'de Rusya halkının, yolsuzluk, kötü ekonomi gibi sebeplerle Çarlık rejimine karşı Bolşevik ihtilalini yapması eklenince, Çarlık otokrasisi yıkılmış ve Kazakistan'da bundan istifade ederek 1917'nin Aralık ayında muhtariyetini ilan etmiştir. Fakat 1919 senesinde Kızıldordu Kazakistan'ı işgal ederek 20 Ağustos 1920'de Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuştur.³⁴ Bundan sonraki dönemde de Çarlık rejiminin emellerinden çokta farklı olmayan asimilasyon politikalarına tabi tutulan Kazakistan, bilim ve teknikte Rusya ile yarışamayacağını anlamıştır. Bu bakımdan 19.yy sonlarından itibaren Rusya'ya karşı silahlı mücadele yürütmekten çok ilmi ve kültürel yönden kendisini geliştirmeyi tercih etmiştir.³⁵ Kazakistan'ın bu realpolitik tavrı, bağımsızlığına giden süreci kısaltmış ve Sovyet Rusya'nın yumuşak güç unsurlarına da etkili bir cevap olmuştur.

2.4. SOVYET DÖNEMİ KAZAK KİMLİĞİ

1917 Ekim Devrimi sonrasında kurulan SSCB, Çarlık Rusyası'nın Kazakistan'a yönelik politikalarını küçük farklılıklarla devam ettirmiştir. Bu farklılık, iki rejimin Kazak halkının dini ve sosyal yapısına yönelik tahayyüllerinde belirginleşmiştir. Çarlık Rusya'sından farklı olarak, Bolşeviklerin temel amacı Ortodokslarla değil, Sovyetleştirme, Sovyetik-ateist bir ulus oluşturmaktır. Bu bağlamda ulaşılması istenen nihai hedef "Birliği oluşturan halkların her birinin kendi ulusal kimliğini bir kenara

³¹ Mehmet Saray, a.g.e., s. 29-32.

³² Mehmet Saray, "Kazakistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, Ankara 2002, s. 121-125.

³³ Ali Kafkasyalı, "Bağımsızlıklarının 20. Yılında Kazakların İstiklal Mücadelesi Tarihine Bir Bakış", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 12/1, 2012, s. 176.

³⁴ Mehmet Saray 2002, a.g.e., s. 121.

³⁵ M. Savaş Kafkasyalı (Editör), a.g.e., s. 391.

bırakıp, Sovyet üst kimliği altında birleşip, Sovyet halkını oluşturmalarıdır.³⁶ Fakat bunu yaparken aynı zamanda da Türk toplulukları arasındaki bazı farklılıklar derinleştirilerek, Türk topluluklarına, farklı kimlikler oldukları telkin edilmiştir.³⁷ SSCB bunu yaparken, demokratik bir hava yaratmaya çalışarak halkların gözünde meşruluk sağlamaya gayret etmiştir. Fakat bu demokrasi maskesi kısa sürede düşmüş ve Kazak dilini, tarihini, kültürünü, nüfusunu, dinini yozlaştırma, tahrif ve tahrip etme haline dönüşmüştür. Burada belirtmek gerekir ki SSCB'nin bu politikası çok hassas temellere dayalıdır ve sonuçları itibarıyla de kısa vadede SSCB adına başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Ancak ilerleyen süreçte bu yumuşak güç unsurlarına karşı, Kazak toplumunun aynı şekilde irade geliştirmesi, mutlak bir milli şuur kaybının önüne geçecektir. Fikri temelleri henüz Çarlık döneminde Nikolay İlminski tarafından atılan Türk lehçeleri arasındaki farklılıkları çoğaltarak, Türkler arasındaki dil birliğine mani olma politikasını SSCB de devam ettirmiştir. Ayrıca, Sovyetler, Türkiye Türkçesi'nde geçen islami kelimelerin de kullanılmasını yasaklamış ve bunların yerine Rusça kelimeler kullanılmasını istemiştir. Sovyetlerin ikinci müdahalesi alfabe konusunda olmuştur. Kazakistan'da 1920'li yıllarda Arap alfabesi yasaklanmış ve Latin alfabesine geçilmiştir.³⁸ Yeni alfabe alınırken, biraz evvel bahsedilen Sovyet politikası gereği, Türk lehçelerine uygulanan alfabelerin bazı noktalarda birbirinden farklı olmasına özellikle dikkat edildi.³⁹ Devam eden yıllarda Sovyetlerin dil konusundaki kanunları peşpeşe gelmiştir.1921 yılında resmi yazışmaların Rusça olarak yapılması kararı çıkarılmış, 1938 yılında Kazak okullarında Rus dilinin öğretilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Kazak tarih ve kültürü üzerine yapılan araştırmalar ise Rusça metinlere çevrilerek Kazak toplumuna sunulmuştur. Kuvvetle muhtemel çeviriler sırasında orijinal metinler tahrifata uğratılmıştır. 1939 yılında yeniden alfabe değiştirilerek Kiril alfabesine geçilmiştir. Dilin bir millet için ne denli önemli olduğunu bilen Kazak Türk aydınları, milli dil sahasında sistemli çalışmalara girişmişlerdir. Dostum Olcas Süleyman'ın önderliğini yaptığı bu Kazak aydınlar grubu, yazdıkları çeşitli türdeki eserleriyle, Kazak dilini Rusça, Kazak tarihini ise Rus tarihi karşısında diri tutmaya çalışmışlardır. ⁴⁰ Olcas Süleyman, yazılarında kendi milletinin geçmişine, kültürüne duyduğu hasreti şöyle ifade ediyor:

“Yaşlılar! Ben şehirlerimin nasıl mahvolduğunu bilmek istiyorum. Ben, birçok milletlerin tarihini biliyorum. Şimdi de Kazakların tarihini öğrenmek istiyorum”⁴¹

Diline sahip çıkarak halkı bilinçlendirmeye çalışan Kazak Türk aydınlarına Sovyetler tarafından, “gerici pantürkist-panturanist” hareketler damgası vurularak yaptıkları iş bir suç olarak değerlendirilmiştir.⁴² Buraya kadar olan kısımda SSCB

³⁶ Turan, Aslıhan P., “Orta Asya'da Dönüşüm”, <http://www.bilgesam.org/incele/1059/-orta-asya%E2%80%99da-donusum/#.WSA2EOvyjIU> (Erişim Tarihi: 20.05.2017).

³⁷ Erol Kurubaş, “SSCB Sonrası Türki Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt. 2, Sayı 5, 2006, s. 119.

³⁸ Mehmet Saray, a.g.e., s. 93-108.

³⁹ Samet Agaoğlu, *Sovyet Rusya İmparatorluğu*, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 42.

⁴⁰ Mehmet Saray, a.g.e., s. 108.

⁴¹ B.Rıza, “Kazakistan'da Milliyetçilik”, *Dergi*, 41, 1965, s. 50-51.

⁴² Mehmet Saray, a.g.e., s. 108.

döneminde Kazak dilinin, Rusça'ya tedrici olarak evrildiği sonucu çıkmaktadır. Kazak toplumunun, SSCB'nin bu politikalarına karşı nasıl refleksler geliştirdiği ise bu çalışmanın "Ulus İnşa Çabaları" başlığı altında detaylıca ele alınacaktır.

SSCB, Kazak dilinin yanında Kazakistan'ın dini yapısını da Sovyetleştirme politikası açısından tehlikeli bulmuştur. Çünkü Orta Asya Türklerinin bu inanç sistemi etrafında SSCB'ye karşı birleşmelerinden korkuluyordu. Aynı zamanda da İslam dininin öğretileri SSCB'nin siyasi ideolojileriyle örtüşmemekteydi. Orta Asya coğrafyasında en fazla Müslüman nüfusa sahip ülke olan Kazakistan'da, SSCB yönetiminde dini okullar, camiler ve Kuran kursları kapatılarak bu kurumlarda çalışan kişiler sürgüne gönderilmiştir.⁴³ Aynı zamanda da İslam inancının gerektirdiği uygulamaların tatbikine engel olunmuştur. Bu uygulamaların, Kazak Türklerinin azınlıkta kaldıkları, Rusların ise çoğunlukta buldukları Kuzey ve Batı Kazakistan'da büyük etkiler yarattığı görülmektedir. Öyle ki buralarda yaşayan Müslüman Kazak Türkleri, İslami uygulamalardan büyük ölçüde kopmuşlardır. Bu kampanyalar ile Sovyetlerin maksadı daha evvel de ifade edildiği üzere Sovyetik-ateist bir toplum yaratmaktı. Bunu sadece islami kurumları yasaklayıp islami akidelerin ifasına engel olmakla yapmayan SSCB, 1948-1955 arasında 126 çeşit din aleyhtarı kitabı Kazak Türkçesi'nde basıp halka dağıttırıştır. Yine SSCB, Kazakistan ve diğer Türk Cumhuriyetleri'nde inanç özgürlüğünün sağlandığına işaret eden, tamamen dış propagandaya yönelik, sahte bilgilerle dolu kitaplar ve dergiler yayınlamıştır.⁴⁴

I. Dünya savaşının etkileri, 1916'da patlak veren Kazak milli ayaklanması ve ertesinde yaşanan 1917 ihtilali ve 1919'da Kızıldun'un Kazakistan'ı tekrar işgali, 1920 kışının uzaması gibi durumlar Kazak halkını bitkinliğe ve açlıktan ölme noktasına getirmiştir. SSCB hükümeti ise halkın bu durumunu sonlandıracak etkin bir karar almamıştır.⁴⁵ Kazak halkının içine düştüğü zor durumu Zeki Velidi Togan şöyle ifade etmiştir:

*"Ölen ahali hep Kazaklardı bundan başka Rus hükümetinin ve bilhassa Bolşeviklerin, yerli ahalinin sıhhatine hiç ehemmiyet vermemeleri, hatta bazen kasti olarak ihmal etmeleri yüzünden ölümler çoğalıyordu."*⁴⁶

Ne var ki Kazakların kırılması Sovyet çıkarlarına da zarar vermeye başlayınca, SSCB hükümeti, 1921-1925 arası dönem için planlanan ekonomik tedbir politikasını almak zorunda kaldılar. Bu tedbir politikasının temel hedefi, halkın ekonomik durumunun kesinlikle düzeltilmesidir. Kazak halkının en iyi bildiği ve dolayısıyla Kazak ekonomisi üzerinde belirleyici olan şeyler tarım ve hayvancılık olduğundan, Kazak halkı bu süreçte bu sahalara yönelmiş ve bu yolla refaha ulaşmaya çalışmıştır. Fakat Kazak topraklarının ve otlaklarının en verimli bölgeleri Rus göçmenleri ile Kossaklara verildiği için Kazak Türkleri ellerindeki verimsiz topraklarda ziraatçılık ve

⁴³ Lazzat Auyessova, Kazakistan'da Sovyet Siyaseti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010. s. 134-143.

⁴⁴ Mehmet Saray, a.g.e., s. 105-106.

⁴⁵ Mehmet Saray, a.g.e., s. 96.

⁴⁶ Ahmet Zeki Velidi Togan, **Bugünkü Türkili**, İbrahim Horoz ve Güven Basımevleri, İstanbul 1942, s. 381.

hayvancılık yapmak zorunda bırakılmıştır. Neticede ise Kazak ekonomisi tabiri caizse Kazak halkını ancak öldürmeyecek kadar bir düzelme göstermiştir. SSCB daha sonra Kazak ekonomisini tam olarak kontrol edebilmek adına 1925-1929 arasında yürüteceği Kazak ekonomisini devletleştirme politikasını devreye sokmuştur. Bu süreçte, daha önce ifade edildiği üzere Kazakların temel geçim kaynağı olan toprakların ve hayvanların devletleştirilmesi politikası izlemiştir. Bu süreç genel olarak, kooperatifler kurmak, Kazak halkının elindeki hayvanlara el koymak şeklinde ilerletilmiştir. Fakat SSCB'nin altyapısı eksik olarak ortaya attığı-sakat doğan Sovyetleştirme politikası, aynı basiretsizliği yürütme konusunda da göstermiş ve Kazak halkına zulümden öteye geçememiştir. Bu menfi gelişmeler üzerine Stalin, 1929'da, yaptığı bir açıklama ile gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra devlet çiftliklerinin kesinlikle kolhoz şekline dönüştürüleceğini belirtmiştir. Fakat Stalin'in açıklamasından kısa süre sonra yeni bir örgütlenmeye gidilmeden Kazak halkı zorla kolhozlaşmaya sokulmaya çalışılmıştır. Kolhozlaştırma, şu dört aşamada gerçekleştirilmiştir: 1929-1930, 1930-1932, 1932-1934, ve 1934-1938⁴⁷ Denilebilir ki kolhozlaştırma politikası, Sovyet rejiminin temelsiz asimile ve resmi soykırım politikalarından biri olarak Sovyet utanç tarihinde yerini almıştır.

SSCB'nin Kazak Türklerine karşı izlediği politikalar karşısında, Kazak aydınları Moskova'yı protesto ederek bu politikaların değiştirilmesini talep etmişlerdir. Sovyet yönetimi ise protest hareketlere öncülük edenleri "Burjuva milliyetçiliği" ile itham etmiş ve bir süre sonrada bu isimler bazen resmi olarak bazen de faili meçhul olarak bir bir ortadan kaldırılmıştır. Örneğin, Alaş Orda liderlerinden Alihan Bukeyhan'ı 1932'de, Ahmed Baytursun'u 1937'de ve onların hükümetinde vazife görmüş Bakan arkadaşları Muhammedcan Tınışbay'ı 1936'da, Halil Dostmuhammed'i 1937'de ve "Uyan Kazak" şiirinin ünlü şairi Mir Yakub Dulat'ı da 1937'de idam etmişlerdir. II. Dünya savaşı yaklaşırken, Sovyetler savaşa hazır ordu bulundurulması için, Kazak Türklerini askere almıştır. Savaş başladıktan sonra ise Sovyet madenlerinin çoğunun Almanya'nın işgali altına girmesi nedeniyle, Sovyetler gözlerini Kazakistan madenlerine dikmiştir. Kazakistan'ın yeraltı kaynaklarını işleten Sovyetler, işçi gücünü de yine Kazak Türklerinden temin yoluna gitmiştir. Öyle ki bu madenlerde ve Sovyet kolhozlarında yaşları 10 ila 15 arasında değişen Kazak çocuklarının, kadınların çalıştırıldığı görülmektedir. Cephede SSCB adına savaşan Kazak Türklerinin de yarısına yakını ülkelerine geri dönememiş ve böylece Kazakistan nüfusu hem cinsiyet dağılımı açısından hem de Rus-Kazak etnik dağılımı açısından bir kez daha Kazakistan aleyhine bozulmuştur. SSCB'nin bundan sonra da korunaklı bir jeopolitiğe sahip olan Kazakistan'da, askeri endüstrisini geliştirme politikası izlediği görülmektedir. SSCB'nin, Kazakistan'ın yeraltı zenginliklerinden, işçi gücünden, jeopolitiğinden faydalanmak politikalarının dışında, bir diğer büyük atılımı da Stalin'in ölümüyle beraber yerine gelen Nikita Kruşçev yapmıştır. O, tarımı yaygınlaştırmak adına "Virgin Lands" (Bakir Topraklar) projesini ortaya atmış ve çoğu Kazak Türklerinden oluşan bir milyona yakın insan, çok ağır şartlarda çalıştırılarak, 25 milyon hektarlık bir alanı ziraat yapılı hale getirmiştir. Ayrıca bahsi geçen bölgede yer alan tarihi Kazak şehri

⁴⁷ Mehmet Saray, a.g.e., s. 96-98.

Akmolla'nın adı Zeliograd olarak değiştirilmiştir.⁴⁸ Kazakistan topraklarının büyük çoğunluğunun tarıma açılmasıyla Kazak ülkesine her zamanki gibi yüzbinlerce Rus ve Ukraynalı çiftçi göç ettirilmiştir. Öyleki 1959 yılına gelindiğinde Kazaklar, kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu tarihte Kazakistandaki Kazakların nüfussal oranı %30, Rusların ise %43'tür.⁴⁹ Burada belirtmek gerekir ki SSCB'nin Kazakistan'ı asimile etmek için geliştirdiği her politika, uygulama sahasına döküldükçe SSCB'nin Kazakistan'a olan bağımlılığını her defasında arttırmıştır. Kısa vadede SSCB için başarılı sayılabilecek olan bu politikalarının pek çoğu ilerleyen süreçte Kazakistan'ın yükselmesinde önemli rol oynamıştır.

SSCB'nin Kazak halkını Sovyetleştirme çabaları, dil alanında olduğu kadar kültür alanında da kendini hissettiriyordu. SSCB yönetiminde, Kazak milli ruhunu körükleyecek yapıtların yayınlanması yasaklanmış, Kazak edip ve şairlerine "proletarya ve kolhoz edebiyatı" yaratılması için telkinlerde bulunulmuştur. Kazak ediplerinden, konu olarak, "Büyük Kardeş" Rusya'nın, kendilerine olan yardımlarını işlemeleri istenmiştir.⁵⁰ Sovyetlerin kültür sahasındaki bu müdahalesine karşı Kazak aydınları da boş durmamış ve özellikle de Türk Cumhuriyetlerinin müşterek kültür adamları olan "Dede Korkut" "Manas", Ali Şir Nevai, Uluğ Bey, Ahmed Yesevi ve Mahdum Kulu gibi simgesel kişiler üzerine çalışmalar hızlandırılmıştır.⁵¹

7 Eylül 1953'te Kruşçev, SSCB'nin başına geçtikten sonra ilk verdiği direktiflerden biri de Sovyet tarihçilerinin toplanması olmuştur. Böylece 1954'de Özbekistan-Taşkent'de "Sovyet Tarihçileri Konferansı" toplanmıştır. Bu konferansta, Türklerden daha önce milli tarihleri ile ilgili yazdıkları hususları inkar etmeleri istenmiştir.⁵² Moskova'nın direktifi ile konferansa ev sahipliğini yapan Özbekistan Komünist Partisinin Merkez Komite I. Sekreteri Reşidov, Konferansa katılan tarihçilere şu hususlara dikkat etmelerini söylemiştir:

"Daha Önceleri Rusya'da esir durumunda yaşamış olan milletlerin mutluluğu şu ki, onlar Ruslarla bir arada, Rusların kardeşçe yardımı sayesinde, dahi Lenin tarafından çizilmiş yol üzerinde yürümüşlerdir... Komünist Partisi tarafından yönetilen Rus milleti, ülkemizin bütün halklarını tek bir kardeş aile halinde birleştiren bir kuvvet olmuştur. Rus milleti, bütün Sovyetler Birliği halklarının derin bir saygısını kazanmıştır. Bunun içindir ki bu halklar, haklı olarak onu ağabey diye anıyorlar". Reşidov sözüne devam ederek, "bilimsel eserlerde panislamizm, panturkizm, ceditcilik ve başka burjuva nasyonalizm ve ihtilal aleyhtarı akımların irticai mahiyetini meydana koymak gerekmektedir" demiştir.⁵³

Tarih yazıcılığı hakkında Taşkent Konferansı'nda Reşidov'un ağızından dile getirilen Komünist Partisi'nin görüşleri, 8 sene sonra- 18-21 Aralık 1962'de Moskova'da

⁴⁸ Mehmet Saray, a.g.e., s. 101-103.

⁴⁹ Gürbüz, Y. Emre, "Kazakistan'da Bir Ulus Devlet Kurmak", Praksis Dergisi, 11, 2004, s. 208.

⁵⁰ Mehmet Saray, a.g.e., s. 108-109.

⁵¹ P. Urban, "Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerinde Milli-İdeolojik Eğilimler", Dergi, 23-24 (1961), s. 47.

⁵² Mehmet Saray, "Rus Tarih Araştırmalarında Türkmenistanın İşgali", Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara 1986, s. 85-92.

⁵³ P. Urban, "Sovyet Millî Siyasetinin Bugünkü Eğilimleri", Dergi, 35-36 (1964), s. 80.

toplanan Sovyet Tarihçileri Konferansı'nda yeniden ortaya atılmıştır. Sovyet Komünist Partisi Sekreterlerinden B.N. Ponomaryov, yaptığı açılış konuşmasında Sovyet tarihçilerine şu hususları hatırlatıyordu:

“Sovyet tarihçisi, geniş tarihi perspektifi hesaba katmalıdır. Bu ışık altında objektif olarak, kendi milletlerinin Rus milletiyle yakınlığının ve Rusya ile birleşmelerinin olumlu manasını ortaya koymaya ve açıklamaya çalışacak olan Sovyet Cumhuriyetleri tarihçilerinin bu gayretleri, her türlü yardıma hak kazanmış olacak ve bu yardımı görecektir. Bazı halklar için zamanında Rusya ile birleşmek, doğrudan doğruya fiziki imhadan kurtulmak için yegane yoldu. Ayır ayrı cumhuriyetler tarihinin, bütün memleket tarihinin bir parçası gibi aydınlatılması lazımdır.”⁵⁴

Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere SSCB, kendi tarihçilerinden, Rus olmayan milletlerin tarihlerini, Sovyet çatısı altında birleştirecek bir vizyon geliştirmelerini, Rus olmayan halk için Rusya'nın tek kurtuluş yolu olduğunu benimsetilmesini istiyor, eğer böyle olursa Sovyet hükümetinin maddi olanaklarını sonuna kadar kendilerine sağlayacağını vaad ederek bu şuurda çalışmaya teşvik etmiştir.

SSCB'de Gorbaçov'un iktidarı yıllarında konjonktürel bir zorunluluk olarak başlattığı Glastnost ve Perestroyka politikaları ile SSCB güdümlü katı tarihçilik yazımındaki baskılar azalmış ve Sovyetlerde yaşayan, Rus olmayan halkların milli tarih yazıcılığı daha gerçekçi hale gelmiştir.⁵⁵ Bütün bunlar göz önüne alındığında, Bolşevik Devrimi sonrasında başlayıp SSCB'nin dağılmasına kadar uygulanan “Homo Sovieticus” politikaları kapsamında Türk topluluklarının farklılıkları pekiştirilerek Sovyet üst kimliği etrafında kendi kültüründen soyut bir Kazak halkı yaratılmak amaçlanmıştır demek mümkündür.⁵⁶ Bu manada hem Çarlık Rusya'nın hem de Bolşeviklerin Kazakistan'a bıraktığı miras, yönetimde “Sovyet insanı (Soviet man) denilen ve kendini Sovyet hedeflerine adanmış yeni bir insan modeli oluşturma çabalarının, ruhu öteleyerek ekonominin ihtiyaç duyduğu kalifiye elemanları yetiştirmek amacıyla olan eğitimin, sistem için insan düşüncesinin, farklılıkların sürtüştürülme politikasının yoğun izlerini taşımaktadır.⁵⁷ İşte bu miras, şartlar olgunlaşıp bağımsızlık kazanıldıktan sonraki süreçte-ulus inşa sürecinde, Kazakistan'ın mutlaka reddetmesi gereken bir miras olarak karşısına çıkmıştır.

2.5. BAĞIMSIZ KAZAKİSTAN DEVLETİNİN KURULMASI

1980'li yılların sonunda Sovyet sistemi ve ekonomisi hızlı bir çöküş sürecine girmiştir. Sovyetlerdeki bu istikrarsız yapı, Kazakistan'daki istikrarı beraberinde getirmiştir. Bu durumu fırsata çeviren Kazakistan, 24 Nisan 1990' da Kazakistan Yüksek Sovyeti, Kazak Devlet Başkanlığı makamını tesis etmiştir. Meclis 'te yapılan gizli oylamada Kazakistan'ın ilk Devlet Başkanı olarak Nursultan Abişulı Nazarbayev

⁵⁴ P. Urban, a.g.e, s. 80.

⁵⁵ Mehmet Saray, a.g.e., s. 113.

⁵⁶ Ayan, Ergin, “Kafkasya ve Türkistan'da Ulus Devletler Sistematiğinin Oluşma Süreci”, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 3, 2011. s. 11

⁵⁷ Ahmet Sağlam, “Sovyet Kimliği ve Sürekliliği”, <http://www.turkdod.com/2012/05/02/sovyet-kimligi-ve-surekliligi/> E.T: 05.05.2017, 13.54.

seçilmiştir. 25 Ekim 1990'da Kazakistan Yüksek Sovyeti, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin siyasi egemenliğini ilan etmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev, bunu bağımsızlık yolundaki ilk önemli adım olarak değerlendirmiştir. Yine Kazakistan'ın bağımsızlığından sadece 74 gün önce yani 2 Ekim 1991 'de Sovyetler Birliği'nin Kazakistan topraklarında bulunan Baykonur Uzay Üssünden, Kazak astronot Toktar Ebubekirov uzaya gönderilmiştir. Bağımsızlık emareleri olarak yorumlanabilecek bu gelişmeler ardı ardına gelirken, 1 Aralık 1991'de Kazakistan'da ilk defa devlet başkanlığı için halk oylaması yapılmış ve N. Nazarbayev, oyların %98,7'sini alarak Kazakistan'ın halk tarafından seçilen ilk devlet başkanı olmuştur. Seçimlerden 10 gün sonra Kazak Parlamentosu, ülkenin adından "Sovyet Sosyalist" ibaresinin çıkarıldığı ve devletin resmi adının "Kazakistan Cumhuriyeti" olduğunu ilan etmiştir. Sovyetler Birliği'nin çözülmesini engellemek isteyen Komünist Partisi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin gizli istihbarat servisi KGB ve Kızıl Ordu'nun tutucu güçlerinin, 19 Ağustos 1991 'de Moskova'da, Mihail Gorbaçov yönetimine karşı başarısız darbe girişiminde bulunmasından sonra, Rusya Federasyonu dahil tüm birlik cumhuriyetleri Sovyetlerdeki bu iç karışıklıktan istifade ederek birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Kazakistan da 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsız Kazakistan'ı, Türkiye en başta olmak üzere birçok devlet kısa süre içerisinde tanımıştır. Ne var ki, SSCB dağıldıktan sonra yeni bağımsız olan devletler görece bir boşluğa düşmüştür. Çünkü daha öncesinde aralarındaki ilişkileri kontrol eden SSCB artık yoktur. 1991'de bu devletler bir toplantı düzenleyerek, aralarındaki ilişkileri düzenleyecek yeni bir oluşum için irade göstermiştir. Bu amaçla Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk şehrinde bir araya gelen Rusya Federasyonu, Belarusya ve Ukrayna devlet başkanları, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurmuştur. Buna karşılık Kazakistan ve Orta Asya'nın diğer ülke liderleri de Aşkabat'ta bir oluşum için toplanmıştır. Daha sonrasında iki grup Almatı'da toplanarak Almatı Deklarasyonu'nu yayınlamış ve 21 Aralık 1991 'de Bağımsız Devletler Topluluğu çatısı altında birleştiklerini ilan etmişlerdir. Kısa süre sonra SSCB'nin diğer eski üye ülkeleri de bu topluluğa katılma kararı almıştır. Kazakistan 2 Mart 1992'de de Birleşmiş Milletler tarafından üyeliğe kabul edilmiştir.⁵⁸

Sonuç olarak Kazakistan SSCB'nin dağıldığı bir ortamda hızlı reflexler vererek bağımsızlığını kazanmış ve aynı sürati bağımsızlığını uzun vadede devam ettirecek uluslararası atılımlarla da desteklemiştir. Kazakistan Uluslararası sahada kendini kabul ettirdikten sonra da iç politikasına yönelerek bir ulus inşa sürecine girmiştir.

3.1. ULUS İNŞA ÇABALARI

Kazakistan 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵⁹ Her bağımsız devlet gibi Kazakistan da bundan sonra ulus inşası çalışmalarına başlamış ve bir ulus devlet yaratmak adına öncelikle kendi siyasi yapılanmasını bunu başaracağına inandığı yönde tesis etmiş ve sonrasında da Kazak ülkesini ilgilendiren her konuda politikalar

⁵⁸ Abdulvahap Kara, Okan Yeşilot, a.g.e., s. 42-43.

⁵⁹ Suale Baycaun, "Bağımsızlıktan Günümüze Kazakistan İç Politikası ve Demokrasi Yolundaki Gelişmeler", *Avrasya Dosyası-Kazakistan-Kırgızistan Özel*, Cilt 7/4, 2001-2002, s.72.

geliştirerek amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken ise ülkesinde, SSCB döneminde tesis edilen ve bağımsızlığına gölge düşüren pek çok kurum, inançlar sistemi, dil, Kazakların aleyhine seyreden Rusya eliyle oluşturulmuş suni demografik yapı, halen süren Rus güdümlü sanayi ve ekonomi, kısacası Rus asimile çabalarının tüm kalıntıları Kazakistan'ın ulus inşa sürecinde aşması gereken en önemli amiller olarak karşısında duruyordu.

Sovyet asimilasyonlarının Kazak ülkesindeki derin mirası, bağımsızlık sonrası Kazakistan'da bir ulus inşasının sağlanabilmesinin önündeki engeller olarak dururken, aynı zamanda da ulus inşasının itici birer unsurları da olmuştur. Çünkü ulus devlete aykırı düşen miras aşılmadıkça gerçek bir bağımsızlıktan ve milli beraberlikten bahsetmek güçtür. Bu süreci iyi anlayan Kazakistan'da öncelikle yapılacak reformlara karar verecek-süreci yönetecek istikrarlı bir siyasi otorite gerekiyordu. Bu maksatla 1 Aralık 1991'de yapılan referandum ile Kazakistan'da başkanlık sistemine geçildi ve Devlet Başkanı olarak Nazarbayev seçildi.⁶⁰ Bağımsız Kazakistan'ın ilk anayasası 1993 yılında kabul edilmiş ve bu anayasa daha sonra üç kez değişikliğe uğratılmıştır. Özellikle 1995 yılında kabul edilen anayasa, Kazakistan'ın siyasal rejiminin oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu anayasa, Kazakistan'ın siyasal sistemini, laik, demokratik, sosyal ve hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. Halkının tüm hak ve özgürlüklerini teminat altına alan anayasanın 40. maddesi devletin başı olarak başkanı saymaktadır. Başkan bütün iç ve dış politikayı belirleme, yürütme ve ülkeyi dışarıya karşı temsil etme yetkisine sahiptir. Bu ise bağımsız Kazakistan'da otoriter bir yönetimin tesis edildiği anlamına gelmektedir.⁶¹ Kazakistan'daki bu siyasi yapı, bağımsızlıktan sonraki 10 yıl içinde de değişmemiştir. Bağımsızlığının 10. yıl kutlamalarında Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in yaptığı konuşma, onun, otoriter rejimlerin anti-demokratikliği konusundaki eleştirilere çok fazla kulak asmadığını göstermektedir.

“Bağımsızlık sürecinde demokrasiyi kullanımının öğrenilmesi gereken bir araç olarak değil, tapınılması gereken bir put olarak görüyorduk. Kendi özelliklerimiz dikkate alınmaksızın dış devletlere özenmeye çalışılıyordu. Fakat her ülke kendi özelliklerini dikkate alarak demokrasi yolunu izlemelidir.”

Yine de Batılı uzmanların Nazarbayev yönetimini, siyasi reformlar konusunda diğer Orta Asya yönetimlerinden daha az insan hakları ihlali yapan bir yönetim olarak tanımlamaları da dikkat çekicidir.⁶²

Kazakistan ulus inşa sürecine önce Sovyet dil mirasını silme çabalarıyla başlamıştır. Kazakistan Komünist Partisi Başkanı Nursultan Nazarbayev öncülüğünde Kazakçanın halk arasında ve eğitim kurumlarındaki etkinliğini artırmak için 21 Ekim 1989 tarihinde Kazak Dili Kurumu ve 1992 tarihinde Uluslararası Kazak Dili Kurumu kurulmuştur. Bu süreç 22 Eylül 1989 tarihinde Kazakistan Komünist Partisi Başkanı

⁶⁰ Suale Baycaun, a.g.e., s. 72.

⁶¹ Fahri Türk (2012), “Kazakistan'da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Siyasal Partiler Ve Hareketler”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, (2), s. 13.

⁶² Saule Baycaun, a.g.e., s. 74-80.

Nursultan Nazarbayev'in çalışmalarıyla Rusça resmi dili yanında Kazakçanın "devlet dili" olarak kabul edilmesiyle devam ettirilmiştir. Kazak anayasasının "Dil Kanunu'nun medya araçları ile ilgili 18/2 maddesinde: "Devlet dilinin kullanılması amacı doğrultusunda mülkiyet şekline bakılmaksızın televizyon ve radyo yayınlarında devlet dilindeki yayınların hacmi, zamanı ve süresi açısından başka dillerde verilen haberlerin toplamından az olmamalıdır" şeklindeki ibareyle de medyanın da Kazakçanın etkililiğini artırmak için etkin bir biçimde kullanılmak istendiğini göstermektedir. Fakat yine de resmi dilin Rusça olması ortak bir dil kültürünün gelişmesini engellemiştir.⁶³

SSCB'nin dilden başka, Kazak tarih ve kültür öğeleriyle oynadığı ifade etmiştik. İşte Kazakistan'da dilden sonra bu konuya eğilmiş ve SSCB'nin bu mirasını da silme gayreti göstermiştir. Özellikle de Kazak ulusal kimliğine hem bir ortak bellek yaratmak hem de meşruiyet kaynağı sağlamak adına yeni tarih yazımı politikaları benimsenmiştir. Bu bağlamda, öncelikli olarak 1991 yılında hükümete bağlı olarak kurulan "Kazak Eğitim Akademisi" tarafından tarih ders kitapları kapsamlı değişikliğe uğratılmıştır. 1995 yılında ise, Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev'in yönetimindeki Devlet Politikası Milli Kurulu'nca "Kazakistan Cumhuriyeti Tarih Bilincini Kurma Belgesi" oluşturulmuştur.⁶⁴ Kazakistan Cumhuriyeti Tarih Bilincini Kurma Belgesi'ne göre Kazak tarihçiliği, anayurt ve ata mitleri üzerinden şekillendirilmeye çalışılmıştır.⁶⁵ Artık bağımsız Kazakistan tarih yazımında Kazak devleti, "Antik çağlardan beri Kazak topraklarında var olan büyük göçer imparatorlukların ve kağanlıkların devamı" şeklinde ele alınmıştır. Aynı zamanda bu yeni tarih yazımında, SSCB tarih yazımında dışlanan bir unsur olan göçerlik, Türk medeniyetinin kaynağı olarak yüceltilmiş ve Kazakların kökenlerinin ezel ve ebed olduğu vurgusu yapılmıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalar da artırılarak, bulunan kalıntılar, yeni Kazak milli tarih yazıcılığının söylemlerini desteklemek için kullanılmıştır. Yine bir ulusa altın çağını yaşatan kahraman mitlerin, ulus inşa sürecindeki önemini kavrayan bağımsız Kazak Devleti, tarihini, Aakalar, Moğollar ve Göktürkler'e referansla oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin Kazak Hanlığının kurucuları Kerei ve Janibek Hanlar (1465-1480), Çarlık Rusya'sı ve Çin'in çift yönlü baskısına direnmeye çalışan Abılay Han (1771-1781) ve Kazak Hanlığının Çarlık Rusya'sı egemenliği altındaki döneminden, 1847 yılındaki ölümüne kadar Rus güçleriyle savaştan Kenesarı Han (1841-1847), ata miti bağlamında sunulmakta ve kahramanlaştırılmaktadır.⁶⁶ Geçmiş tarihten mit oluşturma yanında Kazakistan'ın bağımsızlığıyla özdeşleştirilen Devlet Başkanı Nazarbayev de "Kurucu Baba" ve ulusun sembolü olarak Kazak tarihine sunulur. Bu tarih yazımı somut olarak

⁶³ Ayşe Kara, "SSCB Sonrası Coğrafyada Ulus İnşa Süreci: Kazakistan Örneği", *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 3, 2012, s. 366-367.

⁶⁴ Utku Yapıcı, , *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 11-12-13-14.

⁶⁵ Kadir Ertaç Çelik, *Kimlikler Güç Dengesi ve İttifaklar: Kazakistan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 67.

⁶⁶ Utku Yapıcı, a.g.e., s. 11-14.

heykellerde can bulmuştur. Kazakistan'da şehrin önemli merkezlerinde mit heykellerin halkın gözünün önünde olması sağlanmıştır. Örneğin, Kazakistan'ın başkenti Astana'da birçok meydana Nazarbayev heykeli yer almaktadır. Aynı zamanda yine başkent Astana'da bulunan Bayterek anıtında Nazarbayev'in sağ eli resmedilmiş ve bu ele dokunulduğunda milli marş çalmaktadır.⁶⁷

Şekil 2. Kazakistan'ın Astana Şehrinde Bulunan Bayterek Anıt

Bayraklar, devlet arması, milli marş, üniformalar, haritalar, mimari vb. gibi unsurlar ortak algı oluşturması bakımından ulus inşa sürecinde kullanılan önemli sembollerdir⁶⁸ Kazakistan da bağımsızlığını ilan ettikten sonra ulusal bayrak, ulusal marş, devlet arması gibi ulusal kimliği belirten unsurlara yönelmiştir. Bu bağlamda, 11 Aralık 1992 yılında ulusal bayrak yapılmış ve milli marş yazılmıştır. Bayrak, "ulusu evrenselleştiren, onun uluslararası dünyadaki rolünü simgeleyen, ölümsüzlüğünü gösteren hatta vaat eden, dolayısıyla da aidiyeti kavranır kılan ve bireyleri o kolektif kimliğe taşıyan somut göstergelerden biridir.⁶⁹ Kazakistan milli bayrağında da bu göstergelerin somutlaştığı görülmektedir. Bağımsız Kazakistan milli bayrağındaki mavi rengin "Gök Tanrı" inancıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰ Yine bağımsızlığın en önemli sembolü olan milli para birimi tene Kazakistan'da 15 Kasım 1993'te kabul edilmiştir.⁷¹

⁶⁷ Ayşe Kara, a.g.e., s. 369.

⁶⁸ Serpil Aydos, Türkiye'nin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, s. 47.

⁶⁹ İsmet Parlak(Derleyen), **Yazılı Basında Mit'in Tekrarı ve İçer Sallanan Bayrak, Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış**, 1. Basım, Çizgi Kitabevi, Konya 2009, s. 245.

⁷⁰ Şahin Küçük, "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı", *Bilgi*, 2010, Sayı 54, s. 195.

⁷¹ Abdulvahap Kara, Okan Yeşilot, a.g.e., s. 44.

Şekil 3. Kazakistan Ulusal Bayrağı

KAZAKŞA	TÜRKÇE
<p>Altın kün aspanı, Altın dän dalası, Erliktiñ dastanı – Elime qaraşı!</p>	<p>Altın güneş seması Altın başak bozkırı Yiğitliğin destanı Ülkeme baksana!</p>
<p>Ejelden er degen, Dañqımız şıqtı ğoy, Namısın bermegen, Qazağım mıqtı ğoy!</p>	<p>Ezelden er diye, Şanıımız çıkmıştır, Hiç boyun eğmeyen, Kazağım güçlüdür.</p>
<p>Qayırması: Meniñ elim, meniñ elim, Güliñ bolıp egilemin, Jırıñ bolıp tögilemin, elim! Tuvğan jerim meniñ — Qazaqstanım</p>	<p>Nakarat: Benim ülkem, benim ülkem, Gülün olur ekilirim, Şiirin olur dökülürüm, ülkem! Vatanım benim – Kazakistanım</p>
<p>Urpaqqa jol aşqan, Keñ baytaq jerim bar. Birliğı jarasqan, Tävelsiz elim bar.</p>	<p>Nesillere yol açan, Çok geniş ülkem var, Birliğı sağlam, Bağımsız devletim var.</p>
<p>Qarsı alğan vaqıttı, Määñilik dosınday. Bizdiñ el baqıttı, Bizdiñ el osınday!</p>	<p>Karşılaman zamanı Ebedi dostu gibi, Bizim ülkemiz mutlu, Bizim ülkemiz işte bu.</p>

Şekil 4. Kazakistan Ulusal Marşı ve Türkçe Manası,

Kaynak: <http://www.abdolvahapkara.com/kazak-milli-mar-ceviri-denemesi/>

3.2. ULUS İNŞA SÜRECİNDE KAZAKİSTAN'IN EKONOMİ POLİTİĞİ

Bağımsızlık öncesi Kazakistan, Sovyet ekonomisine tarım ürünleri ve hammadde ihtiyacı alanlarında hizmet eden bir ülke görünümündedir. Bu manada Kazakistan, bağımsızlık sonrasında kendisini Sovyetler döneminde inşa edilmiş eski sanayi tesisleriyle baş başa bulmuştur. Böylece bu sanayi tesislerinin, ulus inşa sürecinin ekonomik boyutu açısından, yeni ekonomi politikalarına uygun olarak işletilmesi konusu Kazakistan'ın karşısında durmuştur.⁷² Fakat tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan Kazaklar, bağımsızlık sonrası süreçte ağır sanayiye ilgisiz kalmış ve bu kuruluşlar artık iş göremez hale gelmeye başlamıştır. Çağın gerçekleri ise sanayisi işlemeyen aktörlere uluslararası sahada uzun süreli varolma şansı tanımıyordu. Bu gerçekliği iyi analiz eden Nazarbayev, bu problemlerin ortadan kaldırılması, iç ve dış pazarın oluşturulması, zengin yeraltı kaynaklarının ülke içinde işletilmesi, serbest pazar ekonomisine geçiş gibi amaçlarla piyasalar üzerindeki hükümet kontrolünü ortadan kaldırmaya ve devlet işletmelerini özelleştirmeye yönelik ekonomik reform politikalarını devreye sokmuştur. Bu reformlar; liberal ticaretin tesisi, fiyat politikaları, yatırımların teşviki kanununun çıkarılması, vergi ve gümrük konuları üzerine odaklanmıştır. Bu süreçteki en büyük atılımlardan biri de, ekonomik bağımsızlığın mihenk taşı olan para biriminin millileştirilmesi olmuştur. Kazakistan, 15 Kasım 1993'te milli para birimi Tenge'yi tedavüle sokmuştur. Aynı yıl, özelleştirme programı tanıtılmaya başlanmış ve özel sektörün ticari faaliyetleri için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Sovyetlerin dağılmasının yarattığı kaotik ortamda Kazakistan, dış politikasında, stratejik doğal kaynaklarını ve nükleer gücünü ön plana atmıştır. Bu başarılı politikalar sayesinde 1994'te, Batı'dan 1 milyar dolar kredi alabilmiştir.⁷³ Reform çabaları sonucunda Kazakistan ekonomisinde büyük oranda ticari liberalizasyonun sağlandığı, tekel kurumların tasfiyesi edildiği, ticaret ve bankacılık sektörünün geliştiği görülmektedir.⁷⁴

Kazakistan'ın bağımsızlık tarihinin 2017 yılına olan uzaklığı, devletlerin ömrü açısından kısa bir süreyi teşkil eder. Kazakistan bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren bünyesinde barındırdığı Sovyet sanayi altyapısı ve ulus inşa sürecinde gösterdiği başarılı ekonomi politik hamleleriyle birçok devletin ilgisini çekmiştir. Pek çok aktör, Kazakistan'ın sanayi tesislerini modernize ederek buradan çıkar sağlamak adına Kazakistan'a değişik tutarlarda yatırım ve yardım talepleriyle gelmişlerdir.⁷⁵ Kazakistan Devleti ise bu süreçte, tahayyül ettiği ulus inşası açısından, ulusal çıkarına uygun teklifleri kabul etmek suretiyle birçok bağta imza atmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Avrupa ve ABD, Kazakistan'ı BDT'nin tek "piyasa ekonomisi" olarak adlandırılmaya başlamış⁷⁶ ve dünya kredilendirme kuruluşları Kazakistan'ın kredi

⁷²Abdulahap Kara, Okan Yeşilot, a.g.e., s. 116.

⁷³ Abdulahap Kara, Okan Yeşilot, a.g.e., s. 118-120.

⁷⁴ Mehmet Dikkaya, Ali Bora, "Çağdaş Kazakistan'ın Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Yeri", *OAKA*, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 111.

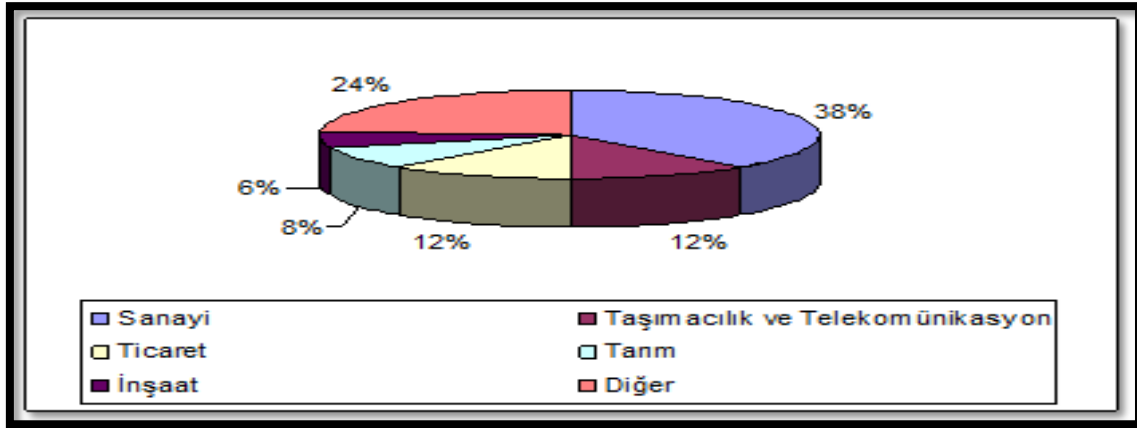
⁷⁵ Ayhan Gençler, Recep Seymen, Arif Akbaş, "Kazakistan'ın Emek Piyasasına Güncel Bir Bakış", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2012, s. 323.

⁷⁶ Mehmet Dikkaya, Ali Bora, a.g.e., s. 111.

notu, BBB'ye yükseltmiştir. Kazakistan'da 2000-2007 arasındaki GSYİH'nin reel büyüme oranı %10 civarında seyretmiştir. 2007 yılında, bu oran %8,7'lik artış göstermiştir. Hatırı sayılır bu ekonomik büyüme sonucunda 2007'de üretim hacmi; sanayi sektöründe %4,5, tarım sektöründe %8,5, ticarete %10, taşımacılık sektöründe ise %4,7 oranında artış göstermiştir.⁷⁷ Burada belirtmek gerekir ki reformlar ekonomide ne kadar müspet sonuçlar vermişse de Kazak halkının bir kısmında (Mülksüzler) özellikle batıyla olan yakınlaşma olmak üzere, bölgelere ve kişilere göre olan adaletsiz gelir dağılımından duyulan hoşnutsuzluk yükselmiştir ve bu kesim Sovyet komünizmini arzulamaya başlamıştır.⁷⁸ Bu ise reformun hassas sosyal politikalarla gerçekleştirilmesi gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Tablo 1. Kazakistan Ekonomisinin Yıllara Göre Temel Ekonomik Göstergeleri

	2004	2005	2006	2007
GSYİH (milyar dolar)	43,2	56,1	76,8	103,8
GSYİH Büyüme Oranı (%)	9,4	9,4	10,6	8,5
Enflasyon Oranı (TÜFE %)	6,9	7,6	8,6	10,8
İhracat (milyar dolar)	20,6	26,2	41,2	48,3
İthalat (milyar dolar)	13,8	16,3	24,6	33,2
Cari İşlemler Dengesi (GSYİH'ya Oranı %)	335	-1.056	-1.797	-4,643
Dış Borç (milyar dolar)	31,9	44,0	77,2	96,3
Döviz Kuru (ort., 1 ABD doları: Tenge)	136,04	132,88	126,09	122,55

Şekil 5. Ülke GSYİH'sinin Sektörel Dağılımı

⁷⁷ Abdulvahap Kara, Okan Yeşilot, a.g.e., s. 120.

⁷⁸ Joma Nazpary, *Sovyet Sonrası Karmaşa Kazakistan'da Şiddet ve Mülksüzleşme*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 106.

Tablo 2. Kazakistan'ın Yıllara Göre İthalat-İhracat ve Dış Ticaret Hacmi

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	9,28	9,02	9,70	12,90	20,09	27,84	38,20	48,35
İthalat	6,84	7,84	6,49	8,32	12,78	17,35	23,60	33,21
Dış Ticaret Hacmi	16,12	16,86	16,19	21,22	32,87	45,19	61,80	81,56
Dış Ticaret Dengesi	2,44	1,18	3,21	4,58	7,31	10,49	14,60	15,14

Tablo 3. Kazakistan'ın Dış Ticarete Başlıca Ortakları (2006)

İTHALAT	%	İHRACAT	%
İtalya	18,0	Rusya	38,3
İsviçre	17,6	Çin	8,1
Rusya	9,8	Almanya	7,7
Çin	9,4	ABD	4,7
Fransa	8,8	Ukrayna	4,2

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, 2 Haziran 2008

Kazakistan, özellikle 2000'li yıllardan itibaren ekonomi politikalarında müdahaleci stratejiler izlemiştir. Kazak hükümetinin bu dönemki ekonomi politikasının temel amacı: Ekonominin enerji dışındaki sektörlerini kalkındırarak ekonomide çeşitlilik sağlamak ve ekonominin petrol fiyatlarına bağlılığını kırmaktır. Bu amaçla hazırlanan, 2003-2015 dönemini kapsayan "Endüstriyel Yenilenme ve Kalkınma Programı" ile Kazakistan, GSYİH'indeki büyümeyi, yıllık bazda %8'in üzerinde tutmayı ve ekonomik çeşitliliği hedeflenmektedir. Program dahilinde; turizm, petrol ve doğalgaz ekipmanı, gıda, tekstil, taşımacılık ve lojistik sektörleri öncelikli sektörler olarak belirlenmiş ve yeni teknolojiler kullanılarak bu alanlarda projeler geliştirilmeye ve hayata geçirilmeye başlanmıştır. Kazakistan ekonomisinde son yıllarda GSYİH içinde hizmet sektörünün payının giderek arttığı görülmektedir. Bu ise beraberinde, ekonomide dışa açılmayı getirmektedir. Bu çerçevede de Kazakistan'ın, geleneksel ticari ortaklarının yanında ABD ve Türkiye ile de sıcak ekonomi ilişkiler kurduğu görülmektedir. Yine de belirtmek gerekir ki Kazakistan bağımsızlığından beri dış ekonomik ilişkilerinde Rusya'yı hep daha ön planda tutmaktadır. Bu ise petrollerini dünya pazarlarına ulaştırmak için Rusya'ya olan bağımlılığından ileri gelmektedir.⁷⁹ Kazakistan mallarının önemli alıcıları arasında sırasıyla; Rusya Federasyonu (%15,7), Çin (%10,5), İsviçre (%8,1), B.A.E. (%4,9), Polonya (%3,3), İran (%3,2), Ukrayna (%3), Almanya (%2,3), Büyük Britanya (%1,4), Hollanda (%1,3), ABD (%1,2) ve Özbekistan (%1,1) bulunmaktadır. 2002'de, BDT ülkelerinin brüt ithalattaki payı %46,7 olmuştur (2001'de %52). İthalatın gerçekleştirildiği ülkeler arasında ise; Rusya Federasyonu (%39,1), Almanya (%8,7), ABD (%7), Çin (%4,7), Büyük Britanya (%3,9), İtalya ve Ukrayna (%3'er), Türkiye (%2,6), Japonya (%2,5), Güney Kore ve Fransa (%1,7), Özbekistan ve Hollanda (%1,3) bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak zengin yeraltı kaynaklarından gücünü alan Kazakistan ekonomisi, bağımsızlığının ilk yıllarında 1500 dolar olan kişi başına

⁷⁹ Abdulvahap Kara, Okan Yeşilot, a.g.e., s. 122-127.

düşen milli gelirini, izlediği başarılı ekonomi politik ile 2015 yılında 12 bin doların üzerine çıkarmış bulunmaktadır.⁸⁰ Günümüzde de Kazakistan bu istikarını sürdürmektedir ve pek çok bilimsel çalışmada Kazakistan'ın ekonomik büyümesi kastedilerek, bu ülke için, "Bağımsız Devletler Topluluğunun Parlayan Yıldızı" betimlemesi yapılmaktadır.

Kazakistan, uluslararası sahada olumlu imaj çizerek, ekonomi politikalarını bu yolla da desteklemektedir. Bu bilgiye güncel bir örnek olarak; 2016'da Antalya'da gerçekleştirilen EXPO'nun, önümüzdeki aylarda (10 Haziran-10 Eylül 2017) EXPO 2017 adıyla Kazakistan'da yapılacağı kesinleşmiştir. Kazakistan'ın fuara ilişkin teması "Geleceğin Enerjisi"dir. Tüm dünyanın ilgisini çeken bu tarz organizasyonlar Kazakistan'ın ekonomik, kültürel potansiyelinin tanınmasında önemli rol oynarken ev sahibi ülkelere çeşitli alanlarda ekonomik gelirler sağlamaktadır. Bunu iyi gören Nazarbayev EXPO 2017'ye ev sahibi yapacak olmakla alakalı şu tespitlerde bulunmuştur.

*"Bu neyi gösterir? İlk olarak bu tüm dünyanın ülkemizi iyi bildiğini gösterir. İkincisi Astana şehrimizin böylesine geniş çaplı bir organizasyonu gerçekleştirecek tüm imkanlara sahip olduğunu gösterir. Bu kolay bir iş değildir. Biz bunun için ter döktük. Çok çalıştık. Bu 20 yıl boyunca yaptığımız başarılı işlerinin sonucu, Kazakistan'ın gelişmesinin, dünyada saygın bir yeri olduğunun bir göstergesidir. Bunun sevinilecek bir durum olduğunu söyleyebilirim."*⁸¹

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kazakistan ekonomisi, bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren yavaş fakat istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. 2017 itibariyle de Kazakistan ekonomisi daha çeşitli alanlarda, hızlı, anlamlı bir istikrar içerisinde.

Tarım ve hayvancılığa yatkın olan Kazak halkı, bağımsızlıkla beraber kendisini, teknik bilgisinin az olduğu Sovyet sanayi ile karşı karşıya bulmuştur. Eğer ülkede etkin bir liberal ekonomi modeli oturtulmak isteniyorsa Kazak işçi gücü, modern sanayinin gerektirdiği kalifiyeye ulaştırılmalı ve çalışma ile ilgili yönetmeliklerin dünya standartlarına uygun şekilde revizyona uğratılması gerekmektedir.

Kazakistan, Rusya yanında, yeni ekonomik ortaklıklar kurmak yoluyla dünya ticaretinde varlığını hissettirmektedir. Bu ise Kazakistan ekonomisini bağımlılıktan kurtarmakta ve Kazakistan'a dengeleme aktörleri yaratmaktadır. Kazakistan'ın dış politikasında yarattığı bu denge, hem ulusal çıkarlarını sağlamada hem kendi halkı içerisinde kimi kesimlerin potansiyel devrimci hareketlerini önlemede etkili olabilir.

İkili ekonomik ilişkilerin yanı sıra, Orta Asya ülkeleri arasında kurulan kolektif yapılanmaların, Kazakistan'ın dengeleme politikasına ek bir hareket sahası kazandırabileceği ve Avrasya enerji kaynaklarının güvenliği açısından önemli olduğu

⁸⁰ M. Said Ceyhan, Ahmet Akpolat, Mehmet Akif Peçe, "Kazakistan Ekonomisinin Dışa Açıklık ve Enflasyon Oranlarının Ekonomik Büyümesine Etkisi (1994-2013)", *International Journal of Cultural and Social Studies*, Cilt 2, Sayı 1, 2016, s. 47.

⁸¹ <http://www.abdulvahapkar.com/expo-2017-astana/> (Erişim Tarihi: 20.05.2017, 21: 20).

unutulmamalıdır. Bu manada bu tarz yapılanmaların aktif olarak varlık gösterebilmesi için Kazakistan öncülük yapmalıdır.

Kazakistan, hem nükleer gücünü hem de “Yeşil Gücü”nü, ekonomi politikalarında etkili olarak kullanmaktadır.

Bağımsızlıktan sonra Kazakistan’da etnikten kaynaklanan olayların sifıra yakın seyretmesi, Rusya ile olan karşılıklı bağımlılık ve Nazarbayev’in hoşgörülü siyasetinden kaynaklanmakta olduğu görülmektedir. Bu şartlardan biri değiştiğinde ulus inşa sürecinin ve dolayısıyla ekonomik gelişmenin tehlikeye düşeceği unutulmamalıdır.

Kazakistan ekonomi politikaları, bölgelere göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu durum adaletsiz gelir dağılımını beraberinde getirmektedir. Bu ise ulus inşa süreci açısından riskli sonuçlar doğurabilir.

Doğal kaynaklarının zenginliği nedeniyle yoğun göç alan Kazakistan, göçmenlerin ülkeye alınmasında daha seçici politikalar izlemelidir. Kazakistan bu yolla hem kaynakların verimli kullanılmasını hem de ülkeye göçmenlerle gelebilecek çeşitli problemleri engelleyebilir.

KAYNAKÇA

- Al, A. (2015). Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1): 143-159.
- Aralbekov, N. (2016). Kazakistan Etnik Denge Siyasetinin Temeli Olarak Kazakistan Halk Asamblesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, VII-84.
- Ateş, D., Gökmen, G. S. (2013). “Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1): 45-71.
- Aydos, S. (2009). Türkiye’nin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, V+254.
- Ceyhan, M. S., Akpolat, A., Peçe, M. A. (2016). Kazakistan Ekonomisinin Dışa Açıklık ve Enflasyon Oranlarının Ekonomik Büyümesine Etkisi (1994-2013), *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2 (1): 45-61.
- Çam, S. <http://www.tuicakademi.org/etnisite-kavrami/> (E.T. 05.04.2017, 16:20).
- Çavuşoğlu, N. Azınlık Nedir, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 19-20, 1997-1998:93-101.
- Çelik, K. E. (2014). Kimlikler, Güç Dengesi ve İttifaklar: Kazakistan Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, XI+119.
- Dikkaya, M., Bora, A. (2006). Çağdaş Kazakistan’ın Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Yeri, *OAKA Dergisi*, 1 (2): 110-127.
- Gençler, A., Seymen, R., Akbaş, A. (2012). Kazakistan’ın Emek Piyasasına Güncel Bir Bakış, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1): 322-335.
- Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü, *İstem Dergisi*, 9 (17): 23-43.

- <http://geographicam.blogspot.com.tr/2016/02/kazakistanin-ekonomikcografyasi.html> (E.T. 08.04.2017, 13:44).
- Kafkasyalı, M. S. (2012). Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara-Türkistan, s. 600.
- Kara, A. (2017). "Kazakistan'ın Uluslararası Alandaki Yeni Başarısı: EXPO 2017'ye Astana Ev Sahipliği Yapacak", <http://www.abdulvahapkara.com/expo-2017-astana/> (E.T. 20.05.2017, 21: 20).
- Kara, A., Yeşilot, O. (2011). Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, s. 304.
- Karacagil, K. (2014). Kazakistan'ın Bağımsızlığının Ayak Sesleri: Almatı Olayları (1986), *History Studies Dergisi*, 6 (1): 101-114.
- Kolektif (2007). Kazakistan Tarihi Makaleler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 228.
- Kurubaş, E. (2014). Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, s. 315.
- Nazarbayev, N. (2000). Yüzyılların Kavşağında, 2. Baskı, Bilig Yayınları, Ankara, s. 271.
- Nazpary, J. (2003). Sovyet Sonrası Karmaşa Kazakistan'da Şiddet ve Mülksüzleşme, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.309.
- Sağlam, A. (2012). Sovyet Kimliği ve Sürekliliği, <http://www.turkdod.com/2012/05/02/sovyet-kimligi-ve-surekliligi/> (E.T. 05.05.2017, 13.54).
- Saray, M. Rusya'nın Türkistan'da Yayılması, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356235>, (E.T. 09.04.2017, 18:41).
- Saray, M. (1993) Kazak Türkleri Tarihi: Kazakların Uyanışı, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, s. 189.
- Şener, B. (2014). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları, *Tarih Okulu Dergisi*, 18:51-77.
- Velihanov, Ç. (2011). Şığarmalar Jinağı II, Almatı 1985, [Aktaran: Yerkinay Maukhara], Siyasi ve Kültürel Açından Kazak Hanlığı (1456-1731), Yüksek Lisans Tezi, Konya, IV+133.
- Yalçın, R. (2014). Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69 (1):189-215.

Aksaray’da Çekilen Somuncu Baba Filminde Aile

Eşe Çağlar*

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Öz

Tarihi süreçte, toplumların sosyal ünitesi olma görevini daima muhafaza eden aile, eşler ve çocuklardan müteşekkil olup içtimai bünyenin çekirdeği sayılmıştır. Ailenin yapısı, tarihin her çağında bir cemiyetin bütün hayatında aynı kalmamış, köklü değişimler yaşamıştır. Aileyi, kendi potasında değerlendiren İslam dini aileye yeni boyutlar kazandırmıştır. İslamiyet aileyi, kişinin huzur bulduğu bir ortam, neslin devamı için bir vesile ve kişiyi çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıta olarak görmüştür. Türk ailesi de tarihi gelişim kimliğini sürdürmüş ve İslamiyet’in kabulüyle harmanlanarak, güçlü bir müessese haline gelmiştir. Toplumunu yönlendiren kültür liderleri, özel yaşamları ile aileye örnek teşkil etmiştir. Anadolu’nun İslami liderlerinden birini temsilen, ekseriyetle Aksaray şehrinde çekimleri yapılan Somuncu Baba filminde İslam kültür ve medeniyetinin kalbi boyutunu işleyen, gönül terbiyesini esas alan tasavvuf ahlakı ile Türk İslam ahlakı birleştirilmiş, Türk aile ahlakı ile tasavvufi düşünce içerisinde İslam aile ahlakının örnek bir modeli çizilmiştir. Filmde, aile kurmanın hukuki dayanağı olan nikâhın şahitler huzurunda kıyılmasına ve ailenin selameti için yapılan duaya yer verilmiştir. Aile fertleri arasındaki karşılıklı görev sorumlulukları bildiren aile hukuku, kadının fedakârlığı ile birleştirilmiştir. İzdivaç, sosyal hayatın vazgeçilmez realitesi kabul edilmiştir. Evlilik mübarek sayılmış, mahremiyet, dayanışma, sevgi ve sadakat esasına dayandırılmıştır. Babanın aile içerisindeki yeri ve öneminin vurgulandığı filmde, babanın evlada öğrettiği ilim, verdiği terbiye ve güzel ahlak ele alınmıştır. Filmde Türk İslam ailesinde, ruh ve mana yönünden babanın ağır basması üzerine durulurken, evladın babaya hürmet ve hukukuna riayeti konusu telaffuz edilmiştir. Bu çalışmanın amacı; Türk sineması ve tarihi kapsamında, 2016 yılında vizyona giren Somuncu Baba Aşkın Sırrı filminin genel değerlendirmesini yaparak, İslam tasavvufunun Anadolu’ya ulaşması ve yayılması ile birlikte, tasavvuf ruhunun kültür tarihimiz ve Türk ailesi üzerindeki etkilerini, Somuncu Baba filmi nezdinde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Aile, Sinema, Hukuk, Türk.

The Family in the Film “Somuncu Baba” Taken in Aksaray

Abstract

The family establishment which has always kept its role of being social unity of societies has been accepted as the core of social structure during the historical process. It consists of spouse and children. The family structure has not stayed the same during the life in a community throughout the history, because it has radical changes in the process of time. The Islamic religion has added new dimensions to the family by evaluating it in the Islamic rules. The family in Islam has been regarded as the environment in which individuals feel at peace, the means to sustain continues generation and the means to avoid various badness. The family in Turkish society, which continues the historical development, has been strengthen by being composed with the Islamic rules after the acceptance of Islam. The leaders who guide the society set an example to the family life with their private life. Turkish – Islamic morality is composed with the mystic morality based on the intangible treatment by dealing with the spritual behavior in Islamic culture and civilization in the film “Somuncu Baba” taken in Aksaray, which represents one of Islamic leader of Anatolian. Moreover, morality in the family in Islam is described as a representative model by considering the family ethics in Turkish society and mystic opinion in Islam. The legal marriage

being the legal basis of starting a family in the presence of the witness and pray for safety of the family are also included in the film. The family law that states mutual duties among family members is composed with the aliturism of women. Marriage is accepted as one of essential realities in social life. It is also blessed on the basis of privacy, solidarity, love and loyalty. The knowledge that the father teaches it to his child, the way of his discipline and good morality is presented in the film emphasizing the role and the importance of the father in the family. Moreover, the respect of the child for his father is shown when the dominance of the father with respect to soul and sense is emphasized during the film. This research aims to present the effect of Islamic mysticism on the family in Turkish society, Turk cinema the history after Islamic mysticism has expanded to Anatolian and the connection between past and future of the family by evaluating the film "Somuncu Baba."

Keywords: Islamic Mysticism, Family, Cinema, Law, Turks

GİRİŞ

Tarih insan topluluklarının bilinmeyen zamanlardan beri ortaya koydukları maddi manevi değerleri bugünlere aktarması ve milletlerin geçmişi ile olan bağlarını devam ettirmesi itibariyle büyük önem arz etmektedir. Bir insanın "muhitinin tarihini öğrenmesi, insanın kendisini ve mensup olduğu camiayı öğrenmesi ve anlaması demektir."¹ Türk tarihini anlayabilmenin ve yorumlayabilmenin yolu da tarihi seyir içerisinde izlenen Türk coğrafyalarına hâkim olmaktan geçer. Bu bağlamda Türk tarihinin genelini ele aldığımızda -mutlak manada tarihi seyirini incelediğimizde- dinamik bir yaşam tarzını, kültürel bir pratik olarak değişik coğrafyalara yayan ve aynı dönemde farklı devletler kurarak bu kültürel pratiği geniş bir sahada muhafaza eden bir yapıyı görürüz.

Türklerin İslamiyet'i benimsemeleri ile birlikte, Türk milli kültürü yeni bir oluşum sahası içerisine girmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında, tasavvuf ve tasavvufi zümrelerin önemli bir yeri vardır. Anadolu'nun manevi fethinin, manevi mimarları olan bu gönül sultanları, Anadolu'nun fethi ile başlayan süreçte; fethedilen toprakların maddi-manevi açıdan ihya edilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Zamanla Ahmet Yesevî, Mevlana, Hacı Bektâş-ı Veli ve Yunus Emre gibi sufiler, Anadolu insanının hamisi haline gelmişlerdir.²

Yeryüzündeki değişik kültür kuşaklarında ve farklı çağlarda ortaya çıkan şehir yapılarının, coğrafi ve kültürel faktörlerden maksimum ölçüde etkilendiği bilinmektedir.³ Konya, Kayseri, Kırşehir, Amasya, Niğde, Tokat, Ankara ve Aksaray bu misali yansıtan önemli kültür merkezleri konumundadır. Bu bağlamda Anadolu'nun mamur hale gelmesinde önemli roller üstlenen gönül sultanları mutlak manada Anadolu coğrafyası ile bütünleştiği gibi Anadolu şehirlerinin kültür yapıları ile de hemhal olmuş tarihi şahsiyetlerimizdir.

¹ Togan, A. Zeki Velidi, *Tarihte Usul*, III. bs., Enderun Yay., İstanbul 1981, s. 18.

² Özköse, Kadir, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 7/1 (2003):249.

³ Alkan, Ahmet, "Şehir, Şehirleşme ve Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, III, 960.

Türk İslam kültürünün belleklerinden biri olan Aksaray şehri bünyesinde barındırdığı kültürel potansiyeli itibariyle önemli bir yere sahiptir. Bu kültürel potansiyelin ortaya çıkmasında mühim bir noktada bulunan Somuncu Baba, Horasan'da yakılan aşk ateşinin Aksaray şehrine taşıyıcısı olmuştur. Şeyh Hamid-i Veli, Hamiddin-i Kayseri veya Aksarayı, Ekmekçi Koca⁴ gibi isimlerle bilinen Somuncu Baba; sadece Aksaray şehrine değil, Anadolu coğrafyasının tümüne atfedebileceğimiz gönül mimarları arasındadır.

Sinema toplumsal olay ve olguları perdeye yansıtan bir ayna olması itibariyle önemlidir. Bu bağlamda tarihin konusu olan, insanı konu alması ve geçirdiği toplumsal değişim ve dönüşümleri işleme aynı zamanda bu değişim ve dönüşümlere tanıklık etmesi sinemanın tarih ile olan bağını ortaya koymaktadır. Çekimleri tamamlanarak 2016 yılında vizyona giren ve yönetmenliğini Kürşat Kızbaz'ın yaptığı "Somuncu Baba Aşkın Sırrı" filmi; önemli manevi şahsiyetlerimiz arasında yer alan Somuncu Baba'nın hayatını, dinamik bir hareketlilik içerisinde beyaz perdeye yansıtması ve günümüz ailesine örnek teşkil etmesi itibariyle büyük önem kazanmaktadır.

TÜRK SİNEMASININ KİLOMETRE TAŞLARI

Sinema bir görüntü sanatıdır, diğer bir ifadeyle görüntü diliyle yapılan bir anlatı sanatıdır.⁵ Sinema içinden çıktığı ve hitap ettiği toplumun sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında fikir verme kapasitesine sahip teknolojik bir imkân⁶ olduğu gibi toplumsal değişim ve dönüşümlere tanıklık etmesi itibariyle tarihi bir olgudur. Sinemada ele alınan farklı dünyalar, yaşam biçimleri, olaylar ve tüm bunların farklı zaman dilimlerini yansıtıyor olması, sinemanın toplum üzerindeki etkinliğini arttırdığı gibi gerçek yaşamla kıyaslamasını yapan seyirci için de inandırıcılığı yüksek, anlamlı bir sistemi oluşturmaktadır.

1894'te keşfedilen sinematografin aynı yıl İstanbul'a getirildiğinden bahisle Osmanlı sinema tarihi başlatılmış olup⁷, ilk film gösterimi II. Abdülhamit Dönemi'nde 1896'da Bertrand adlı bir Fransızın Saray'da yaptığı gösterimler ile başlamıştır.⁸ İlerleyen süreçte resmi makamların, sinematograf adı verilen aletin "ilmi yönden insanlık için faydalı" olduğunu belirtmesi⁹ Osmanlı'nın sinemaya olumlu bakışını etkileyen, önemli bir unsur olmuştur. Böylelikle toplumsal yaşamın belirli bir biçim doğrultusunda düzenlenmesini sağlayan simgeler, sinematografik imgelere dönüşmeye başlamıştır.

⁴ Hızlı, Mefail, "Somuncu Baba", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2 (1987):264.

⁵ Künüçen Hale- Künüçen Şükrü, "Sinema'nın Türkiye'ye Girişi ve İlk Yılları", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XV, 861.

⁶ Uzdu, Halil, "Türk Sinemasında Din İmgesi Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Bakış Denemesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars, 5 (2016):25

⁷ Zengin, Halise Kader, "Kitap Tanıtım: Sinema ve Din Eğitimi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara, 7/2 (2016):206.

⁸ Künüçen, "Sinema'nın Türkiye'ye Girişi...", *Türkler*, XV, 862.

⁹ Yağmur, Memduh, "Sinemanın Osmanlı Devleti'ne Gelişi ve İlk Film Gösterileri", *Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Asos Congress Bildiri Kitabı*, Asos Yay., Elazığ 2016, I, 2928.

Sinemanın doğuşuyla özdeş tutulan belgesel film¹⁰; kendi yaşadığı çağın, kendi yaşadığı toplumun sorunlarını konu alması¹¹ itibariyle önem arz etmektedir. Türk sinemasının başlangıcı sayılan ve Fuat Uzkınay tarafından çekimleri I. Dünya savaşı öncesinde başlatılan, “Ayastefenos’daki Rus Abidesinin Yıkılışı”¹² adlı belge filmi, tartışmalı olmakla birlikte¹³ ilk Türk filmi olarak ortaya çıkmıştır. 1914’de ilk sinema gazete ve dergileri yayımlanmaya başlamış olması itibariyle dikkat çekicidir.¹⁴ Böylelikle Türk toplumuna kendini hissettirmeye başlayan sinema, sosyo-kültürel değişimleri beraberinde getirmiş olup, toplumun yaşayışında köklü yapısal dönüşümlere başlangıç teşkil etmiştir.

Enver Paşa’nın 1915’de “Ordu Film Dairesi”nin kurulmasına¹⁵ öncülük etmesi, Türk Sinemacılığının başlamasını sağladığı¹⁶ gibi sinemaya verilen değeri arttırmıştır. İlerleyen süreçte, tabiatıyla Cumhuriyet tarihinin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik seyrini takip eden, bir düzen içerisinde gelişim göstermiş olan Türk sineması; dönemin tek yönetmeni¹⁷ Muhsin Ertuğrul tarafından yürütülmekle beraber, çekilen filmler “filme alınmış tiyatro” niteliği¹⁸ taşımıştır. Muhsin Ertuğrul’un genel sinemasına baktığımızda tarihsel süreci ele alan “Ateşten Gömlek”, “Bir Millet Uyanıyor”, “Bataklı Damın Kızı Ayşe” gibi Türk sinemasında “ilk kurtuluş savaşı filmleri” ve “ilk köy filmi”¹⁹ konulu önemli çalışmaları mevcuttur. Bu misaller Türkiye’de sinemanın ilk zamanlarında, genç edebiyatçıların eserlerinden yararlandığını, onları değerlendirdiğini, hitap ettiği kitleye tanıttığını ve tarihi konulara yer verdiğini ortaya koymaktadır.²⁰

1950’li yıllara kadar Türkiye’de sinema; yetersiz altyapı, Muhsin Ertuğrul’un tek kişi hâkimiyeti ve benzer nedenlerle maalesef kültürel olgu olarak toplumsal hayatta belirgin bir etkinlik gösterememiştir. Teknik ve sanat anlamında yetersizliklerin yanında bu yıllarda çekilen film konularının içerikleri de dikkate alındığında hissedilmeyen toplumsal etkinliğin sebepleri anlaşılır hale gelmektedir. Çünkü bu dönemde çekilen Türk filmlerinde aile, kadın, evlilik gibi toplumsal değerlere

¹⁰ Akkoyun, Turan, “Aksaray’da Çekilen Somuncu Baba Filminin Sinema Tarihimizdeki Yeri Hakkında Tarihi Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, 27-29 Ekim 2016 Aksaray, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Aksaray 2016, 983.

¹¹ Özön, Nijat, *Sinema Sanatına Giriş*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008, s. 200.

¹² Özön, Nijat, *Fuat Uzkınay*, TSD Yay., 1970, s. 8-10.

¹³ Künüçen, “Sinema’nın Türkiye’ye Girişi...”, *Türkler*, XV, 864.

¹⁴ Zengin, “Kitap Tanıtımı: Sinema...”, s. 206.

¹⁵ Onaran, Alim Şerif, *Türk Sineması*, Kitle Yay., 1994, I, 13.

¹⁶ Künüçen, “Sinema’nın Türkiye’ye Girişi...”, *Türkler*, XV, 865.

¹⁷ Özgüç, Agah, *100 Filmde Başlangıçından Günümüze Türk Sineması*, Bilgi Yay., s. 15.

¹⁸ Tezcan, Mahmut, “Toplumsal Yaşantımızda Sinema ve Halk Eğitimindeki Rolü”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara, 5/3 (1972):173.

¹⁹ Özgüç, *100 Filmde Başlangıçından*, 16.

²⁰ Akkoyun, Turan, “Türk Sineması Neyi Temsil Ediyor?”, *Tarih ve Düşünce*, 2 (2005):62.

geleneksel Türk toplum yapısında karşılığı bulunmayan batılı formlarla yaklaşılmıştır.²¹

1950'li yıllar ile birlikte, değişen tarihi süreçte; iç göç, işsizlik, şehirleşme, sanayileşme²² gibi sorunlar toplumun gündemine gelmiştir. Sadece bir sanat uğraşısı olmanın ötesinde, kültürel bir olgu özelliği taşıyan Türk sineması, bu dönem ile birlikte toplumsal hayatın anlaşılmasına kaynak²³ teşkil etmeye başlamıştır. Böylelikle Türk filmleri çekildiği dönemin toplumsal yapısını anlayabilmek için iyi bir imkân olarak izleyiciye sunulmuştur. Yeşilçam filmleriyle şahlanışa kalkan Türk sineması, Türkiye'de ulusal sinemadan bahsettirdiği gibi dünya hâkimi Hollywood sinemasının, ulusal rakiplerinden biri olarak²⁴ kendini kabul ettirmeyi başarmıştır.

Türk Sineması için 1960'lı yıllar, sinemanın toplumsal ve kültürel etkilerini kullanması açısından bir dönüm noktası²⁵ olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren kurumsal ve sanatsal gelişme işaretleri göstermeye başlayan Türk Sinemasının toplumsal olgu ve olayları dikkate almaya başladığı görülmektedir.²⁶ Sinema ile kültürün farklı şekillerde etkileşim içerisinde bulunduğu ve toplumsal olayları içselleştirdiği bu dönemde aile olgusuna değinmek doğru olacaktır.

Türk sineması; aile olgusuna cumhuriyet ideolojisinin bakış açısıyla yaklaşmış ve ailenin geçirdiği değişimleri, yaşadığı tecrübe ve serüvenleri bu gözle sinemaya taşımıştır.²⁷ Bu dönemde sinemanın büyük şehirlerden Anadolu'ya taşınması, sinemacıların aile olgusuna bakışlarını kısmen de olsa "yerlileştirmiştir" denilebilir.²⁸ Ayrıca bu süreçle birlikte din, dindarlık, dinî hayat ve din adamı gibi dinî içerikli filmlerde toplumsal hayatta hissedilmeye başlanmıştır. Bu dinî içerikli filmler; "toplumsal gerçekçi", "ulusal", "devrimci", "dinî" ve "milli" sinema akımları²⁹ başta olmak üzere çeşitli sinema anlayışlarına uygun olarak çekilen filmler çerçevesinde yorumlanmaya başlanmıştır.

²¹ Yenen, İbrahim, *Toplumsal Tezahürleri Bağlamında Türk Sinemasında Din Dindarlık ve Din Adamı Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara 2011, s. 17.

²² Uzdu, Halil, "Modernleşme Sürecinde Türk Sineması ve Din", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42 (2016):1169.

²³ Uzdu, "Türk Sinemasında Din İmgesi Üzerine...", s. 26.

²⁴ Yıldırım, Tunç, "Türk Sinema Tarih Yazımı ve Türler: Yeşilçam'ın Oluşum Döneminde Başat Türlerinin Eleştirel Söylem Üzerinden Tanımlanması (1948-1959)", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 72 (2015):36-37.

²⁵ Kasım, Metin- Atayeter, H. Deniz, "1960'lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1/4 (2012):26.

²⁶ Uzdu, "Modernleşme Sürecinde...", s. 1165.

²⁷ Tosun, Necip, "Türk Sinemasında Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, III, 902.

²⁸ Tosun, Necip, "Aile Filmleri", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, III, 905.

²⁹ Uzdu, "Türk Sinemasında Din İmgesi Üzerine...", s.33.

Dinî film örneklerinden olan, “Somuncu Baba Aşkın Sırrı” filmini kaynağını İslamiyet’ten, Allah inancından alan milli sinemanın uzantısı³⁰ olarak görmek ve milli sinemaya değinmek yerinde bir davranış olacaktır.

Türk Sineması, inanç ve kültür farklılıklarının aile kurumu üzerindeki etkilerini anlatan, “Birleşen Yollar” filmiyle Türk halkının öz değerlerini yansıtan Milli Sinemaya geçmiştir.³¹ 1970’lerin başında geleneğe, kültür birikimine ağırlık veren bir sinema anlayışının ilk ürünlerinin yönetmeni Yücel Çakmaklı, halkının kültür birikimi ve öz değerlerine sahip çıkarken, yıllardır yok sayılan, atlanılan manevi değerleri, moral unsurlarını gündeme getirmiştir. Çakmaklı Türk toplumunun bünyesine uymayan, ithal beğeni ve ilkelerin, özden kopuşun aileyi, toplumu kişiliksizleştireceğini, kimliksizleştireceğini savunur.³² *Türk’ün milli hüviyetini ortaya çıkarmak üzere tarihe yeniden bakmak*³³ ifadesine Türk sinemasında anlam kazandıran Çakmaklı, bu film ile aile olgusuna “bir başka açıdan bakan” ilk yönetmen³⁴ olduğu gibi Milli Sinema akımının teorik kuramcısı ve ilk uygulayıcısı³⁵ olmuştur.

Milli sinema, ilk başta çağımız Türk insanının dünya görüşünü yansıtan bir sinema olmak zorundadır. Bu elbette ki tarihimizden, dinimizden, geleneklerimizden, insanımızın sürekli yaşadığı birçok olayın birikimi sonucunda oluşmuş bir dünya görüşüdür.³⁶ Bu birikim Türk milletinin yaşam tarzı olan, Türk kültürünü içine aldığı gibi bağımsızlık, mücadeleci, yardımseverlik, sevgi, dostluk, çalışma, doğruluk, dürüstlük, azim, kararlılık ve aile gibi hususları da içerir.³⁷ Bu bağlamda, Türk toplumunun bel kemiği olan; Türk kimliğini ve Allah inancını bünyesinde barındıran, milli şuurun sinema diliyle anlatılması milli sinemayı oluşturmuştur.

Milli sinemanın nihai örnekleri arasında yerini alan ve çekimleri tamamlanarak 2016 yılında vizyona giren “Somuncu Baba Aşkın Sırrı” filmi benzerleri arasında, Türk sinemasındaki yeri, yapımı ve filme gösterilen ilgi tarih metodolojisi çerçevesinde dikkati çeken bir hususu ortaya koymuştur. ³⁸ Filmde ele alınan konular ihtiva ettiği Anadolu kültürünün tasavvuf ahlakı ile birleşerek, “Anadolu Mucizesinin”³⁹ temelinde yer alan genel manayı yansıtmıştır.

SOMUNCU BABA AŞKIN SIRRI VE EMSALLERİ

Kültür dünyamızın şekillenmesinde önemli bir yeri bulunan tasavvuf, kul ile Allah arasında ihsan olayının gerçekleşmesi veya kulun ihsan vasfını kazanmasının

³⁰ Akkoyun, “Aksaray’da Çekilen...”, s. 986.

³¹ Yenen, İbrahim, “Türk Sinemasında İslamcılık Pratiği: Milli Sinema Örneği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/3 (2012):243.

³² Tosun, “Aile Filmleri”, TAA, III, 908.

³³ Güngör, Erol, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, II. b., Mayaş Yay., Ankara 1984, s. 98.

³⁴ Tosun, “Aile Filmleri”, TAA, III, 908.

³⁵ Yenen, “Türk Sinemasında İslamcılık...”, s. 254.

³⁶ MTTB Milli Sinema Açıkoturumu, MTTB Sinema Kulübü Yay., İstanbul, 1973, s. 175-176.

³⁷ Akkoyun, Turan, “Türk Kültürünün Sinemaya Yansıması Üzerine Bir Tarih Araştırması”, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 20-21 Mayıs 2017, Bosna-Hersek, Bildiri Özetleri, Saraybosna 2017, s. 15.

³⁸ Akkoyun, “Aksaray’da Çekilen...”, s. 981.

³⁹ Nurbaki, Haluk, *Anadolu Mucizesi*, Damla Yay., İstanbul 1985, s. 13.

yollarını gösteren ilim⁴⁰ olmakla birlikte insanın kendi ruhunu incelemesi yöntemidir.⁴¹ Türklerin topluca İslamiyet'i kabulü ile birlikte Türk coğrafyaları olan Horasan ve Maverainnehr bölgeleri tasavvuf ilminin önemli merkezleri haline gelmiştir.⁴² Gönül terbiyesini, tasavvuf ilminin bu muhtelif mekânlarından alan ve tasavvufun umumileşmesinde⁴³ önemli bir noktada bulunan Somuncu Baba, XIV. yüzyılda ve XV. yüzyılın başlarında yaşamış tarihi bir şahsiyettir. Ayrıca şehir tarihçiliği açısından ülkenin farklı bölgelerinde yer alan Malatya, Darende, Bursa, Kayseri ve Aksaray şehirlerinin vazgeçemeyeceği bir kültür adamıdır.⁴⁴

İlim ve irfan ocaklarının oldukça rağbet gördüğü bir asırda yetişen⁴⁵ Somuncu Baba, Anadolu İslam kültürünün, dinamik bir yaşam tarzı haline gelmesinde önemli bir yere sahip olduğu gibi Anadolu'nun manevi fethini gerçekleştirerek, Anadolu'yu bir gönül coğrafyası haline getirmekte misyon üstlenen önemli mutasavvıflardan bir tanesidir. Halk arasına karışarak melamî meşrep bir hayat süren Somuncu Baba, pişirdiği somunlarla sokak sokak dolaşarak "somunlar, müminler"⁴⁶ nidaları ile insanların teveccühünü kazanmıştır.

Asırlar geçse de değerinden bir şey yitirmeyen Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana gibi tarihi şahsiyetlerimiz arasında yer alan Somuncu Baba; yönetmenliğini ve yapımcılığını Kürşat Kızbaz'ın üstlendiği⁴⁷ ve göze hitabı yüksek tutulan; Zinciriye Medresesi, Selime, Güzelyurt, Sultanhanı, Hasan Dağı⁴⁸ gibi farklı mekânlarda çekimleri yapılan, "Somuncu Baba Aşkın Sırrı" filmi ile beyaz perdeye taşınmıştır.

Somuncu Baba Aşkın Sırrı filmi, Mahmut Ulu'nun *Somuncu Baba Aşkın Sırrı* adlı biyografik romanından⁴⁹ esinlenerek sinemaya aktarılmıştır. Bu yönüyle *Somuncu Baba Aşkın Sırrı* filmine örnek teşkil eden ve romandan sinema filmi yapılan eserler de mevcuttur. Bunlar arasında; *Ateşten Gömlek*, *Sinekli Bakkal* (Halide Edip Adıvar), *Çalikuşu*, *Yaprak Dökümü* (Reşat Nuri Güntekin), *Bir Millet Uyanıyor* (Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu), *Hıçkırık*, *Küçük Hanımefendi* (Kerime Nadir Azrak), *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*, *Sözde Kızlar* (Peyami Safa), *Üvey Ana* (Aka Gündüz), *Kuyucaklı Yusuf* (Sabahattin Ali) vb. gibi roman-film üzerinden çalışmalar⁵⁰ sinema tarihimizin ilk dönemlerinden itibaren mevcuttur.

⁴⁰ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997, s. 689.

⁴¹ Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1986, s. 1.

⁴² Ahmedova, Zamira, *Türkler Arasında İslamiyet'in Yayılmasında Tasavvufun Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara 2006, s. 30.

⁴³ Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, V. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1984, s. 15.

⁴⁴ Akkoyun, "Aksaray'da Çekilen...", s. 981.

⁴⁵ Hızlı, "Somuncu Baba", s. 264.

⁴⁶ Şahin, Haşim, "Somuncu Baba", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2009, XXXVII, 377.

⁴⁷ "Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filminin Aksaray Galası Yapıldı", *Aksaray Haberleri*, 23 Mart 2016

⁴⁸ *Aksaray Haberleri*, 7 Nisan 2016.

⁴⁹ "Aşkın Sırrı Somuncu Baba İsimli Kitap Çıktı", *Aksaray Haberleri*, 10 Aralık 2013.

⁵⁰ Kale, Özlem, *Türk Sinemasını Besleyen Romanlar (1922-1946)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2009. adlı çalışmadan temin edilmiştir.

Sinema türlerinin tek birine atfedilemeyecek bir film özelliği taşıyan Somuncu Baba filminde genel manada, dinî film türü vurgulanmıştır. 1961 yılında “Hz. Ömer’in Adaleti” (Yönetmen: Nejat Saydam, 1961) adlı film ile başlayan, dinî film türünün temeli, dine dayanmakla birlikte farklı türlerde kullanılan özellikleri de içermektedir.⁵¹ Bu tarz sinema; konulara yaklaşım biçimi, işleyiş biçimi ve kullanılan araç-gereçler yönünden farklı türlerle büyük benzerlikler gösterdiği gibi tarihsel, biyografik ve destan film türleriyle de yakın ilişki içerisinde⁵² olup toplumsal ve tarihsel bağlama tanıklık etmektedir.

Veysel Karani (Yönetmen: Hüseyin Peyda, 1965), *Hz. Aişe* (Yönetmen: Nuri Akıncı, 1966), *Allah’ın Arslanı Hz. Ali* (Yönetmen: Tunç Başaran, 1969), *Hz. Ömer* (Yönetmen: Asaf Tengiz, 1973), *Hz. Ömer’in Adaleti* (Yönetmen: Osman Seden, 1973), *Rabia İlk Kadın Evliya* (Yönetmen: Süreyya Duru, 1973), *Gönüller Fatihi Yunus Emre* (Yönetmen: Özdemir Birsell, 1973), *Yunus Emre Destanı* (Yönetmen: Çetin İnanc, 1973), *Mevlana* (Yönetmen: Atif Yılmaz, 1973), *Yunus Emre* (Yönetmen: Engin Temizer, 1986), *Veysel Karani - Sonsuzluğun İki Yakası* (Yönetmen: İsmail Güneş, 1993), *Veysel Karani* (Yönetmen: Nazif Tunç, 2007), *Hz. Rabia* (Yönetmen: Nazif Tunç, 2008), *Hz. Ömer’in Doğuşu* (Yönetmen: Nazif Tunç, 2012), *Yunus Emre: Aşkın Sesi* (Yönetmen: Kürşat Kızbaz, 2014). gibi filmler, dinî film türünün örnekleri arasındadır.

Dinî film türlerinde senaryolar tamamen tarihsel karizmatik dini şahsiyetler⁵³ ve mesajları⁵⁴ üzerine kurgulanmaktadır. Genel olarak peygamberlerin, din büyüklerinin, halife ve sahabenin hayatlarının konu edildiği dini içerikli filmler, Türk sinemasının tarihi⁵⁵ perspektifi içerisinde değerlendirilebilecek önemli temayı oluşturmaktadır. Buna benzer içerikli *Sultan Divanı ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik Belgesel Filmi* (Hakan Yılmaz, 2015) isimli bir genel amaçlı proje gerçekleştirilmiştir.

Türk tarihinin geneli incelendiğinde Anadolu’nun Türk İslam yurdu haline gelmesinde pek çok etken vardır, bunlardan biri de tasavvuf ve tasavvufi zümrelerdir.⁵⁶ Filmde de değinildiği üzere Ahmed Yesevî, Mevlana, Hacı Bektâş-ı Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram gibi sufiler Anadolu insanının hamisi hâline gelmiş ve tarihi süreçte önemli roller üstlenmişlerdir.⁵⁷ Bu tarihi din büyüklerinin filmleşme süreci,

⁵¹ Yenen, *Toplumsal Tezahürleri...*, s. 53.

⁵² Özön, *Sinema Sanatına Giriş*, s. 211.

⁵³ Yenen, *Toplumsal Tezahürleri...* s. 55.

⁵⁴ Uzdu, “Türk Sinemasında Din İmgesi Üzerine...”, s.35.

⁵⁵ Bağır, Mehmet, *Türk Sinemasında Tarihi Film Olgusu*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Sinema ve Televizyon Ana Bilim Dalı, Erzurum 2016, s. 65.

⁵⁶ Özköse, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında...”, s. 249.

⁵⁷ Çağlar boyu devam eden bu rolün pek çok tarihi aktörü bulunmaktadır. Bu durum daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Osmancık, Sandıklı, Bodrum, Domaniç, Sinop, Giresun, Denizli, Makedonya, Kayseri ve Şarkkışla gibi yerleşim yerlerinde Koyun Baba buna verilebilecek örneklerden sadece bir tanesidir. Anadolu’nun Fethi Türkleşmesi ve İslamlaşması aşamasında Horasan’dan Anadolu’ya gelen Koyun Baba ismiyle 18. Yüzyıl ortalarına kadar hizmet veren Karahisar-ı Sahip Sancağı, Sandıklı Kazası, Yağdı Köyündeki Zaviye şuradan ele alınmıştır: Mustafa Karazeybek, “Afyonkarahisar-Sandıklı’da Koyun Baba Zaviyesi”, Uluslararası Nehrin Piri Koyun Baba Sempozyumu, 13-14 Mayıs 2016 Bildiriler Kitabı, Hitit Üniversitesi Yay., Çorum Aralık 2016, s. 255-256.

toplum tarafından kabul görmüş, “dini şahsiyetlerin hayatı bağlamında anlatılması”, bu gönül sultanlarının dünya tasavvuruyla eski zamanlara ait gelenekle özdeşleşmesini sağladığı gibi izleyici kitlesi için de heyecan uyandırıcı bir süreci başlatmıştır.

Ekonomik ve sosyal koşullardan beslenen sinema, toplumun bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve tarihi süreçte gelişim göstererek, bireylerin ortak değerlerini beyazperdeye taşımıştır. Türk toplumunun kültürel birikiminin her bakımdan sahneye yansıtıldığı Somuncu Baba Aşkın Sırrı filmi; sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik, paylaşmak, sabır gibi toplumun öz değerlerinden pareler sunması itibarıyla önem kazanmıştır. Türk İslam kültürünün aidiyetlerinin, dinamik bir yaşam çerçevesinde izleyiciye sunulduğu filmde; zaman, mekân ve kişilerin varlığının⁵⁸ yerinde kullanımı ve görselliğin mükemmelliği sinematografik imgeleri güçlendirilmiştir. Böylelikle “Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filmi”, döneminin en fazla izlenen 100 filmi arasında⁵⁹ yerini aldığı gibi Avrupa’da da vizyona girmiştir.⁶⁰

Mekân kavramının dinamik bir hareketlilik ile sürekli değişim göstermesi, Somuncu Baba’nın ilahi aşkı arama yolunda göstermiş olduğu İslami duruşu⁶¹ temsil etmektedir. Bununla birlikte, *hayal ve hakikat... İslam ve aşk... arayış ve beklenti* yolunda Hicaz'dan Şam'a, Malatya'dan Kayseri'ye ve Bursa'dan Aksaray'a uzanan hikâyesiyle vermiş olduğu zorlu mücadele, çekilen çile ve sonunda yaşanan mutluluk perdeye yansıtılmıştır.

Şehir ve manevi şahsiyet denilince evvela Hz. Eyyüp-Şanlıurfa, Eyyüp Sultan-İstanbul, Mevlana Celâleddin-i Rûmî-Konya, Hacı Bayram-ı Veli-Ankara, Yunus Emre-Sivrihisar, Somuncu Baba-Aksaray, Koyuncu Baba-Osmancık, Sultan Divani - Afyonkarahisar akla gelir.

Aksaray şehri⁶², tarihi süreç içerisinde Anadolu’nun ilmî, iktisadî, içtimaî merkezlerinden birisi⁶³ olarak hala önemini muhafaza eden şehirlerimiz arasındadır. Aksaray’ın İslam medeniyeti kökünden gelen bir yapı üzerine inşa edildiğinin vurgusu

⁵⁸ Adanır, Oğuz, *Sinemada Anlam ve Anlatım*, II. bs., Alfa Yay. İstanbul, 2003, s. 147.

⁵⁹ “Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filmi En Fazla İzlenen Film Arasında”, *Aksaray Haberleri*, 2 Ocak 2017.

⁶⁰ “Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filmi Avrupa’da Vizyona Giriyor”, *Aksaray Haberleri*, 26 Mayıs 2016

⁶¹ Hilmi Maktav, “Sinema ya da İlahi Aşk: İslami Sinemada Tasavvufi Yolculuklar”, *Sinema Araştırma Dergisi*, 1/2 (2010):35.

⁶² Aksaray şehri ile ilgili belli başlı çalışmalar: M. Hilmi, *Aksaray Tarihçesi*, Aksaray Vilayet Matbaası, Aksaray 1931; Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi I-II*, Fatih Yay., İstanbul 1974; Başer, Şahin, *Aksaray’da Medfun Bulunan Zatların Kabri Şerifleri ve Türbeleri*, Prestij Matbaası, Aksaray 1995; Topal, Nevzat, *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray*, Aksaray Valiliği Yay., Aksaray 2009; *Osmanlı Belgelerinde Aksaray Vilayeti*, (Haz. M. Taner Koltuk), Aksaray Valiliği Yay., Aksaray 2011; Yörük, Doğan, XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584), Tablet Kitabevi Yay., Konya 2005; Uçakçı, İsmail, *Sivas, Kayseri, Niğde, Aksaray, Nevşehir Yöresi Oğuz Boyları*, II, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2015; Tekeli, Osman, “Aksaray Vilayet Gazetesi’ne Göre Aksaray’ın Sosyal Kültürel ve Ekonomik Durumu 1926-1933”, *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, (Ed. Musa Şaşmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2008, ss. 185-237; Bay, Mustafa, *Salnamelerde Aksaray*, Aksaray Valiliği Yay., Aksaray 2013; Kaya, Erdoğan, *Tarihten Günümüze Aksaray*, 2013.

⁶³ Oral, M. Zeki, “Aksaray Tarihi Önemi ve Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, 5(1962):224.

yapılan filmde, çekimlerin çoğunluğunun burada gerçekleşmesi şehrin tanıtımında⁶⁴ büyük rol oynamıştır.

Kültürel olarak Aksaray ile bütünleşen Somuncu Babanın hayatına dair olan bu film; yuva kurmak, evlenmek gibi aile kavramları üzerine durarak, dönem ailesini izleyiciye sunduğu gibi Türk ailesindeki sarsılmaz karı-koca saygısını, sevgisini ve sadakatini⁶⁵ ele alarak eşler arası iletişimi görselleştirmiştir. Aynı zamanda kadının aile içerisindeki konumuna da değinilen filmde, özellikle “kadının fedakârlığı” üzerine durularak, kadına atfedilen sosyal statü İslamiyet ile birleştirilmiştir.

SOMUNCU BABA FİLMİNDE AİLE

İnsanlık tarihinin ilk beraberliği⁶⁶ ve içtimai bünyenin çekirdeğini⁶⁷ teşkil eden aile, eşler ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birliktir. Tarihin uzun seyri içerisinde toplumların vazgeçilmez sosyal ünitesi⁶⁸ olma görevini daima koruyan aile, İslam’ın dünya mantalitesinde yer alan önemli sosyal müesseselerinin de başında gelmektedir. Tarihi süreçte değişim ve dönüşümlere tanıklık eden aile teşekkülü, hayatı kendi potasında değerlendirmeye tabii tutan İslam dini ile birlikte yeni boyutlar kazanmıştır. Türk İslam sentezinden geçen aile müessesesi, muhtelif ayet ve hadislerle teşvik edildiği⁶⁹ gibi aile fertlerini birbirine bağlayan manevi değerler ile bütünleştirilmiştir.

Türk İslam ailesinin beyaz perdeye yansıtıldığı “Somuncu Baba Aşkın Sırrı” filminde; “yuva kurmak”, “nikâh”, “eşler arası muhabbet, saygı ve mesafe”⁷⁰, “kadına, eşe verilen değer”, “baba nasihatı”, “evlat”, “hayat mücadelesi”, “ilim”, “çalışkanlık”, “nimet”, “paylaşmak”, “kader”, “sabır”, “özlem”, “fedakârlık”, “vuslat” gibi belirleyici manevi değerlerin işlenmesi ve günümüz sarsılan aile yapısına örnek teşkil etmesi itibarıyla büyük önem arz etmektedir.

Aile Kurmanın Hukuki Dayanağı: Nikâh

İslam dini, getirdiği özel hüküm ve genel prensiplerle “fert ile toplum”, “iman ile ibadet”, “ahlak ile hukuk” ve “dünya ile ahiret” arasında denge ve bütünlük⁷¹ kurmuştur. İslam hukukuna göre, evlenmenin dini hükmü⁷² olan nikâh; bir kadın ve bir erkek arasında beraber yaşama imkânını doğuran, taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen, rızai bir akit ve karşılıklı irade beyanlarının birbirine

⁶⁴ “Aşkın Sırrı Somuncu Baba Filminin Tanıtımı Yapıldı”, *Aksaray Haberleri*, 8 Aralık 2014.

⁶⁵ Eröz, Mehmet-Güler, Ali, *Türk Ailesi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1977, s. 60.

⁶⁶ Doğan, İsmail, “Aile Kavramının Alanı”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, I, 22.

⁶⁷ Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, XXXV. bs., Ötüken Yay. İstanbul 2013, s. 219.

⁶⁸ Aydın, Mehmet, “İslam’da Ailenin Yeri ve Önemi”, *Mehir*, Yaz 1998, s. 26.

⁶⁹ Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslam Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989, II, 199.

⁷⁰ Akkoyun, “Aksaray’da Çekilen...”, s. 992.

⁷¹ Bardakoğlu, Ali, “Türk Aile Hukukunun Tarihi Gelişimi”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, II, 611.

⁷² Aydın, “Aile”, *DİA*, II, 199.

muvafakatiyle⁷³ gerçekleşmektedir. İslam dininin aile düzeninde tesis ettiği en yüksek ideal, eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarına yer vermesidir. Bu bağlamda aileyi meydana getiren nikâh, hukuki bir işlem olmasının ötesinde evlilik bağının kurulması itibariyle bireylere müşterek hayatı paylaşma, yeni alışkanlıklar kazanma ve toplum içinde evlilik sonucu kazanılan rolleri ve gereklerini yerine getirme sorumluluğu yükleyen⁷⁴ kültürel bir temsildir.

Somuncu Baba Aşkın Sırrı filminde, şahitler huzurunda, bir din büyüğü öncülüğünde⁷⁵ dini nikâhın gerçekleştirilmesi ve ailenin devamı için yapılan duanın, sinemanın dili olan görselliğe yansıtılması kültürel bir pratiği gözler önüne getirmiştir. İslam'ın aile perspektifinden, kareler sunan film; "sevgi", "yuva kurmak", "kader", "alinyazısı" ve "kadının eşin helali olması" teşekküllerini aile müessesesi ile birleştirdiği gibi aileyi meydana getiren "evlenme"⁷⁶ olayına açıklık getirip, evliliğin kişi için bir başlangıç olduğunu hatırlatmıştır. Bu bağlamda aile, muhakkak ki Türk İslam kültürünün bir taşıyıcısı⁷⁷ ve bu kültürü tarihsel gelişim içerisinde bugünlere sunan bir lokomotifidir. *Somuncu Baba Aşkın Sırrı* filmi de aileyi bu boyutlarıyla sinemaya aktarması ve Türk İslam ailesinin aidiyetlerini günümüz ailesine hatırlatması açısından önemlidir.

Eşler Arası İletişim

Aile, "sadakat", "sevgi", ve "dayanışma" üzerine⁷⁸ kuruludur. Birlik, beraberlik ve dayanışma içinde olmak, sevgi ve saygıyı aile ortamı içinde yaşamak ve yaşatmak, ailenin ve fertlerinin toplumdaki önemli rolünün ve işlevinin bir parçasıdır. Bu bağlamda aile teşekkülünü meydana getiren "Evlilik, bir iletişim ve etkileşim sistemi" olarak tanımlanabilir.⁷⁹

Dünyevi aşkın, sevginin en mükemmel şekli⁸⁰ olan ilahi aşka ulaşmanın bir yolu sayıldığı filmde; ilahi aşka giden yol mefkûresinin özü ve başlangıcı "insanı sevmek"ten⁸¹ geçmektedir. "İnsanı sevmeyen, hakkı sevemez; hakkı sevmeyen, aşka ulaşamaz" sözünün hassasiyeti boyutunda insan ile âlem arasındaki manaya nail olan *Somuncu Baba'nın*, sabır dolu bir hayat mücadelesi çerçevesinde ele alınan ailede; özünde sevgi,

⁷³ Ekinci, Ekrem Buğra, "İslam Hukukunda Nikah", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, III, 796.

⁷⁴ Birsen Gökçe, "Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı İle İlişkileri", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, II, 509.

⁷⁵ Ekinci, "İslam Hukukunda Nikah", *TAA*, III, 796.

⁷⁶ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.220.

⁷⁷ Toğrol, Beğlan, "Kültür Taşıyıcısı Olarak Türk Ailesi: Doğudan ve Batıdan Örnekler", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, II, 719.

⁷⁸ Akin, Erkan, "Dayanışmanın İlk Durağı Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, I, 310.

⁷⁹ Ergeshkyzy, Aziza, *Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı*, Ankara 2012, s. 40.

⁸⁰ Çınar, Fatih, "Mecazi Aşktan İlahi Aşka", *Somuncu Baba İlim, Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 160 (2014):56.

⁸¹ Öngören, Reşat, "Tasavvuf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslam Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2011, XL, 120.

saygı ve hoşgörü ile biçimlenmiş bağlar, ortak duygular ve değerler olan temalar işlenmiştir.

Ailenin temeli iki birey arasındaki ilişkidir.⁸² Ailenin sahip olduğu “anlayışı” tespit edebilmek için, onun fertlerinin birbirlerine karşı duydukları sorumlulukları, birbirlerine karşı olan görevlerini, birbirlerine karşı besledikleri duyguları bilmek gerekir. Bunun filmde işlenmesi, eşler arası iletişimin belli bir mesafe doğrultusunda olması, eşlerin birbirine empati ile yaklaşması evliliğin her yönden bir “paylaşma süreci”, olduğu mesajını vermiştir.

Babanın Aile İçindeki Yeri ve Önemi

Aile; anne, baba ve evlat münasebetleri temelinde⁸³ sosyal bir kurumdur. Türk İslam ailesinde önemli bir yere sahip olan baba, ailenin geçimini sağlamak, onlara bakmak, korumak ve yetiştirmekle⁸⁴ mükellef kişidir. Aynı zamanda ailedeki bireylerin potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için destekçi, yardımcı, adil ve şefkatlidir. Aile içerisinde önemli bir yere sahip olan baba, Türk aile sisteminin esasları çerçevesinde Türk devletlerinin bütün kuruluşlarında esas alınmıştır. Bu duruma bağlı olarak, eski Türk cemiyetindeki hususi mülkiyette, ferdi hukukta, hürriyet ve istiklal tutkunluğunda, insanları himayeye yönelik sosyal davranışlarda, adalet, dini tolerans anlayışlarında ve bu durumların gerçekleştirilmesinde, korunmasında görevli olan devletin “baba”⁸⁵ telakki edilmesinde Türk ailesinin ana, baba, evlat münasebetlerinde temellenen prensiplerini görmek mümkündür.

Manevi değerlerin aşılandığı, sevgi ve fedakârlığın modellediği⁸⁶ ailede, baba önemli bir yere sahiptir. Aile içerisinde otoriteyi temsil eden baba örneği; sevgi, saygı, fedakârlık ve himaye gibi ahlaki esaslar üzerine kurulan baba-evlat münasebeti nezdinde beyaz perdeye aktarılmıştır. Aynı zamanda “baba nasihati” çerçevesinde, babanın oğla verdiği “ilim”, “ahlak”, “öğrettiği meslek” ve “bu mesleğin sırrına ulaşmak” için evlada gösterdiği yol ön plana çıkarılmıştır. İnsanoğlunun hayatının her safhasında var olan baba öğüdünün, ele aldığımız Somuncu Baba Aşkın Sırrı filminde, evladın yönlendiricisi olması, babanın eğitici yönünü ortaya koymuştur. Aynı zamanda babanın evladı yetiştirmedeki etkinliğine örnek verilerek, günümüz ailesine gönderme yapılmış ve babanın aile içerisindeki yeri ve önemine vurgu yapılmıştır.

Kadının Fedakârlığı

Kadına, tarihi süreçte önemli bir cihetten bakılmıştır. Kadın, eşinin meşveret ortağı, hayat arkadaşı ve çocuklarının annesidir. Kadın biyolojik yapısı itibarıyla ailesine bağlı, eşinin ve çocuklarının bakımından sorumlu bir kişilik olarak

⁸² Ergeshkyzy, “Aile İçi Roller...”, s. 40.

⁸³ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.221.

⁸⁴ Koca, Salim, “Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, III, 8.

⁸⁵ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.221.

⁸⁶ Aydın, “İslam’da Ailenin Yeri ve Önemi”, s. 26.

algılanmıştır. Bu durum onun “analık işlevini”⁸⁷ daha çok ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda kadının en kutsal vazifesi anne olmak ve neslini korumaktır.

İslam dini kadına büyük önem vermiştir. Tasavvufta kadın, Allah’ın cemel sıfatının ortaya çıktığı bir obje⁸⁸ olarak görülmüş ve kadın aşkı, Allah’a âşık olma yolunda önemli bir başlangıcı⁸⁹ teşkil etmiştir. Ele aldığımız filmde, hem bir eş, hem bir anne rolünde karşımıza çıkan kadın karakteri, ilahi aşka giden yolda eşinin yoldaşı ve destekçisi olmuş ve hayat arkadaşının dualarıyla yanında olmuştur.

Aile içerisinde kadın, evini çekip çeviren elindeki bütün olanakları değerlendirerek evdeşine⁹⁰ destek olabilen bir karaktere sahiptir. Aile olmanın genel manasını yansıtan eşler arası sevgi ve saygının perdeye taşındığı filmde, kadının fedakârlığı, eşine verdiği destek, eşinin zorlu mücadelesinde göstermiş olduğu sabır ön plana çıkarılmıştır.

SONUÇ

Sinema II. Abdülhamid döneminde tüm zorluklara rağmen Osmanlı’ya getirilmiş ve böylelikle Türk sinema tarihi başlatılmıştır. Bu süreçten itibaren sinematografik imgeler toplumun sosyo-kültürel değişim ve dönüşümlerinde etkili olmaya başlamıştır. Gerek Muhsin Ertuğrul’un tek kişi hâkimiyeti, gerek yetersiz altyapı nedenleriyle ilerleme kaydedemeyen Türk sineması 1950’li yıllardan itibaren kendini yenilemeye başlamıştır.

1960’lı yıllardan itibaren toplumsal ve kültürel değişimler Türk sinemasında da görülmeye başlanmıştır. Yeşilçam filmleriyle dünyada adını duyurmaya başlayan Türk sineması ulusal, devrimci, hazretli, milli sinema akımlarıyla belirli çizgilerde ilerleme kaydetmiştir. Milli sinemayla birlikte Türk kültür birikimi beyaz perdeye yansıtılmış ve toplumsal konulara ağırlık verilmiştir.

Dinsel film türünün gelişim göstermesi ve ilerleyen süreçte günümüze kadar getirilerek, beyaz perdeye taşınması ile devam eden sürecin nihai örnekleri arasında yer alan Somuncu Baba Aşkın Sırrı filmi sinemanın dili olan görselliği ve işlediği konular itibarıyla büyük önem arz etmektedir. Zengin oyuncu kadrosu ile dört mevsimde çekimleri tamamlanan film, en çok izlenen filmler arasında yerini aldığı gibi Avrupa ülkelerinde de vizyona girmiştir.

Sevgi, saygı, fedakârlık, hoşgörü, misafirperverlik, özlem, vuslat, evlat, baba nasihatı, dayanışma, yardımseverlik gibi konuları ele alması ve bu konuları aile müessesesi ile birleştirmesi günümüz aile yapısına örnek teşkil etmiştir. Ele aldığımız filmde; anne, baba karakterlerinin günümüzdeki rolleri olan babanın eğitici ve öğretici yönü, annenin fedakârlığı, sabrı ve yine eşler arası iletişimin derecelerinin

⁸⁷ Akın, Erkan, “Ananın Aile İçindeki Rolü”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1991, I, 110.

⁸⁸ Ethem Cebecioğlu, “Tasavvuf ve Kadın”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., II, Ankara Aralık 1991, s. 650.

⁸⁹ Cebecioğlu, “Tasavvuf ve Kadın”, s. 652.

⁹⁰ Koca, “Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, s. 9.

görselleştirilmesi Türk-İslam kültürünün birikimlerinden mesajlar vermesi itibariyle büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adanır, O. (2003). *Sinemada Anlam ve Anlatım*, Alfa Yay., İstanbul.
- Ahmedova, Z. (2006). *Türkler Arasında Tasavvufun Yayılmasında Tasavvufun Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Akın, E. (1991). Ananın Aile İçindeki Rolü, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, I.
- Akın, E. (1991). Dayanışmanın İlk Durağı Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, I.
- Akkoyun, T. (2005). "Türk Sineması Neyi Temsil Ediyor?", *Tarih ve Düşünce*.
- Akkoyun, T. (2016). Aksaray'da Çekilen Somuncu Baba Filminin Sinema Tarihimizdeki Yeri Hakkında Tarihi Bir Değerlendirme, *Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, 27-29 Ekim 2016 Aksaray, Aksaray Üniversitesi somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Aksaray.
- Akkoyun, T. (2017). Türk Kültürünün Sinemaya Yansıması Üzerine Bir Tarih Araştırması, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 20-21 Mayıs 2017, Bosna-Hersek, Bildiri Özetleri, Saraybosna.
- Alkan, A. (1991). Şehir, Şehirleşme ve Aile, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, III.
- Altıntaş, H. (1986). *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara.
- Aydın, M. (1998). "İslam'da Ailenin Yeri ve Önemi", *Mehir*.
- Aydın, M. A. (1989). Aile, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, II.
- Bağır, M. (2016). *Türk Sinemasında Tarihi Film Olgusu*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Sinema ve Televizyon Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Bardokoğlu, A. (1991). Türk Aile Hukukunun Tarihi Gelişimi, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, II.
- Bay, M. (2013). *Salnamelerde Aksaray*, Aksaray Valiliği Yay., Aksaray.
- Beşer, Ş. (1995). *Aksaray'da Metfun Bulunan Zaatların Kabr-i Şerifleri ve Türbeleri*, Prestij Matbaası, Aksaray.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara.
- Cebecioğlu, E. . (1991). Tasavvuf ve Kadın, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, II.
- Çınar, F. (2014). "Mecazi Aştan İlahi Aşka", *Somuncu Baba İlim, Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 160.
- Doğan, İ. . (1991). Aile Kavramının Alanı, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, I.
- Ekinci, E. B. . (1991). İslam Hukukunda Nikah, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, III.
- Ergeshkyzy, A. (2012). *Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Eröz, M., Güler, A. (1977). *Türk Ailesi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- Gökçe, B. . (1991). Evlilik Kurumu ve Aile Yapısıyla İlişkileri, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, II.
- Güngör, E. (1984). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, Mayaş Yay., Ankara.

- Hızlı, M. (1987). Somuncu Baba, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2.
- Kafesoğlu, İ. (2013). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Kale, Ö. (2009). *Türk Sinemasını Besleyen Romanlar (1922-1946)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Karazeybek, M. (2016). Afyonkarahisar-Sandıklı'da Koyun Baba Zaviyesi, *Uluslararası Nehrin Piri Koyun Baba Sempozyumu*, 13-14 Mayıs 2016 Çorum, Hitit Üniversitesi Yay., Çorum.
- Kasım, M., Atayeter, H. D. (2012). 1960'lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1/4.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, III.
- Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi I-II.*, Fatih Yay., İstanbul.
- Köprülü, F. (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.
- Künüçen, H. , Künüçen, Ş. (2002). Sinemanın Türkiye'ye Girişi ve İlk Yılları, *Türkler Ansiklopedisi* Ankara, XV.
- Maktav, H. (2010). Sinema ya da İlahi Aşk: İslami Sinemada Tasavvufi Yolculuklar, *Sinema Araştırma Dergi*, 1/2.
- Nurbaki, H. (1985). *Anadolu Mucizesi*, Damla yay., İstanbul.
- Onaran, A. Ş. (1994). *Türk Sineması*, Kitle Yay.
- Oral, M. Z. (1962). Aksaray Tarihi Önemi ve Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, 5.
- Öngören, R. (2011). Tasavvuf, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, XL.
- Özgüç, A. *100 Filmde Başlangıcından Günümüze Türk Sineması*, Bilgi Yay.
- Özköse, K. (2003). Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufu Zümre ve Akımların Rolü, *Cumhuriyet Üniversitesi ve İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 7/1.
- Özön, N. (1970). *Fuat Uzkımay*, TSD Yay.
- Özön, N. (2008). *Sinema Sanatına Giriş*, Agora Kitaplığı Yay., İstanbul.
- Tekeli, O. (2008). "Aksaray Vilayet Gazetesine Göre Aksaray'ın Sosyal Kültürel ve Ekonomik Durumu 1926-1933", *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Tezcan, M. (1972). Toplumsal Yaşantımızda Sinema ve Halk Eğitimindeki Rolü, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Ankara, 5/3.
- Togan, A. Z. V. (1981). *Tarihte Usul*, Enderun Yay., İstanbul.
- Toğrol, B. (1991). Kültür Taşıyıcısı Olarak Türk Ailesi: Doğudan ve Batıdan Örnekler, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, II.
- Topal, N. (2011). *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray*, Aksaray Yay., Aksaray.
- Tosun, N. (1991). "Türk Sinemasında Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, III.
- Tosun, N. (1991). Aile Filmleri, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, III.
- Uçakçı, İ. (2015). *Sivas, Kayseri, Niğde, Aksaray, Nevşehir Yöresi Oğuz Boyları*, Bilge Oğuz Yay., İstanbul.

- Uzdu, H. (2016a). Modernleşme Sürecinde Türk Sineması ve Din, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42.
- Uzdu, H. (2016b). Türk Sinemasında Din İmgesi Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Bakış Denemesi, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5.
- Yağmur, M. (2016). "Sinemanın Osmanlı Devletine Gelişi ve İlk Film Gösterileri", *Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 13-15 Ekim 2016 Elazığ, Asos Yay., Elazığ.
- Yenen, İ. (2011). *Toplumsal Tezahürleri Bağlamında Türk Sinemasında Din Dindarlık ve Din Adamı Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Yenen, İ. (2012). Türk Sinemasında İslamcılık Pratiği: Milli Sinema Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/3.
- Yıldırım, T. (2015). Türk Sinema Tarih Yazımı ve Türler: Yeşilçam'ın Oluşum Döneminde Başat Türlerin Eleştirel Söylem Üzerinden Tanımlanması (1948-1959)", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 1/72.
- Yörük, D. (2005). *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Tablet Kitapevi Yay., Konya.
- Zengin, H. K. (2016). Kitap Tanıtımı: Sinema ve Din Eğitimi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara, 7/2.

Açık Oturum

MTTB Milli Sinema Açıkoturum, MTTB Sinema Kulübü Yay., İstanbul 1973.

Gazeteler

Aksaray Haberleri, 7 Nisan 2016.

"Aşkın Sırrı Somuncu Baba Filminin Tanıtımı Yapıldı", Aksaray Haberleri, 8 Aralık 2014.

"Aşkın Sırrı Somuncu Baba İsimli Kitap Çıktı", Aksaray Haberleri, 10 Aralık 2013.

"Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filmi Avrupa'da Vizyona Giriyor", Aksaray Haberleri, 26 Mayıs 2016.

"Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filmi En Fazla İzlenen Filmler Arasında", Aksaray Haberleri, 2 Ocak 2017.

"Somuncu Baba Aşkın Sırrı Filminin Galası Yapıldı", Aksaray Haberleri, 23 Mart 2016.

Kentsel Ekoturizm ve Isparta Kent Merkezinde Uygulanabilirliği

Beste İşçi^{a*}, Nurcan Pınarcı^b, Atila Gül^c

^{a, b}Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

^cSüleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Isparta.

Öz

Kent turizmi kapsamında "kent ekoturizmi", mevcut ekolojik değerleri koruma, sürdürülebilirliğini sağlama, kente ve kent insanına hizmet verme bağlamında önem kazanmaya başlamıştır. Kent ekoturizmi, yerel deneyimlerin artması, farklı kültürdeki insan topluluklarının bir araya gelmesi, yöresel değerlerin önem kazanması, yöresel ve bölgesel ekonominin canlanması, insanların yeni yerler keşfetmesi, doğal çevreye sahip çıkma bilincinin kazanılması gibi pek çok sosyal, ekonomik, ekolojik ve çevresel yararlar sağlamaktadır. Kentin doğal ve kültürel değerleri ekoturizm etkinlikleri için değerlendirilebilecek potansiyel kaynaklardır. Bu çalışmada, Isparta kent içi ve yakın çevresindeki doğal ve kültürel değerlerin kent ekoturizm açısından potansiyeli ortaya konulmuş ve geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur. Isparta kent ölçeğinde açık ve yeşil alanlar, kültürel değerler, doğal ve ormanlık alanlar ve diğer değerler adı altında dört değer grubu belirlenmiştir. Bu değerlere göre önerilen rotalar üzerinde ekoturizm etkinlikleri ilişkilendirilmiştir. Isparta kent merkezinde ve yakın çevresinde yapılacak ekoturizm etkinlikleri kapsamında, doğa yürüyüşü, dağ bisikletçiliği, bitki ve yaban hayatı gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, orientering, bitkilendirme çalışmaları, erozyon önleme çalışmaları, sokak hayvanları bakım ve gelişimine yönelik çalışmalar, çöp toplama, gül toplama vb etkinlikler öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kentsel ekoturizm, yeşil alanlar, eylem planı, Isparta kenti.

Urban Ecotourism and Applicability in Isparta City

Abstract

Urban ecotourism has come to the forefront in the context of protecting existing urban ecological values, ensuring its sustainability, providing service to urban people and to the city within the scope of urban tourism. Urban ecotourism provides many social, economic, ecological and environmental benefits such as the strengthening of local experiences, aggregation of human communities from different cultures, gaining importance of local values, revitalization of local and regional economies, discovering new places and raising awareness towards natural environment. Natural areas and cultural values of the city are potential resources that can be evaluated for ecotourism activities. In this study, natural and cultural assets of Isparta and its surroundings were examined and recommendations were made for the development of urban ecotourism. For this reason, value groups were identified in Isparta city scale; green areas, cultural values, natural and forest areas and other values. According to this values ecotourism activities in Isparta city center and its surroundings are trekking, mountain biking, plant and wildlife observation, nature photography, orienteering, planting studies, erosion prevention studies, street animal care and improvement activities, garbage collection, rose gathering and others.

Keywords: Urban ecotourism, green areas, action plan, Isparta.

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik kalkınması açısından lokomotif görevi üstlenen turizm sektörü, nicelik ve nitelik açısından giderek değişmekte ve çeşitlenmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren kabul gören klasik turizm, çoğunlukla deniz (sea)+ güneş (sun)+ kum (sand) yani 3 S üçlemesiyle ilişkilendirilmiş ancak daha sonra bireysel ve özel ilgi turlarına doğru bir yönelme söz konusu olmuştur. Bu bağlamda eğitim, eğlence ve macera odaklı aktiviteler, doğal ve kültürel değerlerin korunması, yeni yerlerin keşfedilmesi ve ziyaretçi tatmininin artırılması kapsamında her ülke kendi özelliklerine göre farklı turizm türlerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak yerli ve yabancı turistlerin değişen beklenti ve istekleri dikkate alınarak turizmin çeşitlendirilmesi gündeme gelmiştir.

Ülkemizde klasik turizme alternatif olabilecek turizm türleri; inanç turizmi, sağlık ve termal turizmi, kırsal turizm, kültür turizmi, kayak turizmi, yayla turizmi, av turizmi, golf turizmi, yat turizmi, hava sporları turizmi, kuş gözlemciliği turizmi, akarsu-rafting turizmi, sualtı dalış turizmi, dağcılık turizmi, botanik turizmi, kongre turizmi, mağara turizmi şeklinde sıralanmaktadır (Albayrak, 2013: 46).

Son yıllarda Türkiye'de "çevreye duyarlı turizm" anlayışı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bu amaçla ülkemizde turizmin çeşitlenmesine, turizmin tüm yıla ve tüm bölgelere yayılmasına, çevreye ve kültürel değerlere duyarlı turizm olgusunun yerleştirilmesine, yerel yönetimler ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılmasını sağlayacak alternatif turizm projelerine ve uygulamalarına öncelik verilmektedir (Turizm Bakanlığı, 1998).

1992 yılında gerçekleştirilen Çevre Zirvesi'nde doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir bir çevre için kararlar alınmıştır. Özellikle doğal ve kültürel kaynakları koruyarak ve onlara zarar vermeden turizm amaçlı yararlanma imkânlarının geliştirilmesi ve yöre insanların kültürlerini yok etmeden, turizm faaliyetlerinden yararlanmaları öngörülmüştür. Ekoturizm kavramı, ilk kez 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanılmış (Rahemtulla ve Wellstead 2001) ve özellikle 1990'lardan itibaren kavramsal çerçevesi, amacı ve uygulama sonuçları açısından tartışılan bir konu haline gelmiştir (Blamey, 1997).

Dünya Koruma Birliği'ne göre ekoturizm "Doğayı, kültürel değerler de dahil olmak üzere korumayı ve desteklemeyi amaçlayan, doğayı takdir etmek ve zevk almak için tahrip edilmemiş doğal alanlarda yapılan, ziyaretçi etkisinin minimum düzeyde olduğu, yöre insanının sosyo-ekonomik gelişmesine katkı sağlayan ve çevresel sorumluluk içeren bir seyahat olarak tanımlanmıştır (Wood, 2002).

Günümüze kadar yapılan tanımlar çerçevesinde ekoturizmin temel bileşenleri şu şekildedir (Gül ve Özaltın, 2007);

- Doğa temelli özellikle de doğanın yapısı ve işleyişi ile kültürel değerleri anlamaya yönelik bir çaba içerisinde olması ve bu çabayı korumaya dönüştürme eğiliminde olması,
- Biyolojik çeşitliliğin öncelikli korunması,

- Yöre halkının aktif katılımının sağlanması,
- Yöreye sosyo-ekonomik yararlar sağlanması,
- Yerel halkın ve ilgili paydaşların çok yönlü sorumluluk üstlenmesi,
- Doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerin en aza indirilmesi,
- Ekoturizm etkinliklerin küçük gruplarla yada bireysel olarak yapılması,
- Doğa ve çevre korumaya karşı farkındalığın ve bilincin artırılması,
- Doğal alanda yapı ve fiziksel tesisler minimum seviyede özellikle doğal çevreyle ve yerel mimariyle uyumlu olması,
- Doğaya karşı sorumlu, saygılı ve kabul edilebilir turizm etkinliği olmasıdır.

Ekoturizm, temel olarak doğal (biyolojik çeşitlilik, ilginç jeomorfolojik oluşumlar, ilginç iklim özellikleri ve görsel manzaralar vb) ve kültürel (tarihi ve arkeolojik kalıntı ve eserler, yöresel festivaller, folklor, yöresel ürün ve mimarisi, arazi kullanım desenleri vb.) kaynaklar olmak üzere iki çekim kaynağına sahiptir. Bu kaynakların ilginç ve ender rastlanılan türden olmaları ve özellikle keşfetme ve takdir değerlerinin yüksek olması kaynak değerlerinin çekiciliğini daha fazla arttırabilecektir. Özellikle biyolojik çeşitlilik ile ilgili değerler ekoturizm açısından her zaman diğer değerlerden daha yüksek çekiciliğe ve öneme sahiptir (Gül ve Özaltın, 2007).

Günümüzde, doğa yürüyüşü (trekking), dağa tırmanma, kuş izleme, doğa fotoğrafçılığı, yaban yaşam safarisi, kampçılık, rafting ve bitki gözlem ve inceleme gibi etkinlikler ekoturizm etkinlikleri olarak kabul görmektedir (Whelan, 1991; Gül ve Özaltın, 2007). Ancak doğada gerçekleştirilen her bir etkinliğin ekoturizm etkinlikleri olarak değerlendirildiği veya algılandığı da gözlenmektedir. Bu nedenle bir etkinliğin ekoturizm etkinliği olarak kabul edilebilmesi için bazı temel özelliklere sahip olmasını gerektirmektedir (Gül ve Özaltın, 2007). Ekoturizm etkinlikleri;

- Doğal ve kültürel değerlere zarar vermemeli, aksine korunması ve gelişmesine katkıda bulunmalıdır,
- Kaynak değerlerine ve ekolojik bütünlüğe doğrudan ve çok yönlü katkıda bulunmalıdır,
- Doğa ve çevre etiğine uygun söylem ve eylemleri teşvik etmelidir,
- İnsana yönelik değil doğaya dönük olmalıdır,
- Dışsal değerlerden çok içsel değerler üzerinde yoğunlaşmalıdır,
- Etkinlik sürecine yöre insanlarının aktif katılımı sağlanmalıdır,
- Etkinliklerde doğaya katkı, öğrenme ve takdir ölçüleri ile tatmin olma gibi temel hedefler gözetilmelidir.

Günümüzde ekoturizm uygulamalarına yönelik söylemlerin özüne uygun bir şekilde eyleme dönüştürülememesi doğal kaynakların olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir. Ortaya çıkan bu olumsuzlukları en aza indirgenmesi amacıyla bu etkinliklerin özellikle kentsel alanlarda ve çevresinde yapılmasının daha akılcı olduğu düşünülmektedir. Kent turizmi daha çok kentlerin yapıları çevresi ile ilgili olup mimari, anıtsal, tarihsel ve kültürel mekânlar üzerinde genelde yoğunlaşmaktadır. Kentlerin sürdürülebilir ve çok yönlü gelişimlerinin sağlanması için turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine yönelik çabalar ve faaliyetler de her geçen gün artmaktadır.

Bir kentin turistik destinasyonu başlıca şehrin fiziksel özellikleri, kentsel toplum unsurları, yönetim (tedarik odaklı), pazarlama (ziyaretçi odaklı) olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır (Paskaleva-Shapira, 2007).

Avrupa sürdürülebilir kentsel turizm girişimi aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (Paskaleva, 2001);

- a) Kentsel turizm faaliyetlerinin mevcut altyapısı olan turistik alanlara ve kentsel yeşil alanlara erişebilmesini sağlamak,
- b) Yerel toplumun kültürel ve sosyal yaşamının güçlendirilmesine katkıda bulunmak,
- c) Yerel halkın ve ziyaretçilerin haklarını korumak,
- d) Ekonomik canlılık (uzun vadede kalkınma ve nitelikli istihdam olanakları) sağlamak,
- e) Ulaşımı uygun düzenlemek suretiyle ekolojik zararları en aza indirmek,
- f) Sürdürülemez tüketim kalıplarını ortadan kaldırmak.

Olumsuz ekolojik etkilerin en aza indirilmesi, yerel halk ve ziyaretçilerin bu olumsuzluklardan etkilenmemesi için turizmin sürdürülebilir gelişimini sağlamak amacıyla kentsel turizmin teşvik edilmesi gerekmektedir (Paskaleva, 2001).

Kentsel turizmde daha çok ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik kültürel değerler ön planda olmaktadır. Ancak kentlerin sosyal-ekonomik ve ekolojik gelişiminin sağlanabilmesi için ekoturizm önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır (Wright, Hall ve Lew, 1998).

Bu bağlamda "Kent ekoturizmi" giderek önem kazanmakta ve içeriği net olarak tanımlanmadığı için bu kavramın geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Wu ve Wang, 2007; Wu vd. 2010). Bu nedenle, kent ekoturizm kavramının içeriğini tartışılması ve bilimsel bir yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kent ekoturizminin geliştirilmesine vurgu yapmak, önemli doğa ve kültür turizmi potansiyeline sahip Isparta kentinin ve yakın çevresindeki doğal ve kültürel değerlerin ve alanların kent ekoturizmi açısından potansiyelini ortaya koymak ve kent ekoturizminin geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktır.

1. KENT EKOTURİZMİ

Kent ekoturizmi, ilk olarak Blackstone Corporation (1996) tarafından önerilmiş ve kentsel alanlara yapılan sürdürülebilir seyahatler edilmesi olarak kabul edilmiştir. 2004 yılında Kanada'da yapılan Kentsel Ekoturizm "Urban Ecotourism Conference" adlı konferansta, Kent Ekoturizmi; "Şehirlere yapılan bir doğa seyahati olup şehirlerin korunmasına yönelik faaliyetleri içermektedir. Kentsel alanlarda yaşam kalitesini artırılması, yeni iş imkânlarının yaratılması, biyolojik ve sosyal çeşitliliğin korunması amaçlanmaktadır".

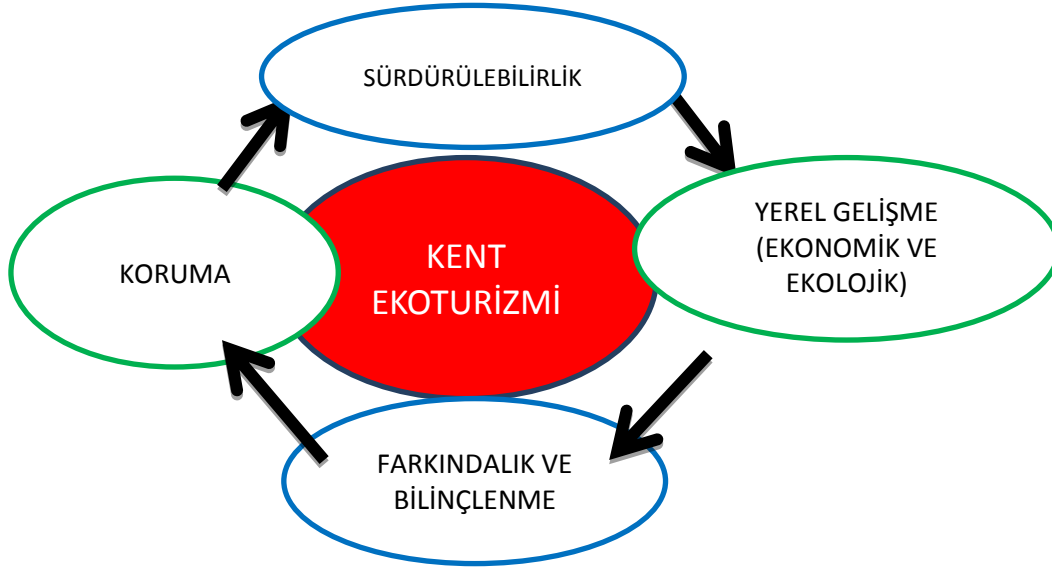
Kentsel turizm, aslında dünyanın en popüler turizm türlerinden biri olarak kabul edilmekte ve bir şehrin gelişiminin ve tanıtımının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Doğal alanlara seyahat eden kitlenin çoğunlukla kent insanı

olduğu düşünülürse ekoturizm faaliyetlerine katılan ekoturistlerin de genellikle kentli insanlar oldukları kabul edilebilir. Doğaya yönelik olarak yapılan seyahatlerin aslında kent içinde doğal veya yeşil alanların yetersiz ve sınırlı olması ve kent insanı için tatmin edici bir ortamın olmamasından kaynaklandığı öngörülmektedir.

Kent ekoturizmi, aslında kent doğal ekosistemine saygı duyan bir turizm anlayışı olup kentin doğal ve kültürel kaynak değerlerinin keşfedilmesi ve gezilmesi olarak algılanmaktadır. Ayrıca, ilgili paydaşların kent ortamında ki doğal ve kültürel mirasın korunması ve yenilenmesine yönelik odaklanmayı da içermektedir. Kent ekoturizminin 4 temel amacı vardır (Urban Ecotourism Declaration (UED), 2006):

- Doğal ve kültürel mirası (doğal peyzaj, biyoçeşitlilik, yerel kültür) korumak ve yenilemek,
- Yerel yararları maksimize etmek, yerel halkın misafirlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamasını ve rehberlik etmesini sağlamak,
- Çevresel konular, tarihi miras değerleri ve sürdürülebilirlik konularında kent insanının ve ziyaretçilerin farkındalıklarını artırmak ve bilinçlendirmek,
- Ekolojik ayak izlerini azaltmak şeklinde ifade edilmiştir.

Yukarıda belirtilen tanımlardan özet olarak, kentsel ekoturizmi; kentin ekolojik ve kültürel miras değerlerinin sürekliliğini koruyarak, kente ve kent insanına ekolojik ve ekonomik gelişme imkanı sağlayan, insanların farkındalık ve bilinç düzeyini artıran kente uygun ekoturizm faaliyetleri ve politikası olarak tanımlamak mümkündür (Şekil 1).

Şekil 1. Kent ekoturizminin temel bileşenleri

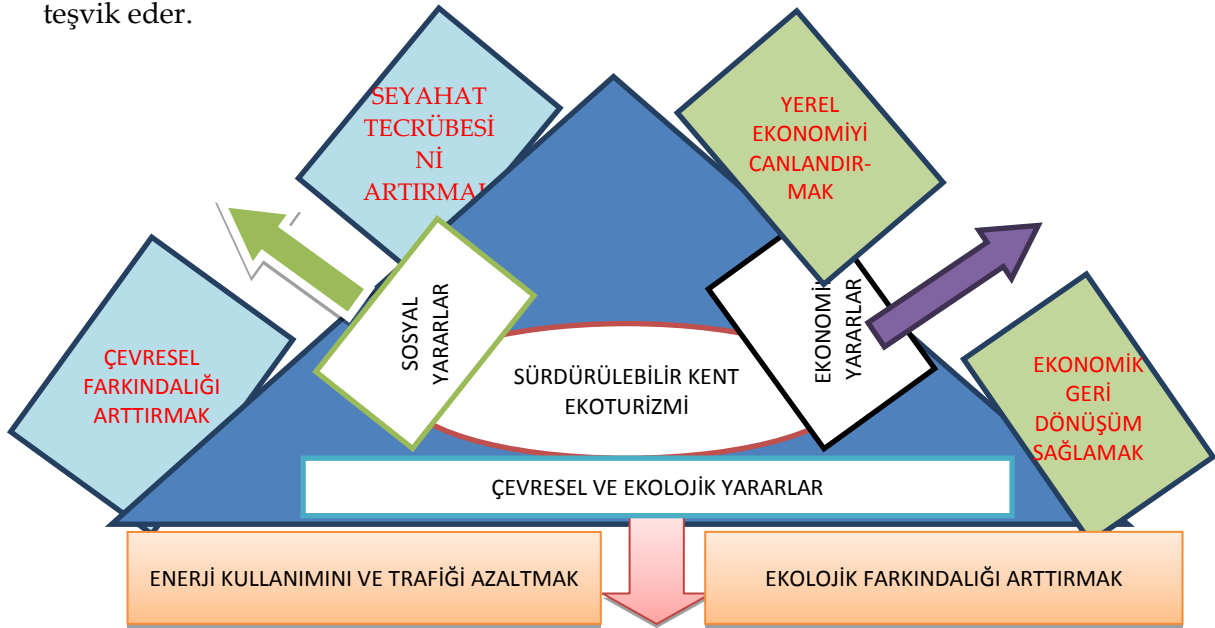
Wu vd. (2010)' ye göre kent ekoturizminin 3 temel yararı bulunmaktadır. Bunlar sosyal, ekonomik ve çevresel yararlardır (Şekil 2).

Sosyal Yararlar: Kentsel alanda yaşayan toplulukların mekan algıları, fiziksel özellikler hakkında bilgi elde etmeleri ve toplu öğrenme faaliyetleri nedeniyle yerel

deneyimler artar. Böylece kent insanında ve ziyaretçilerde yöre ile gurur duyma ve sahip olma duygusu gelişir. Kentsel yaşamda farklı kültürlerin bir araya gelmesi nedeniyle farklı toplulukların birbirleriyle olan ilişkisini vurgulamak suretiyle, yerel kültürün, yerel ürünlerin ve rekreasyon faaliyetlerinin teşvik edilmesini sağlar.

Ekonomik Yararlar: Yöreye ait mal ve hizmetlerin tüketimini teşvik ederek yerel ekonomiyi canlandırır. Yöresel ekonomide para dolaşımına yol açarak ekonomik fayda sağlar, böylece yerel esnekliği güçlendirir.

Çevresel Yararlar: Aktif ulaşımı teşvik ederek (bisiklet sürmek, yürümek) kentsel yerlerin keşfedilmesini sağlar ve enerji kullanımını azaltır. Kentsel ve doğal çevre arasındaki bağlantıları vurgulayarak, doğal ve kültürel mirasın korunması, canlandırılması ve korumacılık eylemlerinin hayata geçirilmesi ile çevresel farkındalığı teşvik eder.

Şekil 2. Kent Ekoturizmin Yararları (Wu ve diğ. 2010)

Sürdürülebilir kentsel kalkınma ve turizm faaliyetleri arasında yer alan özel bir alan olarak kentsel ekoturizm, klasik ekoturizm amaçlarının aksine, endüstrileşme, alt yapı, trafik ya da diğer insan faaliyetleri sonucu bozulmuş kentsel alanları yenilemek için bir araçtır. Kentsel ekoturizm, turistik şehirleri korumak için ekolojik unsurları geliştirerek şehri desteklemektedir. Ekoturizm, ekolojik sürdürülebilirlik standartları dikkate alınarak girişimcilerin ve yerel toplumun ekonomik ve sosyal yarar elde etmeleri için yeni bir yoldur. Aslında, turistler turistik çekiciliği olan şehirleri keşfetmek için yeni yollar aramaktadırlar. Bu nedenle, kentsel ekoturizm turist beklentilerini karşılamak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için önemli bir anahtar görevi üstlenecektir.

Doğal alanlarda yapılan ekoturizm faaliyetleri sonucunda ihtiyaç duyulan alt ve üst yapılarının geliştirilmesi sonucu doğal kaynaklar tahrip edilebilmekte ve zarar

verilebilmektedir. Mc Laren (2003)'e göre kentsel ekoturizmin doğal alanlara göre daha avantajlı olduğu ifade etmektedir.

- Kentsel ortamda mevcut imkanlar kullanıldığı için çevreye daha az müdahale edilmektedir. Örneğin kentsel ekoturistler etkinlikleri halihazırdaki mevcut altyapıları ve taşıma araçlarını kullanarak gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, bu alanlarda çevresel değeri bozan altyapıların yapılmasına ihtiyaç duyulmamaktadır (Higham ve Luck, 2002).
- Doğal kaynakların korunması ve rehabilite edilmesi ile kentsel doğal alanların sürdürülebilirliği sağlanabilir ve şehrin ekosistemine ve yaşam kalitesine katkılar sunulabilir. Nitekim Avustralya ve Yeni Zelanda'da kent sınırları içinde bulunan doğal alanlardaki ekoturizm girişimleri, ziyaretçilerin "eşsiz ekoturizm" deneyimi elde etmesine imkan sağlarken aynı zamanda bu alanların korunabileceği ve şehirdeki yaşam kalitesini artırabileceği kanıtlanmıştır. Ayrıca, nesli tükenmekte olan türler için yaşam alanları yaratılması ve bölgede yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan türlerin üremelerinin desteklenmesi mümkün olabilmektedir (Higham ve Luck, 2002).
- Yerel halkın ve ziyaretçilerin farkındalık ve bilinç düzeyinin artırılması sağlanabilir. Kentsel alanlar, "koruma ve koruma konularına yönelik tutum ve davranışları" değiştirmek için daha geniş bir hedef kitleye sahip olduğundan sürdürülebilirliği daha büyük ölçekte teşvik etmek mümkündür (Dodds ve Joppe, 2001; Higham ve Luck, 2002; Okech, 2009). Farkındalık ve bilinçlenme süreci ile doğa ile uyumlu kent kültürünün gelişmesine katkı sağlanabilir.
- Finansal uygulanabilirlik, Kent ekoturizminin, daha geniş bir kitleyi cezbetmesi ve etkilemesi sonucu daha fazla gelir yaratılabilir. Kent ekoturizmi genellikle diğer turizm türlerine göre daha az mevsimseldir. Ekoturizm etkinlikleri her mevsim yapılabilir (Higham ve Luck, 2002).

2. MATERYAL ve YÖNTEM

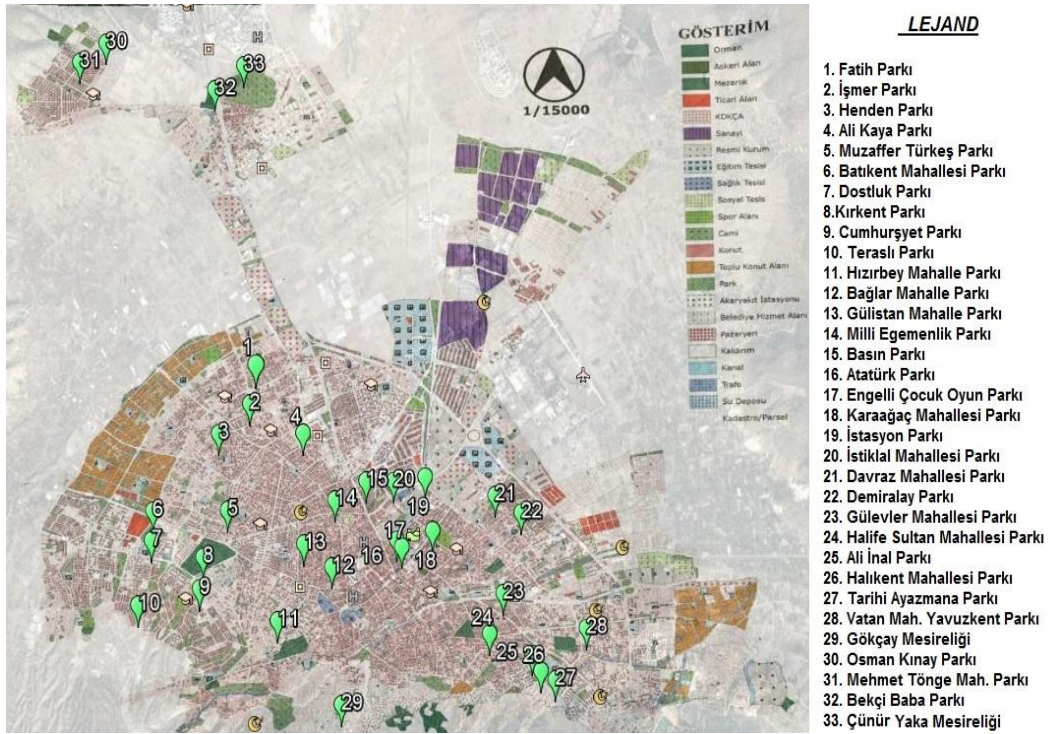
Isparta kent içi ve yakın çevresinde bulunan ve ekoturizm açısından değerlendirilebilecek doğal ve kültürel değerler çeşitli ikincil kaynaklar kullanılarak ve yazarların gözlemleri ile belirlenmiştir. Bu değerler kullanılarak Isparta kent ekoturizmine yönelik rotalar belirlenmiş ve rota üzerinde yapılabilecek bazı etkinlikler öngörülmüştür. Isparta kent ekoturizmi açısından kullanılabilir potansiyel değerler, 4 grupta toplanmıştır. Bunlar; kentsel açık ve yeşil alanlar, kentsel kültürel (tarihi, sanatsal, geleneksel vb) değerler, kent içi ve yakın çevresinde bulunan doğal ve ormanlık alanlar ve diğer değerler şeklinde gruplandırılmıştır. Bu amaçla Google Earth 2018 Digital Globe Uydu görüntüsü ile Isparta kenti ve yakın çevresi için altlık oluşturulmuştur.

Bu altlık yardımı ile Isparta kentinin ekoturizm açısından kullanılabilir doğal ve kültürel değerler noktasal veya alansal belirlenerek işaretlenmiş, mevcut ulaşım yolları (araç ve yaya yolları ve patikalar) dikkate alınarak rotalar oluşturulmuştur.

2.1. Isparta Kentinin Sahip Olduğu Doğal ve Kültürel Değerler

Isparta kent çevresinde ekoturizm amaçlı değerlendirilebilecek potansiyel kaynaklar şunlardır;

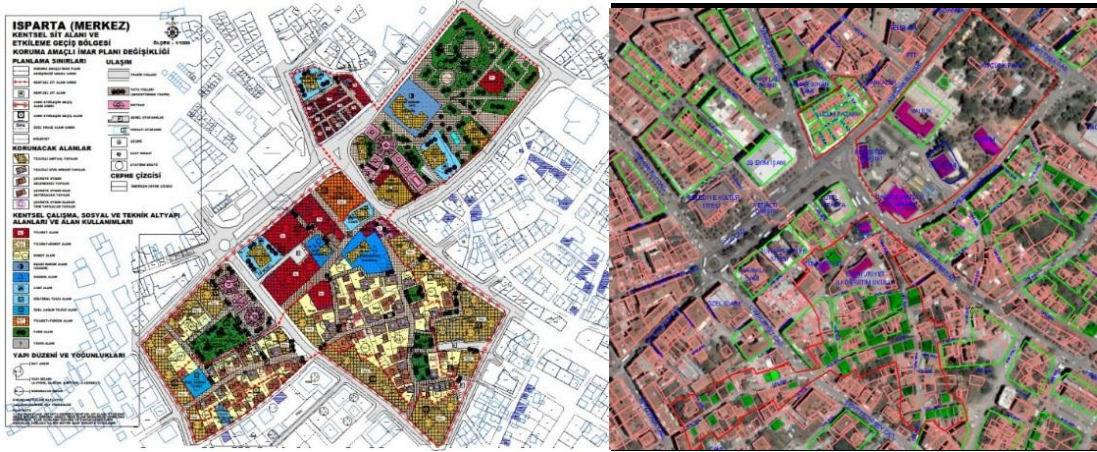
Kentsel açık ve yeşil alanlar: Kent parkları (Ayazmana Tarihi Mesirelik Parkı, Gökçay Parkı), çok sayıda mahalle parkı, Milas mesireliği, Çay boyu yeşil kuşak, Süleyman Demirel botanik bahçesi, SDU yerleşkesi, kent ormanları, tarım alanları ve gül bahçeleri, elma ve kiraz bahçeleri vb yeşil alanlar kent ekoturizmi açısından değerlendirilebilecek açık ve yeşil alanlardır (Şekil 3).

Şekil 3. Isparta Açık ve Yeşil Alanlar

Kentsel kültürel (tarihi, sanatsal, geleneksel vb) kaynaklar: Isparta kenti tescilli anıtsal mimari yapılar; Valilik Binası, Bedesten Çarşısı, Dalboyunoğlu Hamamı, Bey Hamamı, Mimar Sinan Camii, Ulu Camii, İplikçi Camii: Kavaklı Cami, Gazi İlkokulu, Cumhuriyet İlkokuludur. Bu alanlar, Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında tescil edilen alanlardır. Bu alanlar ekoturizm kapsamında değerlendirilebilecek değerlerdir. Bölge Atatürk Parkı, Bedesten Çarşısı, Valilik, Bey Hamamı ve Ulu Camii'nin de içinde yer aldığı bölgedir. Bölge Mimar Sinan Cami ve Üzüm Pazarı olarak tarif edilen Atatürk Bulvarı ile Mimar Sinan Caddesi'nin kesiştiği bölgede yer alır. Bölge Hasan Fehmi ile Fevzi Paşa Caddesi arasında yer alan, 1306 (Damgacı Sokak), 1311, 1313, 1410, 1411, 1412, 1413 ve 1414 sokakları kapsayan, Gazi İlkokulu, Cumhuriyet İlkokulu ve İplikçi Camii'nin bulunduğu bölgedir.

Bu kültürel değerlerin yanısıra bölgede Isparta Müzesi, Isparta Etnografya Halı ve Kilim Müzesi, GÜLBİRLİK Gül ve Kozmetik Ürünleri Üretim Merkezi ve Gül Müzesi türbeler, kilise, Isparta Evleri, çeşmeler vb de mevcuttur (Şekil 4).

Şekil 4. Isparta Kenti Tescilli Kültürel Kaynaklar

Kent içi ve yakın çevresinde bulunan doğal ve ormanlık alanlar: Bu alanlar arasında, Gölcük Gölü Tabiat Parkı, Anıt Ağaçlar (tescilli yaşlı kestane ve çınar ağaçları), Kermes Meşesi Tabiat Koruma Alanı, Davraz Kayak Merkezi, faaliyetleri sona ermiş olan mermer ve taş ocakları vb sayılabilir (Şekil 4).

Ekoturizm amaçlı kullanılacak diğer simge veya değerler: Bunlar arasında Isparta kenti ile bütünleşen özel obje/ürün ve alanlar sayılabilir. Örneğin Isparta hayvan barınağı, Isparta gülü, Kasnak Meşesi, Isparta Halısı vb.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Isparta Kent Ekoturizmi Kapsamında Yapılabilecek Etkinlikler

Genelde doğal alanlarda gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetleri doğaya yarardan çok zarar vermektedir. Bu bağlamda ekoturizm faaliyetlerini kent içinde ve çevresinde öngörülme suretiyle kentsel ölçekte katma değer sağlama hedeflenmiştir. Bu nedenle Isparta kent ölçeğinde mevcut kaynak değerlerinin ekoturizm amaçlı değerlendirilmesi ve kent ekoturizminin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Isparta kent merkezi ve yakın çevresinde yapılabilecek etkinlikler şunlardır; yürüyüş (trekking), bisikletle gezi, kuş gözlemciliği, bitki gözlemciliği, fotoğraf çekme, ağaçlandırma veya bitkilendirme faaliyetleri (fidan dikme, tohum ekme), erozyon önleme çalışmaları (eğimli yerlerde taş duvarlar örülmesi, teraslama), sokak hayvanlarını koruma faaliyetleri, gül bahçelerinde gül toplama ve bakım faaliyetleri, parklarda yabancı ot temizliği, kültürel eserlerin ziyareti ve orienteering (hedef bulma) vb. Bu etkinlikler tek tek yapılabileceği gibi bu etkinlikleri birbirleriyle birleştirilerek rotalar halinde organize etmek de mümkündür.

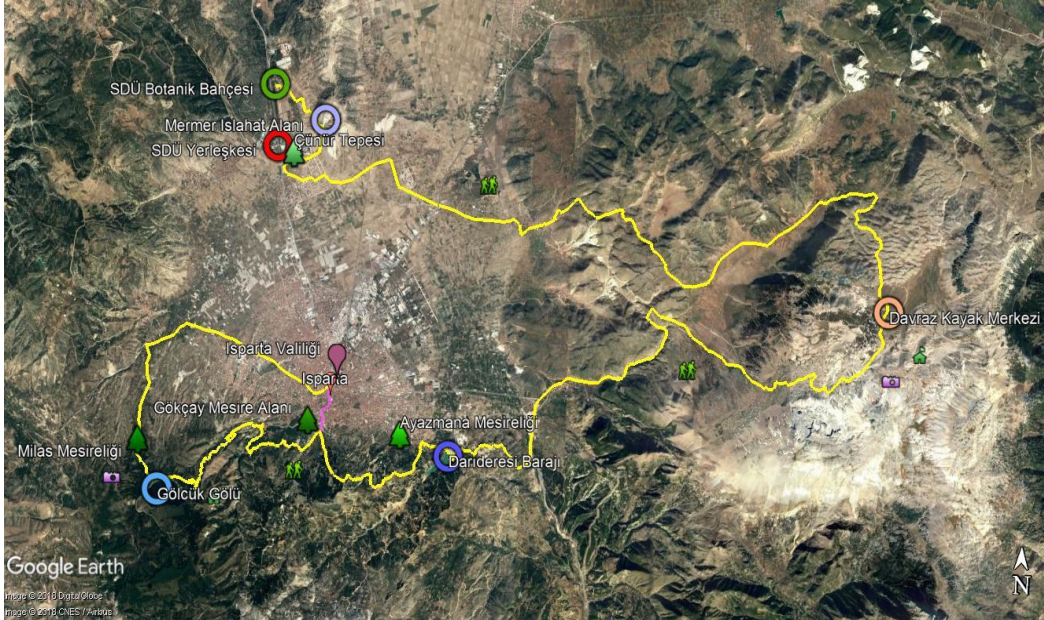
3.2. Isparta Kent Ekoturizmine Yönelik Önerilen Rotalar

Isparta kent merkezinde kent ekoturizmine yönelik 4 farklı rota oluşturulmuş ve bazı ekoturizm etkinlikleri önerilmiştir. Bu rotalar belirlenirken insanların doğayla iç içe olmasına olanak sağlamak, farklı mekanları keşfetmek ve hissetmek, farklı etkinlikleri gerçekleştirebilmek amacıyla kısa ve uzun mesafeli olabilecek şekilde güzergâhlar tercih edilmiştir. Bu rotalarda bisiklet ya da yaya olarak yürümek suretiyle

rota boyunca farklı etkinlikleri yapma imkanı (bitki gözleme, yaban hayvanları veya kuş gözleme, fotoğraf çekme, çadır kamp yapma, fidan dikme veya tohum ekme, gül toplama vb.) olabilecektir.

1. Nolu Rota: SDÜ Botanik Bahçesi ve Herbaryum Araştırma ve Uygulama Merkezi-Mermer Rehabilitasyon Alanı-Çünür Yaka Tepesi-Davraz Kayak Merkezi-Darıdere Barajı-Ayazmana Mesireliği-Gökçay Mesire Alanı-Gölcük Gölü-Milas Mesireliği-Isparta Valiliği rotası sarı renkte gösterilmiştir (Şekil 5).

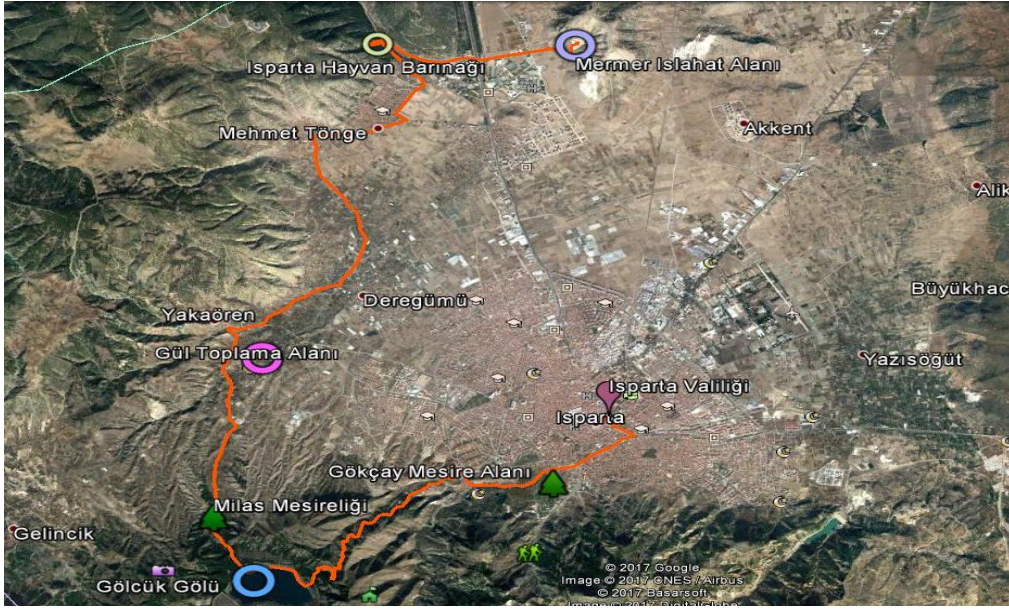
Bu rota üzerinde bulunan botanik bahçesinde bitkilerle ilgili gözlem ve incelemeler, bitkilendirme etkinlikleri, üretimi sona ermiş olan mermer ocağında ve Çünür Yaka Tepesi'nde rehabilitasyon ve bitkilendirme etkinlikleri, manzara seyretme ve fotoğraf çekme vb etkinlikler, Darıdere Barajı'nda foto safari ve doğa gözlemi, Ayazmana parkında doğa gözlemi, foto safari, orienteering, yaban hayatı gözleme vb etkinlikler, Gölcük Gölü ve Davraz Kayak Merkezi noktasında dinlenme, doğa gözlemi, kamp ve orienteering gibi etkinlikler yapılabilecektir (Şekil 5).

Şekil 5. Isparta Kenti 1. Nolu Ekoturizm Rotası

2. Nolu Rota: Toplam 30 kilometre uzunluğunda olan bu rota üzerinde mermer rehabilitasyon alanı-Isparta Hayvan Barınağı-Gül Toplama Alanı-Milas Mesireliği-Gölcük Gölü-Gökçay Mesire Alanı ve Isparta Valiliği yer almakta ve turuncu renkte gösterilmiştir (Şekil 6).

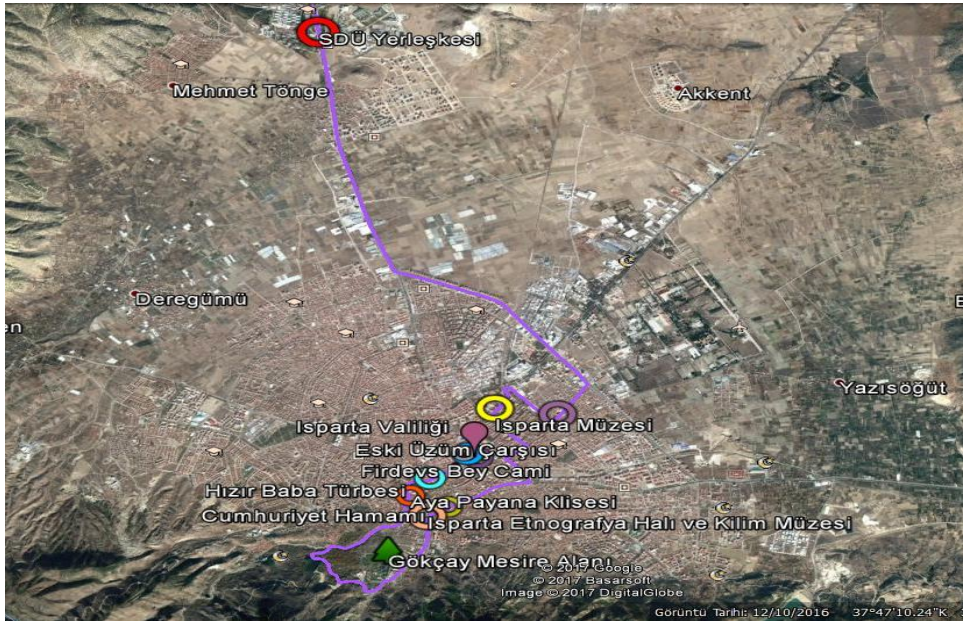
Turuncu renk ile gösterilen bu rotada, üretim faaliyetleri sona ermiş olan mermer ocaklarında rehabilite çalışmaları veya fidan dikimi etkinlikleri, manzara seyretme, dinlenme ve fotoğraf çekme, Isparta hayvan barınağındaki sokak köpeklerine bakım ve besleme etkinlikleri, gül tarlalarında gül toplama ve dikim etkinlikleri, Milas Mesireliği, Gölcük Tabiat Parkı, Gökçay Parkında dinlenme, doğa gözlemi, orienteering ve kamp etkinlikleri, kent merkezinde müze ziyareti, tarihi mekânların ziyaret edilmesi gibi etkinlikler gerçekleştirilebilir (Şekil 6).

Şekil 6. Isparta Kenti 2. Nolu Ekoturizm Rotası

3. Nolu Rota: Bu rota, SDÜ Yerleşkesi-Gülbirlik Müzesi-Isparta Kent Müzesi-Cumhuriyet Hamamı-Isparta Etnografya Halı ve Kilim Müzesi-Tarihi Gökçay Mesireliği-Ayapana Kilisesi-Hızır Baba Türbesi-Firdevs Bey Bedesteni ve Cami-Eski Üzüm Çarşısı-Isparta Valiliğini içermektedir (Şekil 7).

Mor renk ile gösterilen bu rotada, kentin kültürel karakteri ve kimliği gözlemlenebilir. Bu kapsamda eski Isparta evlerini ziyaret etme, müze, tarihi cami ve hamamlar, Üzüm çarşısı ve kiliseleri inceleme, fotoğraf çekme ve bu alanların restorasyon ve bakımına katkıda bulunma gibi çok sayıda kültürel faaliyet yapılabilir (Şekil 7).

Şekil 7. Isparta Kenti 3. Nolu Ekoturizm Rotası

4. Nolu Rota: İsteğe göre değişebilen 2 ayrı rota öngörülmüştür. Bu kapsamda önerilen yeşil renkli rotada; SDÜ Botanik Bahçesi ve Herbarium Araştırma ve Uygulama Merkezi-SDÜ Yerleşkesi-Çünür Tepesi-Ayazmana Mesireliği-Gökçay Mesire Alanı-Gölcük Gölü-Milas Mesireliği-Isparta Valiliği bulunmaktadır (Şekil 8). Pembe renk ile gösterilen diğer rotada ise Isparta Valiliği 'ne 24 kilometre Davraz Kayak Merkezi' ne bağlayan geçiş noktası ile Gökçay mesireliğinden Isparta Valiliği 'ne ulaşım sağlanabilen 2 kilometrelik yol ile doğa gözlemi, foto safari, orienteering, kamp, çöp toplama, fidan dikimi gibi çeşitli etkinlikler öngörülmüştür (Şekil 8).

Şekil 8. Isparta Kenti 4. Nolu Ekoturizm Rotası

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekoturizm, bölge ve yörelerin gelişmesinde önemli rol oynayan bir turizm türüdür. Bu bağlamda bu turizm etkinlikleri kent turizminin geliştirilmesinde ekoturizm faaliyetlerinin önem kazanmasına ve yaygınlaşmasına neden olacaktır. Kent ekoturizmi, yerel deneyimlerin güçlenmesi, farklı kültürdeki insan topluluklarının bir araya gelmesi, yöresel değerlerin önem kazanması, yöresel ve bölgesel ekonominin canlanması, insanların yeni yerler keşfetmesi, doğal çevreye sahip çıkma bilincinin kazanılması gibi pek çok sosyal, ekonomik, ekolojik ve çevresel yararlar sağlamaktadır.

Kent turizminin eyleme dönüştürülmesi için özellikle yerel yöneticiler, şehir ve peyzaj plancılarının, doğal ve kültürel çevreye duyarlı, yerel halkın ve turistlerin talep ve tercihlerini dikkate alan bir yaklaşımı benimsemeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra kentin mevcut ve potansiyel doğal ve kültürel değerlerin belirlenmesi, bu potansiyel değerler, etkinlikler ve kullanıcılar arasında ilişkilendirilerek analiz edilmesi, her kentin koruma ve kullanma dengesini gözeterek sürdürülebilir bir turizm anlayışının benimsenmesi ve doğrultuda kentin ekoturizm eylem planının oluşturulması gerekmektedir.

Isparta kenti ekoturizm amaçlı çeşitli potansiyel kaynaklara sahiptir. Bu kaynakların değerlendirilmesi kapsamında yapılacak her türlü girişim kentin

gelişiminde büyük katkılar sağlayacaktır. Bu çabalar bir yandan kent insanının farkındalığını ve bilinçlenmesini artırabileceği ve eylemsel olarak daha aktif olmasını sağlayabileceği gibi diğeryandan da daha fazla turist çekebilmek ve kentin tanıtımı için fırsat yaratabilecektir. Bu durum kentin kalkınması ve gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin ve ilgili paydaşların ortak hareket ederek sinerji ve işbirliği oluşturmaları gerekmektedir. Isparta'da kent ekoturizminin geliştirilmesinde söylem boyutundan eylem boyutuna geçebilmek için aşağıda belirtilen öneriler dikkate alınmalıdır;

- Isparta kent ekoturizmi için kent içi ve yakın çevresinin mevcut ve potansiyel doğal ve kültürel kaynaklar belirlenmeli ve envanteri çıkarılmalıdır,
- Potansiyel kaynaklar, öngörülen ekoturizm etkinlikleri ile ilişkilendirilerek bu etkinliklerin yapılabileceği rotalar belirlenmelidir,
- Kente özgü ekoturizm eylem planı yapılmalıdır. Eylem planı kapsamında ekoturizm stratejik planlama ilkeleri ve politikaları belirlenmelidir. Eylem planında etkinlik rotalarının mekânsal tasarım uygulama projeleri yapılmalıdır. Mutlaka her bir rotanın taşıma kapasitesi belirlenmelidir,
- Ekoturizm stratejik planlaması ve eylem planlaması ilgili meslek disiplinlerinin ortak çalışması ile gerçekleştirilmelidir,
- Kent ekoturizminin gelişmesi için katma değer yaratacak ürün tasarımları yapılmalı ve bunların üretim ve pazarlamasına yönelik çalışmalar yürütülmelidir,
- Ekoturizm etkinlikleri kentin doğasına ve ekolojik/çevresel yapısına katkı sağlayacak programlar, eğitsel etkinlikler ve organizasyonlar içermelidir,
- Ekoturizm etkinlikleri ve rotalar, yerel halkı ve ziyaretçileri kapsayacak şekilde çok yönlü olarak düşünölmelidir,
- Kent ekoturizmi etkinlikleri için gerek kent insanı gerekse turistler için yazılı ve görsel materyaller hazırlanmalı, ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtımı yapılmalıdır,
- Isparta kent merkezinde mevcut Isparta gül tarlalarının korunması ve ekoturizm etkinlikleri kapsamında değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanısıra tıbbi ve aromatik bitkilerin üretilmesi ve yetiştirilmesi için teşvik edilmeli ve finansal destek sağlanmalıdır,
- Kent içinde veya yakın çevresinde hobi bahçeleri tasarlanmalı ve uygulanmalıdır,
- Yöresel ve organik ürünlerin sergilendiği ve satıldığı organik pazarlar tasarlanmalıdır,
- Isparta Çevre Düzeni planında ekoturizm stratejik planlama ilkeleri ve politikalarına yönelik genel çerçeve belirlenmelidir. Kentin imar planlarında ve koruma amaçlı imar planlarında kültürel ve doğal değerleri korumaya yönelik kararlar alınmalıdır,
- Isparta kent merkezinde yapılacak ekoturizm etkinlikleri kapsamında; doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, bitki ve yaban hayatı gözlemi, doğa fotoğrafçılığı, orieentering, bitkilendirme çalışmaları (fidan dikimi ve tohum ekimi), erozyon

önlemeye yönelik toprak ve su koruma çalışmaları, sokak hayvanları bakımına yönelik çalışmalar, çevre kirliliğine önlemeye yönelik faaliyetler, çöp toplama, gül toplama ve gül bahçeleri bakım çalışmaları, park tesisi veya parklarda yabancı ot temizliği gibi etkinlikler öngörülebilir,

- Kent ekoturizminin eyleme dönüştürülmesi ve sürdürülebilir olabilmesi için yönetsel ve kurumsal bir yapının organize edilmesi, yetki ve sorumlulukların belirlenmesi gerekmektedir. Bir organizasyon çatısı altında ilgili tüm paydaşlar işbirliği yapmalı, ortak hareket etmeli ve faaliyetler koordine edilmelidir.
- Kent ekoturizmi kapsamında elde edilecek gelirlerden bir fon oluşturulmalı ve bu fon yine ekoturizm çalışmalarının geliştirilmesi için kaynak olarak kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Blackstone Corporation. (1996). *Developing an urban ecotourism strategy for Metropolitan Toronto: A feasibility assessment for the green tourism partnership*. Toronto: Toronto Green Tourism Association.
- Blamey, R. K. (1997). Ecotourism: The Search for an Operational Definition, *Journal of Sustainable Tourism*, 5 (2):109-130.
- Dodds, R., Joppe, M. (2001). Kentsel yeşil turizmin teşvik edilmesi: Toronto'nun diğer haritasının geliştirilmesi, *Vacation Marketing Dergisi*, 7(3).
- Gül, A., Özalın, O. (2007). *Ekoturizm ve Isparta 1*. Gülçevrem, Isparta İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. Yıl 2007/2 Sayı:2, sayfa:22-25. Isparta.
- Gül, A., Özalın, O. (2008). *Ekoturizm ve Isparta 2*. Gülçevrem, Isparta İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. Yıl 2008/1 Sayı:3, sayfa:18-21. Isparta.
- Higham, J., & Luck, M. (2002). Urban ecotourism: a contradiction in terms. *Journal of Ecotourism*, 1(1), 36–51.
- Lawton, L. J., & Weaver, D. B. (2001). Modified spaces. In D. B. Weaver (Ed.), *The encyclopedia of ecotourism* (pp. 73–92). Oxon, UK New York, NY: CABI Pub
- McLaren, D. (2003). *Rethinking Tourism and Ecotravel*, Kumarian Press, Westheartcourt.
- Okech RN (2009). Developing urban ecotourism in Kenyan cities: A sustainable approach. *Journal of Ecology and Natural Environment*, 1(1). Available online at <http://www.academicjournals.org/JENE>.
- Paskaleva, K. S. (2001). Promoting Partnership for Effective Governance of Sustainable Urban Tourism. INTA International Seminar; Tourism in the City Opportunity for Regeneration and Development, Conference Book, Turin: Italy.
- Paskaleva-Shapira, K. (2007). New Paradigms in City Tourism Management:Redefining Destination Promotion, *Journal of Travel Research*, 46:108–114. DOI: 10.1177/0047287507302394
- Rahemtulla, Y.G. & Wellstead, A.M. (2001). *Ecotourism: Understanding Competing Expert and Academic Definitions*. Infor. Report Nor-X-380 Canada.

- Turizm Bakanlığı 1998. *Yatırımlar ve Çevre Raporu*, Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılı I. Turizm Şurası, 3. Komisyon Raporu, Ankara.
- Urban Ecotourism Declaration (UED) (2006). Retrieved 18.05.06, <http://www.planeta.com/ecotravel/tour/urbandeclaration.html>.
- Whelan, T. (1991). *Nature tourism, managing for the environment*, Island Press..
- Wood, M.E. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices & Policies for Sustainability*. (United Nations Environment Programme (UNEP) and The International Ecotourism Society (IES).
- Wright, P., Hall, C. M., & Lew, A. A. (Eds.). (1998). Tools for sustainability analysis in planning and managing tourism and recreation in the destination, *sustainable tourism: A geographical perspective*. New York: Addison Wesley Longman.
- Wu, Y. Y., & Wang, H. L. (2007). Urban ecotourism, a contradiction *International Ecotourism Monthly*, 90, 8-9.
- Wu, Y.Y., Wang, H.L., Ho Y.F. (2010). Urban ecotourism: Defining and assessing dimensions using fuzzy number construction. *Tourism Management* 31:739-743.

Tarihçilik Açısından Büyük Taarruz Sahasının Ekoturizm İle İlişkilendirilmesi

Songül Keçili*

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Öz

26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Büyük Taarruz'un ilk beş gününde, Yunan kuvvetlerinin çoğu etkisiz hale getirilmiştir. Kocatepe, Büyükkalecik, Küçükkalecik, Afyonkarahisar, Sinanpaşa ve Dumlupınar üzerinde başarılı olan hareket, 30 Ağustos Başkomutanlık Meydan Muharebesiyle taçlandırılmıştır. Sonrasında Yunan Ordusunu takip eden Türk Ordusu, İzmir'e kadar olan bölgeye doğru ilerlemiştir. Kazanılan zaferler Türk Tarihi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bununla birlikte Büyük Taarruz; Kocatepe ile Dumlupınar arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır. Ekoturizm yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan doğaya, çevre açısından sorumluluk duygusu geliştiren seyahat ve ziyaret şeklidir. Bu sosyo-kültürel faaliyet genel itibarıyla; gelir seviyesi üst düzeyde olan insanlar ve orta sınıf tüketiciler tarafından talep edilmektedir. Aynı zamanda insanların bakış açısını, beğenisini geliştirerek, eğitim olanağı sağlamaktadır. Farklı fikir ve çalışmalar ortaya koyarak, yerel ekonominin getirilerini ortaya çıkaran, çevreye karşı bilinçli bireyler yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Bunların yanı sıra savaş alanları turizmini de kapsayan Ekoturizm, Kocatepe'den Dumlupınar'a kadar düzenlenecek turistik etkinliklerle hem yerel-millî hem de maddi-manevi katkılar sağlayacaktır. Tebliğimizin amacı; tarih, turizm ve diğer bazı farklı bilimlerden hareketle disiplinler arası bilimsel bir çalışma ortaya koymaktır. Araştırmamızda; arşiv belgeleri, kanunlar, süreli yayınlar, hatıratlar ve telif eserlerden yararlanılarak Büyük Taarruz sahasının Ekoturizm açısından önemi ilim camiasına sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Afyonkarahisar, Turizm, Ekoturizm, Çevre.

Associating the Region of the Great Offensive with Ecotourism from the Perspective of History

Abstract

Most of the Greek Army were put out of action on the first five days of the Great Offensive starting on the morning of the 26th of August 1922. This successful offensive on Kocatepe, Büyükkalecik, Afyonkarahisar, Sinanpaşa and Dumlupınar, has been crowned with the Battle of Dumlupınar. The Turkish Army chasing the Greek Army have moved forward the region until Izmir. The Great Offensive, which plays an important role in Turkish History, has occurred in the region between Kocatepe and Dumlupınar. Ecotourism is a form of responsible travel regarding of the environment to the natural area that provides socio-economic benefit to local people. It is a socio-cultural activity which is usually preferred by people with a high level of income and middleclass consumers. It also provides educational opportunity by developing a point of view regarding of ecotourism, and receiving appreciation of visitors. Moreover, it aims raising environment-friendly individuals by dealing with different ideas and research which reveal yield of the local economy. Ecotourism, including battlefield tourism, will also support both local-national

*Bu Araştırma; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından düzenlenen ISEEP 2017 VIII. International Symposium on Ecology and Environmental Problem sempozyumunda sözlü olarak sunulan tebliğin genişletilmiş ve zenginleştirilmiş halidir.

*Yazışma adresi. Email: songulkeçili@gmail.com

and moral-material benefits via the touristic activities which will be organized from Kocatepe to Dumlupınar. The aim of this paper is to suggest an interdisciplinary scientific research based on history, tourism and other sciences related to the topic. The organization of the paper is composed of archival resources, laws, periodicals, memories and copyrighted works. With this paper, the importance of the Great Offensive regarding of ecotourism will be presented to the scientific community.

Keywords: *The Great Offensive, Afyonkarahisar, Tourism, Ecotourism, Environment.*

GİRİŞ

Türk milletinin Milli Mücadele’de düşman karşısında göstermiş olduğu mücadelenin sonuçlanmasında etkili olan Büyük Taarruz Türk ordusunun kazanmış olduğu önemli bir zaferdir.¹ Afyonkarahisar’ın bağımsızlığın ve Cumhuriyetin kazanıldığı topraklar olması itibariyle tarihi bir önem arz etmesi yanında giderek ağırlığı hissedilen Ekoturizm açısından da değerlendirilebilecek bir konumda olduğu bilinmektedir.

Bütün tarihi olaylar coğrafi bir mekan içinde geçer. Mekanın tasviri olayın değerlendirilmesi açısından çok önemlidir. Coğrafi şartlar tarihe şekil verir ve gelişmesine yardım eder². Yapılan bir savaşın nasıl bir bölgede geçtiği bölgenin fiziki yapısı savaşın gidişatı açısından önemlidir.

Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde kalan Kocatepe savaş alanı başta bütün ülke insanları ve özellikle de bölge halkı için mistik, kahramanca mücadelenin verildiği gerçek bir savaş alanıdır. Bu alandaki birçok yer verilen mücadele ve ortaya konulan zaferle doğru orantılı efsanevi bir yapıya kavuşmuştur. Bunlar aynı zamanda insanlık tarihinin en kanlı onur mücadelesinin verildiği ve savaşın coğrafi mekana işlendiği alanlardan biri olmuştur. Mücadelenin verildiği bu alan Kocatepe bölgesinde, Kocatepe, Büyükkalecik, Kurtkaya Mevkii, Sivritepe, Beytepe, Erkmentepe, Kaleciksvirisi, Hıdırlıktepe, Otluktepe, Tınaztepe ve Çiğiltepe bölgeleridir³.

Türkiye bölünmez bir bütündür ve parçalanamaz. İster siyasi ister coğrafi olsun parçalanması dahi düşünülemez. Misak-ı Milli sınırları içerisinde kalan büyük Türkiye sınırlarına kavuşmalıdır. Büyük Türkiye’nin sınırlarını doğal ve kültürel coğrafya belirlemiştir⁴.

¹ Milli Mücadele ve Büyük Taarruz hakkında genel değerlendirmeler için bk. İsmet Görgülü, Büyük Taarruz, Genelkurmay Yay., Ankara 1992; İbrahim Artuç, Başkomutan Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz, 7. b., Kastay Yay., İstanbul 2008; Sebahattin Selek, Milli Mücadele: Büyük Taarruz’dan İzmir’e, Cumhuriyet Gazetesi Yay., İstanbul 1997; Uğur Üçüncü Büyük Taarruz, Altın Post Yay., İstanbul 2012; A. Turan Oflazoğlu, Mütarekeden Büyük Taarruza, İz Yay., İstanbul 2011.

² Mübahat Kütükoğlu, Tarih Araştırmalarında Usul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 11.

³ Faruk Alaeddinoğlu, “Kocatepe’nin Türk Kültür Turizmi Açısından Önemi”, Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan, (Ed: Gürsoy Şahin), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar 2010, s.439.

⁴ Ramazan Özey, “Misak-ı Milli Sınırları İçinde Kalan Büyük Türkiye’nin Coğrafi Şahsiyeti”, Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s.787.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal'in 26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Büyük Taarruz Hareketi, Afyon-Dumlupınar Meydan Muharebesinin son evresine rastlayan ve bizzat kendisinin sevk ve idare ettiği 30 Ağustos 1922 Başkumandan Muharebesinde Yunan asıl kuvvetlerinin çoğu etkisiz hale getirilmiştir⁵. Üç yıldır devam eden İstiklal Mücadelesinde Türk ordularına hedef olarak Akdeniz gösterilmiştir. Atatürk'ün bu tarihi direktifi Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları tarafından dünya harp tarihinde eşine az rastlanan bir hızla bir yıldırım harbi olarak geçmiş, Türk ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmesiyle büyük bir zafer coşkısına dönüşmüştür. Ordu millet dayanışması ile başlatılan topyekun mücadele esasına psikolojik hareketin her türlü yöntemleri uygulanarak 30 Ağustos 1922 tarihindeki bu büyük zafere uzanan yol açılmıştır⁶. Milli Mücadele'nin sonunda askeri zaferin verdiği güçle Lozan Antlaşması'nın imzalanması sonucunda yeni Türkiye külleri üzerinde doğduğu devleti geri bırakan ve sonunda yok olma noktasına getiren bütün bağlardan kurtulmuş oldu. Bu durum Türk mucizesi olarak da isimlendirildi.⁷

Ekoturizm eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak bu kaynakların korunmasını destekleyen az sayıda ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan her türlü bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumluluk duygusunu geliştiren seyahat ve ziyaret şeklidir. Başka bir deyişle doğal çevre ile turizm faaliyetini birbirine yakınlaştıran çevrenin olumsuz etkilenmesi konusunda sorumluluk duygusu ile hareket etme esasına dayalı turizm faaliyetidir. Bu sosyo-kültürel faaliyet genel itibariyle; gelir seviyesi üst düzeyde olan insanlar ve orta sınıf tüketiciler tarafından talep edilmektedir. Aynı zamanda insanların bakış açısını, beğenisini geliştirerek, eğitim olanağı sağlamaktadır. Farklı fikir ve çalışmalar ortaya

⁵ Bu alanla ilgili 2015 yılında "T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararına istinaden Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Eskişehir Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü'ne 25.03.2015 tarih ve 1034 sayılı yazısıyla konuyu bildirmiş bunun üzerine Orman ve Su İşleri Bakanlığı V. Bölge Müdürlüğü'nün 12.11.2015 tarihli, 88570880-405-228747 sayılı talebi üzerine Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü'nden Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına gönderilmek üzere bilimsel rapor ve gerekli bilgi/belgenin hazırlanması amacıyla" Prof. Dr. Mustafa Güler, Doç. Dr. Turan Akkoyun, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Karazeybek, Yrd. Doç. Dr. Ümit Emrah bilirkişi olarak görevlendirilmiş Genelkurmay ATASE Arşivi ile telif eserler üzerinde yapılan araştırmanın sonucu bir rapor halinde 29 Şubat 2016 tarihinde teslim edilmiştir. Düzenlenen akademik bilirkişilik raporu gerekli mercilerden geçtikten sonra "26 Ağustos 1922'de başlayıp 30 Ağustos 1922'de son bulan muharebeler ile doğrudan alakalı olan milli park sınırları içerisinde bulunması azami ehemmiyet gösteren bazı sahaların milli parka dahil edilmesi gerektiği, bunun yanında muharebe ile alakası bulunmayan bazı sahaların milli sınırların dışına çıkarılması gerektiği anlaşılmıştır. ... Bölge halkının da yakından bildiği ve vatandaşların evlerinin bulunduğu muharebelerle alakası bulunmayan köy yerleşik alanları, milli park sınırları dışına çıkarılmıştır. Böylece milli park sınırları parçalı hale getirilerek yaşanan problemler ortadan kaldırılmıştır. Yerleşim yeri olup da tarihi değer taşıyan alanlar ise milli park sınırları dahilinde bırakılmıştır." "Başkomutan Tarihi Milli Parkı Sınırları Değişti", Kocatepe, 30 Aralık 2016; "Başkomutan Tarihi Milli Parkı Sınır Değişikliği", Haber Türk, 30 Aralık 2016.

⁶ Zekeriya Türkmen, "Büyük Taarruz Harekatı", Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan, (Ed: Gürsoy Şahin), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar 2010, s.143.

⁷ Saime Yüceer, "Bir Ütopyanın Gerçekleşmesi: Tam Bağımsız Türkiye ve Misak-ı Milli", Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s.148.

koyarak, yerel ekonominin getirilerini ortaya çıkararak, çevreye karşı bilinçli bireyler yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Bunların yanı sıra savaş alanları turizmini de kapsayan Ekoturizm, Kocatepe'den Dumlupınar'a kadar düzenlenecek turistik etkinliklerle hem yerel-milli hem de maddi-manevi katkılar sağlayacaktır⁸. "Afyonkarahisar ilinin turizm potansiyelinin yüksekliği"⁹ zaten dikkat çekmektedir.

A. COĞRAFYANIN SAVAŞLAR ÜZERİNDEKİ ÖNEMİ

1. Büyük Taarruz Sahası ve Fiziki Yapısı

Her şeyden önce Afyonkarahisar, coğrafi konumu itibarıyla önemli bir yerde bulunuyordu. Ülkemizin Batı Anadolu'ya açılan kapısı durumunda olup kara ve demir yolu ulaşımında bölgenin kavşak noktasında bulunmaktadır. Ulaşımındaki bu önemli konumu şüphesiz ekonomisine canlılık getirmiş, iktisadi hayatında etken olmuştur¹⁰.

Gazi Mustafa Kemal, Büyük Taarruz başlangıcındaki genel durumu şöyle anlatıyor: "Baylar, artık Büyük Taarruzdan söz etmek zamanı geldi. Bilirsiniz ki Sakarya Meydan savaşından sonra düşman ordusu büyük ve kuvvetli bir grupla Afyonkarahisar – Dumlupınar arasında bulunuyordu. Bir başka kuvvetli grubu ise Eskişehir bölgesinde idi. Bu iki grup arasında yedek kuvvetler vardır. Sağ yanını Menderes bölgesinde bulundurduğu kuvvetlerle sol yanında İznik göl Kuzey ve Güneyindeki kuvvetleri ile koruyordu. Denilebilir ki düşman cephesi Marmara'dan Menderese kadar uzanıyordu"¹¹. Mustafa Kemal bu sözleriyle savaşın yapıldığı sahanın büyüklüğünü önemli bir vurgu yapmaktadır.

Büyük Taarruz zaferinden sonra Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır, 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile çizilmiştir. Türkiye ile Yunanistan kara sınırı toplam uzunluğu 212 km'yi bulmaktadır. Kara sınırı, Meriç ırmağının en derin yerini takip eder. Kapıkule sınır kapısı yakınlarında, Bulgaristan ile Türkiye sınırı birleşir¹².

2. Büyük Taarruz Zaferi

Her şeyden önce, Misak-ı Milli Beyannamesi, Birinci Dünya Savaşı içindeki bazı siyasi ve askeri gelişmeleri bahane ederek Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve böylece tarihi "Şark Meselesi"ni sona erdirmek isteyen İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan)'nin Ocak 1919'da başlayan Paris Barış Konferansı sürecinde Türkiye'nin geleceğiyle ilgili birtakım kararlar almaya çalıştıkları bir ortamda,

⁸ Yunus Arslan, "Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, VIII, S. 13, Mayıs 2005, s.31-32.

⁹Gamze İçlek vd. "Ayazın Örenyeri'nin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı 3, 2017, s. 146.

¹⁰Aytaç Taşyürek, "Ulusal Kurtuluş Savaşında ve Cumhuriyet Döneminde Afyon", Tarih İçinde Afyon 1982, Afyon Müzelerini Eski Eserlerini ve Güzel Sanatlarını Sevenler Derneği Yayını-2, Özen Matbaası, Afyon 1983 s. 50.

¹¹Taşyürek, a.g.m., s. 47.

¹² Özey, a.g.m., s. 773.

Türkiye'nin barış şartlarını içeren bir program idi. Aynı zamanda da İtilaf Devletlerine yönelik esaslı bir siyasi mesajdır¹³.

17 Şubat 1920 tarihinde Türk ve dünya kamuoyuna duyurulan Ahd-ı Milli (Misak-ı Milli) Beyannamesi şöyledir:

- Devlet-i Osmaniye'nin münhasıran Arap ekseriyetiyle meskun olup 30 Teşrin-i evvel 1918 tarihli mütarekenin hin-i akdinde muhasım orduların işgali altında kalan aksamının mukadderatı ahalisinin serbestçe beyan edecekleri araya tevfikane tayin edilmek lazım geleceğinden, mezkur hatt-ı mütareke dahil ve haricinde dinen, örfen (veya ırken), emelen müttehit ve yekdiğerine karşı hürmet-i müteakabile ve fedakarlık hissiyatıyla meşhun ve hukuk-ı ırkıye ve içtimaiyeleriyle şerait-i muhitiyelerine tamamıyla riayetkar, Osmanlı-İslam ekseriyetiyle meskun bulunan aksamın heyet-i mecmuası hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir küldür.
- Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda ara-yı ammeleriyle Anavatana iltihak etmiş olan elviye-i selase için lede'l-icap tekrar serbestçe ara-yı ammeye müracaat edilmesini kabul ederiz.
- Türkiye sulhuna talik edilen Garbi Trakya vaziyet-i hukukiyesinin tespiti de sekenesinin kemal-i hürriyetle beyan edecekleri araya tebaan vaki olmalıdır.
- Makam-ı Hilafet-i İslamiye ve Payitaht-ı Osmaniye olan İstanbul şehriyle Marmara denizinin emniyeti her türlü halelden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalat-ı alakadar devletlerin müttefikane verecekleri karar muteberdir.
- Düvel-i İtilafiye ile muhasımları ve bazı müşarikleri arasında takarrür eden esasat-ı ahdiye dairesinde ekalliyetler hukuku memalik-i mütecaviredeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifade etmeleri emniyesiyle tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.
- Milli ve iktisadi inkişafatımız daire-i inkana girmek ve daha asri bir idare-i muntazama şeklinde tedvir-i umura muvaffak olabilmek için, her devlet gibi bizim de temin-i esbab ve inkişafatımızda istiklal ve serbesti-i tamme mazhar olmamız üssül-esas-ı hayat ve becamızdır.¹⁴

Büyük Taarruz harekâtı, Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar arasında tasarlanmıştır. Türk Bağımsızlık Savaşı'nın programı "Misak-ı Milli" ile çizilmiştir. Misak-ı Millîde, "Tam Bağımsızlık", olmazsa olmaz amaçlardan biri olarak belirlenmiştir. Askeri alanda kazanılan zaferler, diplomasi alanında taçlandırılarak yeni Türkiye devleti, dünyanın egemen güçlerine tam bağımsız devlet olarak

¹³ Mustafa Budak, "Hangi Misak-ı Milli?", Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s. 114.

¹⁴ Misak-ı Milli metni ve tarihi değeri hakkında farklı değerlendirmeler için bk. Necati Ulunay Ucuzsatar, Atatürk'ün Jeopolitiği Misak-ı Milli ve Küresel Emperyalizm, Der Yay., İstanbul 2011; Ali Güler, Türk'ün Unutulan Yemini: Misak-ı Milli, İstanbul 2016.

tanıtılmıştır. Türk milletinin ilerlemesinin yolunu açan da “Tam Bağımsızlık” ve “Milli Egemenlik” ilkeleri olmuştur¹⁵.

27 Ağustos'ta Afyonkarahisar'ın kurtarılması tüm Anadolu'da büyük bir sevinç uyandırmıştır. Başta Ankara ve ona bağlı Haymana ve Ayaş, Konya-Ereğli, Kars-Sarıkamış, Adana, Mersin, İzmit ve Zonguldak'ta zafer gösterileri yapılmıştır. Hiç şüphesiz şehrin kurtuluşu en fazla Afyonkarahisar halkını sevindirmiştir. 27 Ağustos ikindi vaktinde Türk ordusu şehre girerken halk küçüğünden büyüğüne, erkeğinden kadınına; askerlerin, subayların ayaklarına, ellerine sarılmış ve gözyaşlarını tutamamışlardır. Özellikle Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya büyük sevgi gösterilerinde bulunulmuştur. Afyonkarahisar'a bağlı yerlerin de kısa süre içinde Yunanlılardan temizlenmesi halkı daha da mutlu etmiştir. Afyonkarahisar halkı 1 Eylül Cuma günü kurtuluşları için bir gösteri düzenlemiştir. İlk olarak Mevlevî Dergâhında şehitlerin ruhları için mevlit okutulmuş, ardından da cuma namazı kılınmıştır. Dini etkinlikler sonrasında halk Belediye Dairesi önünde toplanarak sevinç gösterilerinde bulunmuş ve Türk ordusunun kesin zaferi için dualar etmiştir. Afyonkarahisar'ın geri alınması üzerine Ankara'da da sevinç gösterileri yapılmıştır. İlk etkinlikler Haymana ve Ayaş'ta yapılmıştır. Buralarda Afyonkarahisar'ın kurtuluşu nedeniyle halk toplanarak sevinçlerini birbirleriyle paylaşmışlar, Türk ordusunun zaferleri için mevlit ve dualar okunmuştur¹⁶.

Yeni Türk devletinin kuruluşundan itibaren sürekli olarak devletin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve hükümetin gündeminde bulunan, programlarında yer alan Misak-ı Milli'nin önemine daima vurgu yapılmış, özellikle dış politikada, Misak-ı Milli, gerçekleştirilmesi gereken bir belge olarak kaydedilmiştir. Bunun tezahürlerini Türk Milli Mücadelesinin pek çok safahatında görmek de mümkündür. Lozan Barış Konferansı'na giden Türk heyetine verilen 14 maddelik metinde birçok defa görmek de mümkündür, Lozan'dan sonra modern Türkiye Cumhuriyeti'nin pek çok politikalarında ve bugün yüzüncü yılına emin adımlarla giden Türkiye Cumhuriyeti'nde görmek de mümkündür. Görünen o ki, Türkiye Cumhuriyeti var oldukça, Misak-ı Milli de var olacak, payidar olacaktır¹⁷.

Atatürk'ün Türk tarihi içindeki en önemli rolü, imparatorluktan milli devlete geçişi sağlamak olmuştur. Bu bakımdan Atatürk'ün daha İttihat ve Terakki içindeyken bile “Misak-ı Milli” sınırları üzerinde ısrarla durması ve sonradan yapılacak Milli Mücadele'yi de bu çerçeveden mütalaa etmesi, onda bir “milli vatan” kavramının varlığını göstermektedir¹⁸.

Birinci Dünya Harbi'nden sonra meydana gelen gelişmeler Mustafa Kemal'i haklı çıkartmış ve onun “milli vatan” anlayışını benimsemekle ne kadar gerçekçi

¹⁵ Saime Yüceer, a.g.m., s. 141.

¹⁶ Uğur Üçüncü, “Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2010, s. 197.

¹⁷ Enis Şahin, “Yakın Dönem Türk Tarihinin Kızıl Elması: Misak-ı Milli”, Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s. 50.

¹⁸ Ali Güler, “ Misak-ı Millînin Alt Yapısı: Milli Vatan Düşüncesi”, Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s.160.

olduğunu göstermiştir. Artık onun çeşitli vesilelerle açıkladığı bu düşünceleri Milli Mücadele'nin tarihi gelişimi içinde fiili, hukuki ve siyasi bir tez haline gelmiştir ¹⁹.

Kısacası; Türk milletinin "haysiyetli ve şerefli bir millet olarak" yaşama esasına dayanan Milli Mücadele'nin mihenk taşı, Misak-ı Milli kararları olmuştur. Milli Mücadele'nin her devresinde "nihai hedefin Misak-ı Milli sınırları" dahilinde tam bağımsız yaşamak olduğu ısrarla dünya kamuoyuna duyurulmuş, yürüyüş yolundaki engellerin üzerine imanla, kararlılıkla ve tereddütsüz gidilmiştir ²⁰.

1922 yılında askeri zafer sonrasında da diplomasi mücadelesinin de eksenini yine Misak-ı Milli kararları teşkil etmiştir. Gösterilen hassasiyete rağmen Milli Mücadele içinde feda edilen Batum'a, Lozan'da yenileri eklemek durumunda kalmıştır ²¹.

İstiklal Harbi'nin çerçevesini belirleyen bu belge aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti devletinin temellerini de oluşturmuştur. Misak-ı Milli'de ortaya koyulan sınırlar, yeni Türk devletinin sosyolojik biçimlenmesine yol açtığı gibi "Ne Mutlu Türküm Diyene" anlayışının gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bu anlayış bir kültürel birlikteliği ifade etmektedir ²².

B. TURİZM ve EKOTURİZM

1. Turizm Kavramı ve Türleri

Coğrafi çevre, insanların yaşamlarını sürdürebilmek için çeşitli amaçlarla kullandığı, insanı etkilediği kadar kendisinin de etkilendiği, doğal ve kültürel elemanlardan ve karşılıklı ilişkilerden oluşan bütünsel bir mekândır. Bu mekâna en fazla gereksinim duyan, hatta onun varlık nedeni olan sektör "turizm"dir ²³.

Günümüzde turizmin yarattığı ekonomik, sosyal, kültürel ve politik etkiler, özellikle uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde oynadığı rol giderek önem kazanmaktadır. Bu durum, yalnız uluslararası turizm hareketinden büyük pay alan gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere de turizme verilen önemi artırmaktadır. Turizm, uluslararası ölçekte geniş istihdam olanakları yaratan bir sektördür ve dünyada yaklaşık 300 milyon insana iş imkanı sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle; dünyada her 16 çalışandan biri turizm sektöründedir ve tüm uluslararası sermaye yatırımlarının yaklaşık %7'si turizm alanına yapılmaktadır. Bu bağlamda

¹⁹ Güler, a.g.m., s.162.

²⁰ Turan Akkoyun, "Bağımsızlığın Fedakarlık, Miras ve Sorumluluk Ahidi: Misak-ı Milli", Yeni Türkiye Misak- Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s.167.

²¹ Akkoyun, a.g.m., s. 172.

²² Hikmet Öksüz, "Misak-ı Milli: Bir Reel Politik Yansıması", Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı, XXIII, S. 93, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara Ocak-Şubat 2017, s. 691.

²³ Mehmet Ali Özdemir- İsmail Kervankıran, "Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği", Marmara Coğrafya Dergisi, S. 24, Temmuz - 2011, s. 2.

dünyada ve ülkemizde turizme verilen önem artmakta, turizm eğilimleri çeşitlilik kazanmakta, yeni yerler yeni turizm türleri insanların ilgisini çekmektedir²⁴.

Bir toplumun demografik yapısı turizmi etkilemekte; toplumun çeşitli kesimleri arasında turizme katılma düzeyi bakımından ayrılıklar bulunmaktadır. Turizmin gelişmesi ile birlikte, turist – yerli ilişkileri, turistlerin davranışları ve birbiriyle ilişkileri, önemli toplumsal olaylar durumuna gelmiştir. Yerlilerin, turistlere, yakın ve sıcak biçimde davranması, onlara konukseverlik göstermesi, turistleri gittikleri ülkeye bağlar; orada daha uzun süre kalmalarını sağlamaktadır. Ülkelerine döndüklerinde, olumlu eleştirilerde bulunarak, başkalarının da oraya gitmelerini sağlamalarına neden olabilirler²⁵.

2. Ekoturizm Terimi

Ekoturizm, sürdürülebilir turizmin bir alt bölümünü oluşturmaktadır. Bazen sürdürülebilir turizmle eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte, Ekoturizm sürdürülebilir turizm şekillerinden biridir. Turizm açısından sürdürülebilirlik kavramı, turizmin kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliklerinin devamının sağlanmasını ifade etmektedir²⁶.

Turizmin bölgeye etkisi birçok açıdan olabilmektedir. Ekonomik açıdan gelişmesine, çevrenin düzenlemelerine, kültürün artmasına, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına neden olmaktadır. Çevresel başlıca olumlu etkiler doğal, arkeolojik ve tarihi alanların korunması, çevre kalitesinin iyileştirilmesi, çevrenin değerinin artırılması, altyapı olanaklarının geliştirilmesi, çevrenin ön plana çıkarılması; başlıca olumsuz etkiler su, hava ve gürültü kirlilikleri, görsel kirlenme, katı atıklar, ekolojik bozulmalar ve biyolojik çeşitliliğin azalması, arkeolojik ve tarihi alanların zarar görmesi ile alan kullanım sorunlarıdır. Sosyo-ekonomik olumlu etkiler ekonomik yararlar, kültürel mirasın korunması, kültürel değerlerin yenilenmesi, karşılıklı kültürel değişim; olumsuz etkiler potansiyel ekonomik yararların kaybolması, ekonomi ve istihdam bozulmaları ve aşırı kalabalık olumsuz kültürel etkiler ve sosyal sorunlardır²⁷.

Ekoturizm geniş alanlardaki ekolojik yapıyla birlikte düşünülmesi gereken bir turizm türü olduğundan, bütün turizm çeşitlerinde bunların dengesini bozacak müdahalelerden kaçınılması ana amaçtır. Ekoturizmde, kitle turizminin aksine turist sayısını aza indirmek ve turizmi yıl içinde yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil, önlemeye yönelik planlar yapmak ve uzun vadeli ekonomik çıkarları gözetmek daha ön plandadır²⁸.

Ekoturizmin olumlu ekonomik etkileri; yerelde yaşayanlar için istihdam olanaklarının artması ilave bölgesel gelirler yani ekoturizm faaliyetlerinden elde edilen

²⁴Özdemir- Kervankıran, a.g.m., s.3.

²⁵Özdemir- Kervankıran, a.g.m., s.19.

²⁶Nazan Kuter- H.Emre Ünal, "Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri", Kastamonu Üni. Orman Fakültesi Dergisi, 2009, 9 (2), s. 147.

²⁷Özdemir- Kervankıran, a.g.m., s. 4.

²⁸Kuter- Ünal, a.g.m., s. 150.

direk gelirler ve parklara giriş ücretleri; yöresel sanatlar ve zanaatlar ile restoranlar, oteller ve buralardan gelen vergilerle bulunduğu bölgeye gelir sağlamaktadır. Dünyada Ekoturizmin geliştiğini gösteren olumlu örnekler bulunmaktadır bunlar arasında; 1993 yılında Dominik Hükümeti'nin teşvikiyle Karayip'liler doğal ve kültürel kaynaklarının korunması ve ekonomik teşvik sağlanması amacıyla Ekoturizmi geliştirmek için bir yöntem planı oluşturmuşlardır. Bu plan yerel halkın katılımı ile onların kültürü, çevresi ve yaşam şartlarını geliştirecek şekilde kaynakların yönetimini sağlamıştır. Böylece yerel halk ürettikleri sepetler, el çantaları gibi el sanatları ve yerel tarım ürünlerinden önemli bir gelir elde etmeye başlamıştır. Örneğin bir el sanatları işçisi aylık 320 Amerikan Doları gelir elde etmekte ve Dominik Cumhuriyeti'nin gayri safi milli hasılasına yılda 1000 Amerikan Doları katkı sağlamaktadır. Ayrıca turizm, yerel halka kendilerine ait mülklerde küçük konaklama olanakları sunmaları, taksi şoförlüğü, tur rehberliği gibi yeni istihdam olanakları yaratmıştır. Ekoturizmin gelişme göstermesiyle savaş alanları turizminin de önemi artmaktadır. Ekoturizmin olumsuz ekonomik etkilerinden biri yerel enflasyona sebep olmasıdır. Yerel toplumun Ekoturizme yönelik beklentilerinin sınırlı olması, onların doğal ve kültürel kaynaklarını koruma konusundaki isteklerini azaltmak gibi bir sonucu da beraberinde getirmektedir. Yöredeki oteller ve benzeri tesislerin su ve enerji gibi kaynakları aşırı tüketmeleri, bölgedeki fiyatları arttırmakta, elektrik ve su kesintilerine neden olabilmektedir²⁹.

C. BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ'NİN AFYONKARAHİSAR EKOTURİZMİ'NE ETKİSİ

Afyonkarahisar, turizm potansiyeli yönünden fakir gibi görünse de aslında yöremize gelecek yerli ve yabancı turistlerin deniz dışında aranan pek çok güzelliği bulabilecekleri bir bölgedir. Afyon; müzeleriyle, dinlenme ve mesire yerleriyle, şifalı sularının bulunduğu kaplıcalarıyla turistik açıdan önemli doğal güzelliklere sahip bir şehirdir.

Afyonkarahisar, tarihte geçmişteki yeri kadar bundan daha önemlisi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde büyük önem taşımaktadır. Şanlı Türk Askeri cengâverliğini her savaşta ortaya koymuştur. Öyle ki bir Çanakkale'de kendinden kıyaslanamayacak kadar büyük ve güçlü düşmanı akıl almaz bir biçimde dize getirmiş, pes ettirmiştir. Bu yönden Çanakkale önemlidir. Çanakkale düşmanın hiç aklından çıkmaz. Her seferinde Çanakkale'nin nasıl bir yer olduğu görmek istenir. Ama Afyonkarahisar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından daha da önemlidir. Zira Türk Kurtuluş Savaşı'nın verildiği, Büyük Komutan, Mustafa Kemal komutasındaki şanlı Türk Askeri'nin Türkiye Cumhuriyeti ilk kurtuluş destanını yazdığı yer Afyonkarahisar topraklarıdır. Dumlupınar, Kocatepe ve Afyonkarahisar Türk Askeri'nin kahramanlığıyla özdeşleşmiş ve destanlaşmıştır. İslam'ın Kâbe'si ne ise Türkiye Cumhuriyeti'nin

²⁹ Kuter- Ünal, a.g.m., s. 152,153.

varoluşu açısından Afyon'un önemi de o'dur. Bu önem turizm sahasında değerlendirilmesi gereken büyük potansiyeldir ³⁰.

Afyonkarahisar'ın, Boğazlar kadar önemli bir stratejik konumu vardır. Türk Ordusunu Akdeniz'e Ege'ye ulaştıracak bir geçittir. Kocatepe'de bir ulusun yazgısı yeniden çizilmiştir. Türk'ün talihinin güldüğü, Büyük Taarruzla ilk kurtarılan şehirdir Afyon. Türk Ulusunun, Milli Mücadele'de, Afyon'da, Dumlupınar'da yarattığı destan, yeni Türk Devletinin müjdecisi Türk Ulusu için yeniden bir "Ergenekon" bir çıkış, kurtuluş yolu olmuştur ³¹.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarıyla İstanbul'da yaptığı görüşmelerden çıkan Milli Mücadele düşüncesi, kurtuluşa yönelik bir yöntem üzerinde yoğunlaşıyordu. Mütareke ve ardından işgallerin başlaması, millete şüphesiz ki yeni ve pek çok yöntemi de düşündürmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde sürdürülen Milli Mücadele'de, artık "kendisini hissettirmeyen ve yıkılma aşamasında bulunan" devletin ve etkisiz hükümetin yerine, millet kendi mukadderatını kendi eline alması başlıca prensip olarak kabul edilmiştir. Vatan coğrafyası ile ilgili en yaygın ve belki de "en zorunlu" düşünce ise, Mondros Mütarekesi ile çizilen sınırların korunmasının, mevcut şartların "asgarisi" olarak tebellüğ ettiği gerçeğidir ³².

Ulusal Kurtuluş Savaşı olarak da nitelenen Türk Milli Mücadelesi'dir. Anadolu'da yapılacak bir "var oluş-yok oluş" mücadelesi olan Mücadele-i Milliye başladığında millet nezdindeki en büyük endişeyi yine beka sorunu teşkil etmektedir. Zaten milleti harekete geçiren asıl faktör de "yarınının ne olacağı endişesi" olmuştur ³³. Afyonkarahisar ilinin bu denli önem arz etmesi bu şehre olan ilgiyi de arttırmıştır. Bu nedenle, savaş alanları sahasının sürdürülebilir Ekoturizm alanı haline getirmek önemlidir.

Afyonkarahisar ilinin, bu kültürel çekiciliklerinden biri de kentsel sit alanı olmasıdır. Sit alanı yaklaşık 23 hektarlık bir alanı ve Kale çevresinde 20 mahalleyi kapsamaktadır. Alanda, geleneksel Türk şehrinin bütün özelliklerini bulmak mümkündür. Afyonkarahisar kalesi bir diğer turizm alanıdır. Başkomutanlık Milli Parkı, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı gibi, savaş alanları turizmi açısından ülkemizdeki önemli alanlardan biridir. Savaş alanları siperler ve diğer harp izleri, şehitlikler ve anıtlar milli parkın en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Siperler ve harp izleri özellikle Kocatepe bölümünde yoğunluk kazanmışlardır. Kültürel varlıkların sergilendiği açık veya kapalı mekânlar olan müzeler, şehirdeki kültürel çekiciliklerin bir başka unsurudur ³⁴.

³⁰Mevlüt Palta, " Afyonun Turizm Potansiyeli", Tarih İçinde Afyon 1982, Afyon Müzelerini Eski Eserlerini ve Güzel Sanatlarını Sevenler Derneği Yayını-2, Özen Matbaası, Afyon 1983 s. 63.

³¹Taşyürek, a.g.m., s. 46.

³²Şahin, a.g.m., s. 40.

³³Şahin, a.g.m., s.42.

³⁴Özdemir- Kervankıran, a.g.m., s. 10.

SONUÇ

26 Ağustosta başlayan Büyük Taarruz ve 30 ağustos Dumlupınar Başkomutanlık Meydan Savaşını safha safha incelerken Afyonkarahisar'ın Milli Mücadele'deki yeri ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Dünyada her yıl milyonlarca insan ya kendi ülkelerinde ya da farklı ülkelere seyahate çıkmaktadırlar. Yeni yerler keşfetmek, gezip görme, eğlenme, dinlenme, farklı kültürleri ve farklı mekânları tanımak amacıyla, turizm etkinliklerine katılan kişi sayısı her geçen gün artmaktadır. Önceleri kıyı kesimlerinde gelişme gösteren turizm faaliyetleri, son yıllarda iç kesimlere, farklı doğal ve tarihi güzelliklerin bulunduğu yörelere doğru ilerlemektedir. Bu illerden biri olan Afyonkarahisar, sahip olduğu termal kaynakları, doğal ve kültürel değerleri, tarihi güzellikleri ile turizm yatırımlarının artmaya ve turizm faaliyetlerinin cazip hale gelmeye başladığı bir il konumuna gelmiştir.

Afyonkarahisar doğal güzellikleri bakımından tarihi ve kültürel bir öneme sahiptir. İlin sosyal ve ekonomik olarak canlanması, gelişmesi ve bölgesel değişikliklerin oluşmasında turizmin rolü büyüktür. Gelişme safhasında olan Afyonkarahisar, turizmin çevreye, sosyo- ekonomik yapıya, tarihi ve kültürel kaynaklara etkisi yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Afyonkarahisar ilinde ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel bakımdan turizmin etkilerinin değerlendirilmesi, turizmin Afyonkarahisar'daki sürdürülebilirliği ve ekonomik gelir sağlaması bakımından önemlidir. Burada yerel halkında turizme ve turistlere bakış açısının da değerlendirilmesi gerekir. Olumsuz yaklaşımları bir kenara bırakırsak iş olanağı sağlaması bakımından değerlendirildiğinde Afyonkarahisar ili için turizmin yeri farklı bir öneme sahiptir. Bir bölgenin kalkınması için özellikle savaş alanı bölgelerinin değerlendirilmesi, tarihi; yerinde ve doğru bir şekilde öğrenmek sebebiyle, insanların bu konuda bilinçlendirilmesi gerekir. İlin doğal, tarihi ve kültürel potansiyelinin turizmin gelişimine müsait olduğundan turizm yatırımlarının artması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Araştırmalar

- Akkoyun, T. (16.11.2015-29.02.2016). Başkomutanlık Millî Parkı'nın Tarihî Temeli Büyük Taarruz Sahası: Hazırlık, Başlaması ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi. *Başkomutan Millî Parkı Bilirkişiliği*, Afyonkarahisar-Kütahya-Ankara, 1-12.
- Güler, M. vd. (16.11.2015-29.2.2016). Başkomutan Millî Parkı Bilirkişiliği Araştırma Sonuç Raporu, Afyonkarahisar-Kütahya-Ankara, 42-43.
- Karazeybek, M. (16.11.2015-29.2.2016). Arşiv Vesikalarına Göre Büyük Taarruz Savaş Alanları ve Millî Park Sınırlarının Belirlenmesi Hususunun Değerlendirilmesi. *Başkomutan Millî Parkı Bilirkişiliği*, Afyonkarahisar-Kütahya-Ankara, 13-34.
- Kurt, Ü. E. (16.11.2015-29.2.2016). Başkomutan Tarihi Millî Parkı Yüzey Araştırması. *Başkomutan Millî Parkı Bilirkişiliği*, Afyonkarahisar-Kütahya-Ankara, 34-41.

Kitaplar, Makaleler

- Akkoyun, T. (Ocak-Şubat 2017). Bağımsızlığın Fedakarlık, Miras ve Sorumluluk Ahidi: Misak-ı Milli, *Yeni Türkiye Misak- Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 163-174.
- Alaeddinoğlu, F. (2010). Kocatepe'nin Türk Kültür Turizmi Açısından Önemi. Gürsoy Şahin (Ed.), *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan* (s. 413-452). Afyonkarahisar.
- Arslan, Y. (Mayıs 2005). Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (13): 29-53.
- Artuç, İ. (2008). *Başkomutan Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz*. İstanbul: Kastas Yayınları.
- Budak, M. (Ocak-Şubat 2017). Hangi Misak-ı Milli?, *Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 114-121.
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*, Ankara: Genelkurmay Yayınları.
- Güler, A. (2016). *Türk'ün Unutulan Yemini: Misak-ı Milli*, İstanbul.
- _____. (Ocak-Şubat 2017). Misak-ı Millinin Alt Yapısı: Milli Vatan Düşüncesi, *Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 160-162.
- İçlek G., Gül A. ve Metin K. (2017). Ayazın Örenyeri'nin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı 3: 145-159.
- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 146-156.
- Kütükoğlu, M. (2011). *Tarih Araştırmalarında Usul*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oflazoğlu, A. T. (2011). *Mütarekeden Büyük Taarruza*, İstanbul: İz Yayınları.
- Öksüz, H. (Ocak-Şubat 2017). Misak-ı Millinin Günümüze Yansımaları, *Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 680-692.
- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (Temmuz 2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24: 1-25.
- Özey, R. (Ocak-Şubat 2017). Misak-ı Milli Coğrafyası Üzerine Genel Değerlendirme, *Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 771-788.
- Palta, M. (1983). Afyonun Turizm Potansiyeli, *Tarih İçinde Afyon 1982*, 63-65.
- Selek, S. (1997). *Milli Mücadele: Büyük Taarruz'dan İzmir'e*, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Şahin, E. (Ocak-Şubat 2017). Yakın Dönem Türk Tarihinin Kızıl Elması: Misak-ı Milli, *Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 38-51.
- Taşyürek, A. (1983). Ulusal Kurtuluş Savaşında ve Cumhuriyet Döneminde Afyon, *Tarih İçinde Afyon 1982*, 46-52.
- Türkmen, Z. (2010). Büyük Taarruz Harekatı. Gürsoy Şahin (Ed.), *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan* (s. 79-148). Afyonkarahisar.
- Ucuşsatar, N. U. (2011). *Atatürk'ün Jeopolitiği Misak-ı Milli ve Küresel Emperyalizm*, İstanbul: Der Yayınları.

Üçüncü, U. (2010). Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz (Basılmamış Doktora Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

_____ (2012). *Büyük Taarruz*, İstanbul: Altın Post Yayınları.

Yüceer, S. (Ocak-Şubat 2017). Bir Ütopyanın Gerçekleşmesi: Tam Bağımsız Türkiye ve Misak-I Milli, *Yeni Türkiye Misak-ı Milli Özel Sayısı*, 23 (93): 141-148.

Kadınların Özel Hallerinde Kur'ân Okuması ve Kur'ân'a Dokunması İle İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Şule Soyal Şenol*

Öz

Günümüz dünyasında kadın ve kadınlarla ilgili konular, gündemde kalmaya devam etmektedir. Son dönemlerde bazı zaruretler ve birtakım çevrelerin marjinal düşünceleri sebebiyle yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. İslam'ın ilk asırlarından itibaren bu güne kadar kadının özel hallerinde ibadetlerinin nasıl olması gerektiği hususu tartışılmıştır. "Kadınların özel hallerinde Kur'ân okuması ve Kur'ân'a dokunması ile ilgili rivâyetlerin tahlili ve değerlendirilmesi" adlı çalışmamız "Kadınların özel hallerinde Kur'ân okuması ile ilgili rivâyetlerin tahlili ve değerlendirilmesi" ve "Kadınların özel hallerinde Mushaf'a dokunması ile ilgili rivâyetin tahlili ve değerlendirilmesi" şeklinde iki alt başlıktan oluşmaktadır. Kadınların hayızlı iken Kur'an okuyamayacaklarına dair Kur'an'da açık bir nassın bulunmaması sebebiyle İslam bilginleri, hayızlı kadınların Kur'an okumaları konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bir grup "hayızlı kadının Kuran'a dokunması haramdır" derken, diğer bir grup "caizdir" demiştir. Buna karşılık "dokunmak haramdır ama bakabilir, dokunmadan okuyabilir" şeklinde fetvalar verilmiştir. Bu noktadan yola çıkarak ilgili fetvalara delil olarak gösterilen rivayetler derlenmiş ve senet kriterleri içerisinde incelenmiştir. Araştırma neticesinde elde edilen veriler, sonuç bölümünde belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadınların özel halleri, Özel hallerde ibadet, Hadis tahrici, Hadis tenkidi

The Analysis and Assessment of Hadith Narrations about Reciting and Touching the Quran During Women's Special Circumstances

Abstract

In today's world, topics focusing on women and issues that are specific to women's special circumstances (menses, post-natal etc) remain on the agenda. Recently, as a result of some developments and some groups' marginal thoughts, new discussions have emerged. Throughout Islam's history, the question of how menstrual cycle and other experiences specific to women should affect their religious duties has always been the topic of discussion. Our study titled "The analysis and assessment of Hadith narrations about reciting and touching the Quran during women's special circumstances (menses, post natal bleeding, etc..)" is comprised of two separate headings; "The analysis and assessment of Hadith narrations concerning women's reciting the Quran during their special circumstances" and "The analysis and assessment of Hadith narrations concerning women's touching the Quran during special circumstances". Since there is no specific ruling mentioned in the Quran whether women can recite Quran during menstruation, various opinions were put forward by Islamic scholars in relation to reciting the Quran during menstruation. While one group of scholars state that "women are forbidden to touch the Quran during menstruation", another group argues that it is

“permissible”. In contrast, “they are forbidden to touch but are permitted to look ” is another variation of argument that was put forward by some other scholars in the form of fatwas. From this perspective all Hadith narrations that served as evidence for given three form of fatwas were analysed and examined. The data obtained from this study are shared in the Results section.

Keywords: Menstruation, Special circumstances in worship, Citation of the hadith, Hadith criticism.

GİRİŞ

Kur’an-ı Kerim’de, kadınların hayızlı iken ibadetlerinin nasıl olması gerektiğine dair açık bir hüküm bulunmaması sebebiyle, kadınların özel hallerinde ibadet hayatının nasıl olması gerektiği belirlenirken, rivayetler esas alınmıştır. Kur’an’da açık bir nas bulunmamakla beraber âlimler, zayıf hadislerle amel edilmesi hususunda farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bunun neticesinde Kur’an’a dokunma ve onu okuma konularında ihtilaf edilmiştir. Bir grup âlim “hayızlı kadının Kuran’a dokunması haramdır”¹ derken, diğer bir grup “caizdir” demiştir. Buna karşılık “dokunmak haramdır ama bakabilir, dokunmadan okuyabilir”² şeklinde fetvalar da verilmiştir.

Bu çalışmada, kadınların özel hallerinde Kur’ân okuması ve Kur’ân’a dokunması ile ilgili rivâyetler tahlil edilerek, ortaya çıkmış olan ihtilafa çözüm noktasında ilmi bir katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Rivâyetlerin incelenmesinde özellikle senet incelemesine ağırlık verilecektir. Örnek hadislerin incelenmesinde, aynı manayı ifade eden rivâyetler bir araya getirilerek isnat şeması oluşturulacaktır. Hadislerin senet şemalarında, râviler Hz. Peygamber’den itibaren hadisin yer aldığı musannıfının zikrettiği son râviye kadar gösterilecektir. Eğer hadisin bir senedi varsa, bu senetteki râviler birbirlerinden ok işaretiyle ayrılarak gösterilecektir.

Daha sonra, hadisin isnat şemasındaki râvilerin güvenilirlikleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Sahabenin adaleti göz önünde bulundurulup, bazen sadece tanıtmak amacıyla hakkında bilgi verilecektir. Râvinin güvenilirliğini tespit etmeye çalışırken kimliği, vefatı, münekkitlerin tüm görüşleri olduğu gibi aktarılacaktır. Isnat şemasında yer alan her bir râvi incelendikten sonra, hadis ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu aşamalardan sonra, tartışmalı konularda metin ile ilgili konulara değinilecektir ve varsa İslam âlimlerinin görüşlerine yer verilecektir. Özel hallerde Kur’ân okumak ve Mushaf’a dokunmak şeklinde oluşturduğumuz alt başlıklarda konu ile ilgili delil olarak gösterilen tüm rivâyetler bulunacaktır. Yapılan senet tetkikinden

¹ Şeyh Nizam, *Fetâvâ-i Hindiyye*, (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 2009), I, 93; İbn Âbidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî, *Reddu’l-Muhtâr*, (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003), I, 476; İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ bi’l-Âsâr*, (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2010), I, 95.

²Dalgın Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Meseleler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), s. 38.

sonra hangi rivâyetlerin bu konu hakkında delil olmaya uygun olduğu konusunda görüş beyan edilecektir.

A. Kadınların Özel Hallerinde Kur'ân Okuması ile İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Hayızlı kadının Kur'ân okuyup okuyamaması yönündeki rivâyetler üç başlık altında incelenebilir:

- Ali b. Ebû Tâlib Rivâyeti
- Abdullâh b. Ömer Rivâyeti
- Hiz. Âişe Rivâyeti

1. Ali B. Ebî Tâlib Rivâyeti

Ebû Dâvud, Hz. Ali'den şu haberi nakletmiştir:

حَدَّثَنَا حُفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَا وَرَجُلَانِ رَجُلٌ مِمَّنْ وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ - أَحْسَبُ فَبَعَثَهُمَا عَلِيٌّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَجْهًا وَقَالَ إِنَّكُمْ عَلِيجَانِ فَعَالِجَانِ عَنْ دِينِكُمَا. ثُمَّ قَامَ فَدَخَلَ الْمَخْرَجَ ثُمَّ خَرَجَ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأَخَذَ مِنْهُ حَفْنَةً فَتَمَسَّحَ بِهَا ثُمَّ جَعَلَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَأَنْكَرُوا ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - كَانَ يُخْرِجُ مِنَ الْخَلَاءِ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَأْكُلُ مَعَنَا اللَّحْمَ وَلَمْ يَكُنْ يَحْجِبُهُ - أَوْ قَالَ يَحْجُزُهُ - عَنِ الْقُرْآنِ شَيْءٌ لَيْسَ الْجَنَابَةَ.

“Bize Hafs b. Ömer Şu'be'den, O da Amr b. Mürre'dan, O da Abdullâh b. Selime'den şöyle rivâyet etti: Biri bizden, diğeri de Benî Esed'den olduğunu zannettiğim iki kişi ile birlikte Ali (r.a.)'ın huzuruna girdim. Ali (r.a.) onları (âmil olarak veya bir başka görevle) bir tarafa gönderdi ve şöyle dedi: “Siz, ikiniz de güçlü kuvvetlisiniz. Dîniniz için çalışınız (veya dîninizi koruyunuz).” Sonra kalktı ve helâyâ girdi. Sonra çıktı ve su istedi. Sudan aldı ve onunla mesh etti. Sonra Kur'ân okumaya başladı. Bunu oradakiler yadırgadı. O da şöyle söyledi. “Cünüplük dışında hiç bir şey, Hz. Peygamber'i Kur'ân okumaktan alıkoymazdı/menetmezdi.”³

Râvi, Hz. Ali'in (r.a.) dediğinde tereddüt etmiştir. Hangi fiil kullanılmış ise netice değışmez. Her iki fiilin mânâsı da men etmektir.

Tirmizî,⁴ Nesâî⁵ ve İbn Mâce⁶ de lafız farklılıklarıyla beraber Hz. Ali'den, bu haberi rivâyet etmişlerdir.

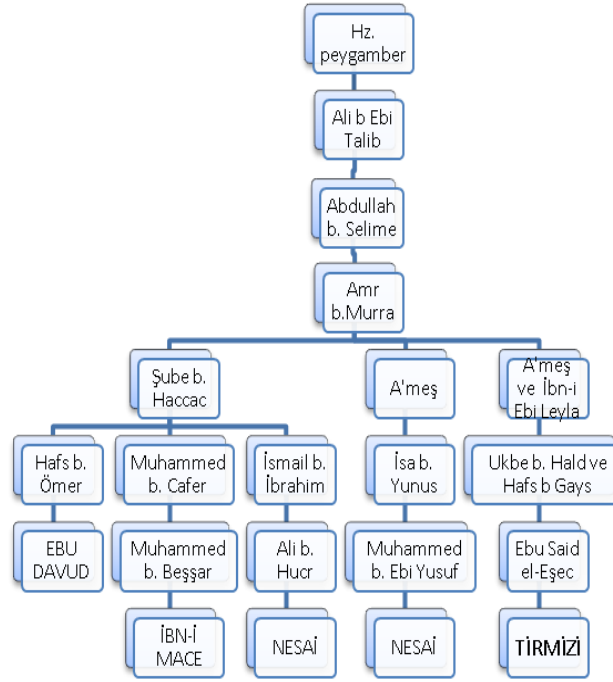
Rivâyetlerde, Hz. Ali, Abdullâh b. Selime, Amr b. Mürre ortak râviler olup şöyle bir senet şeması oluşmaktadır:

³ Ebû Dâvud, Süleymân b. Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, tahkik: Muhammed Avvâme, (Beyrût: Müessesetü'r-Rayyân, 2004), Tahâret, 92; Tirmizî, Tahâret, 111; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen-ü İbn Mâce*, (Riyâd: Mektebetü'l-Maârif, tarihsiz), Tahâret, 105; Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, haz. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001), Tahâret, 171; Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *Sünenü'l-Kübrâ*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2010), bâb: 98, h.n. 415.

⁴ Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Câmiu'l-Kebîr*, tahkik: Beşşâr Avvâme, (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), Tahâret, 111.

⁵ Nesâî, “Fıkal : Kan رسول الله صلى الله عليه و سلم يخرجه من الخلاء فيقرأ القرآن ويأكل معنا اللحم ولم يكن يحجبه عن القرآن شيء ليس الجنابة” Tahâret, 171.

⁶ İbn Mâce, Tahâret, 105. “و لا يحجزه عن القرآن شيء الا الجنابة”

Hz. Peygamber'den sonra üç tabakada birer râvi tarafından nakledilen rivâyet ferd/garıptir. Râvilerin güvenilirlik durumları şöyledir:

Hz. Peygamber → Hz. Ali → Abdullâh b. Selime → Amr b. Mürra → Şu'be → Hafs b. Ömer → EBU DÂVUD

Abdullâh b. Selime (Ö. 80)

Abdullâh b. Selime el-Hemdânî⁷ el-Kûfî,⁸ künyesi Ebû'l-Âliye'dir. Sahabeden olan Sa'd b. Ebî Vakkas, Ali b. Ebî Tâlib, Abdullâh b. Mes'ud ve Muâz b. Cebel'den rivâyet etmiştir.⁹ İbn Hacer "ihtilattan dolayı vehm olduğunu" söylemiştir.¹⁰ Ebû Dâvud, "Abdullah b. Selime'nin Şu'be ve Amr b. Mürra'dan yaptığı rivâyetti bilir ve inkâr ederiz, yaşlılığında dolayı hadisine tabi olunmaz" demiştir.¹¹ Ahmed b. Hanbel, "Amr b. Mürra ve Ebû İshak'tan başkasından rivâyetini bilmiyorum" demiştir.¹² İclî ve Yakup b. Şeybe "sika" olarak nitelendirmişlerdir. Buhârî, "hadisine tabi olunmaz" demiştir.¹³ Şu'be, "bu hadisi yaşlandıktan sonra rivâyet etmiştir" derken ilave olarak "Amr b. Mürra" bundan daha güzel hadis rivâyet etmemiştir, demiştir.¹⁴

⁷ İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Et-Takrîbü't-Tehzîb*, (Riyâd: Dâru'l-Âsîme tarihsiz), s. 248.

⁸ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008), V, 99.

⁹ Mizzî, Ahmed b. Abdullah b. Salih, *Tehzîbü'l-Kemâl*, (Beirut: Müessesetü'l-Risâle, 2010), XV, 51/ 3313.

¹⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 248.

¹¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, V, 99; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 52.

¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 51.

¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 52.

¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 53.

Amr b. Mürra (Ö. 116)

Amr b. Mürra b. Abdullah b. Târik b. Hâris Ebû Abdullâh el-Kûfî el-A'ma; İbrâhîm En-Nehâi, Sa'd b. Ubâde, Saîd b. Cübeyr, Said b. Müeyyeb gibi pek çok kimseden rivâyet almış; ondan da Süfyan es-Sevrî, Süleymân el-A'meş, Şu'be b. Haccâc gibi kimseler rivâyette bulunmuştur. Buhârî yaklaşık yüz tane rivâyeti olduğunu söylemiştir.¹⁵ Ahmed b. Hanbel, "onu tezkiye etmiş", Ebû Hâtim, İshâk b. Mansûr ve Yahyâ b. Maîn'den naklen sika olduğunu söylemiştir.¹⁶ Muaz b. Muaz, Şu'be'den şöyle bir nakilde bulunmuştur: "Abdullâh b. Avn ve Amr b. Mürra dışında müdelles olmayan hiç kimseyi görmedim."¹⁷ Ukaylî ve İbnü'l-Cevz'i Duafâ kitaplarına almışlardır.¹⁸ İbn Hacer, "sika ve âbid" demiştir.¹⁹ Hicri 116 senesinde vefat etmiştir.²⁰

Şu'be b. Haccac (Ö. 83/ 160)

Şu'be b. Haccac b. el-Verd el- Ateki Ebû Bistam el-Vasitî için İbn Hacer "sika, hafız ve mutkindir" demiştir. Abdurrahmân b. Mehdî²¹ ve Sevrî, onun için "hadiste müminlerin emiri"²² Muhammed b. Sa'd O'nun için, "sika, sebt, mutkin ve hüccet" değerlendirmesini yapmıştır.²³ Buhârî, Ali b. Medînî'den nakille bin kadar hadisi olduğunu söylemiştir.²⁴

Hz. Peygamber → Hz. Ali → Abdullâh b. Selime → Amr b. Mürra → Şu'be → Muhammed b. Ca'fer → Muhammed b. Beşşâr → İBN MÂCE

Muhammed b. Ca'fer

Muhammed b. Ca'fer es-Semnânî el-Gumesî, Ebû Ca'fer b. Ebû'l-Hüseyn el-Hâfız²⁵ için sadece İbn Hacer'in "sikadır"²⁶ açıklamasını bulabildik.

Hz. Peygamber → Hz. Ali → Abdullâh b. Selime → Amr b. Mürra → Şu'be → İsmâîl b. İbrâhîm → Alî b. Hucr → NESÂÎ

Ali b. Hucr (Ö. 144)

Ebû'l-Hasan el-Mervezî es-Sâdî, Şüreyk, İtab b. Beşir, İsmâîl b. Ayyâş'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden Müslim b. Haccâc en-Neysâbûrî rivâyet etmiştir.²⁷ İbn

¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 232-234.

¹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 234.

¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 235.

¹⁸ Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Mûsâ b. Hammâd, *Kitâbü'l- Duafâi'l-Kebîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1984), II, 260/ 813; İbnü'l-Cevzî, Cemaluddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahmân Alî b. Muhammed, *Kitâbu'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, Thk: Ebu'l-Fidâ, (Beyrût: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), II, 124/ 2038.

¹⁹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 363.

²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 237.

²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 491.

²² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 208.

²³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 494.

²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 489.

²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 267.

²⁶ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 833.

²⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 272.

Hacer “sika ve hafız” olduğunu söylemiştir.²⁸ Hicri 144 senesinde vefat etmiştir.²⁹ Buhârî, Müslim, Nesâî ve Tirmîzî rivâyetlerini almıştır.³⁰

Hz. Peygamber → Hz. Ali → Abdullâh b. Selime → Amr b. Mürre → A'meş ve İbn Ebû Leylâ → Ukbe b. Hâlid ve Hafs b. Gıyâs → Ebû Saîd el-Eşec → TİRMİZÎ

A'meş (Ö. 148)

Süleymân b. Mihrân el-Kûfî, tâbiîn nesline mensup âlim olup hafızlığını tamamladıktan sonra öğrenimine kıraat ilmiyle başladı. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Rivâyette bulunduğu meşhur muhaddisler arasında Saîd b. Cübeyr, Kays b. Ebû Hâzim, Ebû Vâil Şakık b. Seleme ve Şa'bî zikredilebilir. Kendisinden de Ebû Hanîfe, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. Mübârek gibi hicrî II. yüzyılın meşhur âlimleri hadis rivâyet etmişlerdir.³¹ Hicri 148 yılında vefat etti.³² İbn Maîn “sika”, Ebû Zür'a “imam”, Ebû Hâtim “sika, hadisleri delil olarak kullanılabilir(hüccet)”,³³ İclî “sika, sebt”,³⁴ Nesâî “sika, sebt”³⁵ demişlerdir.

İbn Ebû Leylâ (Ö. 148)

Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ el-Ensârî el-Kûfî,³⁶ fakih ve Kûfe'li bir kadıdır. Yahya b. Saîd “zayıf saymıştır”, Ahmed b. Hanbel “hafızası kötü, muzdaribü'l-hadis”, Şu'be “hafızası ondan daha kötü kimse görmedim”, İclî “sünnet sahibi, sünnet sahibi, câizü'l-hadis”, Nesâî “leyse bi kavî (kuvvetli değildir)”³⁷ demiştir. İbn Hacer “sadûk ama hafızasının cidden kötü” olduğunu söylemiştir.³⁸

Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Hz. Peygamber'den sonra üç tabakada birer râvi tarafından rivâyet edildiği için hadis ferd/gariptir. Abdullâh b. Selime ihtilatı sebebiyle cerh edilmiştir. Kendisinden sonra gelen râviler sika olsa bile Abdullâh b. Selime, ömrünün sonlarına doğru bunamıştır. Ondandır rivâyet edenlerin rivâyetlerine galat, ızdırab, telkin ve ref' gibi çeşitli hadis kusurları karışmış olma ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple söz konusu rivayetlerin zayıf sayılması gerekmektedir.

²⁸ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 338.

²⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 272.

³⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 338.

³¹ Ebû Hâtim er-Râzî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 139.

³² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 414.

³³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 489.

³⁴ İclî, Ahmed b. Abdillâh, *Ma'rifetü's-Sikât*, tahkik: Abdü'l-Âlim el-Bustî, (Medine: Mektebetü'd-Dâr 1985), I, 432-434.

³⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 58-59.

³⁶ Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i-Tirmizî*, haz. Abdu'r-Rahmân Muhammed Osman, (Mısır: Dâru'l-Fikr, 1968), I, 453.

³⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 622-628/ 5406; Ukaylî, *Kitâbü'l-Duâfâi'l-Kebîr*, IV, 98/ 1653; Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, Thk: Kemâl Yusuf el-Hût, (Beirut: Müessesetü'l-Kütübü'l-Sekafiyye, 1985), 212/ 550.

³⁸ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 427.

Tirmîzî, bu rivâyet hakkında şöyle demiştir: "Ali b. Ebî Tâlib'in hadisi, hasen sahih³⁹ bir hadistir. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından ve tabiinden pek çok kimse bu görüşte olup şöyle demektedirler: "Abdestsiz olarak Kur'ân okunur fakat Mushaf'a temiz olanlar el sürerek okumalıdır." Sûfyân es-Sevrî, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedir.⁴⁰ İbn Hibban da bu rivâyeti kaydettikten sonra sahih bir hadis olduğunu söylemiştir.⁴¹ Yine Ebû İshâ, hasen sahihtir demiştir.⁴²

Öte yandan İmam Şâfiî, bu rivâyetin sübutunun kat'i olmadığını belirtmiştir. Beyhâkî, söz konusu rivâyetin sadece Kûfeli Abdullâh b. Selime kanalıyla geldiğini ve yaşlandıktan sonra rivâyet ettiğini söylemiştir.⁴³

Ancak bu rivâyetin illetli olduğunu söyleyen âlimler de vardır. Onlar, Abdullâh b. Selime'nin yaşlandıktan sonra hıfzının bozulduğunu ve bu hadisi de yaşlılık döneminde nakletmiş olabileceğini ifade ederek, onun hadislerinin delil alınmasının doğru olmayacağını ifade etmişlerdir.⁴⁴ Beyhâkî, Abdullâh b. Selime, sebebiyle bu rivâyette tevakkuf ettiğini söylemiştir.⁴⁵ Hattabî, Ahmed b. Hanbel hadisi, Abdullâh b. Selime sebebiyle vehmettiğini söylemiştir.⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, Abdullâh b. Selime için Amr b. Mürre ve Ebû İshâ el-Hamedâni'den başka kimseden rivâyetini bilmiyorum demiştir.⁴⁷ İbn Mâce Sünen'inin tahkikinde bu rivâyete zayıf olarak not düşülmüştür.⁴⁸

Şeyhan, Abdullâh b. Selime'nin tan edilmemiş olması sebebiyle bu hadisle ihticac etmemişlerdir.⁴⁹ İbn Hacer, ihtilatından önce makbul sayıldığını söylemiştir.⁵⁰

Sünen-i Erbaa' ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde hadisleri bulunan ve Hz. Ali başta olmak üzere birçok sahabeden hadis nakleden Abdullâh b. Selime, muhaddislerin ekserisi tarafından muteber görülen bir râvidir. İbn Hacer, "bazı muhaddislerin onun yaşlandıktan sonra hıfzının bozulduğunu ifade ederek, hadislerine itibar etmemişlerdir" demiştir. Buhârî, onun yaşlandıktan sonra hıfzının bozulmasını gerekçe göstermek suretiyle hadislerini kitabına almamıştır.⁵¹

³⁹ Tirmizî'nin hasen sahih tabiriyle vasıflandırdığı hadisler hakkındaki değerlendirmelerden en uygunu, böyle bir hadisin derece bakımından hasenden üstün, ama sahihten aşağı mertebede olması demektir. İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, (Ürdün: Mektebetu'l-Menar, 1987), II, 609-611.

⁴⁰ Tirmizî, Tahâret, 111.

⁴¹ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, I, 408.

⁴² Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 752.

⁴³ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, I, 408; Azimâbâdî, Ebû Abdurrahman Şer'îf, *Avnu'l-Ma'bûd Şerh-u Sünen-i Ebî Dâvûd*, (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2005), I, 381

⁴⁴ Hattabî, Ebû Süleymân Hamed b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattabî el-Büstî, *Meâlimü's-Sünen*, haz. Muhammed Râgib et-Tabbâh, (Halep: Matbaâtü'l-İlmiyye, 1932), I, 76.

⁴⁵ Azimâbâdî, *Avnu'l-Mabûd*, I, 382; Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 753.

⁴⁶ Azimâbâdî, *Avnu'l-Mabud*, I, 383.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Kitabu'l-İlel ve Marifeti'r-Rical*, haz. İsmail Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit, (Ankara: Ankara İlahiyat Yayınları, 1963), s. 1963.

⁴⁸ İbn Mâce, *Sünen*, I, 114.

⁴⁹ Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 752.

⁵⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 512.

⁵¹ İbn Adiy Cürçânî, *el-Kâmilü fi Duâfâi'r-Ricâl*, (Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), V, 280; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, I, 258.

Süfyan es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc'ın bu rivâyetin muteber olduğunu şu sözleriyle dile getirdiğini nakletmiştir: "Ben, Amr b. Mürra'nın, Abdullâh b. Selime'den rivâyet ettiği hadisler içinde bundan daha güzelini nakletmiş değilim. Bu hadis, sermayemin üçte birine denktir."⁵² Fakat Şu'be, "Bu hadisi Abdullâh b. Selime yaşlandıktan sonra rivâyet etti" demiştir.⁵³

Amr b. Murra el-Kûfî, Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup "sika, imam ve hüccettir" denilmiştir. İbn Maîn, Ebû Hâtim, Şu'be gibi hadis nakkadları, onun "güvenilir" olduğunu söylemiştir. İmam Şu'be onun "sika ve güvenilir kimse" olduğunu beyan ederek hadislerini nakletmede özen göstermiş ve hakkında şunları söylemiştir: "Pek çok sadık râviye rastladım. Ama onlardan sadece Amr b. Murra müdellis değildir."⁵⁴

Hz. Ali hadisi, Abdullâh b. Selime dışında sahih hadis râvileri tarafından nakledilmiştir. Abdullâh b. Selime ise, adalet ve zabt-hıfz yönünden güvenilir kimse olmakla birlikte, sadece yaşlandıktan sonraki rivâyetlerinde karışıklık bulunduğu gerekçesiyle zabt-hıfz yönünden cerh edilmektedir. Adalet yönünden sağlam olup da zabt-hıfz yönünden sika râviler derecesine ulaşamayan kimselerin hadislerine hasen denildiği bilinmektedir. Abdullâh b. Selime'nin bu rivâyeti, böyle bir kaideye göre değerlendirilse bile, söz konusu hadisin hasen mertebesinde olması gerekir.⁵⁵

Sonuç olarak Şevkânî şunları söyler: "Hadisler Mushaf'a ancak tâhir olanların dokunabileceğine delalet etmektedir. Fakat tâhir kelimesi müşterek bir lafız olup mümin olmaya, büyük ve küçük abdestsizlikten arınmışlığa ve beden temizliğine delalet edebilmektedir. Nitekim "Müşrikler ancak pisliktirler" ayeti tâhirden maksadın mü'min olmak olduğuna, "Eğer cünüpseniz yıkanın" ayeti abdestsizlikten arınmışlığa, yine maddî ve manevî pislikten arınmışlığa 'tâhir' denilmiş olmasına işaret etmektedir. Hukukçuların tercih ettiği görüşe göre ise müşterek bir lafız, mücmel olup, mübeyyen edilmedikçe kendisiyle amel olunmaz."⁵⁶

Hz. Ali' den gelen bu haberi destekleyen başka rivâyetler de vardır.⁵⁷

Hadislerden Çıkarılan Hükümler

Cumhura göre bu hadis cünüp bir kimsenin Kur'ân okumasının caiz olmadığına delâlet etmektedir. Cumhur her ne kadar cünübün Kur'ân okuyamayacağına hem fikir ise de, bazı durumlarda aralarında görüş ayrılıkları

⁵² İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, V, 281.

⁵³ İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, V, 281.

⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 92.

⁵⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahih-İ Buhârî*, (Riyâd: Dâru's-Selâm, 2000), I, 233; Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahih-İ Buhârî*, (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2005), III, 274; el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 409.

⁵⁶ Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlâni, *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Münteka'l-Ahbâr*, haz. Enver el-Bâz, (Mısır: Dâru'l-Vefa, 2008), I, 294.

⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 110; Dârekutni, *Sünen*, I, 118.

vardır.⁵⁸ Şöyle ki; Şâfiilere göre, zikir maksadıyla okunabilir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, "Cünübün bir âyet kadarını okumasına ruhsat verilir" demiştir. Hanefilere göre: Duâ ve senaya dâir olan âyetleri, duâ ve sena maksadıyla okumak caizdir. Süfyân-ı Sevri, İbn-ü'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshak'ın dâhil oldukları bu âlimlere göre cünüp ve hayız hâlindeki kadın Kur'ân'dan bir âyet dahi okuyamaz.⁵⁹

Hattâbî şöyle der: "Cünübün Kur'ân okuyamayacağı hükmü, hadisten çıkarılıyor. Hayız olan kadın da okuyamaz. Çünkü onun abdestsizliği, cünübün abdestsizliğinden daha ağırdır." İmam Mâlik, cünübün bir âyet miktarını okuyabileceğini söylerken bu görüşünü, şu gerekçeye bağlamıştır: "Hayız olan kadın Kur'ân okuyabilir. Fakat cünüp okuyamaz. Hayız süresi uzayabildiği için kadın okumadığı takdirde, Kur'ân'ı unutabilir. Fakat cünüplük süresi uzun değildir, bu kişinin kendi elindedir."⁶⁰

Cünüp iken Kur'ân okumanın haram olduğunu söyleyen Cumhura göre, "zikir"den maksat, Kur'ân-ı Kerîm'in dışında olan tesbih, tehlil, tekbir ve tahmidir.⁶¹

Hanefiler, Şâfiiler ve Hanbelîler; "Kur'ân'ı öğreten ve öğrenen dâhil hiç kimse abdestsiz olarak Kur'ân'ı elleyemez. Ancak çocuğun, âyetlerin yazılı olduğu levhaları ellemesi zaruret icâbı caizdir." derler.

Cünüp iken, bir örtü veya çubuk ile de olsa Kur'ân'a dokunmak, imamların çoğunluğuna göre haramdır. Hanefilere göre; Kur'ân'a bitişik olmayan bir kılıf, bir mahfaza, bir torba veya sandık içinde bulunan bir Mushaf'ı tutmak caizdir. Bunların haricinde haramdır. Kur'ân Kerîme cünüp iken el sürmenin haram olduğu görüşünde olan Âlimler; "Ona (Kur'ân'a) tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez, (O) âlemlerin Rabbinden indirilmedir"⁶² âyetine dayanmışlardır. Semerkandî, cünüp ve hayızlının ayet yazmasını mekruh görür ve "çünkü yazma işi de dokunmadır" der.⁶³

Hanefî, Şafîî ve Hanbelîlere göre, abdestsiz olan kişinin de Kur'ân-ı Kerîm'e dokunması da haramdır. Kur'ân'a bitişik olan cildi, kenarındaki beyaz kısım ve satırlarının arası için de hüküm aynıdır. Yalnız, Hanefî ve Hanbelîlere göre,

⁵⁸ Es-Subkî, Mahmûd Muhammed Hattâb es-Sübkî, *Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd*, haz. Emin Mahmud Hattab, (Riyâd: Mektebetü'l-İslamiyye, 1974), I, 303; Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 76; Azîmâbâdi, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 385.

⁵⁹ Yavuz, Yunus Vehbi, "Hayız", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, 52; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, II, 48; Subkî, *Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd*, I, 303.

⁶⁰ el-Mâverdi, *Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdi, el-Hâvi'l-Kebir fî Fikhi Mezhebi's-Şafîi*, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İmiyye, 1994), I, 147; İbn Kudâme, *Ebü Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, el-Muğnî*, (Riyad: Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, 1971), I, 144; Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763; Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 76; Mübârekpûri, *Tuhfetül-Ahvezî*, I, 408; Kandehevî, Muhammed Zekeriyâ, *Kevebü'd-Düreri alâ Câmi'it-Tirmîzî*, (Hindistan: Nedvetü'l-Ulemâ, 1975), I, 212; Es-Subkî, *Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd*, I, 303.

⁶¹ Nevevî, *Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, el-Minhâc fî şerhi Şâhîhi Müslim b. Haccâc*, (Mısır: Matbaâtü'l-Mısıriyye, 1929), IV, 68; Es-Subkî, *Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd*, I, 73.

⁶² Vâkıa 56/79.

⁶³ Abdullâh el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763; Es-Subkî, *Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd*, I, 304.

abdestsiz, Kur'ân-ı Kerîm'e bitişik olmayan kılıfı ile veya elbisesinin yeni ile dokunması caizdir.⁶⁴

Cünüp veya hayız olan kimse, yanması, suya batması, kâfirin eline geçmesi veya necasete düşmesinden korktuğu takdirde, Mushaf'ı eline alabilir. Eğer eline almaz ve kurtarma imkânı varken yanmasına, suya batmasına veya kâfirin eline geçmesine göz yumarsa günahkâr olur.⁶⁵

Ebû Muhammed el-Fârisî Hz. Ali rivâyeti ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: "Bu hadis, Kur'ân kıratının, secdenin, Mushaf'a dokunmanın, Allah'ı zikretmenin abdestli-abdestsiz, cünüplü ve hayızlı olan herkese caiz olduğuna işaret eder. Eğer bir takım yasakları ortaya koyduğu söylenirse, bunu söyleyenin delil getirmesi gerekir. Ebû Rebia, İbn Müseyyeb, İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Dâvud gibi arkadaşlarımızda bunun böyle olduğunu söylemiştir."⁶⁶

İbn Münzîr, Taberî, İbn Abbâs, Dâvûd ez-Zâhirî, İkrime ve İbn Müseyyeb göre, cünüp iken Kur'ân okumak caizdir, derler. Bunlar Hz. Âişe' den rivâyet edilen, "Rasûlullah (s.a.v.) her halinde Allah'ı zikrederdi" hadisine dayanmışlardır. Kur'ân zikir olduğuna göre, okumak haram değildir.⁶⁷

Dâvud ez-Zahirî, cünüp kimsenin Kur'ân Kerîme dokunmasını caiz görür. Delili, Rasûlullah'ın Herakliyyus'a yazdığı mektupta Kur'ân-ı Kerîm'den âyet bulunduğudur. Gerek Herakliyyus gerekse adamları pis (hades) oldukları ve Efendimizin onların dokunacağını bildiği halde mektubuna âyet yazdığını söyleyerek, görüşünü takviye eder.⁶⁸

İbn Hazm, "Hz. Ali rivâyetinin Kur'ân okumamaya delil olamayacağını, çünkü burada yasaklama olmayıp Hz Peygamberin bir halinin haber verildiğini söyler. Üstelik cünüplükten dolayı okumadığına dair bir açıklama yoktur. Hz. Peygamber, ramazan dışında tam bir ay oruç tutmamış, bir vakitte on üç rekâttan fazla namaz kılmamış, ayakta ve yatarken yemek yememiştir. Şimdi biz bunları yaptığımızda haram mı işlemiş oluruz? Cünüp iken okumanın yasak olduğuna dair rivâyetler sahih olmayıp, senetlerinin zayıf olduğunu söylemiştik. Şayet bu konuda, tam bir ayeti veya ayetin bir kısmını okumaya dair açık bir yasaklama olsaydı, şüphesiz bütün bunlar cünüplüyü toptan okumaktan men ederdi." demiştir.⁶⁹

Netice itibariyle hayızlı kadının Kur'ân okumasının hükmü konusunda âlimler görüş ayrılığı içindedir ve bu konuda bir icma yoktur. Kur'ân okumak ve Kur'ân'a

⁶⁴ Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Kitâbu Bedaii's-Sanai fî Tertibi's-Şerâi'*, (Beyrut: Kütübü'l-İlmiyye, 1974), I, 33; Abdullâh el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763.

⁶⁵ Es-Subkî, *Menhelü'l- Azbi'l-Mevrûd*, I, 304.

⁶⁶ Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763.

⁶⁷ Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 77; Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 755; Es-Subkî, *Menhelü'l- Azbi'l-Mevrûd*, I, 303; Azîmâbâdi, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 381; Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, III, 406; Mübârekpûrî, *Tuhfetül-Ahvezî*, I, 408.

⁶⁸ Es-Subkî, *Menhelü'l- Azbi'l-Mevrûd*, I, 304.

⁶⁹ İbn Hazm el-Endelüsî, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), I, 95.

dokunmak hayırlı işlerdir, teşvik edilmiş, sevap vadedilmiş fiillerdir; bunların bazı hallerde yapılamayacağını söyleyenlerin delil getirmesi (delil ile isbat etmeleri) gerekir.

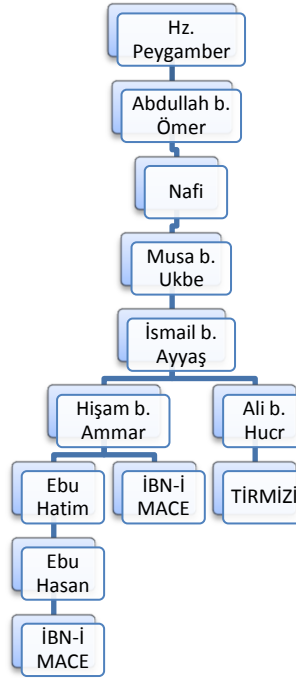
2. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

Hayızlı kimsenin Kur'ân okuyamayacağına dair ileri sürülen rivâyetlerden birisi de, Abdullâh b. Ömer'den nakledilmiştir:

حدثنا علي بن حجر و الحسن بن عرفة قالوا حدثنا إسماعيل بن عياش عن موسى بن عقبة عن نافع عن ابن عمر: عن النبي صلى الله عليه و سلم قال لا تقرأ الحائض ولا الجنب شيئا من القرآن

Bize Alî b. Hucr ve Hasân b. Arafe, İsmâîl b. Ayyâş'tan, o da Mûsâ b. Ukbe'den, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer (r.a.)'den rivâyet şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cünüp ve hayızlı olan kimse Kur'ân'dan bir şey okumasın."⁷⁰ Bu rivâyeti ayrıca İbn Mâce ve Beyhâkî de eserlerine almışlardır.⁷¹

Rivâyeti eserlerinde nakleden müelliflerle birlikte şema üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür:

Senet, Hz. Peygamber → Abdullâh b. Ömer → Nâfi → İsmâîl b. Ayyâş'a kadar dört tabakada birer râviden nakledilmiş olup İsmâîl b. Ayyâş'tan üç râvi ile nakledilmiştir. Senette yer alan râvilerin güvenilirlik durumunu şöyledir:

Hz. Peygamber → Abdullâh b. Ömer → Nâfi → İsmâîl b. Ayyâş → Alî b. Hucr → TİRMİZİ

⁷⁰ Tirmizî, Tahâret, 98.

⁷¹ İbn Mâce, Tahâret, 105; Beyhaki, Hayız 5 (h.n.1522).

Abdullâh b. Ömer (Ö. 73)

Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî,⁷² Hz. Ömer'in oğlu Abdullâh, nübüvvetin üçüncü yılında Mekke'de doğdu. Babasıyla birlikte müslüman oldu, yine onunla birlikte Medine'ye hicret etti. On üç yaşında iken Uhud Savaşı'na katılmak istedi; fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) henüz çok genç olduğunu söyleyerek izin vermedi. Bedir Savaşı'na da aynı sebeple kabul edilmediği rivâyet edilir. On beş yaşına girince Peygamber'in izniyle Hendek Savaşı'na katıldı. Bey'atü'r-Rıdvân'da, Hayber ve Mekke fethi ile Huneyn Gazvesi'nde bulundu.⁷³ Hadisleri, başta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmak üzere, babası Hz. Ömer, ablası Hafsa, ayrıca Hz. Ebû Bekir, Osman, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Bilâl ve Abdullâh b. Mes'ûd gibi ileri gelen sahâbîlerden dinleyip öğrendi. Onun önde gelen hadis talebeleri Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah gibi sahâbîlerle Enes b. Sîrîn, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Müseyyeb, Nâfi, Mücâhid, Tâvus gibi meşhur tâbiîlerdir.⁷⁴ Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup, 2630 hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok hadis rivâyet eden yedi sahâbînin (el-müksirûn) ikincisi olmuştur.

Nâfi (Ö. 116)

Ebû Abdillâh Nâfi b. Hürmüz (Sercis, Kâvus) el-Kureşî el-Adevî el-Medenî, Abdullâh b. Ömer'in âzatl kölesi, tâbiundandır.⁷⁵ Nâfi, başta İbn Ömer olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbîlerden; Hz. Ebû Bekir'in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullâh b. Muhammed, İbn Ömer'in oğulları Abdullâh, Ubeydullâh, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebiî, Humeyd et-Tavîl, İbn Cüreyc, Abdullâh b. Avn, İbn Ebû Leylâ gibi tâbiîler hadis rivâyet etti. Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa'd, Evzâî, İbn İshak, İbn Şübrüme, Nâfi b. Abdurrahmân gibi âlimler onun en tanınmış talebeleridir. Öğrencileri arasında rivâyetleri Kütüb-ü Sitte'de yer alan üç oğlu Abdullâh, Ömer ve Ebû Bekir de vardır.⁷⁶ Nâfi 117 (735) yılında vefat etmiş. Nâfi'in rivâyetlerine Kütüb-ü Sitte başta olmak üzere bütün hadis kitaplarında yer verilmiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebü'l-Hasan el-İclî, Nesâî, İbn Sa'd, Onu "sika" olarak değerlendirmiş, "tâbiînin Medine'deki imamlarından biri" kabul edilmiştir. Nevevî de onun "güvenilir bir kişi" olduğunda ulemânın icmâi bulunduğunu kaydetmiştir. İmam Mâlik, "Nâfi'in bir rivâyetini duyduğum zaman artık onu bir başkasından duyup duymadığıma önem vermem" demiştir. Buhârî'ye göre en sahih sened Mâlik - Nâfi - İbn Ömer şeklinde olanıdır. İbn Sa'd üçüncü tabakadan sayarak, "sika" olduğunu söylemiştir.⁷⁷

⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 328.

⁷³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 389.

⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 389.

⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 298; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 210.

⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 210; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 299-303.

⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 211; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 303.

Mûsâ b. Ukbe (Ö. 141)

Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Esedî, Nâfi, Zübeyr, Yahyâ b. Hibbân, Abdullâh b. Dinâr, Zührî gibi âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden İsmâîl b. İbrâhîm b. Ukbe, Yahyâ b. Saîd, Mâlik, İbn Cüreyc, İbn Mübârek gibi zatlar rivâyet almıştır. İbn Sa'd, O'nu, sika, sebt ve çok hadis rivâyet eden kimse olarak tanıtmıştır. Mâlik, Ebû Bekir b. Heyseme, İclî, Nesâî de "sika" olduğunu söylemişlerdir.⁷⁸ İbn Hibban *Sikat'*ında O'nu zikretmiştir.⁷⁹ İbn Hacer, "sika, fakih olduğunu ve meğazi de imam" olduğunu söylemiştir. Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup, hicri 141 senesinde vefat etmiştir.⁸⁰

İsmâîl b. Ayyâş (Ö. 106/ 181)

İsmâîl b. Ayyâş b. Süleym b. El-Ansî el-Humusî, Şurahbil b. Müslim el-Havlânî, Muhammed b. Ziyad, Sevr b. Yezîd' den rivâyet etmiştir. Ondan İbn Mübârek, Mûsâ b. Uyeyne rivâyette bulunmuştur.⁸¹ İbn Hacer "kendi beldesindekilerden yaptığı rivâyetlerde sadûk, diğer beldelerden yaptığı rivâyetlerde muhallıtdır" demiştir.⁸² Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür'a da benzeri bir açıklama yapmıştır.⁸³ Yahyâ b. Maîn, "bir sakıncası yoktur" demiştir. İbn Mübârek, "İsmâîl b. Ayyâş ve diğerleri arasında bir tercih yapsam diğerlerini tercih ederim" demiştir.⁸⁴ Hicri 181 senesinde vefat etmiştir.⁸⁵

Hasan b. Arafe (Ö. 147/ 257)

Hasan b. Arafe b. Yezid el-Abdî el-Bağdâdî el-Müezzib. Yahyâ b. Maîn "sika" olduğunu söylemiş, İbn Hibban *Sikat'*ta onu zikretmiştir. İbn Ebî Hatim "sadûk", Nesâî, Dârekutnî, Abdullah b. Devragî "bir sakınca yoktur" demişlerdir. Hicri 257 yılında vefat etmiştir.⁸⁶

Ali b. Hucr (Ö. 145/ 244)

Daha önce bilgi verilmiştir.

Hz. Peygamber → Abdullâh b. Ömer → Nâfi → İsmâîl b. Ayyâş → Hişam b. Ammâr → İBN MÂCE

Hz. Peygamber → Abdullâh b. Ömer → Nâfi → İsmâîl b. Ayyâş → Hişam b. Ammâr → Ebû Hâtim → Ebû'l- Hasan → İBN MÂCE

⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 183-184.

⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 184.

⁸⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 484.

⁸¹ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 191; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 370.

⁸² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 48.

⁸³ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 192.

⁸⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 370.

⁸⁵ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 48.

⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 402; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 201-205.

Hişâm b. Ammâr (Ö. 153/ 245)

Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî ed-Dimeşkî. İbn Hacer “hatim sadûk ve mugri” olduğunu söylemiş “fakat maruf olup, sika olmadığını” da eklemiştir.⁸⁷ İbrâhîm b. Cüneyd ve İclî “sika”, Merrra ve Dârekutnî “sadûk olduğunu söylemiştir.⁸⁸ Merrruziyyu, Ahmed b. Hanbel’in “hafif” dediğini nakletmiştir.⁸⁹ Yahyâ b. Maîn, “zeki” olduğunu söylemiştir. “Yaşlandığında hafızasının değiştiği” belirtilmiştir.⁹⁰

Ebû'l-Hasan (Ö. 144)

Ebû'l-Hasan el-Mervezî es-Sâdî, Şüreyk, İtab b. Beşir, İsmâîl b. Ayyâş’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden Müslim b. Haccâc en-Nîsâbûrî rivâyet etmiştir.⁹¹ İbn Hacer “sika ve hafız” olduğunu söylemiştir.⁹² Hicri 144 senesinde vefat etmiştir.⁹³ Buhârî, Müslim, Nesâî ve Tirmizî rivâyetlerini almıştır.⁹⁴

Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Tirmizî, “Bu hadisi, İsmâîl b. Ayyâş ve Mûsâ b. Ukbe haricinde bir senetle bilmiyoruz.” demiştir.⁹⁵ Senette İsmâîl b. Ayyâş’ın bulunmasından dolayı rivâyetin zayıf olduğu bildirilmiştir.⁹⁶

Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn, İsmâîl b. Ayyâş’ın Hicaz ve Irak ehlerinden yaptığı nakillerde zayıf olduğunu ve bu hadisi de onlardan aldığını söylemişlerdir.⁹⁷ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, bu hadisi babasına sorduğunu onun ise bu hadisin bâtil olduğunu söylemiştir.⁹⁸ Aynı şekilde Ebû Hâtim babasının, bu hadis için; “ Bu söz İbn Ömer’e ait olduğu için hatalıdır.” demiştir.⁹⁹

Dârekutnî’den gelen senette bulunan Abdü'l-Melik b. Mesleme’nin zayıf bir râvi olduğu, diğer senetteki Ebû Ma’ser’in de zayıf olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁰

Beyhâkî, İsmâîl “münkerü'l-hadis olduğu için hadis sahih değildir” açıklamasını yapmıştır.¹⁰¹

İbn Hacer; “merfu olarak İbn Ömer’den nakledilen hadis, rivâyet edildiği bütün senetlere göre zayıftır, şayet sahih olsaydı bu konuda delil olurdu” demiştir.¹⁰²

⁸⁷ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 504.

⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 276.

⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 277.

⁹⁰ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 66; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 277.

⁹¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 272.

⁹² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 338.

⁹³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 272.

⁹⁴ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 338.

⁹⁵ Abdullah b. Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 756; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483; İbn Hacer, *Bulûğu'l-Merâm*, II, 877.

⁹⁶ Abdullah b. Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 753.

⁹⁷ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 408; Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 257.

⁹⁸ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483.

⁹⁹ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Merâm*, II, 887.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Merâm*, II, 888.

¹⁰¹ Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 256.

Taberânî *Evsat'* ta, bu rivâyeti zikreder, Ebû Hâtim sebebiyle zayıf olduğunu, Hasan Hâzîmî'nin fert kaldığını söylemiştir.¹⁰³ Nevevi ve İbn Kesir, Hâkim b. Hizamı göstererek zayıf bulurlar.¹⁰⁴

Dârekutnî bu hadisin "zayıf" olduğunu söyler. Metruk olan Muhammed b. Fadl'n bulunduğu bir senetle merfu olarak, Kezzâb olan Yahyâ b. Enise'nin bulunduğu bir senetle mevkuף olarak rivâyet etmiştir.¹⁰⁵ İbn Hatim *İlel* adlı eserinde babasından hadisin hatalı olduğunu: "Bu, İbn Ömer'in sözüdür" şeklinde aktarır. Beyhâkî de kuvvetli değil demiştir.¹⁰⁶

Tirmîzî şârihi, Mübârekpûrî şöyle der: "İbn Mâce de İbn Ömer'in hadisini bu yoldan rivâyet etmiştir. Hadis zayıftır. Çünkü hadis imamları, İsmâîl b. Ayyâş'ı Şam halkından yaptığı rivâyetlerde sika saymışlar. Fakat Hicâzlılardan yaptığı rivâyetleri zayıf görmüşlerdir. Kendisi bu hadisi Hicaz halkından olan Mûsâ b. Ukbe'den rivâyet etmiştir."¹⁰⁷ Beyhâkî de kuvvetli değil demiştir.¹⁰⁸

Rivâyeti zayıf bulanlar olduğu gibi aksini söyleyenlerde olmuştur. "Bu hadisin senedi zayıf da sayılsa metni sahihtir. Çünkü bu hususta farklı hadisler bulunur. Bunlar birbirini takviye ettiği için Cumhur, cünüp ve hayız hâlindekilerin Kur'ân okumalarını haram saymıştır." denilmiştir.¹⁰⁹

Ahmed b. Hanbel diyor ki: İsmâîl b. Ayyâş "Bakıyye" denilen kimseden daha sağlamdır çünkü "Bakıyye'nin" güvenilir kimselerden hoş olmayan (münker) rivâyetleri vardır.¹¹⁰

Bezzâr, bu hadis Mûsâ b. Ukbe'den değil, İbn Abbas'tan biliniyor. Nebi'den hayız konusunda sadece bu senetle gelmiştir. Râzî, babasından İbn Ömer'in sözü olduğunu söylemiş ve *Kitabü'l-Ma'rife'* de İsmâîl b. Ayyâş'ın fert kaldığı söylenmiştir.¹¹¹

Beyhâkî de İsmâîl b. Ayyâş'ın bu durumu ve teferrüdü sebebiyle İbn Ömer hadisinin muteber olmadığı kanaatindedir.¹¹²

Neticede İbn Ömer hadisi, illet ve zayıflıktan uzak değildir. Bu hadis, ahkâm konusunda delil olarak muteber görülmemektedir.

¹⁰² İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 888.

¹⁰³ Azîmâbâdi, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 384; Şevkânî, *Neylü'l-Evtar*, I, 293.

¹⁰⁴ Azîmâbâdi, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 383.

¹⁰⁵ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 408; Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 257.

¹⁰⁶ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483; Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 257.

¹⁰⁷ İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 472

¹⁰⁸ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483

¹⁰⁹ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 410

¹¹⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412

¹¹¹ Abdullah b. Hanefi, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 756.

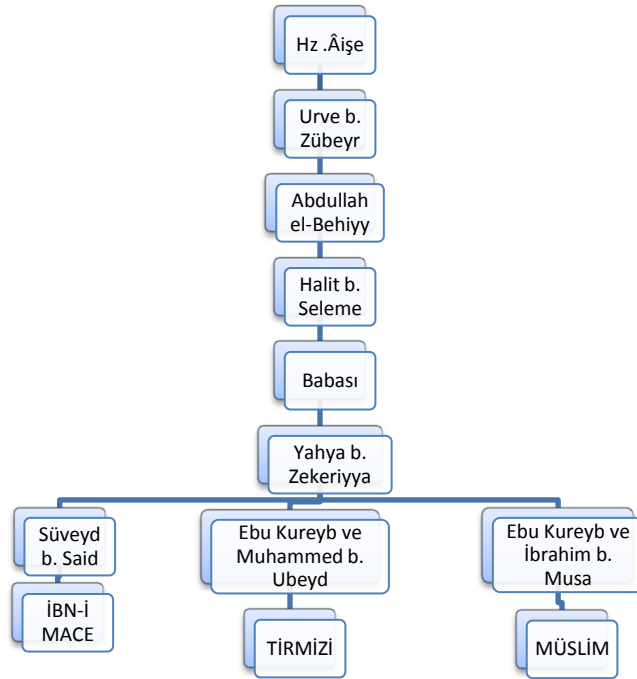
¹¹² Beyhâki, *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 155; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412.

3. Hz. Âişe Rivâyeti

Müslim, İbn Mâce, Tirmîzî, Ebû Dâvud, Beyhâkî ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den "Rasûlullâh (s.a.v.), her zaman Allah 'ı zikrederdi." haberini talikan rivâyet etmişlerdir:¹¹³

حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء وإبراهيم بن موسى قالوا حدثنا ابن أبي زائدة عن أبيه عن خالد بن سلمة عن البهي عن عرو عن عائشة قالت: كان النبي صلى الله عليه و سلم يذكر الله على كل أحيانه

"Bize Ebû Kureyb Muhammed b. A'lâ ve İbrahim b. Mûsâ, İbn Ebî Zâide'den, o da babasından, o da Hâlid b. Seleme'den, o da Behiy'den, o da Urve'den şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Âişe dedi ki: Bu hadisin isnad şeması şöyledir: "Rasûlullâh (s.a.v.), her zaman Allah 'ı zikrederdi."¹¹⁴

Râviler, Yahyâ b. Zekeriyyâ'dan Hz. Âişe'ye kadar teferrüd etmişlerdir. Hadisin râvilerinin durumu ise şöyledir:

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Urve b. Zübeyr → Abdullah b. Behiyy → Hâlit b. Seleme → Babası → Yahyâ b. Zekeriyyâ → Süveyd b. Saîd → İBN MACE

Urve b. Zübeyr (Ö. 94)

Urve b. Zübeyr b. Avvâm b. Hüveylid el-Esedî, Hz. Osman'ın hilafetinin başlarında doğdu. Kütüb-ü Sitte âlimlerindedir. Abdullâh b. Ömer b. Hattâb, Abdullâh b. Abbâs, Abdullâh b. Amr b. As gibi pek çok kimseden rivâyet almış; kendisinden de Temîm b. Seleme es-Sülemî, oğlu Abdullâh b. Zübeyr gibi pek çok kişi

¹¹³ Müslim, Hayız 30; Ebû Dâvûd, Tahâret 10; Tirmizî, Deavât 9; İbn Mâce, Tahâret 111; Beyhaki, Tahâret h.n.427; Ahmed b. Hanbel, h.n. 26376.

¹¹⁴ Müslim, Hayız, 30

rivâyette bulunmuştur.¹¹⁵ İbn Sa'd, "Medine ehlinin ikinci tabakasından saymış ve çok rivâyeti olan sika, fakih, me'mun ve sebt" olduğunu söylemiştir.¹¹⁶ İclî, tabiundan "sika bir kimsedir" ve "fitnelere girmemiştir" demiştir.¹¹⁷ İbn Uyeyne "Hz. Âişe'ni hadisini bilen üç kişi arasında", Ebû Zinâd "Medine ehlinin dört fakihî" arasında saymıştır.¹¹⁸ İbn Hacer "sika, fakih ve meşhur" demiştir. Hicri 94 yılında vefat etmiştir.¹¹⁹

Behiy (Ö. ?)

Abdullah el-Behiy, Mus'ab b. Zübeyr'in kölesi, Künyesi Ebû Muhammed'dir.¹²⁰ Abdullâh b. Ömer b. Hattâb, Abdullâh b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, Urve b. Zübeyr'den rivâyetleri vardır.¹²¹ İbn Hacer, sika demiştir.¹²² İbn Hibban *Sikat'* ta zikretmiş, Buhârî *Edeb'* de ondan rivâyette bulunmuştur.¹²³

Halid b. Seleme (Ö. 132)

Halid b. Seleme b. As b. Hişâm b. el-Muğîre el- Kureyşî el-Mahzûmî¹²⁴ için, İbn Hacer "sika" demiştir. Buhârî ve Müslim rivâyetlerini almıştır.¹²⁵ Saîd b. Müseyyeb, Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eşârî gibi kimselerden rivâyet almış, kendisinden Süfyan-ı Sevri, Şu'be b. Haccâc gibi kimseler rivâyette bulunmuştur.¹²⁶ Buhârî Ali İbn el-Medenî'den rivâyetle on kadar hadisi olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel,¹²⁷ Yahyâ b. Maîn, Ali İbn el-Medîni, Mevsîlî ve Nesâî "sika" olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibban "hadisi yazılan bir şeyh" olduğunu bildirmiş, İbn Hatim *Sikat'*ında zikretmiştir.¹²⁸

Babası (Zekeriyâ b. Hâlid, Ö. 147)

İsmi Hâlid b. Meymûn b. Feyrûz, lakabı Ebû Zâide, künyesi ise Ebû Yahyâ'dır. Alî b. El-Medîni "leyse bihi be's", Yahyâ b. Maîn "sâlih", Ahmed b. Hanbel "İbn İshâk'ın seması hariç sika", Ebû Zür'a "Şu'be'den tedlisi çoktur", Nesâî "sika", Ebû Hâtim "leyyinü'l-hadis",¹²⁹ İbn Hacer "sadûk"¹³⁰ demiştir.

¹¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 154; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 520; Buhârî, *Et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 340.

¹¹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 155.

¹¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 155.

¹¹⁸ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 520.

¹¹⁹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 329.

¹²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 332; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 272.

¹²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 332.

¹²² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 272.

¹²³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 332.

¹²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 348; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 168.

¹²⁵ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 168.

¹²⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 348; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 331.

¹²⁷ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 331.

¹²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 348.

¹²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 359- 363/ 1992; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 593/ 2685.

¹³⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 156/ 2030.

İbn Ebû Zâide (Yahyâ b. Zekeriyya, Ö. 183)

Yahyâ b. Zekeriyya b. Ebî Zaide el- Hemdanî Ebû Saîd el-Kûfî, Kütüb-ü Sitte râvilerindedir.¹³¹ Ebû Yakup İshâk b. İbrâhîm es-Sekâfî, Mûsâ el-Cühenî, Nâfî b. Ömer gibi pek çok kimseden rivâyet almıştır. Yine Ahmed b. Hanbel, Ferrâ, Ali b. Medînî gibi çok kimsede ondan rivâyet etmiştir.¹³² İbn Hacer “sika ve mutkîn” demiştir.¹³³ Ebû Hâtim “müstegimü'l-hadis, sika ve sadûk”; Nesâî “sika ve sebt”; İclî, “sika diyerek hadis ve fıkıh ilminin onda birleştiğini”, Ali b. Medînî “sika” olduğunu söylemişlerdir.¹³⁴

Süveyd b. Saîd

Süveyd b. Saîd b. Sehl b. Şehriyar el-Herevî,¹³⁵ pek çok kimseden rivâyette bulunmuş, ondan da çok kişi rivâyet almıştır.¹³⁶ Ebû'l-Kâsım Bağâvî “hafız”, Yakub b. Şeybe “sadûk” olduğunu söylemiştir. “Yakub b. Şeybe özellikle a'ma olduktan sonraki rivâyetlerde hafızasının muzdarib olduğunu” da belirtmiştir. Ebû Hâtim, “sadûk ve müdellis” demiştir. Bağdâdî de, “sadûk ama a'ma olduktan sonra telkine açık” olduğunu söylemiştir.¹³⁷

Tirmizî ve Müslim'de yer alan rivâyette bulunan Kureyb'in güvenilirlik durumu şöyledir:

Hz. Peygamber → Hz. Âişe → Urve b. Zübeyr → Abdullah b. Behiyy → Hâlit b. Seleme → Babası → Yahyâ b. Zekeriyâ → Ebû Kureyb ve Muhammed b. Ubeyd → TİRMİZÎ

Ebû Kureyb (Ö. 161/ 248)

Muhammed b. el-A'lâ b. Kureyb el-Hemdânî, künyesi Ebû Küreyb el-Kûfî'dir.¹³⁸ Binin üzerinde rivâyeti olduğu söylenmiştir.¹³⁹ İbn Hacer “sika ve hafız” demiştir.¹⁴⁰ İbn Hibban *Sikat'*ında zikretmiş, İbn Ebî Hatim “sadûk”, Nesâî “sika” demişlerdir.¹⁴¹ Hicri 148 yılında vefat etmiştir.¹⁴²

Rivayetlerin Değerlendirilmesi

İbn Mâce rivâyetinin senedi, Zekeriyâ b. Hâlid'in “müdelles ve leyyinü'l-hadis” olmasından dolayı zayıftır. Tirmizî ve Müslim'de yer alan rivâyetlerin zincirinde bulunan râvilerin cerh edilmemiş olması sebebiyle sahihtir.

¹³¹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 520; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 33.

¹³² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 33; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VIII, 154; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 178.

¹³³ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 520.

¹³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 34.

¹³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 337; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 423.

¹³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 337.

¹³⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 337-338; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 423.

¹³⁸ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 885; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 466.

¹³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 467.

¹⁴⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 885.

¹⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 467.

¹⁴² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 468.

Şevkânî, bu rivâyetten geneli sınırlandıran bir durum söz konusu olmadıkça, eşyada asıl olanın ibaha olduğu anlaşılır demiştir.¹⁴³

Hayızlı Kadının Kur'ân Okuması İle İlgili Rivâyetlerin Genel Değerlendirilmesi

Yapılan senet tenkidi neticesinde, hayızlı kadının Kur'ân okuyamayacağı konusunda tek delil olarak bulunan "Abdullâh b. Ömer Rivâyetinin", zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hayızlı bir kadının Kur'an okumasının haram olduğu şeklinde bir hüküm verilirken, sahih hadislerin gösterilmesi gerekir. "Ali b. Ebî Tâlib Rivâyeti" ise hasen olup, cünüp kimsenin okuyamayacağı konusunda delildir. Hayızlı kadın ile cünübün kıyas edilmesi konusunun gözden geçirilmesi gerekir. "Hz. Âişe Rivâyeti" de sahih olup, Rasulullah'ın her halde Allah'ı zikrettiğini bizlere haber vermektedir. Buradaki zikir kelimesinin manasının herhangi bir karine olmadan daraltılması da yine üzerinde durulması gereken bir konudur.¹⁴⁴

B. Kadınların Özel Hallerinde Mushaf'a Dokunması ile İlgili Rivâyetin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Hayızlı kadınların Mushaf'a dokunamayacaklarına delil olarak gösterilen tek rivâyet Amr b. Hazm'a aittir.

Amr b. Hazm'ın Mektubu

Dârimî, Nesâî, İbn Hibban, Dârekutnî ve Beyhâkî tarafından tahric edilen rivâyette,¹⁴⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) Ensar'dan Amr b. Hazm'ı (ö.50/670) Necran halkına niualim ve zekât memuru olarak göndermiş ve ona zekât, diyet ve diğer bazı hükümleri ihtiva eden bir de mektup vermişti. Bu mektuptaki hükümlerden birisi de şuydu: "Kur'ân'a ancak temiz olan (tâhir) dokunur."

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُؤَمَّلِ حَدَّثَنَا فَضْلُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى ح أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ وَأَبُو نَصْرِ : عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرٍو : مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَطَرٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ : أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْجُبَّارِ الصُّوفِيُّ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ عَنْ جَدِّهِ بْنِ مُوسَى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ حَدَّثَنِي الرَّهْرِيُّ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ عَنْ وَلَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ ، وَلَا طَلَقَ قَبْلَ إِفْلَاحِ ، وَلَا عِتَاقَ حَتَّى يَبْتَاعَ ، وَلَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُكُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ عَلَى مَنْكِبِهِ شَيْءٌ ، وَلَا يَحْتَبِيَنَّ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ بَيْنَ فَرْجِهِ وَبَيْنَ السَّمَاءِ

"Bize Ebû Abdi'r-Rahmân Muhammed b. el-Hüseyni es-Sülemî, o da Muhammed b. Müemmel'den, o da Fadl b. Muhammed b. Müseyyeb'den, o da Hakem b. Mûsâ'dan rivayet etti: ح Bize Ebu Abdi'r-Rahmân es-Sülemî ve Ebû Nasr (Ömer b. Abdi'l-Aziz b. Ömer b. Katâde) şöyle haber verdiler: Bize Ebû Amr'dan (Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Matar), o da Ahmed b. el-Hüseyn b. Abdi'l-Cebbâr es-Sûfi'den, o da Hakem b. Mûsâ'dan, o da Yahyâ b. Hamza'dan, o da Süleymân b. Dâvud'dan, o da Zührî'den, o da Ebû Bekr b. Muhammed b. Hazm'dan, o da babasından, o da dedesinden şöyle rivayet etti: Kur'ân'a ancak temiz olanlar

¹⁴³ Şevkânî, Neylü'l-Evtâr, I, 322.

¹⁴⁴ Bkz. Mustafa Hocaoglu, "Hayızlı-Cünüp Kimseler Ve Kur'an Tilaveti", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 28 (İzmir 2008), 11-30.

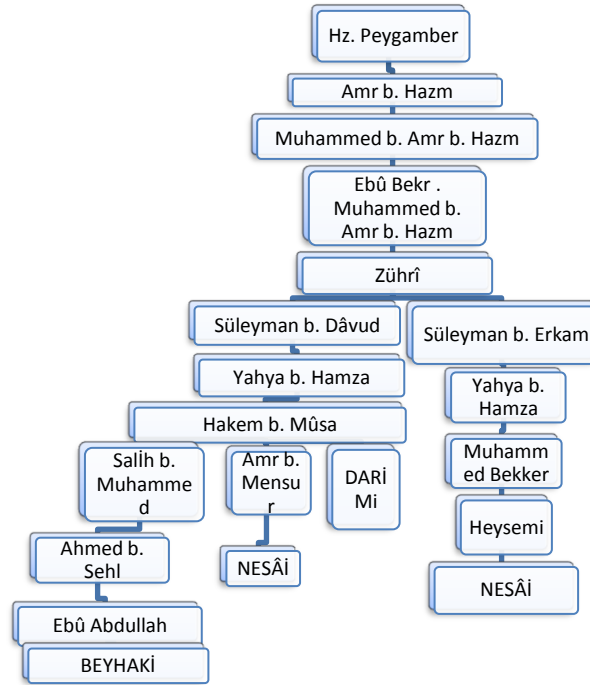
¹⁴⁵ Beyhâkî, Sünenü'l-Kübrâ, II, 6; Dârimî, Talak 3; Nesâî, Kasame 46, 47; Hâkim, Müstedrek, I, 395-397

dokunabilirler. Temlikten önce talâk yoktur. Ödeme yapıncaya kadar hürriyet yoktur. Tek ve küçük örtü içinde namaz kılınmaz. İki ucu omuzlar üzerine atılabilecek genişlikte olan örtü bundan müstesnadır. Secdede avret mahalli yukarı doğru açılacak şekilde tek örtüye sarılıp bürünerek ve başının saçını toplayıp ensede bağlayarak namaz kılınmaz.”

Mektubun tam metninin bulunduğu Beyhâkî'nin *Sünen*'inde,¹⁴⁶ rivâyetin pek çok konuda muhtasar olarak bablarda tekrar edildiğini görüyoruz. Yine İbn Hibban, Hâkim, Dârekutnî, Nesâî de muhtasar olarak kitaplarına almışlardır.¹⁴⁷

Nesâî, Amr b. Hazm mektubunun diyet ve zekâtla ilgili kısımlarını tahric etmekle birlikte, "Kur'ân'a ancak temiz olan (tâhir) dokunur" ibaresine yer vermemiştir.¹⁴⁸

Hadisin tam metninin bulunduğu Beyhâkî'deki senetle beraber, hadisin isnâd şeması şöyledir:

Hz. Peygamber'den sonra, dört tabakada birer râvi tarafından nakledilip, Zührî'den sonra iki râviyle nakli devam eden rivâyet ferd/garibtir.

Amr b. Hazm (Ö. 50/ 670)

Amr b. Hazm b. Zeyd b. Levzân el-Ensârî el- Medînî,¹⁴⁹ Ebû Muhammed el Hazrecî¹⁵⁰ "meşhur bir sahabi" idi. Onun Hendek harbinden itibaren savaflara katılmasına izin verildiği¹⁵¹ ve on yedi yaşlarında iken Necran halkına muallim ve

¹⁴⁶ Beyhakî, *Sünenü'l- Kübrâ*, 7357 nolu hadis, (Bejrût: Dâru'l-Fikr, 2010), V, 484

¹⁴⁷ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 788

¹⁴⁸ Nesâî, *Kasame*, 46.

¹⁴⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 305.

¹⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 585.

¹⁵¹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 357.

zekât memuru olarak gönderildiği nakledilir.¹⁵² Bazı kaynaklar, Amr b. Hazm'in Hz. Ömer'in hilafeti döneminde takriben 50/670 senesinde vefat ettiğini bildirmişlerdir.¹⁵³ Ebû Dâvud, *Merâsil* de; Nesâî ve İbn Mâce, *Sünen* kitaplarında rivâyetine yer vermişlerdir.¹⁵⁴

Muhammed b. Amr b. Hazm (Ö. 63/683)

Amr b. Hazm'in oğlu Muhammed el-Ensârî, künyesi Ebû Abdülmelik el-Medenî¹⁵⁵ tabiidir. Ömer b. Hattâb, Amr b. As ve babası Amr b. Hazm'dan rivâyette bulunmuştur. Nesâî "sika", Vakidî "rivâyeti az, sika bir kimsedir" demiştir.¹⁵⁶ İbn Sa'd "onun az hadis nakleden güvenilir râvilerden" olduğunu söylemiştir. İbn Hibban da onu "sika râviler" arasında tanıtmıştır.¹⁵⁷ Onun Kütüb-ü Sitte'de sadece Nesâî'de biricik hadisi bulunmaktadır ki, bu da konumuzla ilgili rivâyettir. Hicri 63 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁸

Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm (Ö. 120/738)

Amr b. Hazm'in torunu Ebû Bekr, tabiinden olup Kütüb-ü Sitte'de hadisleri bulunan bir râvidir. İbn Hacer, İbn Maîn ve İbn Hiraş; Ebû Bekr için "sika ve âbid" demişlerdir. İbn Hibban *Sikât'*ında zikretmiştir.¹⁵⁹ Hicri 120 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁰

Zührî (Ö. 52/124)

Muhammed b. Müslim b. Ubeydullâh b. Abdillâh b. Şihâb, âlimlerin önde gelenlerinden Hicaz ve Şam âlimidir.¹⁶¹ Pek çok kimseden rivâyet almış, ondan da çok kime rivâyet etmiştir. Buhârî, bin kadar rivâyetinin olduğunu söylemiştir.¹⁶² İbn Sa'd "sika, hadisleri çok, rivâyetlerde cami ve fakihtir" demiştir.¹⁶³ Ebû Zinâd şöyle der: "Biz helalleri ve haramları yazardık. Zührî ise duyduğu her şeyi yazardı. İhtiyaç olduğunda bunları insanlara bildirirdi."¹⁶⁴ Hicri 120 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁵

Halife Ömer b. Abdilaziz tarafından Medine kadısı ve idarecisi (vali) olarak görevlendirilmiştir.¹⁶⁶ Bu arada halife Ömer b. Abdülaziz'in ondan sahabe ya da tabiinden duyduğu hadis ya da hükümleri yazıya geçirmesini istediği nakledilir. İşte dedesi Amr b. Hazm'ın mektubunun gündeme gelmesi de bu tarihlere rastlar. Nitekim Ömer b. Abdilaziz'in teşviki üzerine İmam Zührî Medine'ye gelerek Ebû Bekr'den

¹⁵² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 585.

¹⁵³ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 357; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 305.

¹⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 585; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 357.

¹⁵⁵ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 433; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 202.

¹⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 203.

¹⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 203.

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 433.

¹⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 495.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 551; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 495.

¹⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 696.

¹⁶² Bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 696-697; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 420-431.

¹⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 432.

¹⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 697; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 433.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 698.

¹⁶⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, IX, 10.

dedesine ait olan bu mektubu kendisine nakletmesini ister. Ebû Bekr de ona bu mektubu ve Amra bint Abdirrahman, Kâsım b. Muhammed gibi râvilerden işittiği hadisleri aktarır.¹⁶⁷ Bu faaliyetler, aynı zamanda resmi tedvin döneminin ilk örneklerindedir.

Amr b. Hazm, takriben 50/670 senesinde vefat etmiştir. Oğlu Muhammed ise 63/683'te -elli üç yaşında- vefat etmiştir. Vefat tarihi 120/738 olan Ebû Bekr ise dedesi Amr'la görüşmemiştir. Hatta babası Muhammed'in vefatı esnasında Ebû Bekr'in on yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Mektubun rivâyet sahasına çıkarıldığı tarih ise, Ömer b. Abdilaziz'in (101-720) hilafeti dönemine tekabül etmektedir. Buna göre, Ebû Bekr b. Muhammed'in mektubun aslını tamamen şifahi olarak alması ve nakletmesi, tarihi yönden oldukça uzak bir ihtimaldir. Onun mektubu daha sonraları kayda geçmeye çalıştığı düşünülürse, arada büyük bir zaman aşımının bulunması sebebiyle, dedesi vasıtasıyla Hz. Peygamber'e nisbet ettiği metinlerde şaibeli hususların vukuu kuvvetle muhtemeldir.

Zührî'nin vicade yoluyla naklettiği söylenen bu mektubu Ebû Dâvud, "Merasil" de müsned olarak rivâyet etmiş ve "sahih değildir" demiştir.¹⁶⁸

Süleymân b. Erkâm

Süleyman b. Erkâm el-Basrî, künyesi Ebû Muâzdır.¹⁶⁹ Kendisinden rivâyet aldığı kimseler içinde Zührî, Yahyâ b. Ebû Bekir, Hasan Basrî bulunmaktadır. Kendisinden Sevrî, Haccac el-Havlânî rivâyet etmiştir.¹⁷⁰ İbn Hacer "zayıf" demiştir.¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel "ondan hadis rivâyet edilmez", Yahyâ b. Maîn "leyse bişey", Buhârî "onu terk edin", Ebû Zür'a "metrûku'l-hadis, daifu'l-hadis", Cürcanî "sâkıt" demiştir.¹⁷²

Nesâî'de yer alan bu rivâyetin senedi, her tabakada birer râvi tarafından nakledildiği için ferd/gariptir. Süleymân b. Erkâm'ın münekkitler tarafından ağır bir şekilde cerh edilmesi sebebiyle bu rivâyetin zayıf olduğu kanaatine ulaşılmış bulunmaktayız. Dârimî'de yer alan ve konumuzu ilgilendiren senedin râvilerinin tenkidi ise şöyledir:

Süleymân b. Dâvud

Süleymân b. Dâvud el Havlânî, Ebû Dâvud ed-Dımeşkî. Eyyûb b. Nâfî, Zührî'den rivâyetleri vardır.¹⁷³ İbn Hacer "sadûk"¹⁷⁴ İbn Hıbbân "sika", Ali b. Medîni "münkeru'l-hadis, zayıf", Yahyâ b. Maîn "zayıf (leyse bişey) demiştir.¹⁷⁵

¹⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 495.

¹⁶⁸ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 788; Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 258.

¹⁶⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, IV, 22.

¹⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 261; Ebû Hâtım er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 97.

¹⁷¹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 189.

¹⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 262.

¹⁷³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 276.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 191.

¹⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 262.

Zührî'den bu hadisi nakleden "Süleymân" hakkında bazı çelişkili haberler bulunmaktadır. Zira Dârimî, Nesâî, İbn Hibban ve Beyhâkî, bu rivâyetin Süleymân b. Dâvud el-Havlânî adındaki güvenilir râvi kanalıyla gelen sahih bir hadis olduğunu savunmuş¹⁷⁶ ve İbn Hibban, Süleymân b. Dâvud'un sika, güvenilir bir râvi olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷ İbn Hazm ve Abdü'l-Hak İşbîlî; Süleymân b. Erkâm'dan nakledilmesi sebebiyle bu rivâyetin zayıf ve illetli olduğuna dikkat çekmişlerdir.¹⁷⁸ Kimi âlimler ise bu rivâyetin her iki râvi kanalıyla gelmesinin mümkün olduğunu; bu itibarla vecihlerinden birisinin sahih, diğerinin illetli olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷⁹ İbn Hacer; "Muttasıl senetler illetlidir. Bu konuya musannıflar dikkat çekmişler ve Süleymân b. Erkâm bulunması sebebiyle bu senedin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Süleymân gerçekten zayıf biridir." demiştir.¹⁸⁰

Öte yandan bu râvinin adıyla ilgili üçüncü bir isim tartışmasını gündeme getiren İbn Hazm, bu kişinin Süleymân b. Dâvud el-Yemâmî (ya da el-Yemânî) adındaki "metruk bir râvi" olduğunu ve bu sebeple hadisin delil olarak kullanılamayacağını ileri sürmüştür.¹⁸¹

Yahyâ b. Hamza (Ö. 183)

Yahyâ b. Hamza Vakıd el-Hadramî, künyesi Ebû Abdurrahmân ed-Dimeşkî'tir. İbn Hacer "sika, kadercî denilmiştir",¹⁸² Ebû Dâvud "sika, kadercî", Abdullâh b. Muhammed "zararı yoktur (la be'se bih)", Muhammed b. Sa'd "hadislerinin çoğu sâlih", Ebû Hâtim "sadûk", Yahyâ b. Maîn "sika, kadercî", Yakub b. Şeybe "sika meşhur", İclî "sika" demiştir.¹⁸³

Hakem b. Mûsâ (Ö. 232)

Hakem b. Mûsâ b. Ebî Züheyr el-Bağdâdî, künyesi Ebû Salih el-Gantarî'dir. İbn Hacer "sadûk",¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel "leyse bihi be's", Ebû Heyseme, Yahyâ b. Maîn, İclî "sika", Ebû Hâtim "sadûk" demiştir.¹⁸⁵

Dârimî'de yer alan bu rivâyetin senedi, her tabakada birer râvi tarafından nakledildiği için ferd/gariptir. Süleymân b. Dâvud'un "münkeru'l-hadis, zayıf" olarak cerh edilmiştir. Yahyâ b. Hamza ve Hakem b. Mûsâ için "sadûk, hadisi sâlih" denilerek sika mertebesine çıkmadıkları ifade edilmiştir. Bu sebeplerle rivâyetin zayıf olduğunu söylemek durumundayız.

¹⁷⁶ İbn Hacer'in de bu görüşü benimsediği anlaşılmaktadır. İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 877; Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 259.

¹⁷⁷ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 877; Zeyleî, *Nasbu'r-Râye*, I, 259.

¹⁷⁸ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 878; Bk. İbn Adiy Cürcânî, *Kâmilü fi Duâfâ*, IV, 228

¹⁷⁹ Nesâî'nin bu rivayeti hem Süleyman b. Dâvud, hem de Süleymân b. Erkâm tarikıyla ayrı ayrı tahrîç etmiş bulunduğunu yukarıdaki şemada da görmekteyiz.

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Merâm*, II, 878.

¹⁸¹ Mübarekpûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, I, 455.

¹⁸² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 1052.

¹⁸³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 28.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 264.

¹⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 250.

Nesâî, Süleymân b. Erkâm İçin “metruk” demiştir. Dârekutnî, bu hadisi “Ğarâibü Mâlik”de rivâyet etmiş ve “Kur’ân’a ancak temiz olanlar dokunabilir” ibaresinin dedesinden değil, Mâlik’ten sahih olduğunu söylemiştir. Abdürrezzak, *Musannef*’te mürsel olarak rivâyet etmiştir. Dârekutnî ve Beyhâkî de mürsel demişlerdir.¹⁸⁶

Kadınların Özel Hallerinde Mushafa Dokunması ile İlgili Rivâyetin Değerlendirilmesi

Netice itibariyle “hayızlıların Kur’ân’a dokunamayacağına” delil olarak gösterilen bu rivâyetler sahih değildir. Bu görüşü ispatlamak için sahih hadislerin gösterilmesine ihtiyaç vardır.¹⁸⁷

SONUÇ

İslâm Dini’nin iki ana kaynağı hiç şüphesiz Kur’an ve Sünnet’tir. Dolayısıyla dinin anlaşılması üzerine yapılan çalışma ve gayretler Kur’an ve Sünnet eksenli olma yönünde gelişme kaydetmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in sünneti ise Kur’an’ın beyânı olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle sünnet, tarih boyunca Kur’ân’ı anlama çabalarında en temel unsur olma özelliğini korumuştur. Hadis-i şerifler de Hz. Peygamber (s.a.v)’in sünnetinin metin halinde günümüze kadar ulaşmış formudur. Dolayısıyla hadisleri anlamak ve yorumlamak, Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayatını ve sünnetini ve bu münasebetle de Kur’an’ı anlamaktır. Bu düşünceden hareketle hadis araştırmalarında, Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen rivayetlerin anlaşılması konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalar içerisinde, İslam düşünce tarihi boyunca tartışmalı konuları ihtiva eden hadis metinlerinin müstakil olarak incelenmesi de büyük önem arz etmektedir.

Din eğitiminin yaygınlaşmasıyla beraber, kadınların özel halleri ile ilgili farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Hayızlı kadının Kur’ân okuyup okuyamayacağı, mescide girip giremeyeceği gibi konular, günlük hayatı çok yakından ilgilendirmektedir.

Çalışmamızda, kadınların özel hallerini ilgilendiren rivâyetler, hadis tenkidi kriterleri içerisinde incelenmiştir. Bu rivâyetlerden şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Hayızlı kadının Kur’ân okuyamayacağı konusunda tek delil olarak bulunan “Abdullah b. Ömer (Cünüp ve hayızlı olan kimse Kur’ân’dan bir şey okumasın) rivâyetinin” zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İbn Ömer hadisi, illet ve zayıflıktan uzak olmadığı için ahkâm konusunda delil olarak muteber görülmemektedir. “Ali b. Ebî Talib rivâyeti” ise hasen olup, cünüp kimsenin okuyamayacağı konusunda delildir.

¹⁸⁶ Zeylaî, *Nasbu’r-Râye*, I, 259-260.

¹⁸⁷ Bkz. Hasan Elik, “Mushaf’a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 6 (Nisan 1998), 48-78; Arif Ulu “Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkidi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (Erzurum 2012), 1-50; Ali Akpınar, “Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Sivas 2001), 81-109; Kadir Paksoy, “Kur’ân’a Abdestli Dokunmakla İlgili Rivâyetlerin Tahlili”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Şanlıurfa 1999): 330-378.

Cünüplük hali iradidir. Hayız hali ise irade dışı ve uzun süren bir durumdur. Bu münasebetle, hayızlı kadın ile cünübün kıyas edilerek aynı hükümlere tâbi tutulmaları konusunun fâkihler tarafından tekrar gözden geçirilmesi gerekir.

“Hayızlıların Kuran’a dokunamayacağına” delil olarak gösterilen, “Amr b. Hazm’ın mektubu rivâyeti”, zayıftır.

Bu çalışma neticesinde, “kadınlar hayızlı iken Kur’ân okuyamaz” ve “Mushaf’a dokunamaz” şeklinde verilen hükümlerin zayıf rivâyetlere dayandığı tespit edilmiştir.

“Hayızlı kadınlar Kur’ân okuyamaz” görüşünde olan fakihler; kıyas, sahâbî kavli, örf gibi deliller ile hükme ulaşmışlardır. Bu konuda yer alan hadisleri zayıf olsa da görüşlerine dayanak olarak kullanmışlardır. Ancak kadınların ibadet hayatını doğrudan etkileyen bu mühim mevzularda, hükme mesned olacak rivayetlerin sahih olması gerekmektedir.

Ayrıca fakihlerin delil olarak ileri sürdükleri bazı hadislerin birbirini nakzettiği görülmektedir. Mesela bazı imamların cünüb olan kimsenin iki ayeti veya bir ayetin yarısını okuyabilir fetvaları ile Hz. Ali“den nakledilen “Cünüb olan kimse, Kur’ân’dan bir harf dahi okuyamaz” hadisini kabul etmedikleri anlaşılmaktadır. Bazı şarihler de söz konusu hadisleri mezhepleri doğrultusunda şerh etmeye çalışmış olsalar da İbn Hacer ve İbn Battal gibi Buhârî Şarihleri, cünüb ve hayızlı kimselerin Kur’an okuyabileceklerine hükmetmişlerdir.

Fakihlerin görüşleri mukayeseli olarak incelendiğinde, konuya farklı yaklaşımları görülmektedir. Yani bu konuda oluşmuş bir icma yoktur. Fıkıhta icmâ bağlayıcıdır, ama çoğunluğun görüşü bağlayıcı değildir. Meşhur dört mezhepte de bazen biri, diğerlerinin tamamına (bu mânada cumhura) muhalif olduğu halde mensupları -çoğunluğun ictihadını değil- tek kalmış olan mezhebin ictihadını uygulamaktadırlar. Hayızlı iken Kur’ân okumaya ve dokunmaya izin veren görüşlerin de olduğu unutulmamalıdır. Bu ihtilaflardan, kadınların özel hallerinde ibadet ile ilgili olan konuların tartışmaya açık olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınlar, özel hallerinde Kur’an okumaya zorlanmıyor; ama onlar farklı (caiz diyen) ictihada uyar da bunları yaparlarsa yine kimsenin onları engellemeye veya kinamaya hakları olamaz.

KAYNAKÇA

Ahmed B. H. (1963). *Kitâbu'l -İlel ve Marifeti'r-Rical*, haz. İsmail Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit, Ankara: Ankara İlahiyat Yayınları.

Akpınar, A. (2001). Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5: 81-109.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) (2005). Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el Aynî, *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye.

Azîmâbâdî, Ebû Abdîrrahman Şer'îf (2005). *Avnu'l-Ma'bûd Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd*, Beyrût: Dâru İbn Hazm.

Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin (2010). *Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrût: Dâru'l-Fikr.

- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu`fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Riyâd: Beytu'l-Efkâr 1998.
-, *et-Târihu'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008.
- Dalgin, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Meseleler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer, *ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, tahkik: Abdullah b. Abdulkâdir, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd 1984.
- Dârimî, Ebû Abdullâh b. Abdu'r-Rahmân b. Fadl b. Behram, *Sünenü'd-Dârimî*, haz. Hasan Selim Esed, Riyad: Dâru'l-Muğanni 2000.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, tahkik: Muhammed Avvâme, Beyrût: Müessesetü'r-Rayyân 2004.
- Ebû Hâtim, İbn Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs et-Temîmi el-Hanzalî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, tahkik: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2010.
- Elik, Hasan, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi", *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 6 (Nisan 1998): 48-78.
- El-Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'ş-Şafîi*, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Hattâbi, Ebû Süleymân Hamed b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî el-Büstî, *Meâlimü's-Sünen*, haz. Muhammed Râgıb et-Tabbâh, Halep: Matbaâtü'l-İlmiyye 1932.
- Hocaoğlu, Mustafa, "Hayızlı-Cünüb Kimseler ve Kur'an Tilaveti", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (İzmir 2008): s.11-30.
- Iclî, Ahmed b. Abdillâh, *Ma'rifetü's-Sikât*, tahkik: Abdü'l-Âlim el-Bustî, Medine: Mektebetü'd-Dâr 1985.
- İbn Adiy, *el-Kâmilü fi'd-Duafâi'r-Ricâ'l*, tahkik: Abdü'l-Fettâh Ebû Sünnne, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2011.
- İbn Hâcer El-Askalâni, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahih-İ Buhârî*, Riyâd: Dâru's-Selâm 2000.
- , *Bulûğu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd 2006.
- , *Et-Takrîbü't-Tehzîb*, Riyâd: Dâru'l-Âsîme tarihsiz.
- , *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2004.
- İbn Hazm El-Endelüsî, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, Hindistan: Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye tarihsiz.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî*, Riyad: Mektebetü'r-Riyâdî'l- Hadîse, 1971.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-ü İbn Mâce*, Riyâd: Mektebetü'l-Maârif tarihsiz.
- İbn Receb El-Hanbelî, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşki, *Fethu'l-Bâri alâ Sahîhi'l-Buhârî*, Medine: Mektebü'l-Ğurebâi'l-Eseriyye 1996.

- , *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, Ürdün: Mektebetü'l-Menar 1987.
- Kandehlevî, Muhammed Zekeriyâ, *Kevebü'd-Düreri alâ Câmi'it-Tirmizî*, Hindistan: Nedvetü'l-Ulemâ 1975.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Kitâbu Bedai's-Sanai fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut: Kütübü'l-İlmiyye, 1974.
- Mizzî, Ahmed b. Abdullah b. Salih, *Tehzîbü'l-Kemâl*, Beyrût: Müessesetü'l-Risâle, 2010.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'it-Tirmizî*, haz. Abdurrahman Muhammed Osman, Mısır: Dâru'l-Fikr 1968.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Riyâd: Beytu Efkâri Düveliyye 1998.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, haz. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle 2001.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ İbn-i Şeref, *Sahîh-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Mısır: Matbaâtü'l-Mısriyye 1929.
- Paksoy, Kadir, "Kur'ân'a Abdestli Dokunmakla İlgili Rivâyetlerin Tahlili", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Şanlıurfa 1999): 330-378.
- Subkî, Mahmûd Muhammed Hattâb es-Sübki, *Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd*, haz. Emin Mahmud Hattab, Riyâd: Mektebetü'l-İslamiyye 1974.
- Şeyh Nizam, Fetâvâ-i Hindiyeye, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2009.
- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlâni, *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Münteka'l-Ahbâr*, haz. Enver el-Bâz, Mısır: Dâru'l-Vefa, 2008.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Câmiu'l-Kebîr*, tahkik: Beşşâr Avvâme, Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî 1996.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Mûsâ b. Hammâd, *Kitâbü'l-Duafâi'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1984.
- Ulu, Arif, "Âdet Halindeki Kadının Orucuyla ilgili Hadislerin Tenkidi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (Erzurum 2012): 1-50.
- Yavuz, Yunus Vehbi, "Hayız", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 1998.
- Zeyleî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyleî, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, haz. Muhammed Avvâme, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1997.

Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İç Mekân Tasarımı Programını Tercih Etme Nedenleri

Abdurrahman Karaman^{a*}, Mehmet Nuri Yıldırım^b, İsmail Ertan Ertürk^c

^aUşak Üniversitesi, Banaz Meslek Yüksekokulu, Uşak.

^{b,c}Karabük Üniversitesi, Safranbolu Meslek Yüksekokulu, Karabük.

Öz

Meslek seçimi, kişilerin yaşamını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Meslek tercihi, genç kişiler için kolay bir süreç olmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, İç Mekân Tasarımı mesleğini seçen öğrencilerin bu mesleği tercih etme nedenlerini tespit etmektir. Araştırmada Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu İç Mekân Tasarımı ön lisans programı öğrencilerinin katılımıyla anket yöntemi uygulanmış ve veriler üzerinden betimsel analizler yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre genel olarak öğrencilerin kendi tercihleriyle; yeteneklerine uygun, kendilerini geliştirmede faydalı olacağını düşündükleri ve ilgi duydukları bir meslek olan İç Mekân Tasarımı programını seçtikleri ve bilinçli tercih yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Meslek Seçimi, İç Mekân Tasarımı Eğitimi,

The Reasons of Students' for Preferring the Interior Design Program in Uşak University Banaz Vocational School

Abstract

The choice of profession is one of the most important factor influencing people's life. Choose of profession is not an easy process for the young people. The aim of this study to determine the reasons for choosing Interior Design Program among students. In this sense, a questionnaire was applied to the students of the Interior Design Program of the Banaz Vocational Higher School of the Usak University and all obtained data were evaluated for descriptive analysis. The results show that, students have chosen Interior Design Program in accordance with their preference and ability. However they think that Interior Design Program will be benefit in improving themselves.

Keywords: Student, Choice of Profession, Interior Design Education.

GİRİŞ

Meslek kişinin kimliğinin en önemli kaynağı olup, onun etraftan saygı görmesine, başkaları ile ilişki kurmasına, toplumda iyi bir yer edinmesine ve işe yaradığı duygusunu yaşamasına olanak veren bir etkinlik alanıdır (Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Çağdaş bir toplumda; meslek seçimi bireyin çeşitli meslek gruplarından en iyi yapabileceğini düşündüğü faaliyetleri içeren ve kendisinin en üst düzeyde doyum sağlayacağına inandığı bir alana yönelmesidir Meslek seçimi kararı, insanın yaşamı boyunca vereceği en önemli kararlardan biri olup, meslek seçiminin bilinçli yapılması hem birey hem de ülke geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü birey verdiği kararlar tüm yaşantısına şekil verecek bir süreci, yaşayacağı çevreyi ve ilişkide bulunacağı insanları da seçmiş olacaktır. Aynı zamanda meslek seçimi, kişinin aile gelirini, geçim tarzını, işini isteyerek yapıp yapmamasını, sorumluluk duygusunu ve mutlu olup olmamasını belirleyecek derecede önemlidir. Bu anlamda insanın yaşam biçiminin de seçimi olarak ifade edilebilecek meslek seçimi,

insan hayatının en önemli dönüm noktalarından birisidir. Bu nedenle, bireyin mesleğine yönelik doğru bir karar alması, yaşamında mutlu ve başarılı olabilmesinde önemli rol oynamaktadır (Pekkaya ve Çolak 2013).

Bu araştırma, Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu Tasarım Bölümü İç Mekân Tasarımı programı I. ve II. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin okudukları programı tercih etme nedenlerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. İç mekân tasarımı programı çoğu üniversitelerde yeni açılmaktadır ve program mezunları; iç mimarlık, mimarlık, inşaat mühendisliği vb disiplinlerin ara kesit çalışanını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma sonuçları gençlerin meslek seçimine yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatürde meslek seçimi ile ilgili farklı alanlarda yapılan çalışmalar bulunmasına rağmen iç mekân tasarımı sektörüne yönelik yeterli düzeyde araştırma yapılmadığı ve literatür açısından bir eksiklik gösterdiği görülmektedir. Bu açıdan yapılan bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye'deki öğrencilerin herhangi bir üniversiteyi, fakülteyi veya bölümü tercih etmesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik durumu, ebeveynlerinin öğrenim durumu, ebeveyn mesleği, eğitim gördüğü bölge ve il, tercih edilen mesleğin geleceğe dönük görünümü vb. gibi faktörler tercihler konusunda önemli oranda etkili olmaktadır (Erol vd., 2012: 5). Meslek yüksekokulları yapıları itibariyle, genellikle meslek lisesi mezunlarının devam ettiği okullar olmakla birlikte, mesleki ve teknik eğitim veren liseler haricindeki okullardan mezun olan öğrenciler tarafından da tercih edilmektedir. Liseye başlarken mesleki, genel ya da Anadolu Lisesi gibi seçenekler arasından birini seçmenin yanında, alan tercihi de yapan öğrencinin, daha önce gerçekleştirmiş pek çok tercihi dolayısıyla meslek ve üniversite/bölüm seçimi etkilenmektedir (Sertel vd., 2017: 103).

Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri sıralamasına bakıldığında ilk sırayı bireysel ve sistemik etmenlerin aldığı, bunu sosyal etmenlerin izlediği ve en sonda da şans etmeninin yer aldığı görülmektedir. Öğrenciler, üniversite öğrenimi görme nedeni olarak en fazla "kendini geliştirme ve çağdaş bir insan olma" ve "meslek sahibi olma ve daha yüksek gelir elde etme" seçeneklerini belirtmişler, bu konudaki öğrenci yanıtları arasında, yaş, cinsiyet, lisans programı ve üniversitelere göre farklılık bulunamamıştır (Yolcu, 2011). Öğrencilerin meslek seçimini yaparken etkili olan faktörlerin öncelikle kariyer beklentisi, yüksek kazanç ve sorumluluk beklentisi, sosyal statü beklentisi, mesleki bilgi ve beceri, mesleki tecrübe, aile çevresi ve eğitim çevresi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Dinç, 2008). Öğrencilerin üniversite tercihlerini etkileyen en önemli faktörlerin akademik saygınlık, üniversitenin konumu ve bilgi kaynakları olduğu belirlenmiş, bu noktada üniversitelerdeki karar vericilerin öğretim elemanlarıyla öğrencilerin daha fazla etkileşim içinde oldukları, öğretim faaliyetlerinin kalitesinin artırılması ve sürdürülmesi yönündeki önlemleri almaları akademik saygınlık açısından önemli görülmüştür (Akar, 2012). Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan diğer bir çalışmada meslek seçimini etkileyen değerlere bakıldığında ilk üç

sırayı; özel yaşam, yöneticilik ve güvenlik alırken; saygınlık en son sırada yer almıştır (Güllüce ve Kaygın, 2013).

Araştırmalarda, mesleki ve eğitsel kararlarda etkili olan faktörler ve yararlanılan kaynaklar (Hamamcı vd., 2013; Özyürek ve Kılıç-Atıcı, 2002;), lise öğrencilerinin alan seçimini etkileyen faktörler (Ulaş vd., 2017; Ulaş ve Yıldırım, 2015; Şengün, 2013; Hamamcı vd., 2013; Yolcu, 2011; Koç ve Sağlam, 2009; Yelken, 2008; Kıyak 2006), aile ve cinsiyet (Hamamcı ve Hamurlu, 2005; Uyguç, 2003; Akbayır, 2002), öğrencilerin sosyo-kültürel yapı (Alparslan ve Kılıçgil, 2005; Alper ve Özdemir, 2004; Altun, 2000), sosyo-kültürel-ekonomik ve kültürel faktörler (Güllüce, 2013; Taş, 2012; Ünal vd., 2008; Erdoğan vd., 2007; Aytekin, 2005), bölüm seçme nedenleri (Sertel vd., 2017; Gündoğan, 2016; Deniz, 2015; Dündar ve Özdemir, 2015; Çelik. ve Üzmez 2014; Akar, 2012; Korkut-Owen vd., 2012; Çitçi vd., 2011; Erkal vd., 2012; Erol vd., 2012; Kızılgüt ve Ergöl, 2011; Mızrak ve Şenel, 2011; Tataroğlu vd., 2011; Yücel vd., 2011; Dinç vd., 2007), meslek seçimini etkileyen faktörler (Ceylan vd., 2017; Özveren, 2017; Fuller ve Delorey, 2016; Suvacı ve Aydın, 2016; Sverko ve Babarovic, 2016; İnce ve Khorshid 2015; Cernicova ve Palea, 2014; Green vd., 2014; Baharlı vd., 2013; Erdem ve Kayran, 2013; Paulick vd., 2013; Pekkaya ve Çolak 2013; Saatçı, 2013; Erdinç ve Kahraman, 2012; Andsoy vd., 2012; Korkut-Owen vd., 2012; Sathapornvajana ve Watanapa, 2012; Watt vd., 2012; Demagalhaes vd., 2011; Yılmaz vd., 2011; Baltacı ve Üngören, 2010; Hacıömeroğlu vd., 2010; Sarıkaya ve Khorshid, 2009; Dinç, 2008; Özpancar vd., 2008; Şirin vd., 2008; Ünlü, 2008; Genç vd., 2007; Tunç vd., 2007; Tüfekçi ve Yıldız, 2007; Cullen vd., 2005; McCabe vd., 2005; Tamayose, 2004; Yanikkerem vd., 2004; Özyürek vd., 2002; Deniz, 2001; Johnston vd., 1999) gibi değişkenler incelenmiştir.

Bu bağlamda model seçimini etkileyen bireysel, sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörler boyutunda kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Bireysel Özellikler: İlgi, yetenek, değer, amaç, beklenti, kişilik özellikleri, fiziksel özellikler, bireyin kendisi ve meslekler ile ilgili algılamaları, deneyimleri, mesleki olgunluk vb. bireysel özellikleri kapsamaktadır.

Sosyal Özellikler: Ailenin özellikleri, içinde yaşanan kültürün mesleklere ve cinsiyete dayalı algılamaları, sosyal yapı, medya vb. özellikleri kapsamaktadır.

Ekonomik Özellikler: Ülkenin yönetim biçimi, ekonomik yapısı, yasalar, eğitim ve sınavla ilgili sistemler, iş bulma olanakları vb. özelliklerden oluşmaktadır.

Psikolojik Özellikler: Sağlık koşulları, doğal olaylar, beklenmedik karşılaşmalar vb. özellikleri ifade etmektedir (Korkut-Owen, 2008).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Uşak Üniversitesi, Banaz Meslek Yüksekokulunun İç Mekân Tasarımı Programına kayıtlı toplam 80 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş, araştırmaya katılmayı kabul eden tüm gönüllü öğrenciler araştırma kapsamına alınmıştır (n=72). Çalışmaya katılım %87.50'dir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket soruları oluşturulurken daha önce yapılmış çalışmadan (Çelik ve Üzmez 2014; Suvacı ve Aydın 2016) yararlanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk grupta öğrencilere ait sosyo-demografik özellikler sorulmuştur. Anketin ikinci bölümde ise öğrencilerin meslek seçimini etkileyen aktör ve faktörlere yönelik 25 adet 5'li likert ölçeğiyle (1. Hiç, 2. Az, 3. Orta, 4. Çok, 5. Pek çok) hazırlanmış ifade bulunmaktadır. Yasal izin alınarak, öğrencilerin anket çalışmasına katılımlarında gönüllülük esas alınmıştır. Veriler, Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu'nda, araştırmacılarından biri tarafından öğrencilerin kabul ettikleri uygun saatlerde, yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmış, sonuçlar frekans (f) ve yüzde (%) olarak verilmiştir. Meslek seçimini belirlemede etkili olan etmenleri belirlemek amacı ile belirlenen 25 soruluk anketin ikinci bölümüne güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alfa katsayısı 0,720 ($0.70 \leq \alpha < 1.00$) olarak bulunmuştur. Bu bağlamda veri setinin iç tutarlılığının sağlandığı görülmektedir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'deki gibi özetlenebilir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Değişkenler	Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	31	43,1
	Erkek	41	56,9
Yaş aralığı	17-19	31	43,1
	20-22	35	48,6
	23 ve üzeri	6	8,3
Mezun olunan lise türü	Fen/Anadolu Lisesi	5	6,9
	Meslek Lisesi	46	63,9
	Normal Lise	9	12,5
	Diğer Liseler	12	16,7
Ailenizin aylık gelir durumu	Asgari ücret	18	25
	1301-2000 tl	29	40,3
	2001-2700 tl	10	13,9
	2701-3400 tl	3	4,2
	3401 tl ve üzeri	12	16,7
Anne eğitimi düzeyi	Okur-yazar değil	6	8,3
	İlköğretim	49	68,1
	Lise	14	19,4
	Üniversite	3	4,2
	Üniversite	8	11,1

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri (Devamı)

	Değişkenler	Frekans	%
Baba eğitimi düzeyi	Okur-yazar değil	1	1,4
	İlköğretim	46	63,9
	Lise	17	23,6
	Üniversite	8	11,1
Anne mesleği	İşçi	9	12,5
	Memur	1	1,4
	Emekli	3	4,2
	Ev hanımı	52	72,2
	Serbest	7	9,7
Baba mesleği	İşçi	22	30,6
	Memur	7	9,7
	Emekli	18	25
	Serbest	25	34,7
Sınava giriş sayısı	1. Giriş	49	68,1
	2. Giriş	12	16,7
	3. Giriş	9	12,5
	4 ve daha fazla sayıda	2	2,8
Tercih sırası	1-6 tercih	64	88,9
	7-12 tercih	4	5,6
	13-18 tercih	3	4,2
	19-24 tercih	1	1,4

Tablo 1’de görüldüğü gibi, katılımcıların % 56,9’u (41 kişi) erkek, %43,1 (31 kişi) bayan öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaş aralıkları incelendiğinde; 17-19 yaş arası %43,1’i (31 kişi), 20-22 yaş arası %48,6’sı (35 kişi), 23 ve üzeri ise %8,3’ü (6 kişi) bulunmaktadır. Mezun olunan lise türüne göre sınıflandırıldığında; meslek lisesi grubun %63,9’u (46 kişi) ağırlığı göze çarpmaktadır. Aile gelir düzeyleri incelendiğinde ise; %40,3’ü (29 kişi) 1301-2000 TL, %25’i (18 kişi) asgari ücret, %16,7’si (12 kişi) 3401 TL ve üzeri, %13,9’u (10 kişi) 2001-2700 TL, %4,2’si (3 kişi) 2701-3400 TL gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Ailenin eğitim düzeyi çocukların meslek seçimlerine destek olabilmeleri açısından önemlidir. Öğrencilerin %68,1’inin (49 kişi) annesi, %63,9’unun (43 kişi) babası ilköğretim mezunudur. Anne mesleğine göre öğrenci dağılımına bakıldığında ise annesi çalışmayan/ev hanımı olan öğrenci oranı %72,2’dir (52 kişi). Baba mesleği; serbest %34,7, işçi %30,6 ve emekli %25 olan öğrencilerin oranları birbirine yakındır. Öğrencilerin %68,1’i (49 kişi) programı ilk girişte kazandığını, %88,9’u (64 kişi) programın 1-6 tercih sırasında yer aldığını belirtmiştir. Buradan araştırmaya katılan öğrencilerin iç mekân tasarımı programını öncelikli olarak tercih ettikleri düşünülebilir.

3.2. Meslek Seçimine Yönelik Bulgular

Ankete katılan öğrencilerin meslek seçimini etkileyen faktörlere yönelik tutumları dört başlık altında ele alınmıştır. Katılımcıların meslek seçimini etkileyen aktörlere yönelik tutumları Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Katılımcıların Meslek Seçiminde Etkili Olan Aktörlere Yönelik Tutumları

Önermeler	Frekans	%
Bu mesleği seçmem tamamen benim tercihimdi	26	36,1
Bu mesleği ailem istediği için	5	6,9
İş olanağı yüksek olduğu için	18	25
İdeallerimi gerçekleştirmek için	17	23,7
Bu mesleği arkadaşlarımla tavsiyesiyle seçtim	6	8,3

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmı %36,1'inin (26 kişi) bu mesleği seçmelerinin tamamen kendi tercihi olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %25'i (18 kişi) iş olanağı yüksek olduğu için, %23,7'si (17 kişi), ideallerini gerçekleştirmek için, %8,3'ü (6 kişi) arkadaşlarının tavsiyesi sonucunda iç mekân tasarımı programını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Meslek seçiminde ailenin önemli bir aktör olduğu bilinmekle birlikte, katılımcıların %6,9'unun (5 kişi) ailesinin yönlendirmesi veya isteği işe bu mesleği seçtikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 93,1'i (67 kişi) kayıtlı olduğu iç mekân tasarımı programını isteyerek tercih ettikleri, %55,6'sı (40 kişi) programdan çok memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %36,1'i (26 kişi) mesleği sevdiği için, %25'i (18 kişi) iş olanağı yüksek olduğu için, %23,7'si (17 kişi), ideallerini gerçekleştirmek için, %8,3'ü (6 kişi) yanıt vermediği, %6,9'u (5 kişi) ailesi istediği için iç mekân tasarımı programını tercih ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların meslek seçimini etkileyen aktörlere yönelik tutumları dört başlık altında ele alınmıştır. Tablo 3 katılımcıların meslek seçimini etkileyen faktörlere ilişkin olarak elde edilmiş sonuçları göstermektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlere Yönelik Tutumları

Temel Faktörler	Önermeler	K1	K2	K3	K4	K5	*	SS
		%	%	%	%	%	%	%
İLGİ	Bu mesleğe ilgim vardır.	1,4	5,6	9,7	40,3	43	4,18	,92
	Bu mesleğin beni mutlu edeceğini düşünüyorum.	1,4	4,2	11,1	38,9	44,4	4,28	,90
	Kendi istek ve ideallerimi gerçekleştirmek için tercih ettim.	0,0	1,4	5,6	38,9	54,2	4,45	,67
İŞ AVANTAJLARI	Mezun olduğumda kolaylıkla iş bulabileceğimi düşünüyorum.	1,4	5,6	25	31,9	36,1	3,95	,98
	Sektörün nitelikli işgücü ihtiyacı tercihimde etkili oldu.	1,4	9,7	22,2	45,8	20,8	3,75	,95
	Kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşünüyorum.	4,2	5,6	31,9	33,3	25	3,69	1,04
	Bu meslekte kariyer imkânlarının olduğunu düşünüyorum.	2,8	2,8	20,8	37,5	36,2	4,01	,97
	Gelecekte başka mesleklere girmemi kolaylaştıracak bilgi ve beceri kazandıracağını düşünüyorum.	5,6	4,2	26,4	31,9	31,9	3,81	1,11
	Kendimi geliştirmeme olanak tanıyacak bir meslek olduğu için seçtim	0,0	1,4	11,1	31,9	55,6	4,42	,75
	Toplumda saygınlığı olan bir meslek olduğunu düşünüyorum.	1,4	1,4	27,8	37,5	31,9	3,97	,89
	Bu mesleğin esnek çalışma koşulları tercihimde etkili oldu.	0,0	1,4	29,2	37,5	31,9	4,00	,82
	Güven esasına dayalı bir meslek olmasından dolayı tercih ettim.	0,0	2,8	22,2	50,0	25	3,97	,77
	Bağımsız çalışmaya uygun bir meslek olduğunu düşünüyorum.	0,0	4,2	26,4	43,1	26,4	3,92	,84
ÇARESİZLİK	Bir üniversite bitirmiş olmak için tercih ettim.	41,7	16,7	19,4	13,9	8,3	2,31	1,36
	Bir mesleğim olması için tercih ettim.	16,7	15,3	9,7	37,5	20,8	3,31	1,40
	Puanım bu programa yettiği için tercih ettim.	27,8	20,8	18,1	22,2	11,1	2,68	1,38
YETENEK	İnsanlarla iyi iletişim kurabildiğim için seçtim.	11,1	8,3	27,8	40,3	12,5	3,35	1,15
	İnsanlara hizmet etmeyi sevdiğim için seçtim.	2,8	6,9	26,4	45,8	18,1	3,69	,94
	İkna yeteneğimin iyi olduğunu düşündüğüm için seçtim.	8,3	20,8	45,8	22,2	2,8	2,91	1,39
	Planlama konusunda iyi olduğum için seçtim.	1,4	8,3	23,6	41,7	25	3,81	,96

Not: (K1: Hiç, K2: Az, K3: Orta, K4: Çok, K5: Pek çok)

Tablo 3 yorumlanırken orta, çok ve pek çok seçenekleri olumlu; hiç ve az seçenekleri olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların seçimini etkileyen temel

faktörlerden mesleğe ilgi başlıkta en yüksek aritmetik ortalama “Kendi istek ve ideallerimi gerçekleştirmek için tercih ettim” ($\bar{x}=4,45$) ifadesinde gerçekleşirken, en düşük aritmetik ortalama “Bu mesleğe ilgim vardır” ($\bar{x}=4,18$) ifadesinde gerçekleşmiştir. Katılımcıların %93’ü seçmiş oldukları mesleğe ilgi duymaktadır. Katılımcılar bir yandan bu mesleğin hayallerindeki/ideallerindeki meslek olduğunu ifade ederken, öte yandan bu mesleği yapmanın kendilerini mutlu edeceklerini ifade etmişlerdir. O halde, bu düşüncenin nedenini iş avantajları ve yetenek faktörlerinde aramak gerekecektir. Katılımcıların seçimini etkileyen temel faktörlerden iş avantajları başlıkta en yüksek aritmetik ortalama “Kendimi geliştirmeme olanak tanıyacak bir meslek olduğu için seçtim” ($\bar{x}=4,42$) ifadesinde gerçekleşirken, en düşük aritmetik ortalama “Kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşünüyorum” ($\bar{x}=4,18$) ifadesinde gerçekleşmiştir. Katılımcıların %88,8’i sektörde nitelikli işgücü ihtiyacı olduğunun farkındadır ve bu nedenle neredeyse tamamına yakını %93’ü okuldan mezun olduğunda kolay iş bulabileceğini düşünmektedir.

Katılımcıların %90,2’si bu mesleğin kazancının yüksek olduğunu; %94,5’i kariyer yapmaya imkân tanıdığını; %90,2’si bu mesleğin gelecekte başka mesleklere girmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriyi kazandıracağını; %98,6’sı bu mesleklerin kendilerini geliştirmede faydalı olacağını, %97,2’si toplumda saygınlığı olan bir meslek olduğunu; %98,6’sı esnek çalışma koşullarına sahip bir meslek olduğunu; %97,2’si güven esasına dayalı meslek olduğunu; %95,8’i ise bağımsız çalışmaya uygun meslek olduğunu düşünmektedir. İş avantajlarıyla ilgili sonuçlara bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun mesleklerin iş avantajına sahip olduğunu düşündüğü söylenebilir. Katılımcıların seçimini etkileyen temel faktörlerden çaresizlik başlıkta en yüksek aritmetik ortalama “Bir mesleğim olması için tercih ettim” ($\bar{x}=3,31$) ifadesinde gerçekleşirken, en düşük aritmetik ortalama “Bir üniversite bitirmiş olmak için tercih ettim” ($\bar{x}=2,31$) ifadesinde gerçekleşmiştir.

Çaresizlikle ilgili olarak sorulan sorulara bakıldığında, katılımcıların %41,6’sı bir üniversite bitirmiş olmak için, %68’i bir mesleği olması için, %51,3’ü ise sınav puanının bu programa yettiği için tercih ettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların seçimini etkileyen temel faktörlerden yetenek başlıkta en yüksek aritmetik ortalama “Planlama konusunda iyi olduğum için seçtim” ($\bar{x}=3,81$) ifadesinde gerçekleşirken, en düşük aritmetik ortalama “İkna yeteneğimin iyi olduğunu düşündüğüm için seçtim” ($\bar{x}=2,91$) ifadesinde gerçekleşmiştir. Mesleklerin yeterliliklerine yer verilen yetenek kategorisinde faktörlerin etki düzeyine bakıldığında %50’nin altında bir sonuç yoktur. Bu ise öğrencilerin en az yarısının aslında meslekler için gerekli olan yeteneklere sahip olduklarını düşündüğünü göstermektedir. İnsanlarla iyi bir iletişim kurabilme yeteneği iç mekân tasarımı mesleği için sahip olunması gereken önemli bir yetenektir ve öğrencilerin %80,6’sı bu yeteneğe sahip olduğunu düşünmektedir. Aynı şekilde katılımcılar insanlara hizmet etmeyi sevdiklerini (%90,3), ikna yeteneğine sahip olduklarını (%63,9), planlama konusunda iyi olduklarını düşündüklerini (%63,8) belirtmişlerdir. Tüm bu yetenekler bu meslek için olumlu sayılan yeteneklerdir.

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin eğitim aldıkları programı tercih etme nedenlerini ölçmek üzere 20 Likert tipi anket sorusu; faktör analizi ile katılımcıların

verdikleri cevaplara göre konunun kaç faktörden oluştuğu ve hangi soruların hangi faktörü oluşturduğu incelenmektedir. Öncelikle verilerin faktör analizi yapmaya uygun olduğunun belirlenmesi amacıyla örnekleme yeterliliği istatistiği (KMO >0,50) ve Barlett küresellik testi (p<0,05) sonuçları bulunmuştur (Sipahi vd., 2010:79 ; Anafarta, 2014, Şahin-Ören, 2017). Buna göre Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0, 75 ve Barlett test sonucunda p değeri, 000 olarak test edilmiştir. Sonra ki aşamada “Döndürmeye tabi tutulmuş faktör matrisi (rotated component matrix)”nde bazı sorularda birbirine çok yakın faktör yüklerinin olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4 katılımcıların meslek seçimini etkileyen faktörlere ilişkin döndürülmüş yüklemeler matrisi (çıkartma yöntemi: temel bileşenler analizi döndürme yöntemi: varimax) olarak elde edilmiş faktör yükü sonuçları göstermektedir.

Tablo 4. Döndürülmüş Yüklemeler Matrisi (Çıkartma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi. Döndürme Yöntemi: Varimax)

Temel Faktörler	Önermeler	Faktör Yükü
İLGİ	Bu mesleğe ilgim vardır.	0,610
	Bu mesleğin beni mutlu edeceğini düşünüyorum.	0,760
	Kendi istek ve ideallerimi gerçekleştirmek için tercih ettim.	0,802
İŞ AVANTAJLARI	Mezun olduğumda kolaylıkla iş bulabileceğimi düşünüyorum.	0,554
	Sektörün nitelikli işgücü ihtiyacı tercihimde etkili oldu.	0,585
	Kazancı yüksek bir meslek olduğunu düşünüyorum.	0,718
	Bu meslekte kariyer imkânlarının olduğunu düşünüyorum.	0,827
	Gelecekte başka mesleklere girmemi kolaylaştıracak bilgi ve beceri kazandıracak düşünüyorum.	0,632
	Kendimi geliştirmeme olanak tanıyacak bir meslek olduğu için seçtim	0,811
	Toplumda saygınlığı olan bir meslek olduğunu düşünüyorum.	0,596
	Bu mesleğin esnek çalışma koşulları tercihimde etkili oldu.	0,684
	Güven esasına dayalı bir meslek olmasından dolayı tercih ettim.	0,690
	Bağımsız çalışmaya uygun bir meslek olduğunu düşünüyorum.	0,611
ÇARESİZLİK	Bir üniversite bitirmiş olmak için tercih ettim.	0,765
	Bir mesleğim olması için tercih ettim.	0,591
	Puanım bu programa yettiği için tercih ettim.	0,716
YETENEK	İnsanlarla iyi iletişim kurabildiğim için seçtim.	0,459
	İnsanlara hizmet etmeyi sevdiğim için seçtim.	0,685
	İkna yeteneğimin iyi olduğunu düşündüğüm için seçtim.	0,439
	Planlama konusunda iyi olduğum için seçtim.	0,500

Tablo 4’e göre birinci faktör 3, ikinci faktör 10, üçüncü faktör 3 ve dördüncü faktör ise 4 soruyu içermektedir. Birinci faktörü oluşturan soruların faktör yükleri 0,610 ile 0,802 arasında, ikinci faktörü oluşturan soruların faktör yükleri 0,554 ile 0,827 arasında, üçüncü faktörü oluşturan soruların faktör yükleri 0,591 ile 0,765 arasında ve

dördüncü faktörü oluşturan soruların faktör yükleri ise 0,439 ile 0,685 arasında değişmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu'nda I.ve II. sınıf İç Mekân Tasarımı programında öğrenim gören 72 öğrenciye uygulanan anket çalışması neticesinde hazırlanmıştır. Katılımcılara ilk aşamada demografik bilgiler, ikinci aşamada ise araştırmaya katılan öğrencilerin bu mesleği tercih etme nedenlerini ve bilinç düzeyini belirlemeyi amaçlanmıştır. Tüm test sonuçları SPSS 20.0 istatistiksel analiz programlarında değerlendirilmiş, elde edilen bulgular frekans analizi uygulanarak değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar şöyle özetlenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %56,9'unu erkek, %43,1'inin kız öğrencilerden oluştuğu, öğrencilerin yaş yoğunluğu olarak %48,6'sının 20-22 yaş ve %43,1'inin 17-19 yaş aralığında olduğu, öğrencilerin %63,9'unun Meslek Lisesi olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %68,1'inin annesi, %63,9'unun babası ilköğretim mezunu olduğu, öğrencilerin %65,3'ünün orta gelirli ailelerden geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin %68,1'inin bölümü ilk girişte kazandığı, öğrencilerin %88,9'unun bölümü 1-6 tercih ettiği belirlenmiştir.

Ailenin eğitim düzeyi çocukların meslek seçimlerine destek olabilmeleri açısından önemlidir. Öğrencilerin %68,1'inin (49 kişi) annesi, %63,9'unun (43 kişi) babası ilköğretim mezunudur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun anne ve babalarının ilköğretim mezunu olması, birçok çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir. (Eşer ve ark. 2008; Ünlü ve ark. 2008; Koç ve Sağlam 2009; Yücel ve ark. 2011; Andsoy ve ark. 2012; Deniz 2015; Suvacı ve Aydın 2016). Lise öğrencilerinin kendi ilgi, yetenek, değer, kişilik özellikleri ve sosyo-ekonomik düzeylerine uygun alan ve meslek seçimlerinde aile desteği önemli olmaktadır (Ulaş ve Yıldırım, 2015). Nijerya'da yapılan bir çalışmada anne-babanın eğitim düzeyinin ve çalışma durumunun bireyin yaşam koşullarını ve yaşadığı ortamın kültür seviyesini belirlediği, bundan dolayı ebeveynlerin eğitim düzeyinin, bireylerin meslek tercihlerini etkileyen önemli bir faktör olduğu ortaya konulmuştur (Udoh ve Sanni, 2012). Ailenin eğitim düzeyinin en azından lise düzeyinde olması öğrenciye daha fazla yardımcı olabilmesi açısından önemlidir. Anne meleşine göre öğrenci dağılımına bakıldığında ise annesi çalışmayan/ev hanımı olan öğrenci oranı %72,2'dir (52 kişi). Baba mesleği; serbest %34,7, işçi %30,6 ve emekli %25 olan öğrencilerin oranları birbirine yakındır. Öğrencilerin %68,1'i (49 kişi) programı ilk girişte kazandığını, %88,9'u (64 kişi) programın 1-6 tercih sırasında yer aldığını belirtmiştir. Buradan araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının iç mekân tasarımı programını öncelikli olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu bulgu, literatür bulguları ile benzerlik göstermektedir (Dinç ve ark. 2007; Ünlü ve ark. 2008; Özpancar ve ark. 2008; Şirin ve ark.2008; Tunç ve ark. 2010; Andsoy ve ark. 2012; İnce ve Khorshid 2015; Suvacı ve Aydın 2016; Karaman ve ark.2017).

Araştırmaya katılan öğrencilerin 93,1'i (67 kişi) kayıtlı olduğu iç mekân tasarımı programını isteyerek tercih ettikleri, %55,6'sı (40 kişi) programdan çok memnun

olduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %36,1'i (26 kişi) mesleği sevdiği için, %25'i (18 kişi) iş olanağı yüksek olduğu için, %23,7'si (17 kişi), ideallerini gerçekleştirmek için, %8,3'nün (6 kişi) yanıt vermediği, %6,9'u (5 kişi) ise ailesi istediği için iç mekân tasarımı programını tercih ettikleri belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde araştırmaların daha çok eğitim fakültelerine bağlı bölümler ve hemşirelik bölümlerinde yapıldığı görülmektedir. Erdoğan ve ark. (2005) eğitim fakültesi öğrencileri ile yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin nerdeyse yarısına yakınının öğretmenliğin ideallerindeki meslek olduğunu belirttikleri bulunmuştur. Özsoy ve ark. (2010) tarafından gerçekleştirilen benzer bir çalışmanın bulgularına göre; öğretmen adaylarının yarısından fazlası bölümü seçme nedenini puanlarının bu bölüme yetmesi olarak göstermektedir. Benzer olarak Hacıömeroğlu ve Taşkın (2010)'ın fen bilgisi öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmada da öğrencilerin çoğunun, aldıkları puanlar sebebiyle bu mesleği tercih ettikleri görülmüştür. Tataroğlu ve ark. (2011) tarafından matematik öğretmenliği bölümünü kazanan öğretmen adayları ile yapılan çalışmada öğretmen adaylarının nerdeyse yarısının bu bölümü duydukları ilgi nedeniyle, yaklaşık beşte birinin puanları diğer tercihlerine yetmediği için seçtikleri sonucuna ulaşılmıştır. Hemşirelik bölümünde okuyan öğrencilerle Tunç ve ark. (2007) tarafından yapılan bir araştırmada öğrencilerin üçte birinin sosyal bir etmen olan yakın çevre ve aileleri tarafından mesleğe yönlendirildikleri; Kızgüt ve Ergül'ün (2011) gerçekleştirdikleri benzer bir çalışmada öğrencilerin ağırlıklı olarak alanı iş bulma kolaylığı nedeniyle bu alanı seçtiklerini tespit etmişlerdir. Andsoy ve ark. (2012) tarafından yapılan bir araştırmada ise öğrencilerin %64'ü hemşireliğin ideallerindeki meslek olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan katılımcıların %93'ü seçmiş oldukları mesleğe ilgi duyduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar mesleğin hem hayallerindeki/ideallerindeki meslek olduğunu, hem de mesleği yapmanın kendilerini mutlu edeceklerini ifade etmişlerdir. Çelik ve Üzmez (2014) tarafından yapılan çalışmada çağrı hizmetleri programı öğrencilerin yarısından fazlası %79'u mesleğe ilgi duyduklarını belirtmişlerdir. Suvacı ve Aydın (2016) çalışmasında ise katılımcıların yalnızca %39'u seçmiş oldukları mesleğe ilgi duydukları belirtmişlerdir.

Katılımcıların %90,2'si bu mesleğin kazancının yüksek olduğunu; %94,5'i kariyer yapmaya imkân tanıdığını; %90,2'si bu mesleğin gelecekte başka mesleklere girmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriyi kazandıracağını; %98,6'sı bu mesleklerin kendilerini geliştirmede faydalı olacağını, %97,2'si toplumda saygınlığı olan bir meslek olduğunu; %98,6'sı esnek çalışma koşullarına sahip bir meslek olduğunu; %97,2'si güven esasına dayalı meslek olduğunu; %95,8'i ise bağımsız çalışmaya uygun meslek olduğunu düşünmektedir. İş avantajlarıyla ilgili sonuçlara bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğun mesleklerin iş avantajına sahip bir meslek olmasından dolayı tercih ettikleri söylenebilir. Çelik ve Üzmez (2014) tarafından yapılan çalışmada çağrı hizmetleri programı öğrencilerin %96'sı mezun olunca kolayca iş bulabileceğini ifade etmişlerdir. Suvacı ve Aydın (2016) çalışmasında da katılımcıların %61,2'sinin kendilerini geliştirmede faydalı olacak meslekler seçtiklerini belirtmişlerdir.

Mesleklerin yeterliliklerine yer verilen yetenek kategorisinde faktörlerin etki düzeyine bakıldığında %50'nin altında bir sonuç yoktur. Bu ise öğrencilerin en az yarısının meslekler için gerekli olan yeteneklere sahip olduklarını düşündüğünü göstermektedir. İnsanlarla iyi bir iletişim kurabilme yeteneği iç mekân tasarımı mesleği için sahip olunması gereken önemli bir yetenektir ve öğrencilerin %80,6'sı bu yeteneğe sahip olduğunu düşünmektedir. Aynı şekilde katılımcılar insanlara hizmet etmeyi sevdiklerini (%90,3), ikna yeteneğine sahip olduklarını (%63,9), planlama konusunda iyi olduklarını düşündüklerini (%63,8) belirtmişlerdir. Tüm bu yetenekler bu meslek için olumlu sayılan yeteneklerdir. Suvacı ve Aydın (2016) çalışmasında katılımcıların mesleklerin yeterliliklerine yer verilen yetenek kategorisinde faktörlerin etki düzeyine bakıldığında; insanlarla iyi bir iletişim kurabilme yeteneğe sahip olduğunu (%66,4), kendilerini iyi ifade edebildiğini (%64,5), ikna yeteneğine sahip olduklarını (%63,9), planlama konusunda iyi olduklarını (%63,8), insanlara hizmet etmeyi sevdiklerini (%58,6) ve dış görünüşlerinin insanları etkilediğini düşündüklerini (%52) belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, öğrenciler meslekleri tercih etmelerinde kendi isteklerinin yanında iş olanağı yüksek ve ideallerindeki meslek olması da etkili olmuştur. Bunun yanında öğrenciler bu mesleklerin iş avantajı olan ve kendi yeteneklerine uyan meslekler olduklarını düşünmektedir. Öğrenciler ayrıca bu mesleklerin kendilerini geliştirmelerine olanak tanıyan ve iş bulmada kolaylık sağlayan meslekler olduğunu da düşünmektedir. Başka üniversitelerde aynı mesleklerde öğrenim gören öğrencilere bu ölçek uygulanarak elde edilen sonuçlarla bir karşılaştırma yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akar, C. (2012). Üniversite Seçimini Etkileyen Faktörler: İktisadi ve İdari Bilimler Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (1) :97-120.
- Akbayır, K. (2002). Öğretmenlik Mesleğine Yönelmede Ailenin ve Branş Seçiminde Cinsiyetin Rolü, *V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi Dergisi*, 2: 1183-1188.
- Alparslan, T. ve Kılıçgil, E. (2005). Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel Yapı Meslek Seçimi İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (1) : 17-26.
- Alper, Z. ve Özdemir, H. (2004). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesini Tercih Eden Öğrencilerin Kimi Sosyo-Demografik Özellikleri ve Mesleğe Bakış Açıkları, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30 (2):93-96.
- Altun, İ. (2000). Kocaeli Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Kişisel Değerleri ve Meslek Seçimlerine Etki Eden Faktörler, *I. Uluslararası VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı*, Antalya, 75-82.
- Anafarta, A. (2014). İstatistiki Uygulamalar Ders Notu. Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Bilgisayar Laboratuvarı, Antalya.
- Andsoy, I.I., Güngör, T. ve Bayburtluoğlu, T. (2012). Karabük Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Hemşireliği Tercih Etme Nedenleri ve Mesleğin Geleceği İle İlgili Görüşleri, *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1:124-130.

- Aytekin, A. (2005). Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörler: Isparta Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Baharlı, G., Saraçoğlu, G.V. ve Bülbül A. (2013). Hemşirelik Öğrencilerinin Meslek Secimi Nedenleri ve Hemşirelik Mesleğini Sürdürmeye Yönelik Görüşleri ve Bunları Etkileyen Etmenler, 14.Ulusal Hemşirelik Kongresi, Bodrum/Muğla, 25-27- Ekim, 154.
- Baltacı, F. ve Üngören, E. (2010). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, 11. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Cernicova, M. and Palea, A. (2014). Measuring The Students Perception Chosen Profession Case Study: Pr Students in Western Romania, *Procedia Social And Behavioral Sciences*, 116: 2825-2831.
- Ceylan, E., Cinsler, B.B., Soytürk, S., Şengün, T. ve Erbay, H. (2017). Bir Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Tercihinde Etkili Olan Faktörler, *Journal of Medical Education and Informatics*, 1:2-12.
- Cullen, B. J., Jacob, A.B. and Levitt S.D. (2005). The Impact Of Scholl Choice On Student Outcomes An Analysis Of The Chicago Public School, *Journal Of Public Economics*, 89: 729-860.
- Çelik, N. ve Üzmez, U. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi: Çağrı Merkezi Hizmetler Örneği, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 2(19): 94-105.
- Çiftçi, G.E., Bülbül, S.F., Muluk, N.B., Duyan, G.Ç. ve Yılmaz, A. (2011). Sağlık Bilimleri Fakültesini Tercih Eden Öğrencilerin, Üniversite ve Meslek Tercihlerinde Etkili Olan Faktörler (Kırıkkale Üniversitesi Örneği), *J Kartal TR*, 22:151-160.
- Demagalhaes, R., Wilde, H. and Fitzgerald, L.R. (2011). Factors Affecting Accounting Students Employment Choices: A Comparison Of Students And Practitioners Views, *Journal Of Higher Education Theory And Practice*, 11(2): 32-40.
- Deniz, M.G. (2015). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde Öğrenim Gören Öğrencilerin Bölümlerini Seçme Nedenlerinin İncelenmesi: Trakya Üniversitesi Örneği, *Trakya Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2):297-311.
- Deniz, S. (2001). Bireyin Meslek Seçimini Etkileyen Kaynaklar: Yeni Teknolojilerden İnternet, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 6: 1-9.
- Dinç, E. (2008). Meslek Seçiminde Etkili Faktörlerin İncelenmesi: Meslek Yüksek Okulu- Muhasebe Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2): 90-106.
- Dinç, S., Kaya, O. ve Şimşek, Z. (2007). Harran Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleği Hakkındaki Bilgi, Düşünce ve Beklentileri, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1):1-9.
- Dündar, A.N. ve Özdemir, E. (2015). Öğrencilerin Gıda Teknolojisi ve Makine Programlarını Tercih Etme Nedenleri ve Kariyer Planları, *4th International Vocational Schools Symposium*, Yalova Üniversitesi, 232-237.

- Erdem B. ve Kayran M.F. (2013). Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1):81-106.
- Erdinç, S.B.ve Kahraman, S. (2012). Turizm Mesleğini Seçme Nedenlerinin İncelenmesi, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Kemer, Antalya, 229-237.
- Erdoğan, S., Şanlı, H.S. ve Bekir, H.S. (2005). Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 479-496.
- Erkal, S., Yalçın, A.S. ve Sancar, B. (2012). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Ebelik ve Hemşirelik Bölümlerini Seçme Nedenleri, *Ankara Sağlık Bilimler Dergisi*, 1(1):73-90
- Erol, A.Y. ve M, H.M (2012). Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Tercihlerinin Belirleyicileri: Hakkâri Örneği, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2): 1-10.
- Eşer, İ., Khorshid, L. Denat, Y. (2008). Hemşirelik Mesleğini Algılamada İlk Klinik Uygulamanın Etkisi, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 24(1):15-26.
- Fuller, A.M. ve Delorey, R. (2016). Making The Choice: University and Program Selection Factors For Undergraduate Management Education In Maritime Canada, *The International Journal of Management Education*, 14:176-186.
- Genç, G., Kaya, A. ve Genç, M. (2007). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler, *İNönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (14): 49-63.
- Green, P.C., Navarro-Paniagua, M., Ximenez-De-Embun, D. ve Mancebon, M.J. (2014). School Choice and Student Wellbeing, *Economics of Education Review*, 38:139-150.
- Güllüce, A. Ç. ve Kaygın, E. (2013). Çalışanların Demografik Değişkenleri Açısından Tükenmişlik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2):235-252.
- Gündoğan, A. (2016). Öğrencilerin Üniversite Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Ortaca Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42):1238-1246.
- Hacıömeroğlu, G. ve Taşkın, Ç.Ş. (2010). Fen Bilgisi Öğretmenliği Ve Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları (Ofma) Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1); 77-90.
- Hamamcı, Z. ve Hamurlu, M.K. (2005). Anne Babaların Meslek Gelişimine Yardımcı Olmaya Yönelik Tutumları ve Bilgi Düzeylerinin Çocukların Mesleki Kararsızlıkları İle İlişkisi, *İNönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10): 55-69.
- İnce, S. ve Khorshid, L. (2015). Hemşirelik Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(3):163-171.
- Jonston, J., Mckeown, E. ve Mcewen, A. (1999). Choosing Primary Teaching: The Perspectives Of Males And Females İn Training, *Journal of Educating For Teaching*, 25(1): 55-64.
- Kıyak, S. (2006). Genel Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimi Yaparken Temel Aldığı Kriterler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kızılgüt, S. ve Ergöl, Ş. (2011). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Hemşireliği Algılayışı Hemşirelik Rollerine ve Hemşireliğin Geleceğine Bakışı, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(2), 10-15.
- Koç, Z. ve Sağlam, Z. (2009). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleğine İlişkin Görüşleri ve Mesleği Seçme Durumlarının Belirlenmesi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3):1-11.
- Korkut-Owen, F. (2008). Mesleki Seçimleri Etkileyen Ana Etmenler, (R. Özyürek Ed). *Kariyer Yolculuğu*, Ankara: Ulusal Ajans.
- Korkut-Owen, F., Kepir, D.D., Özdemir, S., Ulaş, Ö. ve Yılmaz, O. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Bölüm Seçme Nedenleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3): 135-151.
- Mccabe, R., Nowak, M. ve Mullen, S. (2005). Nursing Careers: What Motivated Nurses To Choose Their Profession, *Australian Bulletin of Labour*, 31(4): 384-406.
- Mızrak, Ş. ve Şenel, E. (2011). Meslek Liselerinde Tekstil Konfeksiyon Programının Seçimini Etkileyen Faktörler ve Programa Talep Oranı (Konya, Karaman Ve Aksaray İlleri Örneği), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25:183-201.
- Özpancar, N., Aydın, N. ve Akansel, N. (2008) Hemşirelik 1. Sınıf Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleği İle İlgili Görüşlerinin Belirlenmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12:9-17.
- Özsoy, G., Özsoy, S., Özkara, Y. ve Memiş, A.D. (2010). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etmelerinde Etkili Olan Faktörler, *İlköğretim Online*, 9(3): 910-921, <http://ilkogretim-online.org.tr>.
- Özveren, H., Gülnar, E. ve Özden, D. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Turkish Journal of Clinics and Laboratory*, 8(2):57-64.
- Özyürek, R. ve Atıcı, M. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi Kararında Kendilerine Yardım Eden Kaynakların Belirlenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17):33-42.
- Paulick, I., Retelsdorf, J. ve Möller, J. (2013). Motivation For Choosing Teacher Education: Associations With Teachers Achievement Goals And Instructional Practices, *International Journal of Educational Research*, 61: 60-70.
- Pekkaya, M. ve Çolak, N. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecelerinin AHP İle Belirlenmesi, *International Journal of Social Science*, 6(2): 797-818.
- Saatçı, G. (2013). Öğrencilerin Pazarlama Mesleğini Seçme Nedenlerinin İncelenmesi: Harmancık Meslek Yüksekokulu Örneği, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3):36-50.
- Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2): 393-423.
- Sathapornvajana, S. ve Watanapa, B. (2012). Factors Affecting Students Intention To Choose It Program, *Procedia Computer Science*, 13: 60-67.

- Sertel, E., Yıldırım, H. ve Akyol, S.Ö. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Okul Tercih Sebepleri ve Uyum Durumları: Sivrihisar Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21):101-117
- Sipahi, B., Yurtkoru, E.S., ve Çinko, M. (2010). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Suvacı, B. ve Aydın, D. (2016). Ön Lisans Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı ve Pazarlama Bölümü Öğrencileri Örneği, *III. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal Ve Teknik Bilimler Kongresi*, Aydın.
- Sverko, I. ve Babaroviç, T. (2016). Integrating Personality And Career Adaptability Into Vocational Interest Space, *Journal of Vocatioanl Behavior*, 94: 89-103.
- Şahin-Ören, T. (2017). Web Tabanlı Pazarlama Yapan Seyahat Acentalarının Pazarlama Faaliyetlerinin Etik Açından Değerlendirilmesi, *İstanbul Journal of Sciences*, 15:2147-3490.
- Şengün, Gökhan. (2013). Lise Öğrencilerinin Alan Seçimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şirin, A., Öztürk, R. Bezci., G. Çakar ve Çoban, A. (2008). Hemşirelik Öğrencilerinin Meslek Seçimi ve Mesleği Uygulamaya Yönelik Görüşleri, *Dirim Tıp Gazetesi*, 83: 69-75.
- Tamayose, T.S., Madjidi, F., Schmieder-Ramirez, J. ve Rice, G.T. (2004). Important Factors When Choosing A Career In Public Health, *Californian Journal of Health Promotion*, 2(1): 65-73.
- Taş, M.Y. (2012). Demirci Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Adaylarının Profili ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliğini Tercih Etme Nedenlerinin Değerlendirilmesi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2):64-76.
- Tataroğlu, B., Özgen, K. ve Alkan, H. (2011). Matematik Öğretmen Adaylarının Öğretmenliği Tercih Nedenleri ve Beklentileri, *2nd International Conference On New Trends in Education And Their Implications*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tunç, G., Akansel, A. ve Özdemir A. (2007). Hemşirelik ve Sağlık Memurluğu Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(1):24-31.
- Tüfekçi, F. ve Yıldız, A. (2009). Öğrencilerin Hemşireliği Tercih Etme Gerekçeleri ve Gelecekleri İle İlgili Görüşleri, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1): 31-37.
- Udoh, N.A. ve Sanni, K.B. (2012). Parental Back Ground Variables And The Career Choice Of Secondary Schools Tudents In Uyolocal Government Area Nigeria. *Mediterranean Journal Of Social Sciences*, 3(1):497-504.
- Ulaş, Ö. ve Yıldırım, İ. (2015). Lise Öğrencilerinde Meslek Olgunluğun Yordayıcıları, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)*, 30(2), 151-165.
- Ulaş, Ö., Zorbaz-Demirtaş, S., Dinçel, E.F., Kınay-Çiftfiliz, G. ve Çoştur, R. (2017). Özel Okulda Öğrenim Görmekte Olan Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1):441-456.
- URL1, (2018). <http://www.edufixx.com/spss/guvenilirlik-analizireliability-analysis-nedir-nasil-yapilir/>

- Uyguç, N. (2003). Cinsiyet, Bireysel Değerler ve Meslek Seçimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1): 93-103.
- Ünal, S., Gürhan, N., Saral, E. ve Özbaş, A.A. (2008). Hemşirelik Öğrencilerinin Sosyodemografik Özellikleri ve Hemşirelik Mesleğini Seçme Nedenleri, *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 16(63): 179-187.
- Ünlü, S., Özgür, G.L. ve Gümüş, B.A. (2008). Hemşirelik Yüksekokulundaki Öğrencilerin Hemşirelik Mesleği ve Eğitimi İle İlgili Görüş ve Beklentileri, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 24(1):43-56.
- Watt, H.M.G., Richardson, P. W., Klusmann, U., Kunter, M., Beyer, B. ve Trautwein, U. (2012). Motivations For Choosing Teaching As A Career: An International Comparison Using The Fit-Choice Scale, *Teaching And Teacher Education*, 28: 791-805.
- Yanıkkerem, E., Altınparmak, S. ve Karadeniz, G. (2004). Gençlerin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler ve Benlik Saygıları, *Nursing Forum Dergisi*, 7(2): 61-62.
- Yelken, K. (2008). Ortaöğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Tercihlerini ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler: Sakarya İl Merkezi Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz, V. İmren, B., Ünsal, A., ve Demir, G. (2011). Hemşirelik Öğrencilerinin Meslek Seçimine Yönelik Görüşleri, *10. Uluslararası Katılımlı Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı*, Gaziantep, 104.
- Yolcu, H. (2011). Kız Meslek Liselerine Olan Bireysel Eğitim İstemini Etkileyen Etkenler: Kastamonu İli Örneği, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(3):453-483.
- Yücel, Ş.Ç., Güler, E.K., Eşer, İ., ve Khorshid, L. (2011). İki Faklı Eğitim Sistemi İle Öğrenim Gören Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleğini Algılama Durumlarının Karşılaştırılması, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 27(3):1-8.

The Use of Short Story as a Learning/Teaching Tool in ELT/EFL Classes: “The Necklace” By Guy De Maupassant¹

Yusuf Ziyaettin Turan^{a*}, Raşit Çolak^b

^{a,b}Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uşak.

Abstract

The aim of this paper is to illustrate effective use of short stories in ELT/EFL classes. It is so clear that literature is an important and essential tool in language learning and teaching. Besides, using short story in ELT/EFL classes has some distinctive advantages compared to the other literary genres such as poetry, drama and novel. In this study, positive side of using short story in language learning and teaching classes is reinforced through the analysis of the short story “The Necklace” by Guy de Maupassant. The first reason for choosing “The Necklace” as an exemplary short story for such an analysis is that it has about 2890 words in total and can be read at one sitting. The second reason, as it has been further delineated in the study, is that it has almost all the aspects required for a traditional short story analysis. As a conclusion, it is put forward that the linguistic and literary analysis of the short story “The Necklace” in this paper suggests a good example of using the short story as a learning/teaching tool in ELT/EFL classes. And also, it has once more proved that language learning/teaching and literature is integrated all the time and will always walk together hand in hand.

Key Words: ELT, EFL, Short Story, The Necklace, Guy De Maupassant

ELT (İngiliz Dili Eğitimi)/EFL (Yabancı Dil Olarak İngilizce) Sınıflarında Kısa Hikâyenin Bir Öğrenme/Öğretim Aracı Olarak Kullanılması: “The Neclace” By Guy De Maupassant

Öz

Bu çalışmanın amacı ELT (İngiliz Dili Eğitimi)/EFL (Yabancı Dil Olarak İngilizce) sınıflarında kısa hikâye kullanımının etkililiğini göstermektedir. Dil öğreniminde ve öğretiminde edebiyat tartışmasız önemli ve gerekli bir araçtır. Bununla birlikte ELT/ EFL sınıflarında kısa hikâye kullanımı şiir, tiyatro ve roman gibi edebi türlerle karşılaştırıldığında bazı ayırt edici avantajlara sahiptir. Bu çalışmada kısa hikâyenin dil öğreniminde ve öğretiminde sahip olduğu olumlu yan Guy de Maupassant’ın “The Necklace” adlı kısa hikâyesiyle desteklenmesidir. Bu çalışmadaki inceleme için “The Necklace” ın kısa hikâye örneği olarak seçilmesindeki birinci sebep, onun yaklaşık olarak 2890 kelimededen oluşması ve tek bir oturumda okunabilmesidir. İkinci sebep ise, çalışmada ortaya konduğu üzere, onun geleneksel bir kısa hikâye incelemesinde gerekli olan bütün özelliklere sahip olmasıdır. Sonuç olarak, bu çalışmada gerçekleştirilen “The Necklace” adlı kısa hikâyenin dilbilimsel ve edebi incelemesi, kısa hikâyenin ELT/EFL sınıflarında öğrenim ve öğretim aracı olarak kullanılmasına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ve ayrıca dil öğrenimi/öğretimi

¹ This paper is an extended version of the study *Using Short Stories as a Learning/Teaching Tool in ELT/EFL Classes: The Example of “The Neclace” By Guy De Maupassant* presented at 1st International Education Research and Teacher Education Congress-ERTE 2017. With this paper, it is aimed to share all results and discussions.

*Yazışma adresi. Email: yusufz.turan@usak.edu.tr

ile edebiyatın bir birine daima uyum sağladığını ve her zamanda birlikte el ele yürüyeceği bir kez daha kanıtlanmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ELT, EFL, Kısa Hikâye, The Necklace, Guy De Maupassant

INTRODUCTION

Today, it is not a matter of question whether using literature in ELT/EFL classes is useful or not. Its story begins with inauguration of grammar-translation method in the beginning of 19th century, it was disregarded as a teaching tool for a long time in last two decades of the century though. The reason for this negligence was due to flourishing of direct and audio-lingual methods as well as the Community Language Learning, Suggestopedia, the Silent Way, Total Physical Response, and the Natural Approach in seventies (Erkaya, 2005: 2). Neither of these methods prefers using literature in ELT/EFL classes since they are formed in a structural and linguistic base. As a result, literature was disregarded in curriculum as well. However, in 1980s, the wind began to flow in favour of using literature in ELT/EFL classes again. The main cause for this twist was that “the current use of literary works in ESL/EFL classes is to improve communicative competence and providing a springboard for the development of critical thinking and aesthetic appreciation and create students’ awareness on the culture and society of the relevant country” (Pardede, 2011: 15). Although literature has been a part of curriculum² since then, the method is very different from the one that grammar translation method used to implement. Today, as it will be further delineated in this paper, literature is mainly used for developing four skills in ELT/EFL.

1. LITERATURE REVIEW

In addition to the advantages stated above, Collie & Slater (1991) suggest that using literature in ELT/EFL classes provides some crucial benefits in language teaching: “authentic material, cultural enrichment, language advancement, and personal growth” (qtd in Pardede, 2011: 15). It is authentic because it is written in a natural way that it is a work of art produced in native language. As literature is produced in a native language of its speakers, it has the cultural motives and values in it. Learners of a language also learn the culture that produces it. Since literature is a product of a native language, it is a great pool of linguistic and grammatic patterns. Although some students can acquire the grammatical and linguistic structures well, they may fail in practice of it. At this point, literature is a two folded tool that motives and exemplifies the use of grammatical structures of the target language (Kaya, 2014: 41). Therefore, using literature in language teaching leads not only to the cultural enrichment but also to the personal growth for the learners of it. As key points, Lindsay Clandfield (2011) sums up the reasons for using literature in the classroom as follows:

² See for supporters of using literature in the curriculum: Lazar (1993), Cook (1994), and Shanahan (1997)

- Literature is authentic material. It is good to expose learners to this source of unmodified language in the classroom because the skills they acquire in dealing with difficult or unknown language can be used outside the class.
- Literature encourages interaction. Literary texts are often rich in multiple layers of meaning, and can be effectively mined for discussions and sharing feelings or opinions.
- Literature expands language awareness. Asking learners to examine sophisticated or non standard examples of language (which can occur in literary texts) makes them more aware of the norms of language use.
- Literature educates the whole person. By examining values in literary texts, teachers encourage learners to develop attitudes towards them. These values and attitudes relate to the world outside the classroom.
- Literature is motivating. Literature holds high status in many cultures and countries. For this reason, students can feel a real sense of achievement at understanding a piece of highly respected literature. Also, literature is often more interesting than the texts found in coursebooks.

As a result, using literature in ELT/EFL classes has an indisputable role which enables “students to understand the language better by providing them with real world experiences, relationships between society and people where the target language is spoken, even if they are fictions” (Pardede, 2011: 17). On the other hand, the focal point for this paper is the use of short story in particular as a literary genre.

1.1. Short Story in ELT/EFL Classes

If the use of literature in English Language Teaching is prominent in general, using short story is essential among the other literary genres in particular. Using short story in ELT/EFL classes has some distinctive advantages compared to the other literary genres such as poetry, drama and novel. To illustrate, it is difficult to grasp the figurative language of poetry for the students who are not very interested in it. It is not always possible to act out the texts of plays read in the classroom and it requires too long time to read out and discuss the whole novel in a class for three hours a week. Different from the other genres, the shortness and succinctness is a must for a short story since Edgar Allen Poe, one of the most important American short story theorists, defined the short story as: “the prose tale” as a narrative which can be read at one sitting of from half an hour to two hours, and is limited to “a certain unique or single effect” to which every detail is subordinate (qtd in Abrams, 1999: 286). So, the readable duration at one sitting puts the short story most preferable one among the other literary genres because as stated above, sometimes over crowded and time limited classes do not allow reading a whole novel, acting out a full play and scrutinizing the figurative language of poem in the classroom. In contrast to these disadvantaged positions of other genres, Collie and Slater list four advantages of using short story in ELT/EFL classes:

First, short stories are practical as their length is long enough to cover entirely in one or two class sessions. Second, short stories are not complicated for students to work with on their own. Third, short stories have a variety of choice for different interests and tastes. Finally, short stories can be used with

all levels (beginner to advance), all ages (young learners to adults) and all classes (morning, afternoon, or evening classes) (qtd in Pardede, 2011: 17-8).

One more and also the most stated advantage of using short story in language teaching classes is that it helps the students/learners to improve their four language skills (reading, writing, speaking and listening). Besides, according to Collie and Slater “If selected and exploited appropriately, short stories enrich the courses and learners can enhance an advance level of the target language. A literary text provides a vivid idea about syntactic structure which clarifies the written form of grammatical structures” (qtd in Kaya, 2014: 42). As it is clear, the use of short story in language learning classes has a useful and positive effect on four language skills. It develops students’ writing and speaking skills, knowledge of vocabulary and competence of grammar structures in the target language. Additionally, Erkaya puts emphasis on the effect of reading short stories in ELT/EFL classes, for the improvement of students’ critical thinking and communicative skills: “when students read, they interact with the text. By interacting with the text, they interpret what they read. By interpreting what they read, they can work toward speaking English more creatively” (Erkaya, 2005: 5). Therefore, short story as a literary genre has a beneficial and undisputable effect on improving all four language skills. However, the selecting of short story is an another aspect that should be paid attention as the follows.

1.2. Choosing A Short Story

As supporter of the ideas discussed and clarified above, choosing the correct story is also a crucial point for using short stories in ELT/EFL classes. As different from its application by Grammar Translation Method in the past, the recent use of short story in ELT/EFL classes, as stated above, is mainly towards improving four language skills; reading, writing, listening and speaking. Hence, if an improper story is selected for classroom which does not suit and conform students’ expectations and linguistic competence, it will demotivate the students/learners against the story and then they will probably reject to read it. Hence, when choosing a short story for ELT/EFL classes, students’ language competence levels, age/group interests, motivation and readiness for learning should be taken into consideration for a successful use of a short story in ELT/EFL classes. The length of the text is the most important point in choosing a short story because if the story is too long to read in one or two class hours, students – particularly the beginners- will get bored and feel discouraged to handle it. However, “if it has a single plot, a simple setting and a few characters, it will be easier for the students to read and grasp the main idea” (Kaya,2014: 42-43). Besides, Hill states that there are three more crucial points in choosing texts: “(1) the needs and abilities of the students; (2) the linguistic and stylistic level of the text; (3) the amount of background information required for a true appreciation of the material” (qtd in Pardede, 2011: 18). One more important criteria for choosing a story is that its lexical and grammatical structure should be proper to the level of the students/learners: “The short-stories with archaic, slang, foreign words, and allusions, having sentences imitating the speech of a particular locality or ignorant people or foreigners should be avoided if the text is intended for students below intermediate level” (Pardede, 2011: 18). Besides, according

to McKay, the texts prepared for young adults is more preferable for classroom use in general because:

- a) the theme of such literature deals with the problem of personal growth and development.
- b) most literature for young adults tends to be relatively short, and the characters usually limited to a small cast of characters with a young adult as the central character.
- c) most importantly, from an ESL perspective, many of the books tend to be stylistically less complex." (qtd in Zahra, 2016: 15).

As a result, it can be asserted that a text in a proper length, in accordance with needs and language competence of the students is the most preferable one for choosing a short story text. After that, in the following parts of this study, the short story "The Necklace" by Guy de Maupassant will be discussed as a model use of short story analysis in ELT/EFL classes.

2. METHODOLOGY

In this part of the present study, the short story "The Necklace" by Guy de Maupassant will be analysed under two headings; linguistic analysis and literary analysis. As a model and sample, the analysis conducted in this paper is set for the levels from pre-intermediate to advanced. For this purpose, the focal skill is reading because it is integrated with the other three skills at the same time. Besides, the reason why "The Necklace" is chosen as a short story for an analysis such as in this one is its proper length –it can be read at one sitting, its simple plot –it deals with only one subject, its clear figurative language –metaphors and symbols can be understood easily, and its simple vocabulary and grammar structure. So, while linguistic analysis mainly contributes to students' competence of grammar forms and knowledge of vocabulary, literary analysis focuses on the elements of fiction in a short story and the critical thinking that this structural scrutiny is going to lead.

2.1. Linguistic Analysis

To warm-up the students towards the short story "The Necklace" –that is the one, most of students may probably come across for the first time, the questions below can be asked as pre-reading activity:

- What is the meaning of 'necklace'?
- What does the title "The Necklace" imply?

In this pre-reading activity, students are encouraged to talk about the title of the story. The meaning and significance of "necklace" may be introduced by stating that necklace is an invaluable garment made of jewels and worn around neck. It is so precious that it makes a woman so beautiful. And also you can buy and sell it whenever you want". After making the students achieve the significance of 'necklace' as a valuable and expensive stone, they may be led to read it once or twice themselves. When the students have finished reading the text on their own, it is better to read the whole story aloud with the class. At this point, if there are voluntary students, they are

allowed to read it aloud once more. After that, as Kaya suggests, certain adjectives or adverbs (for 'The Necklace': shabby, worn out, ugly, poor VS vast, antique, exquisite, priceless, charming, perfumed) can be studied. Also, some dialogues and conversations may help students to discover and practice certain grammatical structures; direct-indirect speech, if clauses or tenses and etc. And to reinforce linguistic and grammar competency of the students, the questions below can be asked them doing by their own:

- Change the 'Direct Statements' into 'Indirect Sentences,
- Find the past participles and underline them,
- Rewrite three/four sentences using 'If' (Kaya, 2014: 43).

When the students finish doing the mechanical exercises above, the teacher may let the volunteer ones do them on the board. Then, the teacher may correct the grammatical and spelling mistakes when it is necessary. In addition to these linguistic and grammatical activities above, the students may change the adjectives and adverbs and re-write the dialogues between Madame and Monsieur Loisel and then read out their own version or act out them as a role play. The excerpt below may be a sample exercise for the students re-writing or acting out it on their own:

One evening her husband came home with a blissful (exultant) air, holding a large envelope in his hand. "Here's something for you," he said. She tore the paper fast (swiftly) and drew out an invitation (printed) card on which were these words: "The Minister of Education and Madame Ramponneau request the pleasure of the company of Monsieur and Madame Loisel at the Ministry on the evening of Monday, January the 18th." Instead of being charmed (delighted), as her husband hoped, she flung the invitation crabbily (petulantly) across the table, mumbling (murmuring): "What do you want me to do with this?" "Why, darling, I thought you'd be excited (pleased). You never go out, and this is a great chance (occasion). I had immensurable (tremendous) trouble to get it. Every one wants one; it's very exclusive (select), and very selected (few) go to the clerks. You'll see all the really famous (big) people there.

2.2. Literary Analysis

Having completed the linguistic exercises above, the teacher may lead the students towards the elements of short story that are 'Plot', 'Setting', 'Character', 'Point of view' and 'Theme'. First of all, the teacher introduces the elements of short story briefly one by one as following: Plot is the pattern of events that occur in a story. Exposition, Rising Action, Climax, Falling Action and Resolution are the elements of plot³. As the students have already read the short story "The Necklace" once or twice so far, they can be asked to state their opinions related to each section of the plot. After students stated their own ideas about the plot of "The Necklace", the teacher may support them to delineate the further details as follows:

³ See Abrams, 1999:224-228.

Exposition: Introducing Mathilde Loisel in her apartment. She is described as extremely unhappy and dissatisfied with her social status.

Rising Action: Madame Loisel gets an invitation to the party, which is brought by Monsieur Loisel.

Climax: Mathilde refuses to attend the party without a suitable dress. Loisel gives money to her wife to buy a dress. But she doesn't have any jewellery. So, she borrows a necklace from her friend. Madame Loisel dances all night being extremely happy.

Falling Action: Later at home she realizes that she lost the necklace. Madame and Monsieur Loisel borrow money to buy a new necklace to replace the previous one.

Resolution: The Loisels live in poverty to pay their debt. After 10 years, they finish their debt and then Madame Loisel confesses all to Madame Forestier who reveals that the necklace is imitation.

Having discussed the elements of plot with the students, the teacher may introduce the setting of "The Necklace" by asking questions about private and public scenes that story unfolds:

- Can you describe the general setting of "The Necklace"?
- How many different places can you describe as the setting of main events that occur in the story?

After eliciting student's ideas about the general setting of the story, the teacher may state there are three kinds of different places that the story takes place in the short story "The Necklace". The first one is The Loisels' apartment which is shabby and dull. The second place is Madame Frostier's house. It has a large closet (wardrobe) with mirrored doors and the third one is 'The Ministerial Mansion' where the ball is held. Then, it may be stated that these three places are symbolic. As the first one represents the poor life standart that The Loisels lead at present. The second and third ones represent the glories way of life that rich and high rang people lead. Although Madame Loisel leads the first poor life, she envies the rich and wants to be a member of a high quality life. That leads her catastrophic end which is ironic at the same time. Having discussed the significance of the places as the setting of the story, it is time to think more about the characters of "The Necklace". So, some questions related to the characters of the story can be asked as the follows:

- Who is the main character of the story? Why? Can you define his/her personality?
- Can you define the minor, flat and round characters of the story?

Having discussed the questions with the students above, the teacher may suggest some important aspects related to the characters of the story as: The characters of a story are perhaps the most important elements of a story⁴. In a story, generally the main character or the hero/heroine is introduced first and then the setting and the plot

⁴ See Abrams, 1999:32-34, Perrine,1974:67-71.

respectively. Hence, when we begin to read a story, we search for the main character/s initially. The characters of a story are generally classified as main, minor, flat and round characters. The main character is the hero/heroine of a story. The minor/sub characters have the less importance than the main character/s. The flat character is the one who does not change from the beginning to the ending of the story. The round character is complex and many-sided. Then, the teacher promotes the students to identify the people in the story as the types of characters stated above: In "The Necklace", Madame Loisel is the main character of the story. In other words, the plot of the story turns around her. She envies the life of rich, though she is a poor one. As the plot of the story unfolds, she pays back her desire to lead a rich life by living a wretched life for ten years. So, Madame Loisel is a round character at the same time, as for her life and character evolves as the story unfolds. Monsieur Loisel and Madame Forestier are the other two characters of "The Necklace". They are both minor and flat characters since they have no change from the beginning to the ending of the story. After discussing the characters as the above, the teacher may suggest 'Point of view' and 'Theme' as the subsequent elements to be discussed. The teacher may state that Point of view "signifies the way a story gets told" (Abrams, 1999: 231) or in other words the focal point of who tells the story. Here, the question "–Who tells the story of "The Necklace" " can be asked to the students in order to deliniate the narrator of the story. After a while discussing the narrator/who tells the story, the teacher may introduce general types of points of views in a short story. There are generally three kinds of points of views which are Third-person points of view, First-person points of view and Second-person points of view⁵. At this point, the teacher supports the students to find out the point of view of the story. Then, it is revealed out that the point of view of "The Necklace" is the third person. The teacher further encourages the students to think about and tell the significance of the third person narration. It can be suggested that the third person narrator has the advantage of knowing everything about the characters and plot of the story. Having discussed enough about the point of view of the story, the theme of the story can be introduced by the teacher with the following questions:

- What is the theme of the short story "The Necklace"?
- Do you think people should be happy with what they have?
- Do you think people should pay for what they greed all the time?

After eliciting the ideas of the students about the questions above, the teacher may suggest that the theme of a story is the controlling idea or the central insight. In order to deliniate the theme "we must ask what its central purpose is" (Perrine, 1974: 102). At this point, the students can be divided into two groups. The first group supports the idea that people should be happy with what they have. And the second group supports the idea that people should pay for what they greed. Therefore, through the end of the class, students may have a debate on the theme of the story. As

⁵ See Abrams, 1999:231-236, Perrine,1974:174-180.

it is so clear, the debate is a well-structured speaking activity at the same time. The teacher should encourage all the members of each group of students to tell what they think and support their ideas with more examples from the story and real life as well.

CONCLUSION

As a conclusion, it is put forward that the linguistic and literary analysis of the short story "The Necklace" in this paper suggest a good example of using the short story as a learning/teaching tool in ELT/EFL classes. Besides, the present study is not only compatible with the previous ones focused on short story in ELT/EFL classes but also supports them with a unique exemplification. In the present study, there have been two kinds of analysis carried out related to the short story "The Necklace". First of all, the linguistic analysis develops the students' grammatical competence and supports their achievements in four language skills as well. Then, the literary analysis provides the students with the ability of critical thinking about the text that they have come across for the first time. As a result, the short story "The Necklace" as a literary genre encourages students to overcome the difficulties of a reading an authentic piece of literature. On the other hand, there are some basic reasons for suggesting "The Necklace" as a sample text for using short story in ELT/EFL classes. Firstly, it can be read at one sitting (it is not too long). Secondly, it hasn't got complex grammatical structures (there are not long and complex sentences). Thirdly, it has a simple lexical level (it doesn't require advanced knowledge of vocabulary). Besides, the short story analysis conducted in this paper is set for students from pre-intermediate to advanced levels. So, as it has been demonstrated clearly in this study, "The Necklace" as a short story is a new unique example of using and studying short stories in ELT/EFL classes. Besides, if the sample short story analysis suggested above used in English language learning classes, it would further encourage students/learners to study more short stories in their future language learning lives. Last of all, the present study also reinforces the idea that language learning and literature is integrated and will always walk together.

REFERENCES

- Abrams, M.H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. London:Harcourt Brace College Publishers.
- Campbell, K. (2007). *Less is more: Teaching Literature with Short Texts, Grades 6-12*. Portland, Me: Stenhouse Publishers.
- Clandfield, L. (2011). *Teaching Materials:Using Literature in the EFL/ ESL Classroom*, 25.08.2017 tarihinde. www.onestopenglish.com/methodology/methodology/teaching-materials/teaching-materials-using-literature-in-the-efl/-esl-classroom/146508.article adresinden erişildi.
- Cook, G. (1994). *Discourse and Literature: The Interplay of Form and Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Collie, J., & Slater, S. (1995). *Short Stories for Creative Language Classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Erkaya, O.R. (2005). Benefits of Using Short Stories in the EFL Context. Manila: *The Asian EFL Journal Online Publishing*, v8 Nov 2005.
- Kaya, S. Ü. (2014). Using Short Stories in ELT/EFL Classes. *Başkent University Journal of Education*, 1(1), 41-47.
- Lazar, Gillian. (1993). *Literature and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maupassant, G. (2016). *The Complete Short Stories of Guy de Maupassant*. Milano: Guy de Maupassant
- Pardede, P. (2011). Using Short Stories to Teach Language Skills. *Journal of English Teaching*, 1(1), 14-27.
- Pathan, M. M. (2013). Advantages of Using Short-stories in ELT Classroom and the Libyan EFL Learners' Perceptions towards them for Developing Reading Comprehension Skill. *Arab World English Journal*, 4(1), 28-41.
- Perrine, L. (1974). *Literature: Structure, Sound and Sense*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Saka, Ö. (2014). Short Stories in English Language Teaching. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 1(4), 278-288.
- Shanahan, D. (1997). Articulating the Relationship Between Language, Literature and Culture: Toward a New Agenda for Foreign Language Teaching and Research. *The Modern Language Journal*. 81, 2, 164-174.
- Zahra, N.A.A., & Farrah, M.A. (2016). Using Short Stories in the EFL Classroom. *IUG Journal of Humanities Research*, 24(1), 11-24.

APPENDIX

The Necklace BY Guy de Maupassant

She was one of those pretty and charming girls born, as if by an error of fate, into a family of clerks. She had no dowry, no expectations, no means of becoming known, understood, loved or wedded by a man of wealth and distinction; and so she let herself be married to a minor official at the Ministry of Education.

She dressed plainly because she had never been able to afford anything better, but she was as unhappy as if she had once been wealthy. Women don't belong to a caste or class; their beauty, grace, and natural charm take the place of birth and family. Natural delicacy, instinctive elegance and a quick wit determine their place in society, and make the daughters of commoners the equals of the very finest ladies.

She suffered endlessly, feeling she was entitled to all the delicacies and luxuries of life. She suffered because of the poorness of her house as she looked at the dirty walls, the worn-out chairs and the ugly curtains. All these things that another woman of her class would not even have noticed, tormented her and made her resentful. The sight of the little Brenton girl who did her housework filled her with terrible regrets and hopeless fantasies. She dreamed of silent antechambers hung with Oriental tapestries, lit from above by torches in bronze holders, while two tall footmen in knee-length breeches napped in huge armchairs, sleepy from the stove's oppressive warmth. She

dreamed of vast living rooms furnished in rare old silks, elegant furniture loaded with priceless ornaments, and inviting smaller rooms, perfumed, made for afternoon chats with close friends - famous, sought after men, who all women envy and desire.

When she sat down to dinner at a round table covered with a three-day-old cloth opposite her husband who, lifting the lid off the soup, shouted excitedly, "Ah! Beef stew! What could be better," she dreamed of fine dinners, of shining silverware, of tapestries which peopled the walls with figures from another time and strange birds in fairy forests; she dreamed of delicious dishes served on wonderful plates, of whispered gallantries listened to with an inscrutable smile as one ate the pink flesh of a trout or the wings of a quail.

She had no dresses, no jewels, nothing; and these were the only things she loved. She felt she was made for them alone. She wanted so much to charm, to be envied, to be desired and sought after.

She had a rich friend, a former schoolmate at the convent, whom she no longer wanted to visit because she suffered so much when she came home. For whole days afterwards she would weep with sorrow, regret, despair and misery.

*

One evening her husband came home with an air of triumph, holding a large envelope in his hand.

"Look," he said, "here's something for you."

She tore open the paper and drew out a card, on which was printed the words:

"The Minister of Education and Mme. Georges Rampouneau request the pleasure of M. and Mme. Loisel's company at the Ministry, on the evening of Monday January 18th."

Instead of being delighted, as her husband had hoped, she threw the invitation on the table resentfully, and muttered:

"What do you want me to do with that?"

"But, my dear, I thought you would be pleased. You never go out, and it will be such a lovely occasion! I had awful trouble getting it. Every one wants to go; it is very exclusive, and they're not giving many invitations to clerks. The whole ministry will be there."

She stared at him angrily, and said, impatiently:

"And what do you expect me to wear if I go?"

He hadn't thought of that. He stammered:

"Why, the dress you go to the theatre in. It seems very nice to me ..."

He stopped, stunned, distressed to see his wife crying. Two large tears ran slowly from the corners of her eyes towards the corners of her mouth. He stuttered:

"What's the matter? What's the matter?"

With great effort she overcame her grief and replied in a calm voice, as she wiped her wet cheeks:

"Nothing. Only I have no dress and so I can't go to this party. Give your invitation to a friend whose wife has better clothes than I do."

He was distraught, but tried again:

"Let's see, Mathilde. How much would a suitable dress cost, one which you could use again on other occasions, something very simple?"

She thought for a moment, computing the cost, and also wondering what amount she could ask for without an immediate refusal and an alarmed exclamation from the thrifty clerk.

At last she answered hesitantly:

"I don't know exactly, but I think I could do it with four hundred *francs*."

He turned a little pale, because he had been saving that exact amount to buy a gun and treat himself to a hunting trip the following summer, in the country near Nanterre, with a few friends who went lark-shooting there on Sundays.

However, he said:

"Very well, I can give you four hundred *francs*. But try and get a really beautiful dress."

*

The day of the party drew near, and Madame Loisel seemed sad, restless, anxious. Her dress was ready, however. One evening her husband said to her:

"What's the matter? You've been acting strange these last three days."

She replied: "I'm upset that I have no jewels, not a single stone to wear. I will look cheap. I would almost rather not go to the party."

"You could wear flowers, " he said, "They are very fashionable at this time of year. For ten *francs* you could get two or three magnificent roses."

She was not convinced.

"No; there is nothing more humiliating than looking poor in the middle of a lot of rich women."

"How stupid you are!" her husband cried. "Go and see your friend Madame Forestier and ask her to lend you some jewels. You know her well enough for that."

She uttered a cry of joy.

"Of course. I had not thought of that."

The next day she went to her friend's house and told her of her distress.

Madame Forestier went to her mirrored wardrobe, took out a large box, brought it back, opened it, and said to Madame Loisel:

"Choose, my dear."

First she saw some bracelets, then a pearl necklace, then a gold Venetian cross set with precious stones, of exquisite craftsmanship. She tried on the jewelry in the mirror, hesitated, could not bear to part with them, to give them back. She kept asking:

"You have nothing else?"

"Why, yes. But I don't know what you like."

Suddenly she discovered, in a black satin box, a superb diamond necklace, and her heart began to beat with uncontrolled desire. Her hands trembled as she took it. She fastened it around her neck, over her high-necked dress, and stood lost in ecstasy as she looked at herself.

Then she asked anxiously, hesitating:

"Would you lend me this, just this?"

"Why, yes, of course."

She threw her arms around her friend's neck, embraced her rapturously, then fled with her treasure.

*

The day of the party arrived. Madame Loisel was a success. She was prettier than all the other women, elegant, gracious, smiling, and full of joy. All the men stared at her, asked her name, tried to be introduced. All the cabinet officials wanted to waltz with her. The minister noticed her.

She danced wildly, with passion, drunk on pleasure, forgetting everything in the triumph of her beauty, in the glory of her success, in a sort of cloud of happiness, made up of all this respect, all this admiration, all these awakened desires, of that sense of triumph that is so sweet to a woman's heart.

She left at about four o'clock in the morning. Her husband had been dozing since midnight in a little deserted anteroom with three other gentlemen whose wives were having a good time.

He threw over her shoulders the clothes he had brought for her to go outside in, the modest clothes of an ordinary life, whose poverty contrasted sharply with the elegance of the ball dress. She felt this and wanted to run away, so she wouldn't be noticed by the other women who were wrapping themselves in expensive furs.

Loisel held her back.

"Wait a moment, you'll catch a cold outside. I'll go and find a cab."

But she would not listen to him, and ran down the stairs. When they were finally in the street, they could not find a cab, and began to look for one, shouting at the cabmen they saw passing in the distance.

They walked down toward the Seine in despair, shivering with cold. At last they found on the quay one of those old night cabs that one sees in Paris only after dark, as if they were ashamed to show their shabbiness during the day.

They were dropped off at their door in the Rue des Martyrs, and sadly walked up the steps to their apartment. It was all over, for her. And he was remembering that he had to be back at his office at ten o'clock.

In front of the mirror, she took off the clothes around her shoulders, taking a final look at herself in all her glory. But suddenly she uttered a cry. She no longer had the necklace round her neck!

"What is the matter?" asked her husband, already half undressed.

She turned towards him, panic-stricken.

"I have ... I have ... I no longer have Madame Forestier's necklace."

He stood up, distraught.

"What! ... how! ... That's impossible!"

They looked in the folds of her dress, in the folds of her cloak, in her pockets, everywhere. But they could not find it.

"Are you sure you still had it on when you left the ball?" he asked.

"Yes. I touched it in the hall at the Ministry."

"But if you had lost it in the street we would have heard it fall. It must be in the cab."

"Yes. That's probably it. Did you take his number?"

"No. And you, didn't you notice it?"

"No."

They stared at each other, stunned. At last Loisel put his clothes on again.

"I'm going back," he said, "over the whole route we walked, see if I can find it."

He left. She remained in her ball dress all evening, without the strength to go to bed, sitting on a chair, with no fire, her mind blank.

Her husband returned at about seven o'clock. He had found nothing.

He went to the police, to the newspapers to offer a reward, to the cab companies, everywhere the tiniest glimmer of hope led him.

She waited all day, in the same state of blank despair from before this frightful disaster.

Loisel returned in the evening, a hollow, pale figure; he had found nothing.

"You must write to your friend," he said, "tell her you have broken the clasp of her necklace and that you are having it mended. It will give us time to look some more."

She wrote as he dictated.

*

At the end of one week they had lost all hope.

And Loisel, who had aged five years, declared:

"We must consider how to replace the jewel."

The next day they took the box which had held it, and went to the jeweler whose name they found inside. He consulted his books.

"It was not I, madame, who sold the necklace; I must simply have supplied the case."

And so they went from jeweler to jeweler, looking for an necklace like the other one, consulting their memories, both sick with grief and anguish.

In a shop at the Palais Royal, they found a string of diamonds which seemed to be exactly what they were looking for. It was worth forty thousand *francs*. They could have it for thirty-six thousand.

So they begged the jeweler not to sell it for three days. And they made an arrangement that he would take it back for thirty-four thousand *francs* if the other necklace was found before the end of February.

Loisel had eighteen thousand *francs* which his father had left him. He would borrow the rest.

And he did borrow, asking for a thousand *francs* from one man, five hundred from another, five louis here, three louis there. He gave notes, made ruinous agreements, dealt with usurers, with every type of money-lender. He compromised the rest of his life, risked signing notes without knowing if he could ever honor them, and, terrified by the anguish still to come, by the black misery about to fall on him, by the prospect of every physical privation and every moral torture he was about to suffer, he went to get the new necklace, and laid down on the jeweler's counter thirty-six thousand *francs*.

When Madame Loisel took the necklace back, Madame Forestier said coldly:

"You should have returned it sooner, I might have needed it."

To the relief of her friend, she did not open the case. If she had detected the substitution, what would she have thought? What would she have said? Would she have taken her friend for a thief?

*

From then on, Madame Loisel knew the horrible life of the very poor. But she played her part heroically. The dreadful debt must be paid. She would pay it. They dismissed their maid; they changed their lodgings; they rented a garret under the roof.

She came to know the drudgery of housework, the odious labors of the kitchen. She washed the dishes, staining her rosy nails on greasy pots and the bottoms of pans. She washed the dirty linen, the shirts and the dishcloths, which she hung to dry on a line; she carried the garbage down to the street every morning, and carried up the water, stopping at each landing to catch her breath. And, dressed like a commoner, she went to the fruiterer's, the grocer's, the butcher's, her basket on her arm, bargaining, insulted, fighting over every miserable *sou*.

Each month they had to pay some notes, renew others, get more time.

Her husband worked every evening, doing accounts for a tradesman, and often, late into the night, he sat copying a manuscript at five *sous* a page.

And this life lasted ten years.

At the end of ten years they had paid off everything, everything, at usurer's rates and with the accumulations of compound interest.

Madame Loisel looked old now. She had become strong, hard and rough like all women of impoverished households. With hair half combed, with skirts awry, and reddened hands, she talked loudly as she washed the floor with great swishes of water. But sometimes, when her husband was at the office, she sat down near the window and thought of that evening at the ball so long ago, when she had been so beautiful and so admired.

What would have happened if she had not lost that necklace? Who knows, who knows? How strange life is, how fickle! How little is needed for one to be ruined or saved!

*

One Sunday, as she was walking in the Champs Élysées to refresh herself after the week's work, suddenly she saw a woman walking with a child. It was Madame Forestier, still young, still beautiful, still charming.

Madame Loisel felt emotional. Should she speak to her? Yes, of course. And now that she had paid, she would tell her all. Why not?

She went up to her.

"Good morning, Jeanne."

The other, astonished to be addressed so familiarly by this common woman, did not recognize her. She stammered:

"But - madame - I don't know. You must have made a mistake."

"No, I am Mathilde Loisel."

Her friend uttered a cry.

"Oh! ... my poor Mathilde, how you've changed! ..."

"Yes, I have had some hard times since I last saw you, and many miseries ... and all because of you! ..."

"Me? How can that be?"

"You remember that diamond necklace that you lent me to wear to the Ministry party?"

"Yes. Well?"

"Well, I lost it."

"What do you mean? You brought it back."

"I brought you back another exactly like it. And it has taken us ten years to pay for it. It wasn't easy for us, we had very little. But at last it is over, and I am very glad."

Madame Forestier was stunned.

"You say that you bought a diamond necklace to replace mine?"

"Yes; you didn't notice then? They were very similar."

And she smiled with proud and innocent pleasure.

Madame Forestier, deeply moved, took both her hands.

"Oh, my poor Mathilde! Mine was an imitation! It was worth five hundred *francs* at most! ..."

Similar Words between Turkish & Hindi (Urdu) Languages in terms of the Open and Closed Class Morphemes

Sümeyye Çöldemli*

Gazi Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara

Abstract

The historic cultural change between Turkish and the Indians is traced back to the ancient times. Although geographically apart, the people of these regions with different cultures, ethnic backgrounds and languages have been affecting and influencing each other. Urdu is an Indo-Aryan language and variously known as Hindi, Hindavi and Dehlavi. Hindi (Urdu) is such a language that it easily accepts words from other languages. There is no doubt that Hindi (Urdu) shares words with Turkish language and these words are present in Turkish. Even though Turkish language belongs to the southern-western branch of Altaic family of languages and it has many dialects, Urdu took many words from Turkish. The aim of the study is to sum up the history of the Turkish and Hindi (Urdu) languages briefly and then to examine the Turkish influence on it and identify at the common words in two languages. It is identified that there are 252 words similar. These words, which can normally be understood by Indians and Turkish, are picked up for examining lexically. Then the similar words between the Turkish and Hindi (Urdu) languages are analyzed in terms of the open and closed class morphemes.

Keywords: Hindi (Urdu) language, Turkish language, similar words, open-closed class morphemes

Açık ve Kapalı Sınıf Morfemleri Açısından Türkçe ve Hintçe (Urduca) Dilleri Arasındaki Benzer Kelimeler

Özet

Tarihî olarak, Türk ve Hintliler arasındaki kültürel değişim eski zamanlara kadar uzanır. Coğrafi olarak ayrı olsalar da, farklı kültürleri, etnik kökenleri ve dilleri olan bu bölgelerin insanları hem birbirlerini etkilemekte hemde birbirlerinden etkilenmektedirler. Urduca, Hint-Aryan bir dildir ve Hindi, Hindavi ve Dehlavi olarak da bilinir. Hint (Urduca) dili, diğer dillerden gelen kelimeleri kolayca kabul eden bir dildir. Şüphesiz ki, Hintçe (Urduca) dilinin Türk dili ile paylaştığı kelimeler de vardır, ki bu kelimeler hala Türkçe de kullanılmaktadır. Urdu dili bu kelimeleri Türkçeden almıştır. Bununla birlikte, Türk dili, Altaik ailenin güneybatı branşına aittir ve birçok ağızlara sahiptir. Çalışmanın amacı, Türkçe ve Hintçe (Urduca) dillerinin tarihçesini kısaca özetlemek, Türkçenin Urduca üzerindeki etkisini incelemek ve ortak sözcükleri belirlemektir. 252 benzer kelime bulunmaktadır. Hintliler ve Türkler tarafından anlaşılabilen bu sözcükler, sözlüksel olarak incelenmek ve Türkçe - Hintçe (Urduca) dilleri arasındaki benzer kelimeleri açık ve kapalı sınıf biçimbirimleri bakımından analiz etmek için toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hintçe (Urdu) dili, Türkçe, Benzer Kelimeler, Açık-Kapalı Sınıf Biçim Birimleri

INTRODUCTION

The historic cultural exchange between Turkish and the Indians is traced back to the ancient times. Although geographically apart, the people of these regions with different cultures, ethnic backgrounds and languages have been affecting and influencing each other. Language families tend to share distinctive characteristics, like

how they construct words (morphology) and sentences (syntax). A language family will also have a core of shared word roots, though sometimes these roots can be hard to recognize as people's pronunciation changes over time. In addition, languages frequently borrow new vocabulary from other languages.

History is the witness to the interactions between Turkish and Indian societies and these interminglings can be seen in various aspects such as art, architecture, cuisine, costume and the language. However; in the present study it is only addressed from the perspective of language. The aim of the study is to sum up the history of the Turkish and Hindi (Urdu) languages briefly and then to examine the Turkish influence on Hindi and identify the common words in two languages. There are many words that are similar in both Turkish and Hindi (Urdu). Such words, which can normally be understood by Indian and Turkish folks are picked up to examine lexically in the present study.

1. URDU LANGUAGE

Urdu is an Indo-European language of the Indo-Aryan family, widely spoken in South Asia. It is the national language of Pakistan and one of the official languages of India. It is written in a modified Perso-Arabic script (Nastalique) from right to the left. As regards vocabulary, it shows strong influence of Arabic and Persian along with some borrowings from English.

Urdu comes from the Turkish word "Ordu" which means 'army'. Because of the Urdu language, the name formed mainly in the military as it has emerged as a language spoken by members of the military. Urdu was created around the 1600s in Central Asia. Urdu vocabulary contains approximately % 70 Farsi, and the rest is a mix of Arabic and Turkish. Urdu and Hindi are two dominant languages of India and Pakistan. They share common grammar and syntax. Nevertheless, Urdu is more influenced by Arabic, Persian and Turkestan Hindi. In fact, when it comes to link Urdu and Turkish, two types of word groups are commonly shared; Arabic and Persian origin and words directly borrowed from Turkish. In this article, we examine the latter.

2. TURKISH LANGUAGE (MOTHER TONGUE OF TURKEY)

Turkish is considered as member of Altaic Language Family. Turkish Language has many dialects. The Ottoman script was used for Turkish during the period of Ottoman Empire. However, it was replaced by Atatürk in early years of Republic of Turkey by a modified Latin Script. The Arabic script was common to all Turkish languages till as late as 1920 when the Latin script was adapted for the languages of the republics of the Soviet Union. After 1940, the Latin script was completely replaced by an adapted form of Cyrillic script coming from the Soviet Union. Turkey officially adopted a modified structure of the Latin script in 1928. Turkish shares vocabulary with Arabic, Persian and English like Urdu Language.

3. GRAMMATICAL ASPECTS

First of all, there is no direct similarity between the two languages grammatically. Though, Turkish has Vowel Harmony and Agglutination, Urdu has

nothing of this kind. However, the basic sentence structure is same in two languages. Six combinations of Subject + Verb + Object are possible in Turkish Language. Ending of a sentence in Urdu Language usually can be an indication of masculine or feminine gender; however, in Turkish a speaker or reader understands gender from the context since Turkish has no gendered sentence structure. Then, both languages use second-person pronouns that distinguish between various levels of politeness, social distance, age, courtesy or familiarity towards the addressee. While comparing two languages, linguists look towards basic core vocabulary (relations, animals, colors, numbers, things of daily usage and household, pronouns etc.) A vivid difference can be seen in core vocabularies of Turkish and Urdu Languages. Finally, Urdu is bidirectional language due to its Arabic Script. Urdu words are written from right to left but numbers are written from left to right. However, Turkish is written from left to right.

4. SIMILAR WORDS

Urdu has a distinctive quality that it readily accepts words from other languages. In addition, Urdu is a younger language than Turkish. There is no doubt that Urdu shares words with Turkish language and these words were present in Turkish before. Urdu took some of these words from Turkish.

When analyzing the similar words between the two languages there are three important points that must be paid attention. Firstly, both languages may have taken these words from a third language. Secondly, common words in Urdu and Turkish are often not purely Turkish words and thirdly, if Turkish and Urdu share the same words with a third language then the link between Turkish and Urdu must be established.

As an example, Lewis explained that Turkish is more influenced by Persian than Arabic. Before Islam, Turks were closer to Persian people which is clear from the ancient Turkish literary scripts. They show abundant similarities between Turkish and Persian languages. Secondly, Turks attained religious knowledge not only through Arabic but also through Persian because it was language of Sufi saints and scholars. Persian literature also influenced Turkish Language more than Arabic Language. However, it has been argued that Urdu is the mixture of Persian, Arabic and Turkish Languages because Urdu shares many words with these languages. But as we said before, language formation is a long process and consumes time.

Then let's have a look on the influence of Turkish language on the Urdu language. Hundreds of words are found similar in both Turkish and Urdu. As an example study, a Turkish -Urdu dictionary which deals with some nine thousand words common between these two languages has been published. This work was compiled by an Indian of Turkish descent Asger Hamid. It is noted that this is not, however, the only attempt to highlight the relationship between Turkish and Urdu. Mr Purdil Khattak (1987) wrote a book "Urdu aur Turki kay Mushtarik Alfaz" (*Similar words of Urdu and Turkish*) published by Muqtedarah Qaumi Zuban. Zuhan has listed 2608 words which are spoken by Turkish and Urdu speakers. According to Dr Syed Mohammad Anwer, from these 2608 words only 24 words are purely Turkish Words.

The remaining ones are Arabic or Persian. So the claim is false that Turkish contributed to the formation of Urdu language. Also there are some works such as, *Turkish words in Urdu in the Journal of Khuda Bakhsh Library, Relationship between the Turkish and Urdu languages* by Jamia Millia İslamia (Alam, 2007: 31-56).

However in this study, only 252 words are examined phonetically in terms of similar words in the two languages.

5. WORD CATEGORIES

Çelik (2007: 94-95) defines the terms as open class morphemes and closed class morphemes, are as follows.

“From a functional standpoint not all morphemes in a language have the same role or function in a sentence. So, words serving a special purpose are called parts of speech or word types” (Çelik, 2007: 92).

“The open morphemes are the morphemes which are capable of adopting novel syntactic roles and functions in different language contexts” (Çelik, 2007: 93). The category includes all nouns, verbs, adjectives and adverbs. Open morphemes are also known as ‘content’ words for they carry content or independent meaning. Open word classes speakers are endlessly creating new words, especially nouns and verbs, but also adjectives and adverbs. Therefore, the major word or form classes are called open word classes because new words enter the language constantly.

Closed class morphemes are not re-productive. Also called ‘function’ words which do not have independent meaning in the way open class words have. Instead, they serve a function. Closed class morphemes includes articles, prepositions, conjunctions, demonstratives, quantifiers and comparatives. Closed word classes consist of the minor or structure words. They are among the most common and frequently used words. These classes are considered “closed” for several reasons. First, they consist of small numbers of words that change very little over long periods of time and that have been in the language for centuries. Second, words in the closed classes are fixed and invariant, meaning that they do not have other forms. There is only one form for the preposition in. In contrast, open class words can have different forms because they can take different endings.

In this study, we have analysed only verbs, adjectives and nouns from the open class morphemes and conjunctions from the closed class morphemes. We do not have not been analyzed the other categories because of there are no example of the other word categories between Turkish and Urdu languages. In addition, the words that we have been analyzed are also common words between these two languages.

However, open and closed class morphemes lists are classified by ourselves. This is unique for our study. The lists of open class terms are as follows¹:

Table 1. Open Class Morphemes – Nouns

	Nouns	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics		Nouns	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics
1	Abla	a:blΛ	a:pΛ	34	Can	ca:n	ca:n
2	Aciz	a:dʒɪz	a:dʒɪz	35	Casus	ca:sos	ca:sos
3	Adalet	a:d a:lɛt	a:d a:l a:t	36	Çay	ʃay	ʃay
4	Adam	ʌdΛm	ʌdΛm	37	Çehre	ʃɛhre	ʃɛhra:
5	Afiyet	a:fiyɛt	a:fiyət	38	Cellat	dʒellΛt	dʒellΛt
6	Ahval	ahva:l	ahva:l	39	Cemiyet	dʒemiyɛt	dʒAmiyΛt
7	Akıbet	a:qibɛt	a:qibΛt	40	Cennet	dʒennɛt	dʒennΛt
8	Akıl	ʌkəl	ʌkəl	41	Cerrah	dʒerrΛh	dʒerrΛh
9	Alem	a:lɛm	a:lɛm	42	Çeşme	ʃɛʃmɛ	ʃʌʃmɛ
10	Alev	ʌlɛv	ʌlɛv	43	Cevap	dʒɛvΛp	dʒAvΛp
11	Amel	ʌmɛl	ʌmɛl	44	Ciğer	dʒɪgɛr	dʒɪgɛr
12	Amele	ʌmɛlɛ	ʌmɛlɛ	45	Çorap	ʃɔrΛp	jɔrra:b
13	Arş	ʌrʃ	ʌrz	46	Çorba	ʃɔrba:	sɔrba:
14	Aşık	a:ʃək	a:ʃək	47	Cumhur	dʒomhɔ:r	dʒomhɔ:r
15	Aşk	ʌʃk	ʃk	48	Cümle	dʒomlɛ	dʒomlɛ
16	Asuman	a:sɔmΛn	a:sma:n	49	Davet	da:vɛt	da:va:t
17	Ayıp	ʌyɔp	ʌyɔp	50	Dede	dɛdɛ	dʌdʌ
18	Ayna	ʌynΛ	ʌynΛ	51	Delalet	dɛla:lɛt	dɛla:lɛt
19	Azap	ʌza:p	ʌzΛb	52	Delil	dɛlil	da:lil
20	Baba	bʌbΛ	bʌbΛ	53	Derece	dɛrɛdʒɛ	dʌrɛdʒa:
21	Bacı	bʌdʒə	bʌdʒə	54	Ders	dɛrs	dɛrs
22	Badem	ba:dɛm	ba:dΛm	55	Destan	dɛsta:n	dɛsta:n
23	Bahçe	bʌhʃɛ	bʌgɪʃɛ	56	Devlet	dɛvɛlɛt	dɛvɛla:t
24	Barut	bʌrɔt	bʌrɔt	57	Dost	dɔst	dɔst
25	Beden	bɛdɛn	bʌdʌn	58	Dünya	dɔnya:	dɔnya:
26	Begüm	bɛgɔm	bɛgɔm	59	Düşman	dɔʃma:n	dɔʃma:n
27	Bereket	bɛrɛkɛt	barkat	60	Efsane	ɛfsa:nɛ	ɛfsa:nɛ
28	Birader	bɪra:dɛr	bɪra:dɛr	61	Ehemmiyet	ɛhemmiyɛt	a:hmmiyΛt
29	Bohça	bɔhʃΛ	bɔkʃΛ	62	Emir	ɛmir	ʌmr
30	Boza	bɔzΛ	bɔzΛ	63	Emir	ɛmɪ:r	ɛmɪ:r
31	Bülbül	bɔlbɔl	bɔlbɔl	64	Emlak	ɛmlak	ɛmlak
32	Çakı	ʃʌkɪ	ʃʌkɪ	65	Evveliyat	ɛvvɛliya:t	ɛvvɛliya:t
33	Çakmak	ʃʌkmak	ʃʌkmak	66	Fani	fa:ni:	fa:ni:

¹ These lists are compiled from the following studies: Khan,G,M.(2014). Türkçe ve Hintçe-Urducada ortak kelimeler (Master's Thesis) Younas,A. (2013), Case of Shared Vocabulary of Turkish and Urdu Languages, KIMEP International Research Conference. Soydan, C. (2003) and Urdu Dilinde Akrabalık Terimleri ve Müslüman Hint Toplumunda Aile Yapısı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 43(1), 43-56.

Table 2. Open Class Morphemes – Nouns (continued)

	Nouns	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics		Nouns	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics
67	Fark	fark	farq	109	Kaz	kaz	kaz
68	Fayda	fayda	fayda	110	Kebap	keɓap	kabap
69	Feda	feda:	feda:	111	Kemer	keɓer	kamer
70	Felsefe	felsefe	felsefe	112	Kitap	kitap	kitab
71	Ferman	ferman	farman	113	Kismet	kismet	kismet
72	Fert	fert	ferd	114	Kıyma	kiyma	kıma
73	Fesad	fesa:d	fesa:d	115	Köşe	kɔ:ʃe	kɔ:ʃe
74	Fitne	fitne	fitna	116	Lanet	la:net	la:net
75	Gaflet	gaflet	ghaflet	117	Lütuf	lotof	lotf
76	Gaip	ga:ip	ga:yb	118	Mağrip	maɓrip	maɓrib
77	Haber	haber	khaba:r	119	Mahalle	maha:lle	maha:lla
78	Hafta	hafta	hafta	120	Mahluk	mahluk	mahluk
79	Hakan	ha:kan	ha:kan	121	Mahrumiyet	mahrumiyet	mahrumiyet
80	Halife	ha:li:fe	kha:li:fa:	122	Mahşer	mahfşer	mahfşer
81	Han	han	kan	123	Mahsul	mahsul	mahsul
82	Hat	hat	hat	124	Mahzen	mahzzen	mahzzen
83	Hatun	ha:tun	ha:tun	125	Makam	ma:ka:m	ma:ka:m
84	Hava	hava	hava	126	Masal	masal	masal
85	Hayal	haya:l	haya:l	127	Mecburiyet	medɓburiyet	medɓburiyet
86	Hayrat	hayra:t	khayra:t	128	Meclis	medɓlis	medɓlis
87	Helva	helva	helva	129	Medet	medet	meded
88	Hesap	hesap	hisap	130	Mekan	mekan	mekan
89	Hüda	huda:	huda:	131	Mektup	mektup	mektub
90	Hurma	hurma	hurma	132	Merkez	merkez	merkez
91	İcat	i:ɔat	i:ɔad	133	Meşale	meʃa:le	meʃa:le
92	İhsan	ihsan	ihsa:n	134	Mevsim	mevsim	ma:vsam
93	İmdat	imdat	imdad	135	Meydan	meydan	meydan
94	İmkan	imka:n	imka:n	136	Mezar	mezar	ma:zar
95	İmtihan	imtihan	imtihan	137	Mimar	mimar	mimar
96	İnayet	ina:yet	ina:yet	138	Minnet	minnet	minnet
97	İnsaf	insaf	insaf	139	Misafir	misafir	mo:safir
98	İnsan	insan	insan	140	Mısır	misir	misir
99	İntikam	intika:m	inteka:m	141	Mucize	muɔɔize	muɔɔize
100	İrade	ira:de	ira:da	142	Mum	mom	mom
101	İsrar	israr	israr	143	Nabız	nabiz	nabz
102	İtiraz	itiraz	yeteraz	144	Nakil	nakil	nakil
103	İttifak	ittifak	ittifak	145	Nakit	nakit	nakad
104	Kale	ka:le	kılah	146	Nakliye	nakliye	nakliya:
105	Kalem	kalem	kalam	147	Nazar	naza:r	naza:r
106	Kanun	ka:nun	ka:nun	148	Nefis	nefis	nafs
107	Kavurma	ka:vurma	koirma	149	Nehir	nehir	nehr
108	Kayıp	kayıp	gayip	150	Nesil	nesil	nasl

Table 3. Open Class Morphemes – Nouns (continued)

	Nouns	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics		Nouns	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics
151	Nezaket	neza:ket	neza:ket	181	Ser	ser	ser
152	Nezle	nezle	nezle	182	Sine	sine	sine
153	Nikah	nika:h	nika:h	183	Sirke	sırke	sırke
154	Nisbet	nısbet	nısbet	184	Şişe	şife	şife
155	Niyaz	niya:z	niya:z	185	Söz	s3:z	s3:z
156	Niyet	niyet	niyet	186	Sual	sua:l	sua:l
157	Numune	nomone	nomone	187	Sürahi	sora:hı	sora:hı
158	Ömür	3:mör	oma:r	188	Sürme	sörme	sörma
159	Ordu	ördo	ordo	189	Tabanca	tabandʒa	tabandʒa
160	Pazar	pazar	pazar	190	Takat	ta:kat	ta:kat
161	Perde	perde	parda	191	Takdir	takdir	takdir
162	Peynir	peynir	panır	192	Tandır	tandər	tandör
163	Pilav	pılav	pölav	193	Taraf	taraf	taraf
164	Renk	renk	renk	194	Tarif	ta:rif	ta:rif
165	Ruh	ruh	ruh	195	Tava	tava	tava
166	Sabah	sabah	söbah	196	Temenni	temenni	temenni
167	Sabun	sabun	sabun	197	Terzi	terzi	darzə
168	Sahip	sahip	sahap	198	Teselli	teselli	teselli
169	Şahıs	şahıs	şahs	199	Tuğra	togra	togra
170	Şahsiyet	şahsiyet	şahsiyet	200	Ümit	omit	omid
171	Sandık	sandək	sandök	201	Vaat	vaat	vaat
172	Saz	saz	saz	202	Vakit	vaki:t	wakt
173	Şebnem	şebnem	şebnem	203	Vatan	vatan	vatan
174	Sebze	sebze	sabzə	204	Vefa	vefa	wefa
175	Sefer	sefer	sefer	205	Vekil	vekil	wakil
176	Şehir	şehir	şahar	206	Yar	yar	yar
177	Şehit	şehir	şehid	207	Yıldırım	yəldərəm	yəldərəm
178	Şehzade	şehirza:de	şehirza:də	208	Zamane	zamanə	zamanə
179	Şeker	şeker	şakkar	209	Zemin	zemin	zemin
180	Selam	selam	salam				

Table 4. Open Class Morphemes – Adjectives

	Adjectives	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics
1	Acayip	a:ɖʌyɪp	a:ɖʒab
2	Adi	a:di	a:di
3	Adil	a:dil	a:dəl
4	Agah	a:ga:h	a:ga:h
5	Ahir	a:hɪr	a:khɪr
6	Arif	a:rɪf	a:rɪf
7	Asli	a:sli:	a:sli:
8	Baki	bɑ:ki:	bɑ:ki:
9	Bazı	bɑ:zə	bɑ:z
10	Berbat	bɛrɒbɑt	bɒbɑt
11	Biçare	bɪʃɑrɛ	bɪʃɑrɒh
12	Çabuk	ʃɑbʊk	ʃɑbʊk
13	Diğer	dɪɣɛr	dɪɣɛr
14	Eşref	ɛʃrɛf	ɛʃrɛf
15	Fena	fɛnɑ	fɛnɑ
16	Ferah	fɛrɒh	fɛrɒh
17	Gaddar	gɑddɑr	gɑddɑr
18	Hazır	hɑzɛr	hɑzɪr
19	Hoş	hʊʃ	hʊʃ
20	Lazım	lɑ:zəm	lɑ:zmɪ
21	Leziz	lɛzɪz	lɛzɪz
22	Mahmur	mɑhmʊr	mɑhmʊr
23	Mahsus	mɑhsʊs	mɑhsʊs
24	Malum	mɑ:lʊm	mɑ:lʊm
25	Masum	mɑ:sʊm	mɑ:sʊm
26	Mecazi	mɛɖʒɑzɪ	mɛɖʒɑzɪ
27	Mecbur	mɛɖʒbʊr	mɛɖʒbʊr
28	Mecburi	mɛɖʒbʊrɪ	mɛɖʒbʊrɪ
29	Meşhur	mɛʃhʊr	mɒʃhʊr
30	Müşkül	mʊʃkʊl	mʊʃkɪl
31	Pak	pɑk	pɑk
32	Razı	rɑ:zə	rɑ:zə
33	Saf	sɑf	sɑf
34	Tamam	tɑmɑ:m	tɑmɑ:m
35	Taze	tɑ:zɛ	tɑzɒh
36	Zor	zʊr	zʊr

Table 5. Open Class Morphemes- Adverbs

	Adverbs	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics
1	Belki	bɛlkɪ	bɛlkɪ
2	Beraber, baraber	bɛrɒbɛr	bɛrɒbɛr
3	Evvel	ɛvvɛl	ɛvvɛl
4	Ziyade	zɪyɑ:dɛ	zɪyɑ:dɛ

The list of closed class morphemes are as follows:

Table 6. Closed Class Morphemes- Conjunctions

	Conjunctions	Turkish Phonetics	Urdu Phonetics
1	Çünkü	ʃönkø	ʃönkø
2	Lakin	la:kın	la:kın
3	Yani	ya:nı	ya:nı

CONCLUSION

Even if Turkish and Urdu do not belong to the same family of the languages, they have phonetically similar words in a striking amount.

The present study has analyzed the similar words between Turkish (Mother tongue of Turkey) and Hindi (Urdu) languages in terms of the open and closed class morphemes. Firstly, structure of these morphemes explained, analyzed and then categorized in terms of open and closed class morphemes. Although open and closed class words are categorized and compared for different languages in the other studies before the comparison of the similar words between Hindi (Urdu) and Turkish languages in terms of open and closed class morphemes has been studied for the first time in the present paper and that makes the present study unique.

In our study we have found that 252 words have similar meanings in both languages regarding to the semantics aspects. According to the word categories, it has been revealed that 209 nouns, 36 adjectives, 4 adverbs are categorized as the open class morphemes. Yet open class morphemes can be put under the headings of adjectives, adverbs, nouns and verbs, there is no similar words phonetically in verb category between the Hindi (Urdu) and Turkish languages.

In addition, the study has identified 3 similar conjunctions (as closed class morphemes) between Hindi (Urdu) and Turkish languages. However, no similar words between Hindi(Urdu) and Turkish languages from the closed class morphemes as articles, prepositions, demonstratives, quantifiers and comparatives has been identified in the study.

As a conclusion, this study helps to recognize the similar words between Hindi(Urdu) and Turkish languages in terms of open and closed class morphemes. Then, for the further studies the identified terms in the present study will assist the researchers who are interested in Cultural Studies as well. Lastly, through the scope and method of the present study, it will be easier to compare other many languages in terms of open and closed class morphemes.

REFERENCES

- Alam, M. (2007). Turkish Influence on Indian Culture, Art and Architecture, Tarihte Türk- Hint İlişkileri Sempozyumu. 31-56.
- Çelik, M. (2007). Linguistics for Student of English, EDM baskı ,94-95.
- DeCapua, A. (2017). A Guide to American English for Native and Non-Native Speakers. Springer International Publishing, ISBN 978-3-319-33916-0
- Duman, S. (2014). Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri. Electronic Turkish Studies, 9(4).
- Garcia, M.I.M. & Yapici, M. (2014). Common vocabulary in Urdu and Turkish Language: A Case of Historical Onomasiology. *Pakistan Vision*,15(1), 193.
- Khan, G. M. (2014). Türkçe ve Hintçe-Urducada Ortak Kelimeler (Master's Thesis)
- Lewis, B. (1975). History. Remembered, Recovered, Invented. Princeton UP
- Mohapatra, A. K. (2008). Bridge to Anatolia: An Overview of Indo- Turkish Relations. The Turkish Yearbook of International Relations, (39), 164-167.
- Morrow, D. G. (1986). Cognitive Science 10. Grammatical Morphemes and Conceptual Structure in Discourse Processing. Stanford University. 423-455.
- Purdil, K. (1987) Urdu aur Turki kay Mushtarik Alfaz (*Similar words of Urdu and Turkish*) published by Muqtedarah Qaumi Zuban , Islamabad
- Soydan, C. (2003). Urdu Dilinde Akrabalık Terimleri ve Müslüman Hint Toplumunda Aile Yapısı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 43(1), 43-56.
- Younas, A. (2013). Case of Shared Vocabulary of Turkish and Urdu Languages, KIMEP International Research Conference.493- 495.

Konaklama Tesislerine Yönelik Eko Lider Uygulaması

Serkan Bertan^{a*}, Serap Alkaya^b

^{a,b} Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Denizli.

Öz

Bu çalışmada, çevreci uygulama olarak eko lider programı incelenmiştir. Bu amaçla, TripAdvisor seyahat yorum sitesinde Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya'da bulunan otellerin çevreci uygulamalardaki metin kısımları ele alınmıştır. Eko lider programının farklı seviyelerinde olan konaklama tesislerinin müşteriler tarafından tercih sırasında üst sıralarda yer aldığı ve aynı zamanda beş üzerinden yapılan değerlendirmede 4 ve üzeri puan aldıkları gözlemlenmiştir. Eko lider programında olan konaklama tesislerini, misafirlerin %66,85'i mükemmel olarak değerlendirirken, %27,54'ü çok iyi, %4,5'i ortalama, %0,75'i "kötü" ve %0,36'sı "berbat" şeklinde değerlendirmiştir. Eko lider programında yer alan konaklama tesislerine ait tüm ekolojik uygulamalar ana teması altında altı alt temada (genel, enerji, su, satın alma, atık ve eğitim-inovasyon) en sık kullanılan kelimeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konaklama Tesisleri, Çevre, Çevreci Uygulamalar, Eko Lider.

Eco Leader Applications for Accommodation Facilities

Abstract

In this study, the eco-leader program was examined as an environmental practice. For this purpose, a textual analysis was conducted on environmental practice from TripAdvisor travel review web site about hotels located in France, Spain, Italy and Germany. It was observed that the accommodation facilities which were at different levels of the eco-leader program were ranked by the customers at the top among their choices and at the same time they were rated 4 and above within the five-point evaluation. While almost 67% of the guests evaluated accommodation facilities adopting an eco-leader program as excellent, almost 28% evaluated as very good, 4.5% evaluated as average, 0.75% evaluated as bad and 0.36 % as "sucks." In the environmental practice about the accommodation facilities within Eco-Leader Program, the most frequently used words were divided into six sub-themes (general, energy, water, purchasing, waste and training-innovation) and examined under the main theme of all ecological applications.

Keywords: Accommodation facilities, Environment, Environmental applications, Eco Leader.

GİRİŞ

Çevreyi olumsuz etkileyerek gelişmekte olan, bunun yanında tehlikelerin farkına varan ülkeler (Ergülen ve Büyükkeklik, 2008), sorunların çözümü için işbirliği yaparak yeni fikirler ortaya koymakta (Üstünay, 2008) ve çevreci uygulamalara önem vererek tüm faaliyetlerinde çevreye olan olumsuz etkileri en aza indirmeye çalışmaktadırlar (Deraman vd., 2017; Ceyhan ve Ada, 2015).

Son yıllarda uluslararası alanda çevre bilinci daha fazla yaygınlaşmış, rekabet aracı olarak önemli hale gelmiş, çevreci uygulamalar giderek artmış (Durak, 2008) ve çevreci otellere yönelik olumlu bir algının oluştuğu görülmektedir (Nimri vd., 2017). Çevreci uygulamalarla ilişkin çalışmalar genellikle üretim işletmeleri üzerinde yapılmış fakat hizmet işletmeleri üzerine çok fazla çalışmayla karşılaşmamıştır (Aykan ve Sevim, 2013). Bu yüzden bu çalışmada çevreci uygulamalardan biri olan ve

turizmde yer alan eko lider uygulaması değerlendirilmiştir. Bu amaca yönelik olarak, www.tripadvisor.com web sitesinde yer alan ve eko lider programına dahil, Avrupa'da en çok seyahat edilen ilk beş ülkedeki kullanıcı değerlendirmeleri ve işletmelerin ekolojik uygulamaları ele alınmıştır.

Çevre dostu işletmeleri belirleyen bu işletmelere rozet veren, kişilerin tercih yapmasını yardımcı olan Eko lider programında yer almak, çevreci uygulamalara sahip olmak ve tanıtmak isteyen işletmeler, çarşaf ve havlulara ilişkin tekrar kullanım planlarına sahip olma, enerji kullanımını düzenli olarak takip etme, geri dönüşüm, tasarruflu ampullerden kullanma, personeli ve konukları çevreci uygulamalar hakkında eğitme ve atık suyun doğru şekilde arıtılması kriterlerini karşılamaları gerekmektedir (www.tripadvisor.com, 30.05.2017). İşletmelerin eko lider programında yer alabilmesi için minimum puanı sağlamış olması gerekmekte ve puanlamaya göre bronz (%30 puan), gümüş (%40 puan), altın (%50 puan) ve platin (%60 puan veya üzeri) olarak dört farklı rozet bulunmaktadır (www.tripadvisor.com, 30.05.2017).

YÖNTEM

Bu çalışmada, seyahat platformu olan TripAdvisor web sitesinde eko lider programına dâhil olan Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya'daki çevreci konaklama tesisleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında, zamanın kısıtlı olması sebebiyle her ülkeden "eko oteller" kategorisinde popülerliğe göre yapılan sıralamadaki ilk 25 otel incelenmiştir. İnceleme işlemi yapılırken www.tripadvisor.com sitesine ülkelerin isimleri tek tek yazılmış, seçilen ülke içerisindeki oteller "tip" kısmındaki "eko" sekmesi seçildikten sonra popülerliğe göre sınıflandırılmıştır. Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya'da ilk 25 sırada bulunan otellerin çevreci uygulamaların metin kısımları içerik analizine tabi tutulmuştur. Metinler, TripAdvisor sitesinden 1-15 Haziran tarihleri arasında iki araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Metinler, nitel veri analizinde kullanılan istatistik programı ile araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir.

BULGULAR

Eko Lider seviyelerinden herhangi birinde yeterlilik gösteren işletmelerin rozetleri, işletme kayıt sayfalarında ve şehirlerindeki aramalarda (örn: Fransa otelleri) görüntülenmektedir. Şekil 1'de TripAdvisor'da Eko Lider seviyelerinden herhangi birinde yeterlilik gösteren otellerin işletme kayıt sayfalarında ve şehirlerindeki aramalarda nasıl görüntülediği gösterilmektedir.

Şekil 1. TripAdvisor'da Eko Lider Rozetinin Görüntüsü

Aşağıda bulunan tabloda, eko lider programına çevresel uygulamalara sahip konaklama tesislerinin müşteriler tarafından ne düzeyde tercih edildiği ve nasıl puanlandığı konusunda bilgi verecektir.

Tablo 1. Eko Lider Programının Farklı Seviyelerindeki Konaklama İşletmelerinin Tercih Edilme Sıraları ve Puanları

Seviyeler	Sıralama (%)	Puan (0-5)
Bronz	8,51	4 - 5
Gümüş	6,17	4 - 5
Altın	6,97	4 - 4,5
Platin	8	4,5

Tabloda, eko lider programının farklı seviyelerinde olan konaklama tesislerinin müşteriler tarafından tercih sırasını ve puanını göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre eko lider programına dahil olan işletmeler tercih sırasında üst sıralardadırlar. Her dört seviyedeki otel işletmeleri de tercih yüzdesinde 6-8 (%) aralığındadır ve aynı zamanda beş üzerinden yapılan değerlendirmede 4 ve üzeri puan almışlardır. Bir başka deyişle bölgelerindeki 100 otel içerisinde %6-8'de yer alma başarısını göstermişlerdir. Bu sonuçlar tesislerinde çevreci uygulamalara yer veren, çevreyi önemseyen tesislerin müşteriler tarafından öncelikli olarak tercih edildiği ve beğenildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Eko Lider Programının Farklı Seviyelerindeki Konaklama İşletmelerinin Değerlendirilmesi (%)

Seviyeler	Mükemmel	Çok iyi	Ortalama	Kötü	Berbat
Bronz	64,91	28,44	5,33	0,80	0,52
Gümüş	68,35	27,16	3,67	0,58	0,24
Altın	64,05	28,93	5,40	1,17	0,44
Platin	70,08	25,61	3,60	0,47	0,24

Tabloda eko lider programının farklı seviyelerinde olan konaklama tesislerinin müşteriler tarafından ne seviyede değerlendirildiğini göstermektedir. Müşterilerin ortalama %66,85'i konakladıkları çevreci tesisleri "mükemmel" olarak değerlendirirken, ortalama %27,54'ü "çok iyi" ve %4,5'i ise "ortalama" şeklinde

değerlendirmiştir. Müşterilerin yalnızca %0,75'i "kötü" ve %0,36'sı "berbat" şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Elde edilen bu bulgular ışığında müşterilerin ortalama %94,39'unun konakladıkları tesisleri çok beğendikleri yorumunu yapmak mümkündür. Memnuniyet seviyesinin bu denli yüksek olması müşterilerin sadık müşteriler haline gelmesine katkı sağlayacaktır. Çünkü müşteri sadakatinin oluşturulmasında müşterilerin her türlü ürün ve hizmetten memnun olması son derece önemlidir.

Genel kategorisi altındaki ekolojik uygulamalar Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde en çok vurgulanan başlıca kelimelerin; tasarruf, enerji, geri, konuk, yeniden, tuvalet, ortak, dönüşüm, sıcaklık, ekolojik, uygulamalar, tesis, kullanım, program, değerlendirme, sensor, yemek, banyo, sertifika, sistem, klima, eğitim, otomatik, ısınma, malzeme, atıklar, personel, havlu, oda, tekstil, aydınlatma, yerel, düşük, güvenli, organik, musluklar, bakım, koruyucu, çözünebilir, eko, kumanda, kullanılmış ve yağlar gibi kelimeler olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Genel Kategori ile İlgili Yorumlarda En Sık Kullanılan Kelimeler

Kelimeler	N	Kelimeler	N
Tasarruf	567	Otomatik	104
Enerji	424	Isınma	94
Geri	421	Malzeme	83
Konuk	352	Atıklar	77
Yeniden	258	Personel	77
Tuvalet	234	Havlu	76
Ortak	218	Oda	76
Dönüşüm	217	Tekstil	76
Sıcaklık	211	Aydınlatma	75
Ekolojik	186	Yerel	74
Uygulama	186	Düşük	72
Tesis	168	Güvenli	72
Program	152	Organik	72
Değerlendirme	148	Musluklar	68
Sensor	148	Bakım	67
Yemek	140	Koruyucu	67
Banyo	128	Çözünebilir	67
Sertifika	126	Eko	64
Sistem	126	Kumandalar	55
Klima	118	Kullanılmış	54
Eğitim	108	Yağlar	54

Eko lider programındaki ekolojik uygulamalar tüm ekolojik uygulamalar ana teması altında altı alt temadan oluşmaktadır. Bunlar; genel, enerji, su, satın alma, atık ve eğitim-inovasyondur. Var olan bu altı tema altında otel işletmelerinin uyguladıkları ekolojik uygulamalara ilişkin en sık kullanılan kelimeler aşağıdadır.

Tablo 4. Temalara İlişkin En Sık Kullanılan Kelimeler

Tema	Kelimeler	N	Tema	Kelimeler	N
ATIK	Geri	183	EĞİTİM VE İNOVASYON	Sertifikalı	54
	Tesis	168		Karbon	44
	Dönüştürme	140		Boyalar	43
	Yemek	140		Düşük	43
	Gübreleme	84		Voc	43
	Yeniden	77		Elektrikli	37
	Değerlendirme	74		İstasyon	37
	Güvenli	72		Şarj	37
	Malzemeler	72		Bildirim	33
	Tehlikeli	72		Ekolojik	33
	Kullanılabilir	62		Geri	33
	Kaşık	62		Konuklar	33
	Çatal	62		Uygulamalar	33
	Takım	61		Eğitim	32
	Atıklar	59		Salınım	32
	Kullanılmış	54		Yerel	31
	Pişirme	54		14001	21
	Yağlar	54		Iso	21
	Mobilya	52		Green	10
ENERJİ	Enerji	272	SATIN ALMA	Tuvalet	148
	Sıcaklık	211		Malzemeler	83
	Ayarlanmış	178		Organik	72
	Boş	148		Sertifikalı	72
	Konuk	148		Eko	64
	Oda	148		Dürüst	43
	Sensörler	148		Ticaret	43
	Kapatır	115		Biyolojik	42
	Klima	112		Çözünebilir	42
	Otomatik	104		Ürünler	41
	Tasarruflu	100		Ambalajlı	36
	Isınma	94		Dönüştürülmüş	36
	Bakım	67		Geri	36
	Koruyucu	67		Bileşenler	29
	Işıklar	59	Doldurulabilir	29	
	Alanlar	55	Temizlik	29	
	Aydınlatma	55	Yeniden	29	
	Kumandalar	55	SU	Tasarruf	214
	Ortak	55		Banyo	188
	Cihazlar	45		Konuk	128
Elektronik	45	Ortak		86	
Kurutma	45	Sistem		86	
Makineler	45	Tuvalet		86	
Çamaşır	45	Musluklar		68	
		Başlıklar		60	

Atık kategorisi incelendiğinde en çok vurgulanan başlıca kelimelerin; geri, tesis, dönüştürme, yemek, gübreleme, yeniden, değerlendirme, güvenli, malzemeler, tehlikeli, kullanılabilir, kaşık, çatal, takım, atıklar, kullanılmış, pişirme, yağlar, yataklar ve mobilyalar gibi kelimeler olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim ve inovasyon kategorisi altındaki ekolojik uygulamalar incelendiğinde en çok vurgulanan başlıca kelimelerin; sertifikalı, karbon, boyalar, düşük, voc, elektrikli, istasyon, şarj, bildirim, ekolojik, geri, konuklar, uygulamalar, eğitim, salınım, yerel, 14001, ISO, green ve ecolabel gibi kelimeler olduğu belirlenmiştir. Enerji kategorisi altındaki ekolojik uygulamalar incelendiğinde en çok vurgulanan başlıca kelimelerin; enerji, sıcaklık, ayarlanmış, boş, konuk, oda, sensörler, kapatır, klima, otomatik, tasarruflu, ısınma, bakım, koruyucu, ışıklar, alanlar, aydınlatma, kumandalar, ortak, cihazlar, elektronik, kurutma, makineler ve çamaşır gibi kelimeler olduğu görünmektedir. Satın alma kategorisi altındaki ekolojik uygulamalar incelendiğinde en çok vurgulanan başlıca kelimelerin; tuvalet, malzemeler, organik, sertifikalı, eko, dürüst, ticaret, biyolojik, çözünebilir, ürünler, ambalajlı, dönüştürülmüş, geri, bileşenler, temizlik, yeniden ve mobilyalar gibi kelimeler olduğu anlaşılmaktadır. Su kategorisi altındaki ekolojik uygulamalar incelendiğinde en çok vurgulanan başlıca kelimelerin; tasarruf, banyo, konuk, ortak, sistem, tuvalet, musluklar, başlıklar, duş, bahçe, kullanım, alternatif, akıllı, sulama ve kaynaklar gibi kelimeler olduğu görünmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, eko lider programının farklı seviyelerindeki konaklama tesislerinin müşteriler tarafından tercih sırasını ve puanı incelendiğinde, eko lider programına dâhil olan işletmelerin tercih sırasında üst sıralarda (%6-8) olduğu ve aynı zamanda beş üzerinden yapılan değerlendirmede 4 ve üzeri puan aldıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar tesislerinde çevreci uygulamalara yer veren, çevreyi önemseyen tesislerin müşteriler tarafından öncelikli olarak tercih edildiğini ve beğenildiğini göstermektedir. Çevreci otellere yönelik olumlu bir algının oluştuğuda görülmektedir (Nimri vd., 2017).

Eko lider programının farklı seviyelerinde olan konaklama tesislerinin müşteriler tarafından ne seviyede değerlendirildiğini tespit etmek amacıyla yapılan incelemede ise müşterilerin ortalama %94,39'unun konakladıkları tesisleri çok beğendikleri tespit edilmiştir. Müşteri memnuniyeti için büyük çabalar sarf eden konaklama işletmeleri için bu bulgu büyük önem arz etmektedir. Konakladığı işletmenin çevreci uygulamalarını gözlemleyen müşterilerin memnuniyet düzeyleri de yükselmektedir.

Eko lider programının farklı seviyelerinde olan konaklama tesislerinin ekolojik uygulamaları değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, genel kategorisi altındaki ekolojik uygulamalar içerisinde en çok vurgulanan başlıca kelimeler, tasarruf ve enerji, atık kategorisi altındaki başlıca kelimeler, geri, tesis, dönüştürme ve yemek, eğitim ve inovasyon kategorisi altındaki başlıca kelime sertifika, enerji kategorisi altındaki başlıca kelimeler enerji ve sıcaklık, satın alma kategorisi altındaki başlıca

kelime tuvalet ve son olarak su kategorisi altındaki başlıca kelimeler tasarruf ve banyo olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar göstermektedir ki çevreci uygulamaların konaklama işletmelerinin tüm süreçlerinde artırılması gerekmektedir. Çünkü, çevreci uygulamaları benimseyen otel işletmelerinin karlılığı artırma, maliyet azaltma, iyi bir imaj oluşturma ve marka değerini artırma gibi bir çok faydası vardır (Deraman vd., 2017). Faaliyetlerinde çevreci uygulamalara yer veren işletmelerin müşteriler tarafından tercihinde yardımcı olmaktadır (Font ve Tribe, 2001). Yalnızca daha çok müşteri için değil daha çevreci bir dünya için bu sorumluluğu tüm işletmelerin alması gerekmektedir. Özellikle son yıllarda artan çevre hassasiyeti, çevreyi göz ardı eden işletmelerin uzun vadede hayatta kalmasının oldukça güç olacağını göstermektedir. Bu yüzden otel işletmeleri çevreci uygulamaları önem vermesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aykan, E. ve Sevim, B. (2013). Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları ve Algılanan Kurumsal İtibar Üzerindeki Etkisi: Kayseri ve Nevşehir Otelleri Üzerinde Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi (İAD)*, 5(3): 93-113.
- Ceyhan, S. ve Ada, S. (2015). İşletme Fonksiyonları Açısından Çevreye Duyarlı İşletmecilik, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26): 115-137.
- Deraman, F., Ismail, N., Arifin, A.I.M. & Mostafa, M.I.A. (2017). Green practices in hotel industry: Factors influencing the implementation. *Journal of Tourism, Hospitality & Culinary Arts*, 9(2), 305-316.
- Durak, A.(2008). Turizmin Çevreye Etkileri Nevşehir İli Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Çevre Duyarlılığı İle İlgili Bir Araştırma. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ergülen, A. ve Büyükkeklik, A. (2008). Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi ve E-Atıklar, Niğde Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2): 19-30.
- Font, X., & Tribe, J. (2001). Promoting green tourism: The future of environmental awards. *The International Journal of Tourism Research*, 3(1), 9.
- <https://www.tripadvisor.com/hc/tr/articles/200614147-TripAdvisor-Eko-Liderler-Program%C4%B1-nedir->, Erişim Tarihi: 30.05.2017
- Nimri, R., Patiar, A., & Kensbock, S. (2017). A green step forward: Eliciting consumers' purchasing decisions regarding green hotel accommodation in Australia. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 33, 43-50.
- Üstünay, M. (2008). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları Çerçevesinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları ve Kimya Sektörüne Yönelik Bir İnceleme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Yerli Ziyaretçilerin Ilgaz Dağı Destinasyonunu Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri Üzerine Bir Araştırma¹

Aydoğın Aydoğdu^{a*}, Yusuf Ziya Koç^b, Dilara Eylül Koç^c

^{a,c}Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Kastamonu.

^bKastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu.

Öz

Her geçen gün gelişmekte olan turizm sektörü içerisinde önemli bir yere sahip olan Kış Turizmi özellikle gelir seviyesi yüksek turistler tarafından tercih edilmektedir. Kış Turizmi kapsamında yapılan rekreasyon faaliyetlerinin başında ise kayak gelmektedir. Ülkemizde kayak yapılacak seçenekler arasında Ilgaz Dağı Milli Parkı sınırları içerisinde yer alan Ilgaz Kayak Merkezi de yer almaktadır. Ilgaz Kayak Merkezi'nin yamaç eğimi, telesiyenin beklentiyi karşılama, kayak ekipmanlarının kolay ve uygun fiyata temin edilebilmesi, kayak merkezinde bulunan rekreasyon tesislerinin ve konaklama işletmelerinin yeterliliği Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden yerli turistlerin memnuniyetleri açısından önem arz etmektedir. Turistik deneyimlerinde doyumuna ulaşmış turistler, o destinasyonu tekrar ziyaret etme eğilimi gösterecek ve yakın çevrelerine ziyaret etmeleri konusunda olumlu tavsiyelerde bulunacaklardır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden bireylerin doyumunu belirleyen etmenlerin, genel tatil doyumlarının, Ilgaz Kayak Merkezi'ni tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme konularındaki tutumlarının ortaya konmasıdır. Araştırma amaçlarına ulaşabilmek için öncelikle ilgili yazın derinlemesine taranmıştır. Elde edilen ikincil verilerin yardımıyla bir anket formu hazırlanmıştır. Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden yerli turistlerden kolayda, yargısal ve gönüllülük yaklaşımlarının birlikte işe koşulduğu bir örneklem oluşturulmuştur. Yüz yüze görüşmelerin yanı sıra bırak topla yaklaşımları ile veriler toplanmıştır. Demografik yapıyla ilgili veriler sıklık ve yüzdelerle, ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme eğilimleri ile ilgili veriler ise sosyal bilimlerde yaygın kullanılan bir istatistik paket programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Çözümlemelerde aritmetik ortalama ve faktör analizi gibi istatistiksel analiz yöntemlerinden faydalanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda konukların doyumlarını belirleyen dört boyutlu bir yapı elde edilmiş ve kayak olanakları, rekreasyon olanakları, ürün ve hizmet kalitesi, erişilebilirlik olarak adlandırılmıştır. Araştırma bulguları Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden yerli turistlerin kayak olanaklarından, konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin sunmuş olduğu ürün ve hizmetlerden genel olarak memnun kaldıkları, buna karşın alışveriş olanaklarından memnun kalmadıklarını ortaya koymuştur. Araştırmada ayrıca yerli turistlerin büyük oranının Ilgaz Kayak Merkezi'ni tekrar ziyaret etme ve arkadaşlarına tavsiye etme konularında çok istekli oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziyaretçi Doyumu, Tekrar Ziyaret Etme Niyeti, Kış Turizmi, Ilgaz Kayak Merkezi

¹ Bu çalışma 20-22 Nisan 2017 Tarihleri arasında Bişkek'te düzenlenmiş olan III. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş olup, gözden geçirilerek genişletilmiştir.

A Research on Revisit Intention of Local Tourists to Ilgaz Mountain Destination

Abstract

Winter tourism, which has an important place in the developing tourism sector each passing day, is especially preferred by high income level tourists. Skiing is the most preferred recreational activity in the context of winter tourism. Ilgaz Ski Centre, which is located within the boundaries of Ilgaz Mountain National Park within the borders of Kastamonu and Çankırı provinces, is also one of the main places to ski in Turkey. Ilgaz ski center's incline of slope, sufficient recreational activities and accommodation facilities in and around the ski centre, satisfaction from chair lift, availability and reasonable price of the ski equipment are important for satisfaction of local tourists visiting Ilgaz ski centre. Satisfaction will increase the revisit intention of tourists and they will recommend the destination to their relations. The aim of this study is to reveal the factors determining the satisfaction of people visiting the Ilgaz mountain ski resort and examining their holiday satisfaction and attitudes towards revisiting the destination. In order to reach research purposes, firstly, an in-depth literature research was conducted. A questionnaire form was prepared using the secondary data. A sample was constituted from local tourists visiting Ilgaz ski centre. In the sample, convenience sampling method, judicatory and volunteering approaches were used. The data were collected by face-to-face interviews and also "drop and collect" approach. Data on demographic structure were analyzed by frequency and percentage and data on visitor satisfaction and revisit intentions were analyzed by a statistical package program commonly used in social sciences. Statistical methods such as arithmetic mean and factor analysis were used in the analyzes. As a result of factor analysis, a four-dimensional structure that determines the satisfaction of the guests has been obtained and these dimensions were called skiing facilities, recreation facilities, product and service quality, accessibility. The results reveal that although local tourists visiting Ilgaz Ski Centre were generally satisfied with ski facilities and the products and services offered by accommodation and food and beverage enterprises, they were not satisfied with shopping facilities. The results of this study also showed that a great majority of local tourists were enthusiastic about revisiting Ilgaz Ski Resort and recommend it to other people.

Keywords: Visitor Satisfaction, Intention to revisit, Winter Tourism, Ilgaz Ski Resort.

1. GİRİŞ

Yol açmış olduğu ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve politik etkiler nedeniyle turizm, günümüzün en önemli olgusu haline gelmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization [UNWTO]) verilerine göre denizaşırı turizm hareketlerine katılan bireylerin sayısı 2017 yılında bir önceki yıla oranla % 7'lik bir artışla 1 Milyar 322 Milyon kişiye ulaşmıştır. Henüz ekonomik büyüklüklerin netleşmediği 2017 yılı Dünya turizmi açısından olağanüstü bir artışın yaşandığı yıl olarak kayıtlara geçerken 2018 yılında da bu hareketliliğin % 4 oranında bir artışla devam etmesi beklenmektedir (UNWTO, 2018). Diğer yandan 2016 yılı sonu itibarıyla turizm etkinliklerinin Dünya ölçeğinde yaratmış olduğu ekonomik büyüklük döviz kuru farkları ve enflasyondan arındırılmış değerlerle 1 trilyon 220 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (UNWTO, 2017).

Turizm etkinlerinin sağlamış olduğu ekonomik kazanımlar önceleri gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemliyken özellikle 2009 ekonomik krizinden sonra

gelişmiş ülkeler için de önemli bir olgu haline gelmiştir. Nitekim uyguladıkları katı vize kurallarıyla bilenen İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkeler turizmin sağlamış olduğu döviz kazandırıcı etkilerin ve istihdam olanaklarının cazibesine kapılarak vize rejimlerinde değişime gitmişler ve görece daha hafif olarak nitelendirecek uygulamaları hayata geçirmişlerdir (Aydoğdu, Çitoğlu ve Bayraktar, 2016). Sahip olunan yapısal sorunların aşılmasında turizmin bir çıkış noktası olarak hemen her ülke tarafından benimsenmesi Dünya ölçeğinde ülkeler arasında çetin bir rekabete yol açmıştır. Günümüzde bu rekabete metropol şehirlerin, hatta aynı ülkeden küçük yerleşkelerin de katılmaya başladığı görülmektedir.

Ülkeler ve şehirlerarasında yaşanan rekabetten başat çıkabilmek için çok farklı stratejiler uygulanmaktadır. Bu stratejiler içerisinde turizm etkinliklerinin doğasından kaynaklanan (örneğin; mevsimsellik, dönemsel işsizlik vb.) bazı olumsuzlukları bertaraf etmek için ülkelerin ve şehirlerin sahip oldukları doğal, tarihi ve kültürel verileri kullanarak ürün çeşitlendirmesi yaklaşımını odağa yerleştirdikleri görülmektedir. Doğa ve doğaya yönelik turizm etkinlikleri bu çeşitlendirme stratejisinde öne çıkmakta ve potansiyel talebin ülke, bölge ve/ya turistik varış noktasına çekebilmesinden doğal çekiciliklerden yoğun olarak faydalanmaktadır (Güzel, 2010; Aydoğdu vd., 2016). Ürün çeşitlendirme çabaları kapsamında niş pazar yaratma kapasitesi yüksek olan doğaya dayalı turizm etkinliklerinin önceliklendirilmesinin turizmden elde edilen kazanımların maksimize edilmesi açısından önemli olduğuna inanılmaktadır (Kaşlı, İlban ve Şahin, 2009). Nitekim golf turizmi, av turizmi, gastronomi ve kayak turizmi gibi türlerin diğer turizm çeşitlerine göre daha yüksek katma değer yaratma potansiyeli olduğu hususunda geniş bir uzlaşma vardır (Ahvenainen, 2013; Burakowski & Magnusson, 2012; Ski Canada, 2015).

Diğer yandan rekabetten başat çıkma çabasında olan ülkelerde ve diğer turistik varış noktalarında sunulan ürün ve hizmetlerin konukların beklentilerini de aşarak koşulsuz bir memnuniyet sağlaması gerekmektedir. Çünkü başarılı bir varış noktası pazarlaması için ziyaretçi memnuniyeti oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle ziyaretçilerin varış noktasından her açıdan memnun ayrılmalarını sağlamak gerekmektedir (Arat, Karaman ve Harbali, 2015; Işın, 2012; Şirin ve Aksu, 2016). Bu durum olumlu ve güçlü bir varış noktası imajının oluşturulmasında önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır (Duman ve Öztürk, 2005; Yoon & Uysal, 2005; Mcdowall & Ma, 2010; Albayrak ve Caber, 2011).

Kastamonu Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan görkemli günlerinden çok uzak olup birçok yapısal sorunla karşı karşıyadır. İl topraklarının engebeli, çok parçalı ve küçük arazi parçalarından oluşması, il genelinde hüküm süren karasal mevsim ve benzeri koşullar katma değeri yüksek tarım ürünlerinin elde edilmesini olanaksız kılmaktadır. Bu nedenlerle Kastamonu Cumhuriyetin ilanından günümüze genç ve girişimci nüfusunu büyük şehirlere göç yoluyla vermiştir. Sayılan bu etmenlere bir de ulaşım sorunlarının eklenmesiyle il Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) sıralamasında 47.sıraya gerilemiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Tüm bu anlatılanlara karşın Kastamonu, sahip olduğu doğal güzellikler, iklimsel koşullar, somut ve somut olmayan miras vb. etmenlerle dört mevsim turizm etkinliğinin yapılabileceği ender varış noktalarından biridir (Aydoğdu,2012). Kastamonu'da gerek siyasal gerekse de sivil toplum ve kanaat önderlerinin kentten makûs kaderinin turizmle aşılabilceği konusunda bir uzlaşa içerisinde oldukları görülmektedir. Böylesi bir inanç, son yıllarda marka bir varış noktası olmak adına ilde örgütlü çabaları da beraberinde getirmiştir. Vali, belediye başkanı, meslek odası başkanları ve sivil toplum örgütleri bu çabalara çok yönlü katkılar sağlamaktadırlar. Örneğin belediye ildeki tarihi konakları satın almakta, restore etmekte ve yap-işlet-devret yöntemiyle kiraya vermektedir (Kastamonu Belediyesi, 2015). Valilik belediyenin geliştirmiş olduğu sokak sağıklaştırma çabalarına il özel dairesi bütçesinden kaynak aktarmakta böylelikle il merkezinde turizm için alt ve üst yapı büyük ölçüde tamamlanmaktadır. Bununla birlikte Kastamonu'nun marka bir varış yeri olması için sayılan çabalar yeterli değildir. Hedeflenen marka varış noktası olma hedefinin en önemli koşulu turistlerin ziyaretleri sırasında aldıkları ürün ve hizmetlerden duymuş oldukları doyumun en üst seviyeye ulaşması olduğuna inanılmaktadır.

Anlatılanlar bağlamında araştırmanın amacı, Kastamonu turizmi için yaşamsal bir önem taşıyan Ilgaz Dağı Milli Parkı kayak merkezinde sunulan ürün ve hizmetlere ilişkin tüketici doyumunun ölçülmesidir. Ayrıca Ilgaz Dağı Milli Parkı'nı ziyaret edenlerin yeniden ziyaret ve başkalarına tavsiye etme konularında isteklilikleri ve ziyaretçilerin profilleri de saptanmak istenmiştir.

Anlatılanlar ışığında araştırmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

- Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret edenlerin yeme-içme olanaklarından doyum düzeyleri nedir?
- Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret edenlerin konaklama olanaklarından doyum düzeyleri nedir?
- Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret edenlerin rekreasyon olanaklarından doyum düzeyleri nedir?
- Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret edenlerin genel doyum düzeyleri nedir?

Araştırmada ayrıca yukarıda sayılanların yanı sıra Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden yerli turistlerin doyumuna etki eden etmenler faktör analizi yapılarak indirgenmiş boyutlarıyla ortaya konmak istenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Turistik varış noktaları hem yatırımcılar hem de ziyaretçiler açısından çekici hale getirilmesi gereken (bölge, eyalet, ülke, şehir vb.) coğrafi alanlardan olup turizmin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadırlar (Ritchie & Crouch, 2000). Turistik varış noktalarında sunulan ürün ve hizmet kalitesi turizmin gelişimi ve müşteri doyumunu için sürekli artırılması gereken stratejik önemde bir olgudur. Turizm endüstrisinde hizmet kalitesi kavramı ziyaretçilere hizmet çeşitliliği sunarak rakip varış noktalarıyla rekabet etmek isteyen yöneticiler için de giderek artan bir öneme sahip olmuştur.

Ziyaretçi beklentilerine göre sunulan hizmet özelliklerini geliştirmeye ve bu yolla hizmet kalitesini artırmaya öncelik verilmelidir (Saltık, 2016).

Turizm endüstrisinde ziyaretçi davranışına yönelik araştırmalar turistik ürün ve hizmetlerin satın alınmasından sonraki sürecin temelinde ziyaretçi doyumunu olduğuna işaret etmektedir. Ziyaretçi doyumunu, tüketicinin tüketim öncesi beklentileri ile tüketim sonrası duygularının değerlendirilmesinin bir birleşimi olarak görölmektedir. Bu bağlamda doyum kavramı “*memnuniyet*” olarak da tanımlanabilmekte (Aydoğdu, 2005) ve genel anlamda “*tüketicinin aldığı mal veya hizmetten tatmin olma durumu*”nu yansıtmaktadır (Oliver, 1980; Millan & Esteban, 2004; Aydoğdu, 2005; Duman ve Öztürk, 2005; Piercy & Ellinger, 2015). Bu bakımdan ziyaretçilerin turizm varış noktalarından beklentileri ile satın aldıkları ürün ya da hizmet arasındaki bağlantı ziyaretçilerin doyum düzeylerini belirlemektedir. Bir ziyaretçi geçmişte tercih etmiş olduğu bir varış noktasından olumlu deneyimler elde etmişse, gelecekte yine aynı varış noktasını tercih etme eğiliminde olacaktır (Anderson & Sullivan, 1993; Fuller, Wilde, Hanlan & Mason, 2007).

Turizm işletmelerinin temel amaçları kâr elde etmek ve faaliyetlerini sürdürebilmektir. Bu nedenle, turizm işletmelerinin ayakta kalabilmelerinin temel koşulu tüketici doyumunu sağlamalarıdır. Misafir doyumunu sağlamak için turizm işletmeleri toplam hizmet kalitesini yükselterek ziyaretçilerin tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerini arttırabilmektedirler. Böylelikle ziyaretçi doyumunu kârlılık, pazar payı ve yatırımın geri dönüşü gibi önemli konularda artışı da beraberinde getirmektedir (Kılıçhan, 2012; Ekiz ve Ölçer, 2016).

Diğer yandan turizm işletmeleri faaliyetlerini çok hızlı değişen koşullarda devam ettirmektedirler. Yaşanılan değişime karşı işletmeler sürekli kendilerini yeniliğe zorlamalı ve yoğun rekabetle başa çıkmanın yollarını aramalıdır. Bundan dolayı işletmeler varlıklarını sürdürebilmek için hem çevre değişikliklerini önceden görmek hem de güçlü rekabet ortamında üstünlük sağlamak zorundadırlar. Bu durum rekabet etme gücüne ve üstünlüğüne bağlı görünmektedir. Günümüzde işletmeler arasında rekabet avantajı sağlamanın temel şartı işletmeler için doğru stratejileri belirlemektir. Rekabete dayalı ekonomik ortamda strateji; yeniliği, ilerlemeyi, çevre ile uyum içinde olmayı sağlayarak, meydana gelen değişiklikleri kontrol etme amacındadır (Arslan, 2008). Rekabet kavramı, “*müşterileri işletmelerin kendilerine sunduğu mal ve hizmetleri alternatifleri karşısında tercih etmesini sürdürülebilir bir biçimde sağlayabilme yeteneği ve gücü*” olduğu görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir. Bütün işletmelerde olduğu gibi turizm işletmelerinde de hedef pazarın istek ve ihtiyaçlarının neler olduğunu anlamak rekabet üstünlüğü sağlamak açısından önem arz etmektedir. Belirlenen bu istek ve ihtiyaçları karşılamaya ve hatta beklentilerin aşılmasına yönelik stratejiler geliştirilerek bir varış yeri rekabet avantajını elinde tutabilmektedir. şayet geliştirilmesi gereken stratejiler de hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti konularını kapsıyorsa, bu konular güvenilir bir şekilde değerlendirilmeli ve ölçülmelidir (Ekiz ve Ölçer, 2016; Zengin ve Bilgiçli, 2016). Ayrıca işletmelerin hizmet kalitesini, müşteri memnuniyetini, müşteri sadakatini bunun sonucunda işletmelerin rekabet üstünlüğünü ve performansını belirleme açısından insan unsurunun yani ziyaretçilerle etkileşim içinde

olan çalışanların önemli olduğu kabul görmektedir (Kuşluvan ve Eren, 2011; Çakıcı ve Özdamar, 2016; Aydoğdu, 2005, 2016).

Turizm işletmelerinin orta ve uzun vadede sürdürülebilir olması da yine işletmelerin rakiplerine kıyasla sahip oldukları yeteneklere bağlıdır. Bu yeteneklerden işletmenin yönetim özellikleri, AR-GE faaliyetleri gibi faktörleri saymak mümkündür. Ayrıca, rekabet üstünlüğünün sürdürülebilmesi için düşük fiyat, yüksek kalite, müşterinin hızla değişen gereksinimlerine uygun ürünlerin üretilmesi gibi faktörler açısından da büyük bir öneme sahiptir (Zengin ve Bilgiçli, 2016).

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın kapsamı, tasarım türü, kaynağı, nüfusu (tanımlanmış evren ya da ana kütle), örnekleme, modeli ve yöntemi, veri toplama tekniği ve aracı, araştırmanın süresi, analiz yöntemi, güvenilirlik ve geçerlik konuları açıklanmaktadır.

Çalışmada Ilgaz Dağı Milli Parkı Kayak Merkezi'ni ziyaret eden yerli turistlerin ziyaretleri süresince almış oldukları ürün ve hizmetlerden duymuş oldukları doyum ve bu doyumunu belirleyen etmenlerle, merkezi yeniden ziyaret ve başkalarına önerme konularındaki isteklilikleri araştırma konusu olarak seçilmiştir.

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma birbiri ile ilişkili 4 ana sorunu çözmek için tasarlandı. Öncelikle Ilgaz Kayak Merkezi (IKM)'ni ziyaret eden yerli turistlerin merkezde sunulan başta konaklama, yeme-içme, kayak sporu olanakları, alışveriş ve diğer olanaklardan tüketim ve/ya ziyaret sonrası duymuş oldukları doyum ölçülmek istenmiş olup, bu hususlar araştırmanın öncelikli kapsamını oluşturmaktadır. Bununla birlikte araştırma örnekleminde yer alan bireylerin doyumlarına koşut Ilgaz Kayak Merkezi'ni yeniden ziyaret etme ve başkalarına önerme konularındaki istekliliklerinin ortaya konması, araştırmanın kapsamında yer alan diğer iki husus olarak ifade edilebilir. Gerek yeniden ziyaret, gerekse de başkalarına önerme, mikro anlamda işletme yöneticileri, makro anlamda ise destinasyon yönetimlerinin öncelikli konuları arasında yer alan olgulardır. Bu nedenle gelecek pazarlama çabalarını kolaylaştırması ve ilgili paydaşlara hazır veri sağlayacak olması inancıyla ziyaretçilerin profilleri ve doyumuna etki eden etmenlerin özünü temel alan değişkenlerin saptanması da araştırmanın kapsamı içerisine alınmıştır.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Tasarımı

Araştırmanın kapsam ve amacına ve bunlara koşut belirlenmiş olan araştırma sorularına geçerli ve güvenilir yanıtlar sağlayacak yöntem "*Tarama*"dır. Bu nedenle araştırmada "*Tarama Modeli*" işe koşulmuştur. Tarama Modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Modelde araştırmaya konu olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve/ya etkileme çabası gösterilmez. Başka bir deyişle var olan durum olduğu gibi ortaya konur (Karasar, 2005). Tarama Modeli'nde bilimin gözleme, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri

saptama, kontrol edilen değişmez ilişkiler üzerinde genellemelere varma amaçları vardır. Bir başka ifadeyle bilimin tasvir işlevi ön plandadır (Yıldırım, 1966).

Anlatılanlar ışığında araştırmada işe koşulan modelin bir “İlişkisel Tarama Modeli” olduğunu söylemek olanaklıdır. Modelle araştırma sorularına geçerli ve güvenilir çözümler bulabilmek amacıyla öncelikle ilgili yazın derinlemesine aranmış ve elde edilen ikincil verilerin yardımıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek (anket) kolayda ve gönüllülük yaklaşımlarıyla belirlenmiş katılımcılara yüz-yüze görüşmelerin yanı sıra bırak topla yaklaşımlarıyla uygulanmıştır.

Araştırmada, ortaya konmak istenenleri sağlayacak durum, görüş ve tutumları saptamak amacıyla geliştirilen ölçek iki bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde katılımcıların Ilgaz Kayak Merkezi (IKM)’nde almış oldukları ürün ve hizmetlerden duymuş oldukları doyumunu ölçmeye yönelik beşli Likert tipi ölçeğe göre hazırlanmış 15 ifade yer almıştır. Birinci bölümde ayrıca görüşüne başvuru katılımcıların almış oldukları ürün ve hizmetlerden duymuş oldukları doyum ya da doyumsuzluk sonucu genel memnuniyetlerini veya memnuniyetsizliklerini, IKM’ni yeniden ziyaret ve başkalarına önerme konularındaki istekliliklerini ölçmek amacıyla altı adet bağımlı değişkene yer verilmiştir. Bu değişkenler de beşli Likert tipi ölçeğe göre geliştirilmiş olup bağımsız değişkenlerin ziyaretçilerde oluşturduğu tutumu ölçmektedir. İkinci bölümde ise katılımcıların profillerini ortaya koymaya yönelik demografik sorulara yer verilmiştir. Bu sorular temel olarak isimsel ve sıralama ölçekleri ile hazırlanmış soru ifadelerinden oluşmuştur.

3.3. Araştırmanın Kaynağı, Nüfusu, Örnekleme ve Süresi

Ilgaz Kayak Merkezi’ni ziyaret eden yerli turistler araştırmada görüşüne başvuru katılımcıların kaynağını oluşturmuştur. Araştırma örnekleme ise 2016-2017 eğitim öğretim yılı sömestre tatilinde konaklamalı olarak Ilgaz Kayak Merkezi’ni ziyaret eden ve bir konaklama tesisinde kalan konuklarda kolayda ve gönüllülük esasına göre belirlenmiş olan 214 kişidir. Araştırmaya bırak topla yöntemi ile katılan bazı tatilcilerin anket formunda yer alan tüm sorulara yanıt vermemiş olmalarından dolayı 202 adet anket formu değerlendirilmiştir.

Araştırma sürecinde veriler 28 Ocak ila 05 Şubat 2017 tarihleri arasında ziyaretçilerin yoğun olarak buldukları otel lobi ve kafeteryaları, kayak kiralama merkezleri, telesiyej girişleri gibi yerlerde gönüllülük esasına göre yürütülen yüz-yüze görüşmelerin yanı sıra otel odaları gibi mekânlara bırak topla yöntemi ile toplanmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2016-2017 eğitim ve öğretim yılı sömestre tatilinin ikinci haftası süresinde (28 Ocak-05 Şubat 2017) IKM’nde yürütülmüştür. Bu nedenle kış sezonunun diğer bölümlerinde merkezde konaklamış olan yerli konukların araştırmada yer almıyor olması araştırmanın önemli kısıtlarından bir tanesidir. Anılan süreçte araştırmanın örnekleme yalnızca Türk konuklar alınmış olup diğer uluslardan turistler araştırma örnekleme dışında bırakılmıştır. Bu da araştırmanın bir diğer kısıtı olarak değerlendirilebilir.

3.5. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Tekniği

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket formları kullanılmıştır. Anket formunun geliştirilmesinde öncelikle ilgili yazın derinlemesine taranmış ve elde edilen bilgiler ışığında bir ölçek geliştirilmiştir.

Anket formunun birinci bölümünde katılımcıların İKM'nde almış oldukları konaklama, yeme-içme, alışveriş olanakları vb. ürün ve hizmetlerle ilgili doyumları ölçmek amacıyla oluşturulmuş on beş adet bağımsız değişken (ifade) yer almıştır. Bu ifadeler tamamen katılıyorum =5, hiç katılmıyorum =1, biçiminde beşli Likert tipi ölçeğe göre hazırlanmıştır. Bu ifadeleri İKM'de alınan ürün ve hizmet gruplarından alınan doyum saptamaya yönelik altı adet bağımlı değişken izlemiştir. Bağımlı değişkenler de tıpkı bağımsız değişkenler gibi beşli Likert tipi ölçeği ile hazırlanmışlardır. Bu bölümde ayrıca katılımcıların duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri bir olanak da tanınmıştır. İsimsel ve sıralama ölçeklerinin ağırlıklı kullanıldığı ikinci bölümde 6 adet soru vardır.

Anket çalışması, konukların kafeterya, restoran, lobi, kayak evi, telesiyej giriş ve çıkışları gibi yoğun olarak buldukları mekânlarda yargısal biçimde belirlenmiş bir yaklaşımla gönüllülük esasının temel alındığı bir teknikle yüz-yüze görüşmeler biçiminde yürütülmüştür. Ayrıca konaklama tesislerinin yönetimlerinden izin alınarak konuk odalarına konulmuş olan anket formları bırak-topla yaklaşımı ile de doldurulmalarına olanak sağlanmıştır.

3.6. Araştırmanın Analiz Yöntemi

Çalışma sürecinde anket tekniği ile elde edilen veriler niteliklerine göre çözümlenmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerini elde etmeye yönelik hazırlanmış olan kategorik değişkenler sıklık ve yüzdelerle çözümlenmiştir. Doyum belirlemeye yönelik beşli Likert tipi ölçeğe göre hazırlanmış bağımsız ve bağımlı değişkenlerin yer aldığı ifadeler ise aritmetik ortalama, standart sapma ve faktör analizi ile çözümlenmiştir.

Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler veya boyutlar) bulmayı keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2002). Açıklayıcı (keşifsel) ve doğrulayıcı olmak üzere iki farklı biçimde yapılabilen faktör analizi bu çalışmada işe koşulan ölçeğin araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olması nedeniyle açıklayıcı (keşifsel) olarak uygulanmıştır. Faktör analizi ile katılımcıların İKM'nde sunulan ürün ve hizmetlerle ilişkili doyumları daha az sayıda değişkenle ortaya konmuştur. Bu bölümde ayrıca güvenilirlik düzeyi için Cronbach's Alfa hesaplaması yapılmıştır. Tüm çözümlenmeler (analizler) için Sosyal Bilimler'de yaygın olarak kullanılan bir istatistik paket programının 22. sürümünden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular izleyen alt başlıkta detaylı olarak verilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırmaya 214 gönüllü birey katılmış olup 202 anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılan örnekleme ilgili demografik bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişkenler		Erkek	%	Kadın	%	Toplam	Toplam %
Cinsiyet		90	44,50	112	55,50	202	100
Medeni Durum	Evli	57	28	65	32	122	60,4
	Bekâr	22	11	27	13,6	49	24,25
	Boşanmış	7	3,4	17	8,4	24	11,88
	Ayrı Yaşayan	1	0,5	4	1,9	5	2,5
	Yanıtsız					2	1
Medeni Durum Toplamı		87	43	113	56		202/100
Yaş	18-24	13	6,43	18	8,91	31	15,35
	25-34	15	7,43	20	9,90	35	17,33
	35-44	26	12,87	38	18,81	64	31,67
	45-54	20	9,90	22	10,89	42	20,80
	55-64	11	5,44	7	3,47	18	8,91
	+ 65	5	2,48	5	2,48	10	4,95
	Yanıtsız					2	1
Yaş Toplamı		90	44,54	110	54,46	202	100
Eğitim	Ortaokul	8	3,96	8	3,96	16	7,92
	Lise	30	14,85	23	11,39	53	26,24
	Önlisans	10	4,95	16	7,92	26	12,88
	Lisans	27	13,37	46	22,78	73	36,14
	Y. Lisans	11	5,45	14	6,93	25	12,38
	Doktora	2	1	4	1,98	6	2,97
	Yanıtsız					3	1,49
Eğitim Toplamı		68	43,58	111	54,96	202	100
Meşgale (iş) Durumu	Memur	7	3,47	22	10,89	29	14,36
	İşçi	15	7,43	8	3,96	23	11,39
	Serbest Meslek	33	16,34	21	10,34	54	26,73
	Emekli	21	10,40	17	8,42	38	18,81
	İşsiz	1	0,5	4	1,98	5	2,48
	Diğer	4	1,98	19	9,40	23	11,39
	Öğrenci	8	3,96	8	3,96	16	7,92
	Yanıtsız					14	6,93
Meşgale Toplamı		89	44,08	99	48,95	202	100
Değişkenler		Erkek	%	Kadın	%	Toplam	Toplam %
Gelir Durumu	Geliri Yok	5	2,48	19	30,98	24	11,88
	1.300 TL'den az	5	2,48	4	1,98	9	4,46
	1301-2000	10	4,95	11	5,45	21	10,40
	2001-3000	25	12,38	30	14,85	55	27,23
	3001-4000	18	8,91	17	8,42	35	17,33
	4001-5000	8	3,96	11	5,45	19	9,40
	5.000 TL'den çok	17	8,42	14	6,93	31	15,35
	Yanıtsız					8	3,96
	Toplam	88	43,58	106	74,06	202	100

Katılımcılardan 112'si kadın, 90'ı ise erkektir. Evli olanların sayısı 122 olup toplama oranları %60,4'tür. Bununla birlikte boşanmış ve ayrı yaşayanların toplama oranı yaklaşık %15'tir. Katılımcıların önemli bir bölümü (yaklaşık %61) 35 ila 54 yaş aralığında olup önlisans, lisans ve lisansüstü eğitim almış bireylerden oluşmuştur. Eğitim durumuna koşut katılımcıların yarısından fazlası 2001 ila 5.000 TL'den çok aylık gelire sahiptirler.

Katılımcıların gelirleri ile ilgili soruya 8 eksiği dışında yanıt vermiş olmaları özgüven sahibi oldukları biçiminde yorumlanabilir.

Araştırma örnekleminde yer alan katılımcıların IKM ile ilgili doyumlarını oluşturan bağımsız değişkenlere ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmalar Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların IKM'deki Ürün ve Hizmetlerden Duydukları Memnuniyeti Belirleyen Bağımsız Değişkenler ve Ortalama Değerler

Değişkenler	X	SS
Ilgaz Kayak Merkezi (IKM)'nde yeterli sayıda konaklama işletmesi vardır.	3,32	1,048
IKM'ndeki konaklama işletmelerine ulaştırma araçlarıyla erişim kolaydır.	3,62	,986
IKM'ndeki konaklama işletmelerine dağıtım kanallarıyla (online-seyahat acenteleri aracılığıyla-doğrudan rezervasyon) erişim kolaydır.	3,83	,925
IKM'de konaklama hizmetleri kalitelidir.	3,69	,871
Ilgaz Dağı'nın konaklama fiyatları makuldür.	3,38	1,128
IKM'deki konaklama işletmeleri personelinin hizmeti niteliklidir.	3,71	,951
IKM'de yeterli sayıda yiyecek-içecek işletmesi vardır.	3,20	1,154
IKM'de yiyecek-içecek hizmetleri kalitelidir.	3,59	,946
IKM'nin temizliği niteliklidir.	3,74	,957
IKM'de kayak malzemeleri kolayca temin edilebilmektedir.	3,88	1,005
IKM'deki kayak malzemelerinin kiralama fiyatları makuldür.	3,28	1,297
Ilgaz Dağı telesiyej imkânı yeterlidir.	3,52	,993
Ilgaz Dağı'nın kayak pistleri farklı zorluk dereceleri açısından niteliklidir.	3,44	1,050
IKM'de çocuklara yönelik aktiviteler yeterlidir.	3,13	1,050
IKM'de alışveriş olanakları yeterlidir.	2,71	1,263

Tablo 2 incelendiğinde ilginç sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Zira "IKM'ndeki alış-veriş olanakların yeterlidir" 2,71 ortalama ile en düşük, "IKM'nde kayak malzemeleri kolaylıkla temin edilmektedir" ifadesi ise 3,88 ortalama ile en yüksek değeri almıştır. Her iki değer arasında hatırı sayılır bir farkın olduğu söylenebilir. Doyuma yol açan bağımsız değişkenler arasında ikinci en yüksek ortalama 3,88 ile "IKM'ndeki konaklama işletmelerine dağıtım kanallarıyla (online-seyahat acenteleri aracılığıyla-doğrudan rezervasyon) erişim kolaydır" ifadesidir. Bu ifade konumundan dolayı fiziksel olarak erişimin çok zor olduğuna inanılan IKM'nin seyahat araçları tarafından ve/ya doğrudan pazarlama erişilebilirliği açısından oldukça iyi olduğu söylenebilir.

Diğer yandan IKM’ni ziyaret eden konukların doyumlarına etki eden bağımsız değişkenler içerisinde ikinci en düşük puan 3,13 ortalama ile “IKM’de çocuklara yönelik aktiviteler yeterlidir” ifadesidir. Bu ifadeyi 3,20 ortalama ile “Ilgaz Dağı’nda yeterli sayıda yiyecek-içecek işletmesi vardır”ifadesi izlemiştir.

Araştırmada katılımcıların Ilgaz Kayak Merkezi’nde sunulan ürün ve hizmetlerden almış oldukları doyumunu belirleyen bağımsız değişkenlerin etki etmesi olası genel doyum düzeylerini timsal eden bağımlı değişkenlere ilişkin görüşleri de sorgulanmıştır.

Tablo 2’de katılımcıların doyumlarına etki eden bağımsız değişkenlerin etkilediği bağımlı değişkenlerin ortalamaları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. IKM’ni Ziyaret Eden Yerli Ziyaretçilerin Genel Olarak Doyumları

Değişkenler	X	SS
IKM’ndeki konaklama olanaklarından genel olarak memnunum.	3,69	,890
IKM’ndeki yiyecek-içecek olanaklarından genel olarak memnunum.	3,60	,945
IKM’nde otel dışı sunulan etkinliklerden genel olarak memnunum.	3,39	,943
Tatil destinasyonu olarak IKM’nden genel olarak memnun kaldım.	3,88	,805
Tatil destinasyonu olarak IKM’ni tekrar ziyaret edeceğim.	3,95	,816
Tatil destinasyonu olarak IKM’yi yakın çevreme tavsiye edeceğim.	3,89	,867

Tablo 3’teki veriler incelendiğinde katılımcıların IKM’nde sunulan konaklama ürün ve hizmetlerinden duymuş oldukları doyum ortalamasının 3,69 olduğu görülmektedir. Bu değer çok yüksek olmamakla birlikte hatırı sayılır bir memnuniyeti gösterdiği söylenebilir. Katılımcıların IKM’nde sunulan ürün ve hizmetler içerisinde en düşük memnuniyetin 3,39 ortalama ile otel dışı etkinlikler olduğu açık bir biçimde görülmektedir. IKM’nde sunulan yeme ve içme olanakları ile ilgili doyum ortalaması ise 3,60 olarak hesaplanmıştır. Bu ortalamanın da çok iyi olmadığı ancak “*ne memnunum ne de değilim*” ile “*memnunum*” arasında bir değer olduğunu söylemek olanaklıdır. Diğer yandan konukların bir tatil destinasyonu olarak IKM’nden genelde otel dışı etkinlikler, yeme-içme ve konaklamadan duyulan doyumdan daha fazla bir memnuniyet duydukları elde edilen 3,88 ortalama ışığında söylenebilir.

Ilgaz Kayak Merkezi’ni ziyaret eden konukların yeniden ziyaret ve başkalarına tavsiye etme ifadelerine verdikleri yanıtlar, duyulan doyumdan daha yüksek hesaplanmıştır. “*Tatil destinasyonu olarak IKM’ni tekrar ziyaret edeceğim*” ifadesine verilen yanıtların ortalaması 3,95’dir. Bu değer tüm doyum ortalamalarının üzerinde olup iyi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca “*Tatil destinasyonu olarak IKM’yi yakın çevreme tavsiye edeceğim*” ifadesine verilen yanıtların ortalamasının da kabul edilebilir bir değer olduğu ifade edilebilir.

Araştırmada ayrıca IKM’nin sunmuş olduğu ürün ve hizmetlerle ilgili katılımcıların duymuş oldukları memnuniyete etki eden etmenlerin sayılarının indirgenerek yeni boyutların ortaya konması amacıyla bir faktör analizi de yapılmıştır.

Faktör analizi, güvenilir bir anket geliştirilmesi amacına yönelik, bir yapıyı oluşturan ifadelerin o yapıya ait olup olmadıklarına karar vermede kullanılan bir işleve de sahiptir (Coakes & Steed, 2001). Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçüsü kabul edilebilir değer olan 0,6'dan yüksek olarak 0,866 bulunmuştur. Barlett Küresellik Testi değeri 926,398 ve önem düzeyi (Sig.) ise 0,000 olarak bulunmuştur. Araştırma verilerinin normal dağılıp dağılmadığı ilgili testler yapılmıştır. Test sonuçların skewness ve kurtosis değerlerinin olması gereken değerler arasında olduğunu ortaya koymuştur.

Faktör analizi çerçevesinde uygulanan işlemler sonucunda ölçekte yer alan 15 ifadeden dört grupta kümelenen yeni bir yapı elde edilmiştir. Yeni yapıda yer alan faktörler *“Kayak Olanakları, Rekreasyon Olanakları, Ürün ve Hizmetlerin Kalitesi, Erişilebilirlik”* olarak adlandırılmıştır. Elde edilen yeni yapı toplam varyansın % 61,354'ünü açıklamaktadır. Faktör analizi için özdeğeri 1, faktör yükü 0,40'ın üzerinde olan değerlerin temel alındığı ve Temel Bileşenler Analizi (Principal Components)'nin Varimax döndürmesi işe koşulmuştur. Döndürme sonucu hiçbir ifade eksiltilmemiştir. Faktör analizi sonuçları Tablo 4.'te verilmiştir.

Faktör analizinde oluşan yeni yapıda ilk küme içerisinde yer alan ve *“Kayak Olanakları”* olarak adlandırılan faktör 5 ifade ile toplam varyansın %16,540'ını açıklamaktadır. Bu sonuç hiç de sürpriz değildir. Zira ziyaretçiler IKM'ne öncelikle kayak yapma amacıyla gelmektedirler. Küme içerisinde yer alan *“IKM'nde kayak malzemeleri kolayca temin edilebilmektedir”* ifadesi 0,777 faktör yükü ile ziyaretçilerin en çok önem atfettikleri değişken olarak kabul edilebilir. Bu gerçekleşme konukların kayağa verdikleri önemin bir sonucu oluşmuştur denebilir. Bu ifadeyi 0,706 faktör yükü ile *“IKM'nde kayak malzemelerinin kiralama maliyetleri makuldür”* ifadesi izlemiştir. Bu boyut altında kümelenen *“IKM'de telesiyej olanakları yeterlidir”* ifadesi 0,573 faktör yükü ile kayak olanaklarının önemini teyit eden bir başka unsur olarak görülmektedir. Kayak olanakları faktörü altında kümelenen *“IKM'nin kayak pistleri farklı zorluk dereceleri açısından niteliklidir”* ifadesi ise en düşük değere sahip olan ifadedir.

Tablo 4. Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar	Değişkenler	Faktör Yükleri	Güvenirlilik
Kayak Olanakları	10. IKM''nde kayak malzemeleri kolayca temin edilebilmektedir.	,777	,757
	11. IKM'ndeki kayak malzemelerinin kiralama fiyatları makuldür.	,706	
	9. Genel olarak IKM'nun temizliği niteliklidir.	,682	
	12. IKM telesiyej imkânı yeterlidir.	,573	
	13. IKM'nun kayak pistleri farklı zorluk dereceleri açısından niteliklidir.	,436	
Rekreasyon Olanakları	15. IKM'nda alışveriş olanakları yeterlidir.	,782	,734
	14. IKM'nda çocuklara yönelik aktiviteler yeterlidir.	7,33	
	7. IKM'nda yeterli sayıda yiyecek-içecek işletmesi vardır.	,721	
Ürün ve Hizmet Kalitesi	6. IKM'ndaki konaklama işletmeleri personelinin hizmeti niteliklidir.	,800	,788
	4. IKM'nda konaklama hizmetleri kalitelidir.	,760	
	8. IKM'nda yiyecek-içecek hizmetleri kalitelidir.	,669	
Erişilebilirlik	2. IKM'ndaki konaklama işletmelerine fiziksel (ulaştırma araçlarıyla) erişim kolaydır.	,846	,671
	3. IKM'ndaki konaklama işletmelerine dağıtım kanallarıyla(online-seyahat acenteleri aracılığıyla-doğrudan rezervasyon) erişim kolaydır.	,615	
	1. IKM'nda yeterli sayıda konaklama işletmesi vardır.	,576	
	5. IKM'nın konaklama fiyatları makuldür.	,446	
Kaiser-Meyer-Olkin Uygunluğu Testi: ,866Barlett Küresellik Testi:926,398Anlamlılık: ,000			

Faktör analizi sonucu elde edilen ikinci boyuta "Rekreasyon Olanakları" adı verilmiştir. Bu boyut altında kümelenen ifade sayısı üçtür. Bu ifadeler içinde "IKM'nda alışveriş olanakları yeterlidir" ifadesi IKM'ni ziyaret eden konukların alış veriş olanaklarını kayak merkezi doyumunda önemli bir konuma yerleştirdikleri biçiminde değerlendirilebilir. Rekreasyon olanakları boyutu altında kümelenen ikinci ifade "IKM'nda çocuklara yönelik aktiviteler yeterlidir" ifadesidir. Bu ifadenin doyumunu belirleyen etmenlerden biri olarak belirmesi IKM'ni ziyaret eden konukların çocukları ile birlikte tatile çıktıkları ve onlara yönelik seçeneklerin varlığını doyum açısından önemsedikleri biçiminde yorumlanabilir. Nitekim katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde bekâr olanların toplama oranının yalnızca %24,25, kalan %76,75'lik değerin %60,4'ünün evli, %11,88'inin boşanmış olduğu görülecektir. Bu değerler evli ya da geçmişte evli olup günümüzde bu durumunu sonlandırmış olanların çocuk sahibi olabilecekleri olasılığını ve çocuklara yönelik rekreasyon olanakların önemini ortaya koymaktadır.

Faktör analizi sonucu elde edilen üçüncü boyut “Ürün ve Hizmet Kalitesi” olarak adlandırılmıştır. Bu boyut altında kümelenen üç ifadeden birincisi 0,800 faktör yükü ile “IKM’ndaki konaklama işletmeleri personelinin hizmeti niteliklidir” ifadesidir. İkinci ifade ise 0,760 faktör yükü ile “IKM’nda konaklama hizmetleri kalitelidir” ifadesidir. Bu boyut altında kümelenen son ifade ise 0,669 faktör yükü değeri ile “IKM’nda yiyecek-içecek hizmetleri kalitelidir” ifadesidir. Bu ifadeler IKM’nde tatil yapan konukların kaliteye yönelik duyarlılıklarının somut bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Faktör analizi sonucunda elde edilen indirgenmiş dördüncü boyut “Erişilebilirlik” başlığı altında isimlendirilmiştir. Bu faktör altında kümelenen ifadelerden birincisi 0,846 faktör yükü ile “IKM’ndaki konaklama işletmelerine fiziksel (ulaştırma araçlarıyla) erişim kolaydır” ifadesidir. İkinci ifade ise “IKM’ndaki konaklama işletmelerine dağıtım kanallarıyla (online-seyahat acenteleri aracılığıyla-doğrudan rezervasyon) erişim kolaydır” ifadesidir. Bu ifadenin faktör yükü 0,615 olarak hesaplanmıştır. Bu ifadeyi 0, 576 faktör yüküyle “IKM’nda yeterli sayıda konaklama işletmesi vardır” ve 0,446 faktör yükü ile “IKM’nın konaklama fiyatları makuldür” ifadeleri izlemiştir.

Dördüncü boyut altında kümelenen ifadelerin bir varış noktasının turistik ürün açısından erişilebilir olması gerekliliği ile örtüştüğü ifade edilebilir. Nitekim bir ülkenin, bölge ve/ya turistik varış noktasının öncelikle fiziksel olarak ulaşılabilir, aynı zamanda dolaylı ve doğrudan dağıtım kanalları ile de erişilebilir olması (Kozak, Kozak ve Kozak, 2017) temel bir koşul olarak kabul edilmektedir. Bu koşulların yanı sıra turistik varış noktalarının potansiyel tüketiciler tarafından sahip olunan ekonomik yeterlik bakış açısıyla da erişilebilir olması Ilgaz Kayak Merkezi’nde tatil yapmayı tercih eden yerli turistlerin doyumlarını belirleyen bir boyut olarak ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur denebilir.

Çalışmada araştırmacıların ilgili yazında yaptıkları derinlemesine inceleme sonucunda geliştirmiş oldukları ölçeğin güvenilirliği de ölçülmüştür. Yapılan Cronbach’s Alfa analizi sonucunda ölçeğin güvenilirliği 0,877 olarak bulunmuştur. Diğer yandan faktör analizi sonrasında elde edilen dört faktör, küme oluşturan ifadelerin yer aldığı yapı bozulmadan ayrıca güvenilirlik analizine tabi tutulmuş ve değer 0,796 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan güvenilirlik değerlerinden hareketle araştırma ölçeğinin oldukça yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğu ifade edilebilir (Nunnally & Bernstein 1994; Hair, William, Bary & Anderson, 1996). Güvenirlik hesaplaması ile ilgili değerler Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Güvenirlik Analizi

Cronbach Alfa Katsayısı	Standartlaştırılmış Maddeler Cronbach Alfa Katsayısı	İfade / Faktör Sayısı
,874	,877	15
Faktör Analizi Sonrası (Kayak Olanakları, Rekreasyon olanakları, Ürün ve hizmetlerin kalitesi, Erişilebilirlik)		
,791	,791	,791

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Kârlılık ve kâr enbüyüklemesi (maksimizasyonu) işletmeler açısından varlıklarını sürdürebilmek adına her zaman önde gelen hedefler olarak sunulmaktadır. Bu nedenler işletmeler açısından memnun müşteriler kitlesi yaratmak ve rakipler karşısında önemli bir avantaj yakalamak anlamına gelmektedir. Bunu başaran ve değişen pazar koşullarına uyum sağlayabilen işletmeler orta ve uzun vadeli rekabet üstünlüğü ve kârlılık hedefine ulaşmaktadırlar (Day, 1994).

Turizm ve ağırlama işletmelerinin varlıklarını sürdürebilmeleri de hizmet verdikleri konukların istem ve beklentilerini (en azından) karşılayan bir tüketici doyumunu sağlamaları halinde olanaklıdır (Tutuncu, 2017). Bu öngörü "*Beklentilerin Karşılanması Teoremi*"ni ortaya atan Oliver (1980) ve birçok diğer yazar tarafından doğrulanmış bulunmaktadır (Day, 1994; Tütüncü, 2001; Çiçek ve Doğan, 2009; Lankton, & McKnight, 2012; Şahin ve Şen, 2017).

Günümüzde müşteri memnuniyetinin işletmelerin başarısının en önemli koşulu olarak değerlendirilmesinin temelinde memnun tüketicilerin işletmeden hizmet almayı sürdürmelerinin yanı sıra başkalarına tavsiye etmeleri gerçeği yatmaktadır. Bu öngörüye koşut bu çalışmada Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden yerli turistlerin almış oldukları ürün ve hizmetlerden duymuş oldukları memnuniyet ya da memnuniyetsizlik ölçülmek istenmiştir. Çalışmada memnuniyet ya da memnuniyetsizliğe koşut yerli turistlerin İKM'ni yeniden ziyaret ve başkalarına tavsiye konularındaki tutumları da ölçülmüştür. Araştırma da ayrıca konukların genel profilleri de ortaya konmuştur. Tüm bunlara ek olarak araştırmada görüşüne başvurulmuş yerli turistlerin memnuniyetlerine etki eden unsurlar keşfedici faktör analizi ile saptanmıştır.

Araştırma bulguları Ilgaz Kayak Merkezinde tatil yapan yerli turistlerin iyi eğitilmiş, 35 ila 54 yaş aralığında, genellikle evli, kadınların erkeklere göre biraz daha çok olduğunu ortaya konmuştur. Yerli ziyaretçilerin genellikle serbest meslek erbabı oldukları, buna karşın çok yüksek gelire sahip olmadıkları saptanmıştır.

Sonuç olarak araştırma bulguları Ilgaz Kayak Merkezi'nden tatil yapan yerli ziyaretçilerin merkezde almış oldukları yeme-içme, konaklama ve rekreasyon hizmetlerinden genel olarak hafif düzeyde bir memnuniyete sahip olduklarını ortaya koymuştur. Nitekim katılımcılara yöneltilen ve aynı zamanda araştırmada yanıtı aranan; "İKM'ni ziyaret edenlerin; i. genel anlamda doyum düzeyleri, ii. yeme-içme, iii. konaklama, iv. rekreasyon olanaklarından doyum düzeyleri nedir? Sorularına verilen yanıtlar bu ifadeyi doğrulamaktadır. Buna karşın İKM ziyaret eden yerli turistlerin yeniden ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme konularında oldukça istekli oldukları sonucuna varılmıştır.

Araştırmada ayrıca Ilgaz Kayak Merkezi'ni ziyaret eden konukların doyumlarını belirleyen dört faktörün/boyutun olduğunu ortaya konmuştur. Bu boyutlar içerisinde ilk sırayı kayak olanakları olarak adlandırılan faktör almıştır. Bu faktörü rekreasyon olanakları adı verilen boyut izlemiştir. Yerli turistlerin Ilgaz Kayak

Merkezi'nde sunulan olanaklarla ilgili doyumlarını belirleyen üçüncü faktör ise ürün ve hizmetlerin kalitesi olarak adlandırılmıştır. Doyumu belirleyen son faktör ise erişilebilirlik faktörüdür.

Araştırma bulguları Gencer, Demir ve Aycan (2008) tarafından yürütülen "Kayak Merkezlerindeki Spor Turistlerinin Hizmet Kalitesi Algılarını Etkileyen Değişkenler" adlı çalışmasında elde edilen sonuçlarla büyük benzerlik göstermektedir. Araştırmacıların Bursa'nın Uludağ Kayak Merkezi'nde 181 katılımcı ve 4 uzman görüşüne başvurarak yürüttükleri çalışmalarında turistlerin doyumlarına etki eden 5 faktör belirlenmiştir. Bunlar önem sırasına göre "kayak eğitmenleri, kayak pist ve malzemeleri, oteller ve çalışanları, ortam ve eğlence"dir. Gencer ve arkadaşlarının çalışmalarında turistlerinin hizmet kalitesi algılarını etkileyen bileşenler arasında kayak pist ve malzemelerinin en önemli bileşen olduğu saptanmıştır (Gencer, Demir ve Aycan, 2008).

Benzer bir sonuç Ayaz ve Apak (2017) tarafından 2015 yılında 480 katılımcı ile yürütülen "Kış Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Seyahat Motivasyonları ve Seyahat Memnuniyetleri" adlı çalışmada elde edilmiştir. Yazarlar katılımcıların memnuniyetlerini belirleyen etmenleri "eğitmen, pist, ulaşım, güvenlik, konaklama ve alışveriş" olarak adlandırdıkları beş faktörlü bir yapı ile ifade etmişlerdir (Ayaz ve Apak, 2017). Bu yapı içerisinde yer alan eğitmen, pist, ulaşım faktörlerinin yanı sıra konaklama ve alışveriş faktörünü oluşturan değişkenlerle bu çalışmada elde edilen kayak olanakları, rekreasyon olanakları, ürün ve hizmet kalitesi ve erişilebilirlik faktörlerini oluşturan değişkenler örtüşmektedir.

Genelde kış, özelde ise kayak turizminin yaratmış olduğu niş pazar fırsatlarına rağmen konuya yönelik araştırmacı, uygulamacı ve yönetici ilgisinin çok az olduğu söylenebilir. Zira kayak turistlerinin doyumlarını belirleyen etmenler ve bu etmenlerin ışığında elde edilen doyuma yönelik araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle ilgili yazında önemli bir boşluğun var olduğu ifade edilebilir. Bu ifadeye koşut Ilgaz Kayak Merkezi'ni tercih ederek kayak tatili yapan yerli turistlerin memnuniyetlerini belirleyen faktörler ve tatilci doyumunu ile ilgili çalışmaların hemen hemen hiç yapılmadığını söylemek olanaklıdır. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma Ilgaz Milli Parkı içerisinde yer alan merkezde kayak tatili yapan yerli turistlerin doyumlarına etki eden etmenleri ve elde edilen doyumunu ortaya koyan ilk çalışmadır.

Çalışma sonuçları araştırmacılar ve Ilgaz Kayak Merkezi Yönetimi'nin yanı sıra bu merkezde turistik ürün ve hizmet sunan işletme yöneticilerine bir takım kuramsal ve uygulama görevleri yüklemektedir. Örneğin tatilcilerin İKM'nde yiyecek ve içecek başta olmak üzere alışveriş ve benzeri ürün ve hizmet sunan işletmelerin nicel olarak yeterli olmadığı yönündeki ifadeleri gerçekçidir. Zira araştırmacılar uzun sayılabilecek bir süredir hem rekreasyonel hem de profesyonel (araştırma ve inceleme gezileri) amaçlarla İKM'ni sıkça ziyaret etmekte, doğrudan ve katılımcı gözlemlerle var olan yeme içme, alışveriş ve diğer rekreasyon olanaklarının yeterli olmadığını görebilmektedirler. Oysaki kayak turisti görece varlıklı bireylerden oluşan bir profil ortaya koymakta ve sayılan ürün ve hizmetleri sunan işletmelere yönelik hatırı sayılır

bir potansiyel talebi bünyelerinde taşımaktadırlar. Bu ifadelere koşut Ilgaz Dağı Milli Parkı (IDMP) yönetimi başta olmak üzere Kastamonu ve Çankırı valilikleri ile ilgili birimleri IKM'nde yeme-içme, alışveriş, eğlence ve diğer rekreasyon alanları oluşturma konusunda inisiyatif üstlenmeleri gerektiğine inanılmaktadır. Bu çabaların yanı sıra hali hazırda var olan gerek kamuya ait ağırlama işletmelerinin, gerekse de özel sektöre ait kâr amacı güden işletmelerin var olan tesislerinde alışverişe yönelik mağazalar açmaları, olanaklı yerlere nitelikli yeme içme ve eğlence üniteleri eklemeleri önerilmektedir.

Bu çalışma kendi kısıtları içerisinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle eksik yönleri bulunmaktadır. Örneğin araştırmanın 2017 yılının 28 Ocak ila 05 şubat tarihleri arasında IKM'ni ziyaret eden sınırlı sayıda ziyaretçi ile yapılmış olması önemli bir kısıt olarak görölmektedir. Konuya ilgi duyan araştırmacıların kayak mevsiminin diğer zamanlarında benzer çalışmaları yürütmelerinin bilgi birikimine önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Ayrıca gerek IDMP yönetiminin, gerek Kastamonu ve Çankırı İl Özel İdaresinin, gerekse de halen var olan işletme yönetimlerinin makro planlamalarının ne olduğunu saptamaya yönelik bilimsel araştırmaların sürdürülebilir turizm açısından yararlı olacağı ifade edilebilir. Son olarak bir türlü bitirilemeyen Yurduntepe pistinin hizmete açılarak daha fazla sayıda kayakçının bölgeye çekilmesi potansiyelinin önünün açılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahvenainen, J. (2013). Sport Tourism and Destination Marketing. Case: Innsbruck and Lahti. Unpublished Thesis of Degree Programme in Tourism, *Laurea University of Applied Sciences*, Vantaa.
- Albayrak, T. ve Caber, M. (2011). Önem-Performans Analizi: Destinasyon Yönetimine Dair Bir Örnek. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(4),627-638.
- Anderson, W. E. & Sullivan, W. M. (1993) The Antecedents and Consequences of Customer Satisfaction for Firms. *Marketing Science*, 12(2), 125-143.
- Arat, T., Karaman, A. ve Harbali, H. (2015). Turistik Destinasyonlarda Hizmet Kalitesi Üzerine Bir Araştırma, *Pamukkale Üniversitesi, İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 2(2), 1-14.
- Arıkan, I.S. (2016). Turist Çekim Merkezinde Hizmet Kalitesinin Önem Performans Analizi İle Değerlendirilmesi: Ölüdeniz Tabiat Parkı Örneği, *17. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 20-23 Ekim, Muğla, 1025-1034.
- Arslan, R. (2008). Türk Bankacılık Sisteminde Rekabet Stratejileri ve Yayılım Süreci, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 128-141.
- Ayaz, N. ve Apak, Ö. C.(2017). Kış Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Seyahat Motivasyonları ve Seyahat Memnuniyetleri, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (IV), 79-94.
- Aydoğdu, A. (2005). Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesi ve Müşteri Doyum İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

- Aydoğdu, A. (2012). Kastamonu'nun Doğal Zenginliklerinin Turistik Ürün Bakış Açısıyla İrdelenmesi, *Kastamonu'nun Doğal Zenginlikleri Sempozyumu*, 16-17 Ekim, Kastamonu, 161-185.
- Aydoğdu, A. (2016). *Turistler Arası Etkileşim*, Turizmin Sosyal Psikolojik Dinamikleri (içinde editörler; Erol Duran ve Cumhur Aslan), Paradigma Akademi, İstanbul.
- Aydoğdu, A., Çitoğlu A. ve Bayraktar, O.Y. (2016). Abana Turizminin Sorunları ve Çözüm Önerileri, *I. Uluslararası Abana Sempozyumu*, 20-21 Mayıs, Kastamonu, 86-99.
- Burakowski, E., & Magnusson, M. (2012). *Climate impacts on the winter tourism economy in the United States*. Natural Resources Defense Council, New Hemshire.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Coakes, J. S. & Steed, G. L. (2001). *SPSS: Analysis without Anguish: Version 10.0 for Windows*. Brisbane: John Wiley & Sons Australia, Ltd.
- Çakıcı, A.C. ve Özdamar, M. (2016). Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kendini Beğenmişlikleri İle Hizmet Yönelimleri Arasındaki İlişki, *17. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 20-23 Ekim, Muğla, 749-760.
- Çiçek, R., & Doğan, İ. C. (2009). Müşteri Memnuniyetinin Artırılmasında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 199-218.
- Duman, T. ve Öztürk, A.B. (2005). Yerli Turistlerin Mersin Kızkalesi Destinasyonu ve Tekrar Ziyaret Niyetleri ile İlgili Algılamaları Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(1), ss.9-23.
- Ekiz, E. ve Ölçer, C. (2016). Algılanan Hizmet Kalitesinin Toplam Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyetine Etkileri: Suudi Havayolları Üzerine Bir Araştırma, *17. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 20-23 Ekim, Muğla, ss.1375-1383.
- Fuller, D., Wilde, S., Hanlan, J. ve Mason, S. (2007). Destination Decision Making in Tourism Regions on *Australia's East Coast*, *Flinders Business School Research Paper Series*, ss. 7-27.
- Gencer, R. T. & Demir, C. (2008). Kayak Merkezlerindeki Spor Turistlerinin Hizmet Kalitesi Algılarını Etkileyen Değiskenler. *Ege Academic Review*, 8(2), 437-450.
- Güzel, Ö. F. (2010). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), 87-100.
- Hair, J. F., William, C. B, Barry, J. B. ve Anderson R. E. (1996). *Multivariate Data Analysis*. Prentice Hall, New Jersey.
- Işın, A. (2012). Yerli ve Yabancı Turistlerin Otel İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesi Algılamalarının Müşteri Sadakati Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Metodu*, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara.
- Kaşlı, M., İlban, M.O., Şahin, B. (2009). Modern Pazarlama Stratejileri: AB ve Türk Turizmi, *Electronic Journal of Social Sciences*, 8(27), 79-98.
- Kılıçhan, R. (2012). Kruvaziyer Gemilerin Yiyecek İçecek Departmanlarında Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti Ve Müşteri Sadakati İlişkileri: Ketchikan, Juneau Ve Skagway

- Limanlarında Bir Araştırma, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, , Nevşehir.
- Kozak, N., Kozak, M. ve Kozak, M. A. (2017). Genel Turizm: İlkeler Uygulamalar, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kuşluvan, S. ve Eren, D. (2011). İş görenlerin Kişilik Özelliği Olarak Hizmet Verme Yatkınlığı ve Ölçümü: Bir Literatür Taraması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 139-153.
- Lankton, N. K., & McKnight, H. D. (2012). Examining two expectation disconfirmation theory models: assimilation and asymmetry effects. *Journal of the Association for Information Systems*, 13(2), 88.
- McDowall, S. & Ma, E. (2010). An Analysis of Tourists' Evaluation of Bangkok's Performance, Their Satisfaction, and Destination Loyalty: Comparing International Versus Domestic Thai Tourists, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 11(4), 25-38.
- Millan, A., Esteban, A. (2004). Development Of A Multiple-İtem Scale For Measuring customer Satisfaction In Travel Agencies Services, *Tourism Management*, 25(5), 533-546.
- Nunnally, J.C. & Bernstein, I.H. (1994). *Psychometric Theory*, 3rd. Edn, McGraw-Hill, New York.
- Oliver, R.L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions, *Journal of Marketing Research* (17), 460-469.
- Piercy, N. & Ellinger, A.(2015). Demand- and Supply-Side Cross-Functional relationships: An Application of Disconfirmation Theory, *Journal of Strategic Marketing*, 23(1), 49-71.
- Ritchie, J.R.B. ve Crouch, I.G. (2000). The Competitive Destination: A Sustainability Perspective, *Tourism Management*, (21), 1-7.
- Saltık, Z. (2016). Stresin İşgören Performansına ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Şahin, A. ve Şen, S. (2017). Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1176-1184.
- Şirin, M. E. ve Aksu, M. (2016). Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti, Tekrar Satın Alma ve Tavsiye İsteği Üzerine Etkisi: Trabzon Ortahisar Örneği, *Karabük Üniversitesi, SBE Dergisi*, 6(2), 530-544.
- Tutuncu, O. (2017). Investigating the accessibility factors affecting hotel satisfaction of people with physical disabilities. *International Journal of Hospitality Management*, 65, 29-36.
- Tütüncü, Ö. (2001), Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Müşteri Tatminin Ölçülmesi, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Yıldırım C. (1966). Eğitimde Araştırma Metotları, Akyıldız Matbaası, Ankara.
- Yoon, Y. & Uysal, M. (2005). An Examination of Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model, *Tourism Management* (26), 45-56.
- Zengin, B. ve Bilgiçli, İ. (2016). Turizm İşletmelerinde Rekabet Ve Rekabet Gücünü Etkileyen Unsurlar Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, 17. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 20-23 Ekim, Muğla, 832-843.

İnternet Kaynakları

- Kalkınma Bakanlığı. (2013). T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf, 10.02.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Kastamonu Belediyesi. (2015). <http://kastamonu.bel.tr/v2/wp-content/uploads/2016/05/stratejik-plan-2015-2019.pdf> 08.02.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Ski Canada. (2015). The #1 Winter Activity with \$800 Million in Economic Benefits, <https://www.skicanada.org/the-1-winter-activity-with-800-million-in-economic-benefits/>, 08.03.2018 tarihinde erişildi.
- UNWTO.(2017). Tourism Highlights 2017, <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights>, 04.03.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNWTO. (2018). 2017 International Tourism Results: The highest in seven years, <http://media.unwto.org/press-release/2018-01-15/2017-international-tourism-results-highest-seven-years>, 04.03.2018 tarihinde erişilmiştir.